

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Ю. Б. Іванов, В. Ф. Тищенко, В. М. Остапенко

Розвиток регіонів України в умовах формування економіки знань

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ІНЖЕК»

**Yu. B. Ivanov
V. F. Tishchenko
V. M. Ostapenko**

**Development of Ukrainian regions
under conditions of formation
of knowledge economy**

Monograph

**Kharkiv
PH «ENGEC»
2012**

Ю. Б. Іванов
В. Ф. Тищенко
В. М. Остапенко

**Розвиток регіонів України
в умовах формування економіки
знань**

Монографія

Харків
ВД «ІНЖЕК»
2012

ББК 65.02

I-20

Рекомендовано рішенням вченої ради Харківського національного економічного університету (протокол № 9 від 21.06.2011 року)

Рецензенти: **Колодізев О. М.** – д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри банківської справи, Харківський національний економічний університет;
Чухрай Н. І. – д-р екон. наук, професор кафедри маркетингу і логістики, Національний університет «Львівська політехніка»;
Бубенко П. Т. – д-р екон. наук, професор, директор Північно-Східного наукового центру НАН і МОН України

Іванов Ю. Б., Тищенко В. Ф., Остапенко В. М.

I 20 Розвиток регіонів України в умовах формування економіки знань: Монографія. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2012. – 392 с. Укр. мова.

ISBN 978-966-392-402-1

Монографія містить аналіз поглядів авторів на сучасний стан і перспективи розвитку економіки знань у нашій державі; зроблено спробу узагальнити сучасне розуміння економіки знань; надана оцінка потенціалу використання публічно-приватного партнерства. При цьому враховано досвід сучасної практики становлення та розвитку економіки знань у світі.

Монографія надає можливість читачу отримати відповіді на деякі поставлені питання стосовно розбудови економіки знань у нашій країні та застосування публічно-приватного партнерства як інструмента, спроможного забезпечити необхідний рівень фінансування усіх складових економіки знань.

Авторами монографії доведено, що головним рушієм при розбудові економіки знань в Україні є інтенсивний розвиток трьох її головних компонент: інновацій, освіти та інформаційно-комунікаційних технологій, комплексний розвиток яких здатен забезпечити високий рівень конкурентоспроможності нашої держави.

Монографія може бути цікавою широкій науковій громадськості, фахівцям-економістам, науковим робітникам і викладачам, аспірантам та студентам.

ББК 65.02

ISBN 978-966-392-402-1

© Іванов Ю. Б., Тищенко В. Ф.,
Остапенко В. М., 2012
© ВД «ІНЖЕК», 2012

ЗМІСТ

Вступ.....	7
Розділ 1. Економіка знань як реальність і необхідність	13
1.1. Теоретичні засади та сучасні тенденції розвитку економіки знань	13
1.2. Інноваційна складова та її вплив на розвиток економіки знань	38
1.3. Інституційні засади розвитку освіти в економіці знань.....	64
1.4. Формування інформаційного суспільства в умовах економіки знань	83
Розділ 2. Процес формування системи оцінювання тенденцій розвитку економіки знань у регіонах.....	100
2.1. Методичний підхід до оцінки регіонального рівня розвитку економіки знань.....	100
2.2. Оцінка регіонального рівня розвитку економіки знань за складовими	115
2.3. Визначення загального стану та тенденцій розвитку економіки знань у регіонах України.....	165
Розділ 3. Передумови використання публічно-приватного партнерства в процесі розвитку економіки знань	182
3.1. Розвиток публічно-приватного партнерства в умовах економіки знань	182
3.2. Методичний підхід до оцінки потенціалу використання публічно-приватного партнерства як інструменту регіонального розвитку економіки знань.....	204
3.3. Оцінка потенціалу використання публічно-приватного партнерства як інструменту фінансування економіки знань (регіональний аспект).....	210
Література	240
Додатки	285

CONTENTS

Introduction.....	7
Chapter 1. Knowledge economy as reality and necessity.....	13
1.1. Theoretical principles and modern tendencies of development of knowledge economy.....	13
1.2. Innovation component and its influence on development of knowledge economy	38
1.3. Institutional principles of development of education in knowledge economy	64
1.4. Formation of information society under conditions of knowledge economy.....	83
Chapter 2. Process of formation of the system of assessment of tendencies of knowledge economy development in regions.....	100
2.1. Methodical approach to assessment of the regional level of knowledge economy development	100
2.2. Assessment of the regional level of knowledge economy development by components	115
2.3. Determination of the general state and tendencies of knowledge economy development in Ukrainian regions	165
Chapter 3. Backgrounds of the use of public-private partnership in the process of knowledge economy development.....	182
3.1. Development of public-private partnership under conditions of knowledge economy.....	182
3.2. Methodical approach to assessment of the potential of the use of public-private partnership as a tool of regional development of knowledge economy	204
3.3. Assessment of the potential of the use of public-private partnership as a tool of financing knowledge economy (regional aspect).....	210
Bibliography.....	240
Supplements.....	285

ВСТУП

Про якісні зміни, ознаки яких почали спостерігатися в економіках розвинених країн, почали говорити в другій половині минулого століття. У 1959 році в Зальцбурзі професор Гарвардського університету Д. Белл [30] увів в економічну науку поняття «постіндустріальне суспільство», тобто соціум, в якому індустріальний сектор поступає своє місце науці, а його розвиток визначається можливістю генерувати нову інформацію та знання. Світова цивілізація, починаючи з кінця ХХ ст., вступила в нову стадію свого розвитку – третю хвилю науково-технічної і соціально-економічної революції – постіндустріальну епоху або епоху радикальної трансформації усіх складових суспільства.

Якщо в індустріальній епосі економічний успіх виробництва ґрунтувався на матеріально-енергетичних та фінансових ресурсах, то у постіндустріальному суспільстві виникає нове розуміння багатства, пов'язане з його поступовим відторгненням від традиційних критеріїв – грошей і власності. Багатство, як вважає Е. Тоффлер [385], втрачає матеріальне втілення, воно перетворюється на «символічний капітал» – знання, які у вигляді інформації розповсюджуються по всьому світу, стають символічною формою грошей і певною мірою відповідають економіці «третьої хвилі». Завдяки цьому у світі відбувається поступовий еволюційний перехід до нового економічного укладу, зумовленого технологічними, фінансовими та екологічними змінами, переходом на новітні наукоємні, високопродуктивні та гнучкі види виробництва, що затверджують домінування економіки знань, а наука перетворюється на безпосередню виробничу силу суспільства.

Становлення економіки знань і формування провідних позицій творчої праці висувають низку теоретичних проблем, зумовлених особливостями епохи переважання інформаційних продуктів і технологій, що вже настала. У ході новітніх соціальних, економічних та інституційних трансформацій змінюється роль держави, правила та форми її участі в економіці, а також механізми взаємодії з приватним сектором.

Процеси глобалізації, що відбуваються в сучасній економіці, зростаюча конкуренція на національних і глобальних ринках, посилення вимог до рівня цін, якості продукції та послуг, які активізують процеси злиття і поглинання компаній, лавиноподібне виникнення нових фірм і цілих галузей у виробничій, фінансовій та інноваційній сфері – все це пов'язано з необхідністю істотно підвищувати рівень і якість використовуваних знань і постійно удосконалювати форми обміну ресурсами знань. Отже, такі процеси потребують додаткового наукового дослідження, а впровадження економіки знань є як ніколи актуальним питанням для України, адже постає гостра проблема пошуку шляхів подальшого її розвитку.

У суспільних науках, перш за все в економічній теорії, в цьому зв'язку з'явився й бурхливо розвивається новий напрямок досліджень і нова дисципліна в освіті – економіка знань. Її основи започатковані у працях відомих зарубіжних вчених Д. Белла [30], М. Кастельса [141], Ф. Махлупа [257], М. Портера [323], Ф. Хайєка [400], Й. Шумпетера [429], які розглядали економіку знань як один з секторів економіки. Враховуючі многоплановість проблем формування та розвитку економіки знань, її взаємозв'язок із різними аспектами функціонування на різних рівнях економічної системи, окремі питання цієї тематики вивчалися багатьма зарубіжними та вітчизняними вченими різних шкіл та напрямів. Серед них слід виділити твори російських учених Л. Абалкіна [7], А. Бузгаліна [50], В. Іноземцева [166], Р. Капелюшнікова [183], Г. Клейнера [260], В. Макарова [243], Б. Мільнера [267], Ю. Хохлова [404], Ю. Яковця [434]. Цій проблематиці також присвячені праці таких закордонних учених, як Д. Белл [30], Г. Кан [454], М. Кастельс [187], Ф. Махлуп [257], Дж. Стигліц [376], Э. Тоффлер [385] та ін. Слід відзначити, що всі без винятку дослідники акцентують увагу на революційності трансформаційних змін, в основі яких лежить формування п'ятого та початок шостого технологічного укладів, виникнення яких започатковано науковими відкриттями.

Серед вітчизняних науковців варто відзначити В. Семиноженка [347], який обґрунтовує засади економіки знань на державному рівні; В. Гейця [85], праці якого наголошують на тому, що економіка знань є підґрунтям і головною складовою «інноваційної економіки»; Л. Феделову [394], яка аналізує економіку знань як новий технологічний рівень господарювання; В. Александрову

[10], яка розглядає перспективи фінансування економіки знань і наголошує на тому, що державна підтримка у галузі комерціалізації науки допоможе прискорити розвиток економіки знань; Ю. Бажала [22], який займається питаннями економічної теорії й вивчає теорію та практику розбудови економіки знань; Л. Мусіна [277], в роботах якого розглянуті перспективи розбудови економіки знань та ін. У центрі уваги дослідників знаходяться дослідження еволюції, визначення сутності та ключових ознак нової економіки; загальні методологічні підходи до аналізу економіки знань, її показників та форм розвитку; обґрунтування стратегій розвитку в умовах нових ресурсних викликів. Існують різні точки зору щодо місця економічних знань. Дебатуються питання, чи є товариство переходом від аграрного і потім індустріального суспільства до нової ери суспільного розвитку або це всього лише наступний етап розвитку індустріального суспільства. Значну увагу приділено таким проблемам, як структура і фактори накопичення людського капіталу, ролі знання як суспільного блага, питанням інтелектуальної власності тощо.

Разом із тим досить багато питань потребують подальшої розробки. Перш за все це стосується проблем фінансування економіки знань у розрізі її складових елементів. Публічно-приватне партнерство може стати одним із інструментів, здатних реалізувати програми розвитку економіки знань. Дослідженням явища публічно-приватного партнерства займаються такі зарубіжні вчені, як Д. Гримси та М. Левиса [453], Дж. Делмон [121]. Слід зазначити значний вклад міжнародних організацій, а саме Азіатського банку розвитку, Всесвітнього банку, Міжнародного валютного фонду, Європейської комісії, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Консалтингового агентства з публічно-приватного партнерства в інфраструктурі, Організації з економічного співробітництва та розвитку та інших. Серед вітчизняних вчених варто відзначити В. Варнавського [63], Ю. Вдовенка [70], І. Запатрину [157], Л. Федулову [389] тощо. Увага дослідників зосереджена на розкритті сутності явища ППП, використанні партнерства в різних сферах діяльності, визначення переваг та недоліків для кожного учасника співробітництва, а також аналізу зарубіжного досвіду з метою адаптації до реалій української економіки.

Протягом останніх 10–15 років у конкурентоспроможності виник новий, «м'який» вимір: акцент робиться на переході глобальної економіки до

нової якості – економіки, що базується на знаннях (knowledge-based) і ставить людський капітал в центр економічної (human-centred) та екологічно-свідомої (environmentally-conscious) політики. Сьогодні конкурентоспроможність країн визначається не статичною моделлю зростання, пов'язаною із забезпеченістю матеріальними і трудовими ресурсами, а динамічним розвитком, з пріоритетом знань, інновацій та інформації: у сучасному західному світі лише 15% активного населення доторкаються в процесі виробництва до товару, інші 85% додають вартість у процесі творчості, менеджменту й передачі інформації. Наприклад, такі країни, як США, Японія, Норвегія, Канада, Німеччина, Ірландія та Австрія, переорієнтували власну економіку на виробництво і використання сучасних знань, які на 50% і більше забезпечують зростання національного багатства.

Провідні країни світу сформували нову модель суспільного розвитку, яка базується на інтенсивному продукуванні та використанні нових знань, за рахунок втілення яких в освіті, технологіях, організації виробництва, товарах нині досягається від 70% до 85% приросту їх ВВП. У двадцяти розвинених країнах, де працює 95% учених світу, прибуток на душу населення щорічно збільшується на 200 дол. США. Роль знання відображається такими об'єктивними показниками, як випереджуюче зростання доданої вартості в галузях, заснованих на знаннях (за останні 15 років у більшості країн європейського союзу воно у середньому склало 3%, стабільно перевищуючи темпи загального економічного зростання в традиційних галузях – 2,3%), і збільшення частки таких галузей у сукупній доданій вартості (Німеччина – з 51% до 60%, Великобританія – з 45% до 51%, Фінляндія – з 34% до 40%) [396]. Економічне зростання усе більше залежить від здатності одержувати нові знання й застосовувати їх у всіх сферах життя.

Україна ж, навпаки, ризикує втратити й ті з надзвичайно важливих потенційних чинників конкурентоспроможності, які ще були успадковані від колишнього СРСР, насамперед, високий рівень освіченості громадян (45 % української робочої сили мають вищу освіту і за цим показником Україна посідає п'яте місце серед 37-ми найбільш розвинутих країн [392]). Для створення умов стабільного економічного зростання переважно в тих сферах, де Україна є поки ще конкурентоспроможною, необхідна чітка координація дій, спрямованих на модернізацію економіки і суспільства в науковій, технологічній, організаційній та виробничій сферах з домінуванням

освіти, науки та інновацій. Забезпечення національної конкурентоспроможності в умовах невпинної глобалізації та подальшого поглиблення значених вище тенденцій постає однією з кардинальних умов ефективного розвитку української економіки.

В таких умовах публічно-приватне партнерство стає принципово новим сучасним інструментом фінансування стратегії знаннєвої економіки, який спроможний усунути всі суперечності та допоможе реалізувати бажані перспективи, адже сьогодні безсумнівну перевагу отримали ті країни, які підтримують стратегію розбудови знаннєвої економіки.

Дійовим засобом підвищення ефективного функціонування державної власності є розвиток партнерських відносин держави та бізнесу, що дозволить залучити в державний сектор економіки додаткові ресурси, насамперед інвестиції. У такій системі відносин відбувається об'єднання ресурсів і потенціалів держави і бізнесу, що сприяє підвищенню ефективності використання наявних ресурсів, розподілу ризиків між державним і приватним сектором та їх мінімізації. Більшість із науковців схильні вбачати механізмом вирішення цих проблем та інструментом економічного і соціального розвитку саме взаємодію держави, суспільства та підприємництва, а саме публічно-приватне партнерство (ППП). Для більшості країн світу PPP – це сучасний механізм реформування інфраструктури, реалізації суспільно значущих проєктів, запровадження інноваційних технологій тощо і результат соціально-економічного розвитку держави. Взаємодія влади і бізнесу є однією з найважливіших умов успішного соціально-економічного розвитку нашої країни в цілому і регіонів зокрема. Значимість PPP як ефективного інструменту реалізації інноваційної політики визначається, по-перше, розвитком інноваційної інфраструктури з урахуванням інтересів та при активній участі бізнесу, по-друге, підвищенням ефективності використання державної власності і бюджетних видатків, в тому числі тих, що спрямовуються на підтримку інновацій, по-третє, стимулюванням приватного сектора до розвитку підприємницької активності в областях, що мають найбільший потенціал якісного економічного зростання.

Монографію підготував колектив авторів: д-р екон. наук Ю. Іванов (загальна редакція, п. 1.1.); канд. екон. наук В. Тищенко (п.1.1. –2.3; п.3.2); В. Остапенко (п. 3.1–3.3).

Структурно робота складається з трьох розділів. У *першому розділі* розглянуті теоретичні особливості економіки знань, охарактеризовані основні тенденції розвитку економіки знань у нашій державі, детально розглянуто взаємозв'язок та ієрархічну підпорядкованість таких категорій, як «данні», «інформація», «інтелект», «знання». Значну увагу приділено специфічним рисам економіки знань та її базовим структурним компонентам: інноваціям, освіті та інформаційно-комунікаційним технологіям.

У *другому розділі* монографії викладено авторську методика оцінки рівня розвитку економіки знань у регіонах. Оскільки становлення нового типу економіки пов'язано з певними інституційними перетвореннями, доведено, що ці перетворення більшою мірою стосуються трьох складових: інновацій, освіти та інформаційно-комунікаційних технологій, які в умовах розбудови економіки знань характеризуються більш інтенсивним розвитком. Запропонована методика дозволяє не тільки комплексно охарактеризувати рівень розвитку економіки знань за її складовими, а й сформувати кластери регіонального розвитку, в залежності від інтенсивності цих процесів, та виявити проблемні компоненти.

Третій розділ монографії присвячено питанням розвитку публічно-приватного партнерства як інструменту фінансування економіки знань у розрізі її складових елементів, а саме: інновацій, освіти, ІКТ. У процесі дослідження було доведено необхідність використання ППП у рамках кожної складової економіки знань, розглянуто економічну сутність та ключові аспекти такого виду взаємодії. Класифікація форм публічно-приватного партнерства дозволила виділити проблемні моменти, а саме участь держави процесі взаємодії. Також проведено аналіз загального стану фінансування регіону та оцінено стан кожного з суб'єктів партнерства з метою визначення наявного потенціалу використання ППП для кожного регіону.

Розділ 1 ЕКОНОМІКА ЗНАНЬ ЯК РЕАЛЬНІСТЬ І НЕОБХІДНІСТЬ

1.1. Теоретичні засади та сучасні тенденції розвитку економіки знань

Концепція економіки знань поступово стає основною теоретичною базою політики економічного зростання, розкриває нову роль і місце інтелекту людини в інформаційному суспільстві, вплив інформації як головної продуктивної сили і суб'єкта виробництва на розвиток економічних систем. Динаміка оновлення інформації стала такою високою, що вже у 70-х рр. XX ст. учені-соціологи зробили висновок, що у XXI ст. неписьменними вважатимуться не ті, хто не вміє читати і писати, а ті, які не вміють вчитися та самовдосконалюватись. У зв'язку зі зростанням важливості знань та інформації, наука перетворюється на ключовий фактор створення конкурентних переваг, головне джерело добробуту суспільства, прискорює темпи науково-технічного прогресу. Отже, сьогодні здатність до генерації, використання та розповсюдження нових знань стає основою національної конкурентоспроможності та базовою передумовою прискореного інтенсивного соціально-економічного зростання [335, с. 224].

Процеси глобалізації, що відбуваються в сучасній економіці, посилення взаємозалежності країн і господарюючих суб'єктів в отриманні доступу до джерел інноваційного розвитку привели до радикальних перетворень системних взаємодій бізнесу, влади і соціуму і, як наслідок, до виникнення нових економічних зв'язків господарюючих суб'єктів різних форм власності, які викликають необхідність використання нових підходів до формування і розвитку адаптованих національних структур та інфраструктур.

Водночас зростаюча конкуренція на національних і глобальних ринках, посилення вимог до рівня цін, якості продукції та послуг, які активізують процеси злиття і поглинання компаній, лавиноподібне виникнення нових фірм і цілих галузей у виробничій, фінансовій та інноваційній сфері – все це пов'язано з необхідністю істотно підвищувати рівень і якість

використовуваних знань і постійно удосконалювати форми обміну ресурсами знань [30].

Аналіз джерел [1; 20; 180–196; 396–112; 444; 446–449] підтверджує думку про те, що сьогодні світова промислова економіка поступається місцем економіці знань. До середини ХХ ст. ми мали справу з індустріальною економікою, яка запропонувала людству більш ефективні способи використання природних ресурсів й основу якої становив нагромаджений виробничий капітал. Починаючи з ХХІ ст. значну частину капіталізації багатьох компаній складають нематеріальні активи – інтелектуальна власність (партнери, ноу-хау і т. д.), а також людський капітал (знання, кваліфікація, досвід, творчий потенціал працівників) [387].

1) Перехід від індустріального до постіндустріального суспільства визначається такими чинниками:

Перехід від економіки, орієнтованої на товаровиробництво, до економіки, що націлена на сферу послуг та інформації.

Причому йдеться, насамперед, про наукоємні послуги, такі як розвиток і загальна доступність банківських послуг, розвиток засобів масової комунікації і загальна доступність інформації, охорона здоров'я, освіта, соціальна опіка, і тільки у другу чергу – послуги, що надаються окремим клієнтам. Матеріальна інфраструктура та матеріальні ресурси поступово відсуваються в економічних акцентах розвинених країн на другий план, а на перші ролі виходять інфраструктура та ресурси нематеріальні – генерування, зберігання, дистрибуція і передача знань та інформації. У середині 90-х рр. ХХ ст. у сфері виробництва й у сфері обслуговування та надання інформаційних послуг було, відповідно, зайнято: в США – 25 % і 70 % працюючого населення; в Німеччині – 40 % і 55 %; в Японії – 36 % і 60 %. Навіть у виробничій сфері у країнах з постіндустріальною економікою представники інтелектуальної праці, організатори виробництва, технічна інтелігенція і адміністративні кадри складають близько 60 % усіх зайнятих;

2) Зміною в соціальній структурі суспільства (поділ за професійною ознакою приходить на зміну класовому поділу).

Наприклад, Д. Белл [30] вважає, що в постіндустріальному суспільстві зникає клас капіталістів, а його місце займає нова правляча еліта, яка володіє високим рівнем освіти і знань;

- 3) Центральним місцем теоретичного знання у визначенні основних векторів розвитку суспільства.

Основний конфлікт, таким чином, у суспільстві пролягає не між працею і капіталом, а між знаннями і некомпетентністю. Зростає значення вищих навчальних закладів: вища школа має за нових умов щонайменше два головних завдання – творити теорії, знання, які стають головним чинником соціальних змін, а також виховувати радників та експертів;

- 4) Створенням нових інтелектуальних технологій (серед іншого, наприклад, генна інженерія та клонування, нові агротехнології та ін.).

Еволюційний перехід до економіки знань супроводжується постійно зростаючою часткою людського капіталу в загальному його обсязі. Якщо у XVII – XVIII ст. питома вага людського капіталу в загальній його масі не перевищувала 10%, то вже на початку XIX ст. вона збільшилася до 33%. Але найістотнішою у динаміці, що розглядається, є та обставина, що, починаючи приблизно з другої половини XX ст., швидкість приросту частки людського капіталу стає найбільш інтенсивною. За мінімальними оцінками, для країн Заходу ця частка в період з 1913 по 1973 р. зросла з 31% до 57%, а вже через чверть століття досягла майже 70%.

Отже, в XXI ст. не природні багатства, не територія, а високі технології, знання, інтелект будуть основою формування економіки знань, джерелом добробуту та якості життя населення тієї чи іншої країни. Підтвердження цьому є досвід найбільш розвинених країн світу, де впродовж останніх десятиліть відбувається інтенсивне заміщення основних фондів, матеріальних товарних запасів, інших матеріальних активів нематеріальними. Так, на початку 80-х років минулого століття близько 60% інвестицій у промисловості США спрямовувалося на набуття матеріальних цінностей, а вже через двадцять років ця частка становила 16%. З початку 90-х років XX ст. підприємства США витрачають більше коштів на придбання обладнання, призначенням якого є обробка інформації, ніж на інше устаткування. За останнє десятиліття XX ст. в країнах ОЕСР частка високих технологій і виробленої продукції та експорту подвоїлася, досягнувши 20–25%. Такі сектори як освіта, комунікації та інформації розвиваються ще швидше [20].

В Україні поки що зберігається інша тенденція: за 20 років незалежності, всупереч очікуванням, економіка за якісними показниками розвитку ще більше відстала від передових країн Заходу.

На міжнародному рівні існують два основних показника, за якими оцінюється конкурентоспроможність тієї чи іншої країни: індекс зростання конкурентоспроможності (GCI – the Growth Competitiveness Index) і індекс поточної конкурентоспроможності (BCI – the Business Competitiveness Index).

Україна у світових рейтингах конкурентоспроможності (*табл. 1.1*) займає місця нижче середнього. За період 2004–2008 років спостерігаємо тенденцію до покращення позиції нашої держави у світі (з 86 місця у 2004 році до 72 місця у 2008 році), що можна пояснити взятими державою пріоритетами, а саме курсом на посилений розвиток економіки знань: впровадження інновацій на підприємствах, лібералізація щодо діяльності малого бізнесу на ринку, розвиток інформаційного суспільства, впровадження Болонського процесу в освіту та використання здобутків ІКТ в освітньому процесі. Проте з 2008 до 2010 років спостерігається зниження рейтингу конкурентоспроможності України аж на 10 позицій, що пов'язано із наслідками фінансово-економічної кризи, у зв'язку із чим гостро відчувається відсутність достатнього фінансування для продовження розпочатих програм. Позитивна динаміка у 2011 році доводить результати боротьби із кризовими явищами та відновлення державного курсу на розвиток економіки знань з відповідним рівнем фінансової підтримки.

За класифікацією СЕФ Україна належить до першої групи – країн «початкової» стадії розвитку, для яких джерелами конкурентоспроможності є або сировина, або дешева некваліфікована робоча сила.

Бізнес у таких країнах конкурує на основі цінової політики, а низькі зарплати свідчать про низьку продуктивність праці. Щоб країни цієї групи могли конкурувати на світових ринках, одним із основних завдань їх стало соціально-економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності повинен стати перехід до економіки, яка базується на продуктивному використанні нових знань.

Таблиця 1.1

Рейтинги конкурентоспроможності країн світу (2003–2010 рр.), складено авторами за [470]

Країна	2003		2004		2005		2006		2007		2008*		2009*		2010*		2011*	
	GCI	BCI	GCI	BCI	GCI	BCI	GCI	BCI	GCI	BCI	GCI	BCI	GCI	BCI	GCI	BCI	GCI	BCI
Фінляндія	1	1	1	2	1	2	2	3	6	3	6	3	6	6	7	4	4	
США	2	2	2	1	2	1	6	1	1	1	1	1	2	2	4	5		
Швеція	3	3	3	4	3	12	3	7	4	4	4	4	4	4	2	3		
Данія	4	4	5	7	4	4	4	5	3	5	3	5	5	5	9	8		
Тайвань	5	16	4	17	5	14	13	21	14	23	17	12	12	12	13	13		
Японія	11	13	9	8	12	8	7	9	8	10	9	8	8	6	6	9		
Німеччина	13	5	13	3	15	3	8	2	5	2	7	7	7	5	6			
Великобританія	15	6	11	6	13	6	10	8	9	11	12	13	13	12	10			
Франція	26	10	27	12	30	11	18	16	18	17	16	16	16	15	18			
Словенія	31	30	33	31	32	32	33	36	39	35	42	37	45	57				
Угорщина	33	38	39	42	39	34	41	39	47	47	62	58	52	48				
Чехія	39	35	40	35	38	27	29	32	33	32	33	31	36	38				
Польща	45	47	60	57	51	42	48	53	51	56	53	46	39	41				
Росія	70	66	70	61	75	74	62	79	58	71	51	63	63	66				
Україна	84	73	86	69	84	75	78	81	73	81	72	82	89	82				
Чад	101	99	104	102	117	116	123	121	131	127	134	131	139	142				

*Примітка: Індекс ВСІ у 2008–2012 учасники СЕФ (світового економічного форуму) не розраховували.

Динамічне становлення та розвиток економіки знань в Україні, як вважає більшість експертів [85; 92; 352; 391], є однією з головних умов стійкого стрімкого розвитку нашої держави як суб'єкта світового господарства. У зв'язку з цим необхідна термінова й радикальна переорієнтація соціально-економічної політики країни, спрямована на розвиток всіх компонент когнітивного процесу: формування знань, поширення і закріплення знань, зберігання та акумуляцію знань, ефективне використання знань.

Для створення умов стабільного економічного зростання переважно в тих сферах, де Україна є поки ще конкурентоспроможною, необхідна чітка координація дій, спрямованих на модернізацію економіки і суспільства в науковій, технологічній, організаційній та виробничій сферах з домінуванням освіти, науки та інновацій.

Сьогодні наша держава опинилася перед необхідністю створення правових, соціально-економічних умов для реалізації потенціалу знанневих працівників. Через відсутність таких умов останні поступово стають донорами для економік інших країн. Тому розвиток економіки знань для України – необхідний шлях інноваційного прогресу та забезпечення конкурентоспроможності держави на основі ефективного використання власних інтелектуальних ресурсів.

Незважаючи на те, що Україна лише долучається до масштабних глобальних інтеграційних процесів, її економіка в цілому розвивається в руслі загальносвітових тенденцій. Хоча й зі значним відставанням від найбільш розвинених країн світу, в Україні все ж інтенсивно зростає рівень інтернаціоналізації господарської діяльності, розвивається інформаційний сектор, розширюється уклад нової економіки – економіки знань. Крім того, й умови, що їх диктують глобалізаційні процеси для нашої країни, є такими ж, як для найбільш розвинених країн світу [253]. Необхідно зазначити, що у держави з'явилися дві нові функції – стимулювання виробництва, накопичення та використання знань всередині держави й регулювання взаємодії зі світовим ринком знань.

Усі ці тенденції потребують особливого дослідження в руслі виникнення нових теорій сучасної економіки (теорії постіндустріальної, «нової», глобальної мережевої, інформаційної економіки, «креативної економіки»), у тому числі з метою визначення місця теорії економіки знань серед

них. Отже, питання щодо формування та розвитку економіки знань та особливості цього процесу є актуальними як з наукової, так і з практичної точки зору.

До останнього часу існувало три ключових фактори суспільного виробництва – земля разом з природними ресурсами, капітал і праця, оптимальне поєднання яких забезпечували процеси створення товарів і послуг.

Дослідження точок зору авторів стосовно основних ознак економіки знань (табл. 1.2) дозволяє стверджувати, що в економіці знань до традиційних економічних факторів (земля разом з природними ресурсами, капітал і праця) додається новий – знання, які у поєднанні з соціальним капіталом стають ключовими факторами створення конкурентних переваг, прискорення темпів науково-технічного прогресу, формування економічної вартості, головним джерелом добробуту суспільства, випереджаючи значимість засобів виробництва й природних ресурсів. Так, за оцінками Світового банку, фізичний капітал у сучасній економіці формує 16% загального обсягу багатства кожної країни, природний – 20%, а людський – 70% [357]. На сьогодні цінності створюються за рахунок підвищення продуктивності й використання нововведень, тобто використання знань на практиці. Роль знання відображається такими об'єктивними показниками, як зростання доданої вартості в галузях, заснованих на знаннях (за останні 15 років у більшості країн ОЄРС він у середньому склав 3%, стабільно перевищуючи темпи загального економічного зростання в традиційних галузях – 2,3%), і збільшенням частки знанеємних галузей у сукупній доданій вартості (Німеччина – з 51% до 60%, Великобританія – з 45% до 51%, Фінляндія – з 34% до 40%) [403].

Дослідження людського знання зафіксовано ще в Давній Греції, коли воно було центральним предметом філософії та етимології. В останні роки зацікавленість цією проблемою спостерігається не тільки з боку відомих теоретиків соціоекономіки (П. Друкер [132], Е. Тоффлер [385]), а й з боку вітчизняних та закордонних учених, які вивчають організацію промисловості, технологію та стратегію управління. Знання сприяють виникненню нових видів діяльності, виробництв і галузей, стають рушійною силою відновлення наявних технологій, ключовим фактором добробуту населення. У результаті прискорення виробництва нового знання економіка перетво-

Таблиця 1.2

Дослідження основних ознак економіки знань

Автор	Ознаки
1	2
А. Манжура [253]	<ul style="list-style-type: none"> ▪ підвищення «знанністості» ВВП; зростання питомої ваги нематеріальних активів (ноу-хау, інформаційних систем, патентів); ▪ зростання частки «нематеріальних» товарів у міжнародній торгівлі; ▪ зростання у структурі капіталу передових міжнародних компаній частки капіталу, пов'язаного з витратами на НДДКР; ▪ зростання інвестицій в освіту, науку, охорону здоров'я й навколишнє середовище
І. Панченко [304]	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зростання цінності зв'язків між економічними суб'єктами; ▪ збільшення кількості трансакцій; ▪ схожість селекції економіки з біологічною системою, що живе по іншим, у порівнянні з технологічними системами, законам
П. Друкер [131]	<ul style="list-style-type: none"> ▪ технологічна й інформаційна революції останнього десятиліття; певна трансформація концепції конкурентоспроможності держави; ▪ прискорення процесів інтеграції України в глобальні економічні процеси; перехід суспільної економічної першості від виробників до фінансистів; відсування на задній план матеріальної інфраструктури та матеріальних ресурсів і перехід на перші ролі нематеріальних ресурсів (генерування, зберігання, дистрибуція і передача знання та інформації, а також соціальна або сервісна інфраструктура)
Л. Федулова [391]	<ul style="list-style-type: none"> ▪ у структурі світового валового продукту різко підвищується частка так званих нематеріальних активів (в економіці знань «працюють» не метал і бетон, втілені в основних виробничих фондах підприємств, не гігантські обсяги нерухомого і рухомого майна громадян та корпорацій, а інтелект людини, її здатність відтворити нові продукти, що змінюють як обличчя економіки, так і усталені стереотипи мислення щодо можливостей пізнання людиною довкілля, заміни традиційних джерел енергії новими, раніше невідомими господарській практиці); ▪ раніше знання використовувались і входили в ціну нового продукту (товару, послуги), а сучасна економіка характеризується тим, що знання стають самостійним продуктом
А. Колот [208]	<ul style="list-style-type: none"> ▪ глобалізація економіки та небувале посилення конкуренції в різноманітних її формах: інноваційна праця та інтелектуальний капітал стають майже основними факторами розвитку; небаचे зростання ролі знання, інформації, інтелекту, інновацій; сучасне суспільство дедалі більше стає інформаційним, знаннєвим, інноваційним
Є. Бельюков [31]	<ul style="list-style-type: none"> ▪ підвищення частки витрат на розробки та дослідження у ВВП; зростання вагомості інтелектуального капіталу (зростання питомої ваги нематеріальних активів); зростання у міжнародній торгівлі частки контрактів, пов'язаних з трансфером технологій; зростання в структурі активів сучасних міжнародних компаній частки капіталу, пов'язаного з витратами на НДДКР; ▪ зростання інвестицій в освіту і науку

Закінчення табл. 1.2

1	2
<p>І. Ситникова [352, с.182]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • традиційні ресурси характеризуються матеріальними потоками та запасами, а інформаційні ресурси – нематеріальні потоки і запаси; швидке економічне зростання у нових умовах забезпечується створенням нових знань, збільшенням нестационарної вартості виготовленої продукції; інформаційний ресурс виступає в ролі суспільного блага, споживання якого одним не виключає його споживання іншим і він не пропадає в процесі споживання; збільшується значущість фондового ринку, оскільки не існує ніякого іншого методу фінансування зростаючих інновацій; швидкі темпи економічного зростання і незначне безробіття не викликають істотного підвищення цін, оскільки використання нових знань збільшує не тільки фактичний випуск продукції, а й потенціальний; зменшення стійкості нової економіки за рахунок збільшення долі нематеріальних активів
<p>О. Хомин [403, с.25]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • людський вимір, тому що знання створюють й розвиваються людьми, залежать від того, що думають і роблять люди; • знання перетворюються в товар особливого роду, що не просто купується, продається, поширюється, обмінюється, але й постійно змінюється й збагачується; нові глобальні знання змінюють конфігурацію геополітичних сфер впливу у світі, наслідком чого стає перергупування країн і транснаціональних компаній на потужні й залежні, в результаті чого з'являються нові альянси, територія, влада; нові знання не укладаються в терміни класичних дисциплін, вони стають усе більш комплексними, проблемно-орієнтованими, що відповідає проблемам розвитку реального світу; • знання одночасно виступають як індивідуальні, так і колективні, але все більшого значення набуває колективний розум, що формується на основі колективних форм інтелектуальної роботи за допомогою взаємодії дослідників
<p>Н. Длугунович [126]</p>	<ul style="list-style-type: none"> • зростання впливовості галузей, що базується на «високих технологіях», а також галузей, продукція яких безпосередньо задовольняє потреби людей; орієнтація виробництва не на масового споживача, а на специфічні потреби окремих індивідів, тобто ринки невеликої місткості; значне зростання чисельності структур, які здатні орієнтуватися до потреб зовнішнього середовища; • збільшення ступеню сприйняття суспільства до інновацій; поява нових організаційних форм інноваційної діяльності – бізнес-інкубаторів, технопарків, венчурного підприємництва; переорієнтація людського фактору в економіці в напрямку зростання ролі творчих кадрів, які є носіями різних нововведень; новими пріоритетами розвитку є добробут, інтелектуалізація виробничої діяльності, використання високих інформаційних технологій, екологічність

рюється на систему, яка функціонує на основі обміну знаннями та їхньої взаємної оцінки. Одним із перших визнав роль знання фундатор сучасної неокласичної економіки А. Маршалл, який стверджував: «Значною мірою капітал складається із знання та організації... Знання – один із потужних двигунів виробництва... організація допомагає знанню» [139]. Ф. Хайек [400] та Й. Шумпетер [429] також надавали великого значення ролі знання в економічних процесах.

Поняття економіки знань розкриває нову роль та значення таких базових її компонент, як «Дані», «Інформація», «Інтелект» та «Знання». А головною проблемою при їх дослідженні є відсутність згоди з приводу термінологічних аспектів цих визначень. Отже, існує необхідність чіткого розмежування цих категорій. Зі збільшенням кількості публікацій, присвячених розвитку економіки знань, безсумнівно, відбувається «нагромадження» термінологічного матеріалу у цій сфері. Звичайно, це стосується таких категорій, як «знання» та «інформація», і не береться до уваги супутня термінологія. З огляду на це спробуємо встановити взаємозв'язки між основними базовими категоріями, які характеризують розвиток економіки знань. Вивчення точок зору авторів щодо сутності категорії «Дані» (табл. 1.3) дозволило дійти таких висновків:

по-перше, дані складають основу інформації;

по-друге, в сучасних умовах інтенсивного застосування інформаційних технологій дані набувають масовості – їх стає дуже багато;

по-третє, існування даних не залежить від того, будуть вони коли-небудь використані чи ні;

по-четверте, ефективність багатьох процесів залежить від даних;

по-п'яте, за своєю природою дані є об'єктивною категорією.

Надалі під категорією «Дані» будемо розуміти сукупність різних об'єктивних фактів, які складають основу інформації.

Виходячи з дослідження поглядів авторів щодо іншої категорії економіки знань – «Інтелекту» (табл. 1.4), вважаємо, що: інтелект як здатність зазвичай реалізується за допомогою інших здібностей (пізнавати, навчатися, мислити логічно, систематизувати тощо); рівень інтелекту можливо розви-

Розділ 1. ЕКОНОМІКА ЗНАНЬ ЯК РЕАЛЬНІСТЬ І НЕОБХІДНІСТЬ

нути; різна діяльність вимагає розвитку певних інтелектуальних здібностей індивіда.

Таблиця 1.3

Точки зору авторів щодо трактування категорії «Дані»

№з/п	Автор	Визначення категорії	Джерело
1	Вікіпедія	це форма представлення знань, інформації – тексти, таблиці, інструкції, відомості про факти, явища і таке інше, представлені у буквено-цифровій, числовій, текстовій, звуковій або графічній формі	[78]
2	Економічна інформатика та інформація (курс дистанційного навчання)	це сукупність відомостей, зафіксованих на певному носії у формі, придатній для постійного зберігання, передачі та обробки	[433]
3	Курс лекцій з дисципліни «Основи інформаційних технологій»	це складова є частиною інформації, що являють собою зареєстровані сигнали	[228]
4	В. Лобацький	це зрозумілі відомості, факти, виміри, сигнали, які в процесі роботи підлягають систематизації у вигляді таблиць, графіків, діаграм, оформляються у формі довідників, баз даних	[236, с. 52]
5	С. Ожегов	відомості, необхідні для будь-якого висновку, рішення, процедури (наприклад: багато даних, цифрові дані)	[291]
6	О. Шевченко	це сукупність різних об'єктивних фактів, котрі перетворюються на інформацію шляхом контекстуалізації, категоризації, підрахунку, корекції, стиску.	[424]

Таблиця 1.4

Точки зору авторів щодо трактування категорії «Інтелект»

№з/п	Автор	Визначення категорії	Джерело
1	2	3	4
1	Г. Азимов, А. Шукин	це загальна здатність до пізнання і вирішення проблем, яка об'єднує всі пізнавальні здібності індивіда: відчуття, сприйняття, пам'ять, уявлення, мислення	[10, с. 235]
2	Вікіпедія	це розум, розумові здібності: вчитися з досвіду, пристосовуватися, адаптуватися до нових ситуацій, застосовувати знання, щоб керувати навколишнім середовищем або мислити абстрактно	[78]

Закінчення табл. 1.4

1	2	3	4
3	Х. Гарднер	це здатність вирішувати завдання і створювати продукти в контексті багатих суспільних і природних умовах	[451, с. 134]
4	Ю. Канигін, В. Куширець	це рівень розумового розвитку і вміння використовувати свої розумові здібності, управляти думками і знаходити нові комбінації, нові рішення стосовно поставленої задачі	[181, с. 45]
5	Л. Мусіна	це творчість, притаманна особистостям будь-якої професії, проявляється як внутрішнє прозріння, дотик, як ноу-хау	[277, с.179]
6	Р. Стернберг	це здатність завоювати і оцінювати не просто нову ідею, а новий клас ідей, нові концептуальні системи	[468, с.39]
7	Тлумачний словник української мови	це розум, здатність людини до мислення, особливо до опанування його вищих теоретичних рівнів	[113, с.1756]
8	В. Янукович	це здатність людини творити нові знання, нову інформацію з різних галузей діяльності, можливість ефективно й оперативно втілювати створені знання, ноу-хау в життя, тобто виробляти на їхній основі новий, якісніший продукт, уміло його продавати та незалежно заробляти на інноваційному товарі, щоб розвиватися далі	[113, с.29]

Отже, у контексті економіки знань під «*Інтелектом*» ми будемо розуміти властивість людини, її здатність сприймати дані та інформацію й перетворювати їх на знання.

«Інформація» є загальнонауковим поняттям, але і сьогодні у науковій сфері воно залишається вкрай дискусійним. Загальноприйнятого визначення не існує, і воно використовується, головним чином, на інтуїтивному рівні (табл. 1.5).

Проведений вище аналіз різних підходів до тлумачення категорії «Інформація» дозволив виявити схожі властивості: наявність систематизованого потоку даних та його обов'язкове використання в подальшому.

Отже, в рамках нашого дослідження, надалі під «*Інформацією*» розуміємо систематизовані відомості (факти і дані) щодо основних причинних зв'язків будь-якого об'єкту, які за допомогою використання методів моделі «ЗС&О» (порівняння, слідства, зв'язків, спілкування) та із застосуванням інтелекту можуть бути перетворені людиною у знання.

Таблиця 1.5

Точки зору авторів щодо трактування категорії «Інформація»

№з/п	Автор	Визначення категорії	Джерело
1	Вікіпедія		
2	К. Вииг	це факти і дані; ми послідовно застосуємо знання для інтерпретації наявної інформації для того, щоб приймати рішення	[471]
3	Закон України «Про інформацію»	це задокументовані або публічно розголошені відомості про події та явища, що відбуваються в суспільстві, державі та оточуючому природному середовищі	[5]
4	В. Іноземцев	інформація не може бути застосована, не будучи усвідомлена, таким чином, щоб вступити в процес виробництва, вона має втратити свою об'єктивну форму і прийняти форму суб'єктивну, тобто перетворитися з інформації в знання	[166, с. 143]
5	Курс лекцій з дисципліни «Основи інформаційних технологій»	це сукупність відомостей (даних), які сприймають із навколишнього середовища (вхідна інформація), видають у навколишнє середовище (вихідна інформація) або зберігають всередині певної системи	[228]
6	Ф. Махлуп, С. Ожегов	це повідомлення про події, що відбуваються у зовнішньому щодо системи середовищі, і в самій системі	[257], [291]
7	З. Ровенський, А. Уйомов, Е. Уйомова	це систематизовані відомості щодо основних причинних зв'язків, котрі містяться у знанні; це процес передачі знань, повідомлень про певну особу, подію, випадок тощо	[337, с. 49]
8	О. Шевченко	це дані, що мають зміст, декодовані за допомогою ключа-контексту	[424]
9	К. Шеннон	це усі види повідомлень	[465, с. 164]

Аналіз літератури з дослідження проблематики визначення терміну «Знання» свідчить про наявність різних точок зору, що проявляється в різноманітності та численності визначень цього терміну (табл. 1.6).

Отже, знання, на відміну від інших економічних ресурсів, є ресурсом, який збільшується, самозростає, тому що передача знань індивіда не передбачає їх зменшення, а, навпаки, закріплення набутих та нагромадження нових [113].

Таблиця 1.6

Визначення терміну «Знання» різними авторами

з/п	Автор	Визначення терміна	Джерело
1	2	3	4
1	Д. Белл, П. Портер, П. Тоффлер	це суспільне благо, яке характеризується не відчуженістю та незалежністю вартості створених знань від інтенсивності їх подальшого використання	[364, с. 283–284]
2	Е. Брукінг	це сукупність систематизованої інформації і розуміння сенсу, закладеного у цій інформації	[45, с. 64]
3	У. Букович, Р. Уільямс	це все, що має вартість для організації та укладене у працюючих у ній людях або виникає з виробничих процесів, систем та організаційної культури, включаючи знання та навички конкретних людей, норми та системи цінностей, бази даних, методології та програмне забезпечення, виробничий досвід, ліцензії тощо	[51, с. 28]
4	А. Гриньов, О. Компанієць	це результат осмислення інформації на підставі практичного досвіду, що в контексті здійснення певного виду діяльності перетворюється на найважливіший ресурс в умовах сучасної економіки та використовується організацією для отримання стійких конкурентних переваг і, як наслідок, забезпечує максимальний результат	[118, с. 4]
5	У. Гузар	це процес набуття та закріплення відомостей з певної галузі, їх відтворення у процесі трудової діяльності, який характеризується не відчуженістю, самозростанням та створенням потенційно нових продуктів	[113, с. 29]
6	П. Друкер	це інформація, яка має практичну цінність та слугує для отримання конкретних результатів	[132, с. 44]
7	Т. Девенпорт, Л. Прусак	це мінлива суміш практичного досвіду, індивідуальних цінностей, контекстної інформації та інтуїції експертів, що створює основу для оцінки та об'єднання нового досвіду та нової інформації	[448, с. 12]
8	І. Журавковська	це необхідна інформація, використана згідно з певними правилами та з урахуванням ставлення особи, що її інтерпретує (відповідно до розуміння, досвіду, ігнорування, згоди чи незгоди)	[153, с. 24]
9	Т. Коуполоулос К. Фраппаоло,	це інформація, що знаходиться у свідомості людей та використовується для прийняття рішення в ситуації невизначеності	[218, с. 21]
10	М. Марінічева	це необхідна людям інформація, яка використовується ними за певними правилами та відповідно до певних процедур з урахуванням відношення (розуміння, схвалення, ігнорування, погодження, заперечення) людей до цієї інформації	[254, с. 18]

Закінчення табл. 1.6

1	2	3	4
11	А. Маршалл	це один із потужних двигунів виробництва	[392, с. 87]
12	Б. Мільнер	це сукупність оформленого досвіду, цінностей, контекстуальної інформації, експертного розуміння, що становлять основу для оцінки й інтеграції нових досвіду та інформації	[267, с. 23]
13	І. Нонака	це обґрунтовані та підтвержені вірування або переконання, які збільшують здібність будь-якого суб'єкта до ефективних дій та залежать від прихованого бачення, вражень та ідеалів співробітників	[287, с. 127]
14	Р. Ніжегородцев	це історична характеристика матерії, що виражає характер і ступінь упорядкованості її відбиття в індивідуальній або суспільній свідомості	[282, с. 31]
15	М. Румізен	це інформація в контексті, здатна привести до розуміння, що спонукає до дії	[339, с. 16]
16	І. Тулик, В. Плєскач	це інформація, накопичений досвід і компетенція, які забезпечують успішну, цілеспрямовану економічну діяльність і розвиток підприємства	[386, с. 80]
17	Філософський енциклопедичний словник	це перевірений суспільно-історичною практикою і засвідчений логікою результат процесу пізнання дійсності, адекватне її відображення у свідомості людини у вигляді уявлень, понять, суджень, теорій	[111, с. 143]

Знання є динамічною системою, яка швидко розвивається і стає підґрунтям для появи нових форм капіталу, їх подальшої конвертації.

У якості соціально-гуманітарних складових, які мають забезпечувати процес формування та використання знання як ресурсу економічного та соціального прогресу, доцільно виділити такі:

- 1) наявність стимулів щодо нагромадження знань як ресурсу зростання. Для цього повинні бути потреби в знаннях, використання яких і дасть можливість забезпечити власне задоволення потреб, а також реалізуватися в сучасному житті при постійному підвищенні соціального статусу особистості, яка здійснює нагромадження знань протягом всього активного періоду життя за рахунок системи безперервної освіти.
- 2) перехід на інноваційно-інвестиційну діяльність, що зумовить попит на робочу силу, яка матиме можливість працевлаштуватися чи

зберегти зайнятість, в тому числі і шляхом необхідного підвищення кваліфікації, що закладе основи її конкурентоспроможності та успіху на ринку;

- 3) наявність системи формування та передачі знань від зародження до втілення в нових технологіях і продукції, що має інноваційний характер, тобто йдеться про процеси дифузії знань, які мають як ендогенний, так і екзогенний вимір. Особливо важливе останнє, оскільки трансфер знань із-за кордону зовсім необов'язково дасть ефект, якщо процес дифузії знань не відбувається всередині країни;
- 4) співучасть держави і населення через кожную окрему особистість у процесі нагромадження знань в економічній моделі економіки знань [440].

Як показує аналіз публікацій [1; 20; 30; 317; 410], знання характеризуються принциповими особливостями:

перша зводиться до дискретності знань як інтелектуального продукту. Вона виявляється в тому, що конкретне знання або створено, або ні, бо не може бути знання наполовину або на одну третину: знання не можна продавати по частинах;

друга особливість зводиться до того, що знання по своїй природі подібні іншим громадським (публічним) благам: будучи створеними, вони в силу своєї природи повинні ставати доступними в принципі всім, без будь-якої дискримінації. Межа між приватними і публічними благами розмита взагалі, а не тільки стосовно до знань. Історично частка суспільних благ у ВВП поступово зростає (Закон Вагнера), хоча є спроби зробити традиційні публічні блага приватними (наприклад, приватні в'язниці в США). На практиці отримання нових знань, доступ до них вимагає високих витрат, так як знання в умовах ринкової економіки і конкуренції є приватним продуктом і підлягають акту купівлі-продажу. Але в силу зазначеної специфіки, знання все ж таки пробивають собі дорогу як суспільний продукт, хоча і не завжди легальним шляхом. Наприклад, розповсюджується інтелектуальне піратство (у Китаї більше 90% комп'ютерних програм – піратські, в Росії та Україні – трохи менше).

третья особливість знання обумовлюється його природою як інформаційного продукту: інформація після споживання не зникає, як, наприклад,

звичайний матеріальний продукт [253]. Так і знання ніколи не зникають і ніколи не втрачають своєї користі, але деякі види знань занадто чуттєві до часу й можуть застарівати, але не зникати зовсім;

четверта особливість характеризує знання як економічну категорію: знання набувають цінності тільки в контексті конкретної стратегії їх застосування [322].

Проведене дослідження теоретичних аспектів (табл. 1.6) дозволило сформулювати власну точку зору щодо такої економічної категорії, як «Знання». Надалі під терміном «Знання» будемо розуміти процес використання людиною *інтелекту* в процесі набуття, формування, накопичення, закріплення, використання та поширення *інформації*, якому властива дискретність, публічність та розповсюдженість.

Результати логічного узагальнення існуючих теоретичних підходів до трактування базових категорій економіки знань та їх взаємозв'язок подано на *рис. 1.1*.

У літературних джерелах можна зустріти велику кількість трактувань терміна «економіка знань» (поряд з терміном «економіка, заснована на знаннях» останнім часом отримали також поширення поняття «суспільство, засноване на знаннях» (the knowledge-based society), або «суспільство знань» (the knowledge society), «нова економіка», «інформаційна економіка», «постіндустріальне суспільство» та інше), що взаємодоповнюють і збагачують цю фундаментальну економічну категорію, яка представляє інтерес з точки зору методології взаємодії інформації, знань, інтелектуальних систем, нестаціонарних економічних процесів, інституційних змін, викликаних процесами переміщення і трансформації інформаційних потоків. Наприклад, О. Антипіна пише, що «нова економіка – це «економіка знань», «заснована на знаннях економіка», «знаннеінтенсивна економіка» і т. п., новою її робить те, що саме знання у вигляді інформації, як систематизованих даних, темпами, що прискорюються, змінюють вигляд сучасного світу» [403, с. 21].

Про це також свідчить твердження Ф. Махлаупа і І. Мансфільфа, що «економіка знання і інформації має бібліографію більш, ніж 20 тис. опублікованих назв» [257], а тому в науковому плані виникає проблема на рівні

Рис. 1.1. Логічне узагальнення та взаємозв'язок базових категорій економіки знань (авторська розробка)

*Узагальнено за результатами досліджень науковців [45; 118; 113; 132; 153; 254; 339]

концептуального визначення базових компонент економіки знань. Актуальною стає саме ця тема дослідження, але в системному варіанті її бачення.

З усього розмаїття існуючих теоретичних підходів, які розглянуті у [408], можна виділити два, що внесли найбільший вклад у формування теорії економіки, заснованої на знаннях (рис. 1.2).

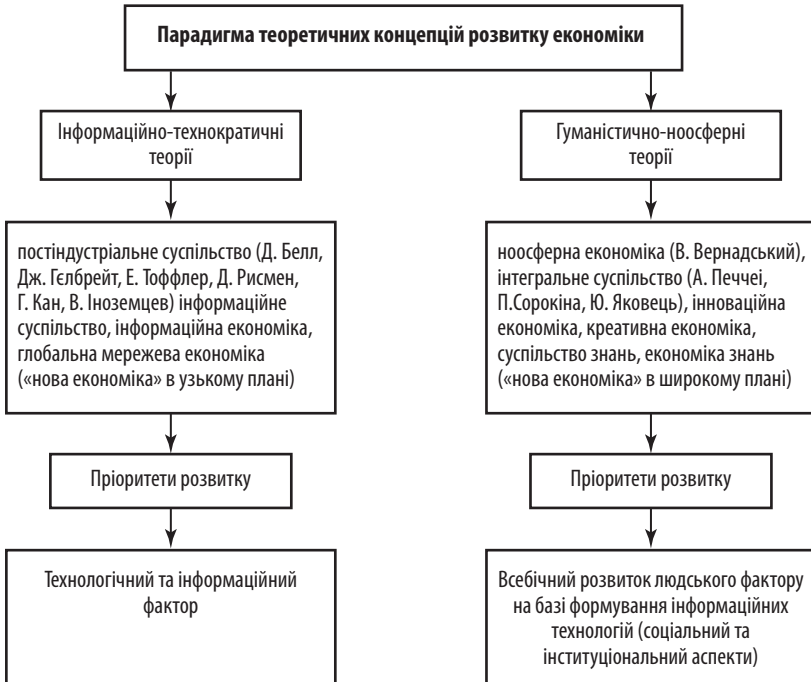

Рис. 1.2. Теоретичні підходи, спрямовані на формування економіки знань (авторська розробка на підставі [408; 165])

Слід зазначити, що характерні риси економіки знань еволюційно можна відстежити в таких економічних теоріях:

- *постіндустріальна економіка* – оскільки має місце збільшення частки сфери послуг, яка по ступеню значущості стає більше, ніж сфера виробництва;

- *інформаційна економіка* – оскільки у теорії інформаційної економіки увага акцентується на тому, що носієм інформації (а безпосереднім генератором інформації, науки і знання є людина) є інформаційна мережа, тобто йдеться про «соціотехнологічну» методологію;
- *інноваційна економіка* – оскільки неможливий розвиток інновацій без використання знань, що виявляється насамперед у здатності генерувати, а потім трансформувати знання в нові продукти, технології, процеси та послуги;
- *глобальна мережева економіка* – оскільки в економіці знань йде постійне використання глобальних мереж.

Слід зазначити, що різниця між розглянутими теоретичними підходами полягає лише у підходах до трактування таких базових понять, як «знання» й «інформація», та різним ступенем відчуженості інформації від людини як генератора знань. Тобто, економіка знань інтегрує у собі надбання економічних теорій, що передували перед нею, й доповнює їх своїми специфічними особливостями:

- 1) використанням трьох основних факторів виробництва – праця, капітал, знання;
- 2) виробництвом в значних масштабах інноваційних товарів, технологій, послуг, капіталів;
- 3) прискоренням темпів зростання знань, що змінюють вигляд сучасного світу;
- 4) безперервним збільшенням спільної продуктивності факторів на основі вдосконалення інститутів та інфраструктури.

Цей підхід є найбільш поширеним, при ньому сучасна економіка набуває нових рис, а інформація та знання стають виробничими чинниками і основним ресурсом, що дозволяє в значній мірі впливати на еволюціонуючі міжнаціональні та світогосподарські зв'язки, в яких «простір місць» замінюється «простором потоків».

Отже, узагальнення теоретичних досліджень авторів (рис. 1.2) дозволяє запропонувати новий підхід до формування економіки знань, який включає до себе під когнітивним кутом зору всі рівні і підрозділи націо-

нального господарства, інтегрує у собі усі надбання та концептуальні розробки теоретичних напрямків дослідження і допомагає більш цілісно вивчати закономірності функціонування та розвитку економіки знань.

Для того щоб надати власний науково-обґрунтований погляд стосовно поняття «економіка знань», скористаємося стандартною методикою в галузі суспільних наук, що базується на аналізі текстових масивів – контент-аналізу, класичного кількісного методу, основним і центральним інструментом якого виступає система категорій (рис. 1.3).

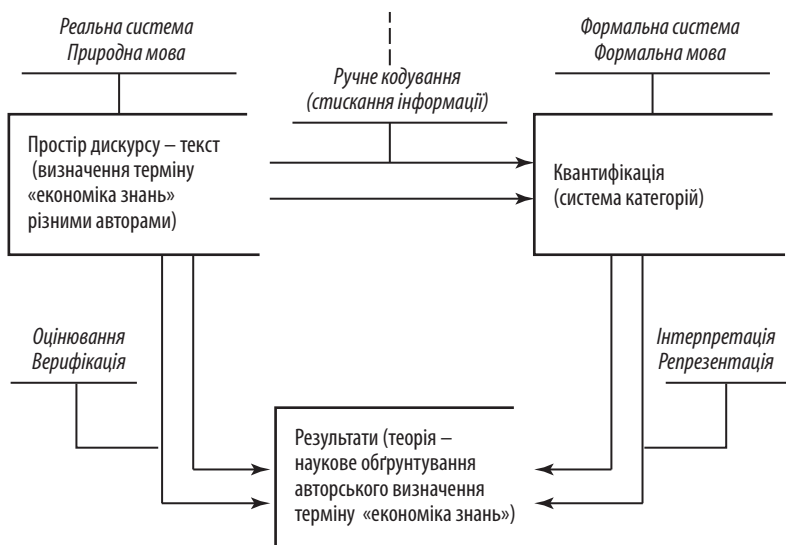

Рис. 1.3. Модель логіки ручного контент-аналізу

Найпростішим видом оцінювання категорій є підрахунок числа появи категорії (припускається, що між частотою появи змісту і значенням існує взаємозв'язок) [137].

Вхідні дані для проведення цього аналізу наведені у табл. 1.7.

Числові значення 0,33 приймаємо за нижню межу доцільності, оскільки вага одного елемента одного найменшого визначення складає 0,33 (див. визначення 8 у табл. 1.7). Усі елементи із вагою менше 0,33 відсіюємо.

Таблиця 1.7

Авторські визначення терміну «економіка знань»

з/п	Автор	Визначення терміна	Джерело
1	2	3	4
1	П. Бергер, Т. Лукман	це економіка, в якій і спеціалізовані, і повсякденні знання є джерелом зростання, а домінуючим фактором стають процеси їх нагромадження і використання, в результаті чого постійно зростає конкурентоспроможність економіки.	[33, с. 30]
2	В. Білоцерківець А. Лященко	це етап розвитку постіндустріальної економіки, за якого інтелект і знання людини, інформаційні й інші високі технології перетворюються у вирішальний фактор, який визначає тенденції виробничої і соціально-економічної трансформації суспільства.	[35, с. 11]
3	О. Гапоненко	це економіка, що створює, розповсюджує і використовує знання для забезпечення свого зростання і конкурентоспроможності.	[404, с. 5]
4	В. Геєць	це економіка, в якій домінуючим фактором є процеси накопичення та використання знань; спеціалізовані (наукові) знання, як і повсякденні, стають важливим ресурсом, який поряд з працею, капіталом і природними ресурсами забезпечує зростання і конкурентоспроможність економічної системи.	[85, с. 6]
5	В. Глухов, С. Коробко, Т. Марініна	це система загальних уявлень, сукупність досягнень практики, система методів створення умов для функціонування і підтримки науково-дослідної діяльності.	[92, с. 24]
6	К. Далман	економіка, у якій інноваційні процеси – виробництво, придбання, поширення та практичне застосування знань – перетворюються в головну рушійну силу соціально-економічного розвитку.	[137, с. 52]
7	П. Друкер	це такий тип економіки, в якому знання відіграють вирішальну роль.	[132, с. 73]
8	Експерти ООН	це економіка, в якій знання створюються, розповсюджуються та використовуються для забезпечення господарського зростання та міжнародної конкуренції держави.	[20, с. 30]
9	Н. Захаров	економіка знань стає базовою та універсальною складовою загальної економіки, оскільки всі сфери матеріального і нематеріального виробництва, виробничі і соціальні відносини в сучасних умовах розвиваються на основі динамічного прирощення й оновлення знань.	[404, с. 5]
10	Д. Саїнчук	це суспільно-економічне явище, коли здатність до навчання стає ключовим фактором конкурентоспроможності індивіда, зростає попит на людський капітал, який формується через інвестиції в освіту.	[342]

Закінчення табл. 1.7

1	2	3	4
11	В. Макаров	економіка, яка пов'язана з використанням знань, які були реалізовані (продані), або зі знаннями, що були отримані в результаті певних витрат.	[243, с. 6]
12	Б. Мільнер	новий тип розвитку економіки, в якій знання відіграють вирішальну роль, а їх виробництво є джерелом зростання.	[267, с. 21]
13	Ф. Махлауп	один із секторів економіки, в якому відбувається виробництво, обробка і управління знаннями.	[458, с. 143]
14	Д. Ріпка, О. Ястремська	це економіка, в якій джерелом зростання є як спеціалізовані (наукові), так і повсякденні знання, в результаті використання яких, поряд з природними ресурсами, капіталом і працею, домінуючим фактором стають процеси накопичення й використання знань, унаслідок чого постійно зростає конкурентоспроможність економіки.	[440, с. 6]
15	І. Сітнова	це економіка, яка створює, поширює і використовує знання для забезпечення свого зростання і конкурентоспроможності, в якій знання збагачують всі галузі, всі сектори і всіх учасників економічних процесів.	[352, с. 181]
16	І. Сітнова	це економіка, яка не тільки використовує знання в різноманітній формі, але й створює їх у вигляді висококваліфікованих послуг, наукової продукції та освіти.	[352, с. 181]
17	Фахівці Всесвітнього банку	це економіка, що створює, поширює й використовує знання для прискорення власного зростання й підвищення конкурентоздатності.	[403, с. 21]
18	Л. Федулова	це економіка, що створює, розповсюджує та використовує знання для забезпечення свого зростання та конкурентоспроможності	[391, с. 53]

Ураховуючи питому вагу і значне навантаження кожної компоненти визначення побудуємо абстрактну модель змістовного складу поняття «економіка знань» (рис. 1.4).

Узагальнення позицій науковців (табл. 1.7) у процесі дослідження сутності даної категорії, визначення її структурних складових та спостереження за зміною вагомості певних елементів в загальній структурі з використанням контент-аналізу дозволяє висловити обґрунтовану думку, що «економіка знань» – це новий формат (тип) економіки, результат еволюційного розвитку економічних систем, в якому домінуючим фактором забезпечення зростання конкурентоспроможності економіки стають проце-

си створення, накопичення, використання й розповсюдження спеціалізованих (наукових) і повсякденних знань.

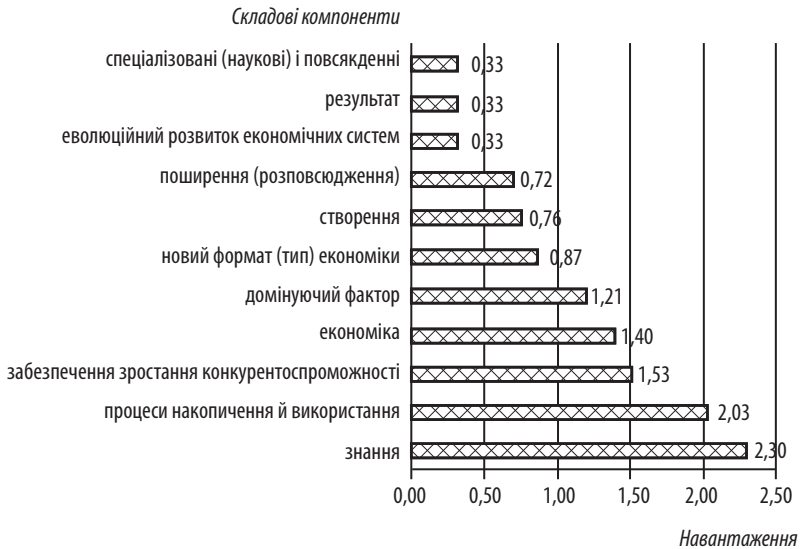

Рис. 1.4. Абстрактна модель змістовного складу категорії «економіка знань» (розраховано на підставі табл. 1.7)

Проаналізувавши з теоретичних позицій сутність явища, що вивчається, далі розглянемо складові елементи економіки знань (табл. 1.8), логічне узагальнення яких дозволяє дійти висновку, що характерною особливістю економіки знань є інтенсивний розвиток трьох її складових: інновації, освіти та ІКТ.

На основі аналізу існуючих теоретичних підходів до визначення категорії «економіка знань» за результатами їх узагальнення та систематизації пропонується комплексний авторський підхід з урахуванням основних характерних ознак та складових, що наведено на рис. 1.5.

Розвиток теоретичних уявлень про сутність економіки знань, їх систематизація та встановлення взаємозв'язку між базовими категоріями на основі запропонованого авторами комплексного підходу з урахуванням

специфіки сучасного етапу розвитку в нашій державі дозволить забезпечити реалізацію економічного зростання на основі економіки нового типу – економіки знань та сформувати нові підходи в процесі прийняття та реалізації управлінських рішень.

Таблиця 1.8

Складові елементи економіки знань

Джерело	Складові
1	2
О. Івасишин, Л. Сікерко [105, с. 18]	<ul style="list-style-type: none"> ▪ якісна безперервна освіта; ▪ економічні стимули та інституційний режим; ▪ ефективна інноваційна система; ▪ динамічна інформаційна інфраструктура; ▪ держава
Експерти Світового банку [20, с. 30]	<ul style="list-style-type: none"> ▪ освіта і навчання (наявність освіченого та професійно підготовленого населення, здатного створювати, розподіляти і використовувати знання); ▪ динамічна інноваційна інфраструктура (ресурси, починаючи з радіо і кінчаючи Інтернетом, що забезпечують комунікації, поширення та обробку інформації); ▪ економічні стимули і інституційний режим (загальноекономічне середовище, що сприяє вільному руху знань, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та розвитку підприємництва); ▪ інноваційні системи (мережа дослідних і «мозкових» центрів, університетів, приватних фірм та організацій, що займаються створенням нових знань, їх запозиченням ззовні і пристосуванням до місцевих реалій?)
Н. Рак [64]	<ul style="list-style-type: none"> ▪ освіта; ▪ інформаційно-комунікаційні ринки; ▪ виробництво інновацій; ▪ інтелектуальні послуги (консультування, інформаційне посередництво, аналітика, маркетингові послуги)
Л. Федулова [392]	<ul style="list-style-type: none"> ▪ економічні стимули та інституційний режим, що заохочують до ефективного використання національних і глобальних знань у всіх секторах економіки; ▪ ефективна інноваційна система, що об'єднує в єдиний комплекс економіку (бізнес), науку і освіту; ▪ якісна та безперервна освіта для всього населення країни; ▪ динамічна інформаційна структура, що надає інформаційні та комунікаційні послуги суб'єктам ринку, державним установам і всім верствам населення; ▪ держава як ініціатор і координатор впровадження економіки знань у всі сфери життєдіяльності країни.
Л. Федулова [391, с. 51]	<ul style="list-style-type: none"> ▪ НДКР та інновації; освіта і навчання, які сприяють формуванню людського капіталу; інформаційно-комунікаційні технології.

Закінчення табл. 1.8

1	2
О. Шевченко [424]	<ul style="list-style-type: none"> ▪ НДДКР та інновації; ▪ освіта й навчання, що сприяють формуванню людського капіталу; ▪ інформаційно-комунікаційні технології.

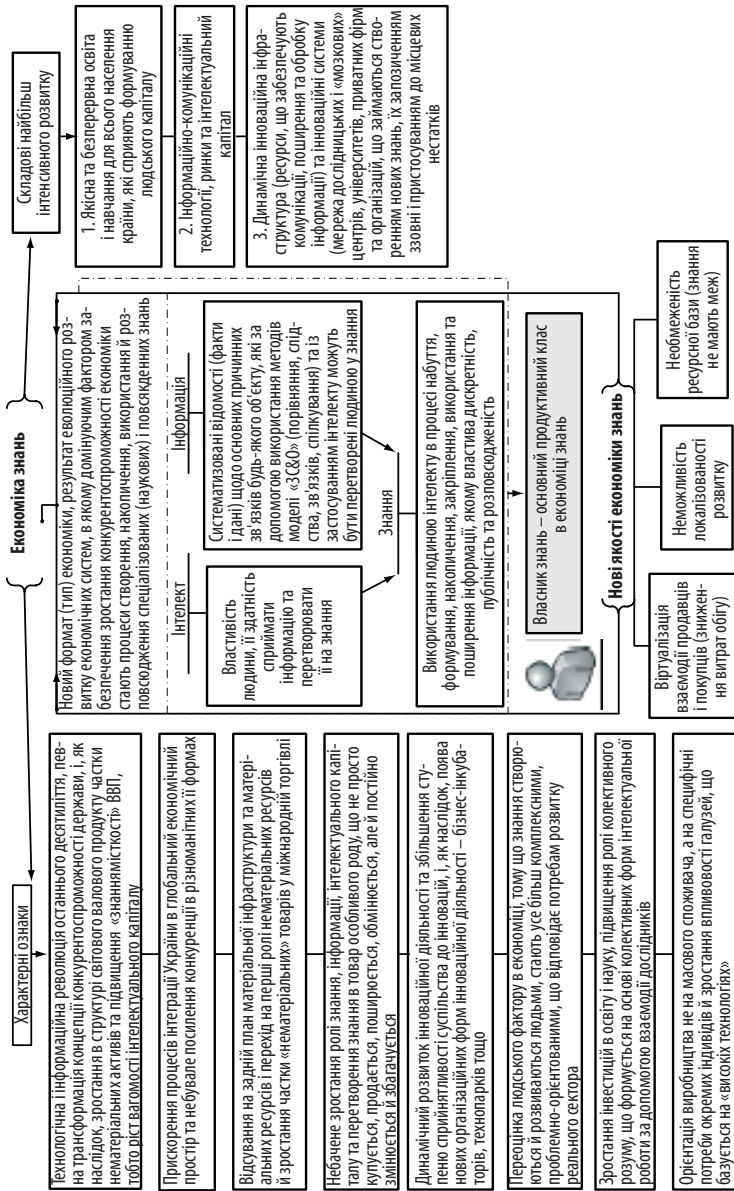
Таким чином, на підставі проведеного дослідження можемо зробити такі висновки:

- фактично відбувається все більш тісна конвергенція різних сфер суспільної діяльності, оскільки дифузія інформаційних технологій в інші сфери неможлива без відповідного рівня професійної підготовки розробників і мінімальної інформаційної грамотності користувачів;
- з упевненістю можна стверджувати, що формування, становлення та розвиток економіки знань в країні сприятиме збільшенню конкурентоспроможності нашої держави (за рівнем значимості навантаження цієї компоненти економіки знань складає 1,53 (див. рис. 1.4);
- створення ефективних механізмів комерціалізації знань з використанням форм публічно-приватного партнерства сприятиме збільшенню темпів зростання економіки та її конкурентоспроможності на світових ринках.

Отже, розробка теоретичних основ економіки знань, вивчення її системоутворюючих характеристик, дослідження ролі учасників механізму публічно-приватного партнерства як стратегічно важливого фінансового ресурсу при вирішенні соціально-економічних задач розвитку держави задля збільшення її конкурентоспроможності є головними напрямками наших подальших досліджень.

1.2. Інноваційна складова та її вплив на розвиток економіки знань

К оли економіка набуває рис економіки знань, головними змінами в її властивостях стають включення науки в сферу виробничих інтересів і стимулів для фірм, а також підвищення рівня відповідальності за іннова-

ційний розвиток регіонів. Досягаючи межі економічного зростання, господарська система набуває стану, коли взаємодія технічної та економічної сфер започатковує утворення нових технологій, які революційно змінюють виробничу систему.

У глобальній інноваційній системі сьогодні відбуваються кардинальні зміни: росте інтенсивність інноваційних процесів, скорочуються терміни створення інновацій, розробниками і споживачами стають нові учасники інноваційної діяльності, змінюються їх відносини і відповідно функції [151; 270].

Інноваційна діяльність – невід’ємна риса будь-якої цивілізованої держави. Усвідомлення важливості інноваційного розвитку урядами розвинутих країн призвело до імплементації інноваційної стратегії в їх макроекономічних політиках. Інноваційна складова економіки знань набрала наднаціонального характеру, що призвело до її використання у багатьох міжнародних програмах, проектах та заходах, участь країн в яких активізувалася через необхідність постійно підтримувати та підвищувати конкурентоспроможність держави [148].

Економічне зростання у більшості розвинених країн світу обумовлене насамперед ступенем використання сучасних наукових знань і прогресивних технологій. При цьому сфера досліджень і розробок одержує значну за масштабами і різноманітну за методами державну підтримку. Необхідність такої підтримки підказана й доведена економічною нестабільністю, низькою і малоефективною зацікавленістю приватних підприємців у проведенні й фінансуванні науково-технічних досліджень, які вимагають значних коштів на розробку проектів, а потім успішне їх впровадження у виробництво.

Уряди й провідні фірми найбільш розвинених країн витрачають мільярди доларів, щоб активізувати й підтримувати на високому рівні масову інноваційну активність. Так, наприклад, у Японії дуже високий коефіцієнт інтелектуальної активності (число національних патентних заявок у розрахунку на 10 000 населення) – 27,7 проти 4,5 у США. Структура сфери науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок у розвинених країнах і співвідношення державного й приватного фінансування відповідає потребам економічного зростання. Масштаби державного фінансу-

вання в розвинених країнах співвідносять з рівнем самофінансування приватного підприємницького сектора, де виконується основна частина всіх промислових НДДКР. У деяких розвинених країнах лімітуються розміри бюджетних асигнувань на інноваційну діяльність. Так, Конституцією Японії встановлено, що бюджетні кошти, які виділяються на фінансування фундаментальних наукових досліджень, повинні становити не менше 3% ВВП [285, с. 172].

Поряд з бюджетним фінансуванням досліджень і розробок значний обсяг коштів виділяється великими корпораціями, виробниками наукоємної продукції. Так, витрати провідних світових корпорацій на НДКР становили (у млрд дол. США): «Дженерал Моторс» – 7,9; «Форд» – 6,3; «Даймлер Крайслер» – 5,8; «Сіменс» – 5,5; «ІВМ» – 5,3 [203]. Це свідчить про те, що у розвинених країнах питання проведення широкого спектра досліджень і створення нових технологій перебувають у сфері інтересів як держави, так і приватного сектора економіки.

В Україні з переходом від командно-адміністративної до ринкової економіки система управління науково-технологічним прогресом також зазнала глибокої трансформації. До початку 90-х років минулого століття в країні інноваційна діяльність розвивалася на основі планових, централізованих методів управління, для неї були характерними галузевий підхід та слабка дифузія (розповсюдження) інноваційних технологій. На початку переходу економіки країни до ринкових відносин значні сподівання були пов'язані з можливостями використання науково-технічних досягнень радянської науки й наукоємної промисловості для залучення великих інвестицій.

Сьогодні вже можна констатувати, що ці очікування не виправдалися. Продуктивні інвестиції спрямовувалися в основному у сировинні галузі, а інвестицій у науково-технічний сектор економіки практично не було. Продукція великих промислових підприємств за критеріями ціни і якості програвала і програє зарубіжним аналогам. За минулі роки відбулося виснаження матеріальних ресурсів: застаріло устаткування, вичерпалися фінансові резерви, знизилася можливість удосконалення багатьох традиційних технологій, технологічних параметрів та процесів, частина ідей і розробок морально застаріла. Все це призводить до відокремлення науки від виробництва та зниження інноваційної активності промислових підпри-

емств. Отже, державі не вдалося забезпечити прогресивний розвиток накової діяльності в країні, перетворити її на головний чинник економічного зростання на інноваційній основі, що ставить під загрозу успадкований нею науково-технічний потенціал.

В умовах зростання міжнародної конкуренції національні підприємства втрачають ринки збуту продукції через низьку її конкурентоспроможність. Багато промислових підприємств і далі зменшують обсяги виробництва через значний знос основних фондів, морально застарілі технології, відсутність джерел фінансування.

Тривала економічна криза, тягар соціально-економічних проблем, гострота регіональних диспропорцій – саме ці реалії сучасної України унеможливають активізацію інноваційної діяльності на загальнодержавному і регіональному рівнях. Тому перед державою постало питання докорінного коректування напрямків науково-технологічної політики країни.

Розуміння того, що країни з інноваційно-орієнтованою високотехнологічною економікою мають величезні переваги перед іншими країнами (особливо в умовах посилення жорсткої конкуренції на ринках), нарешті спричинило підвищення уваги органів влади, наукових й бізнес-кіл, громадських діячів та об'єднання їх зусиль в напрямку прискорення інноваційних процесів в країні щодо застосування інновацій як безальтернативної, невід'ємної та важливої складової загальнодержавної політики України. Це підтверджують і ті законодавчо-нормативні документи та державні програми розвитку країни, що були затверджені органами влади протягом останніх років (рис. 1.6).

Розвиток інноваційної діяльності в регіонах України є вкрай нерівномірним, що в значній мірі пов'язано з рівнем розвитку інноваційної інфраструктури. Аналіз існуючої в Україні інфраструктури інноваційної діяльності перш за все свідчить про її нерозвиненість, функціональну неповноту, неспроможність охопити усі ланки інноваційного процесу.

Сформовано лише окремі елементи інноваційної інфраструктури (рис. 1.7).

У регіонах України практично відсутні венчурні фонди, а створення центрів трансферу технологій знаходиться лише на початковій стадії.

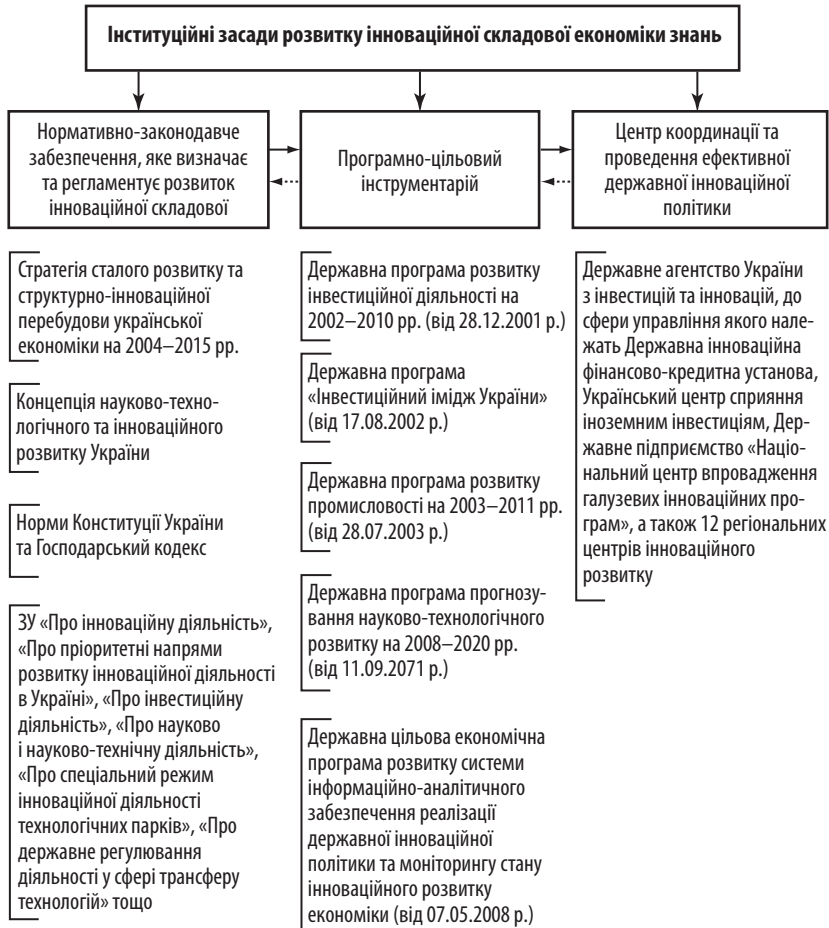
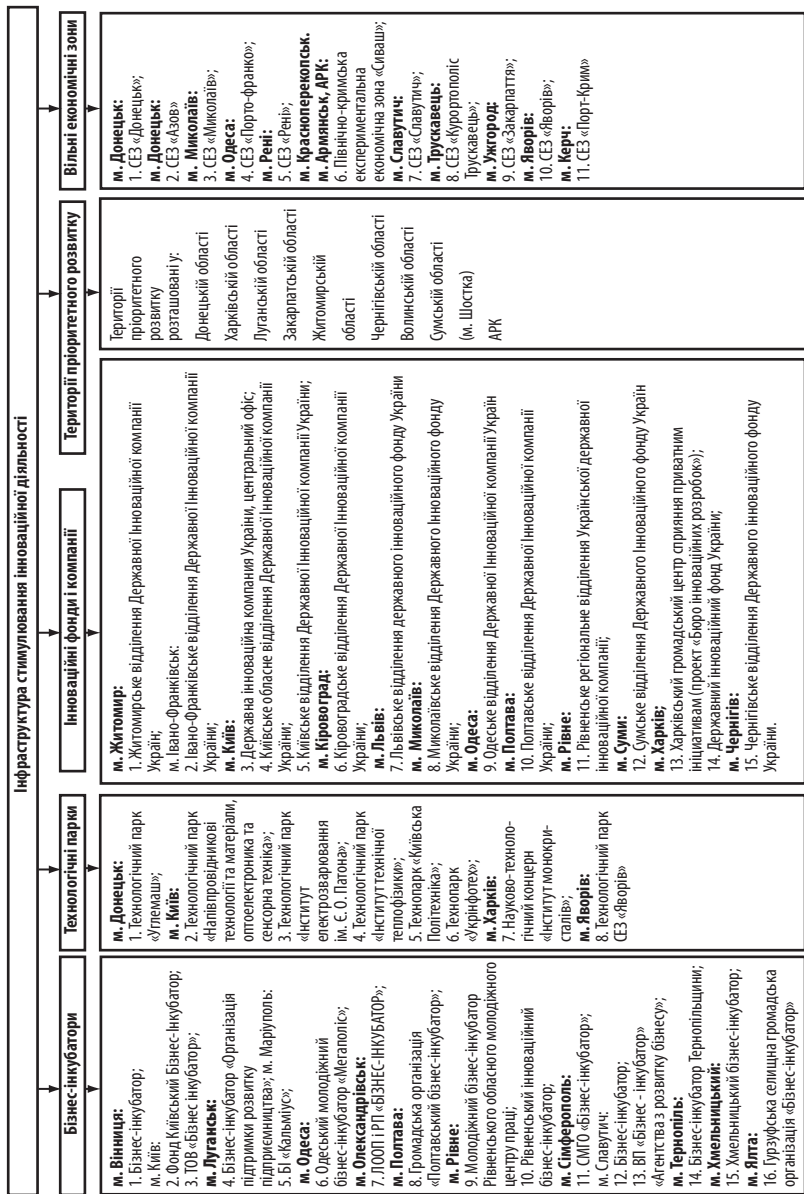

Рис. 1.6. Інституційні засади розвитку інноваційної складової національної економіки (складено за матеріалами [25])

*Наведена на рис. 1.7 інфраструктура складається тільки з найбільш активно працюючих організацій

Рис. 1.7. Інфраструктура інноваційної діяльності в Україні

Суттєвою ознакою розвитку інноваційної інфраструктури в Україні також є нерівномірність їх розподілу за регіонами. Найвищий інноваційний потенціал мають м. Київ та Київська область. Сьогодні на Київщині діють інноваційні центри різного типу, які накопичують досвід успішного супроводу інноваційних проєктів на різних стадіях – Північний регіональний центр інноваційного розвитку, Інноваційний центр КП «Центр високих технологій та інновацій», Білоцерківський інноваційний бізнес-інкубатор, «Бізнес-інкубатор» та інші.

Останнім часом помітно активізувався вузівський сектор, радою ректорів якого розроблено проєкт концепції «Університетські технопарки України». Розвиток інноваційної діяльності в регіоні також забезпечують: технологічний парк «Київська політехніка», створений на базі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»; «Агротехнопарк» при Національному університеті харчових технологій; технопарк «Напівпровідникові технології й матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка», створений при інституті фізики напівпровідників; Інститут електрозварювання імені Є. О. Патона.

Також є області, де окремі елементи інноваційної інфраструктури більш розвинені, порівняно з іншими регіонами. Це, зокрема, Полтавська, Луганська, Рівненська області. В Івано-Франківській області представлені майже всі елементи інноваційної інфраструктури – технологічний парк, інноваційний бізнес-інкубатор, дослідницький центр з питань інновацій, центр науково-технічної та економічної інформації, інноваційно-технологічний кластер, три центри комерціалізації інтелектуальної власності та три навчально-наукових центри.

Достатньо розвиненою, порівняно з іншими регіонами України, є інноваційна інфраструктура у Донецькій, Хмельницькій, Житомирській, Миколаївській та Харківській областях. Разом із тим, є області, де з усіх елементів інноваційної інфраструктури представлено лише регіональний центр науково-технічної та економічної інформації (Сумська) або інноваційний центр (Чернігівська).

Відтворювальна структура промисловості України, яка оцінена за технологічними укладами, не відповідає вимогам часу. Пануючий сьогодні

у розвинутих країнах так званий 5-й «інформаційний» уклад в Україні не перевищує 5% промислового виробництва. Україна після розпаду СРСР отримала масштабний науковий комплекс, представлений тільки державним сектором науки, тоді як частка державних витрат у ВВП значно знизилася. Потенціал науки, здатний перетворити вітчизняну промисловість у найголовніший економічний важіль і джерело інноваційного оновлення, практично не використовується. Тому пріоритетом дедалі стають галузі 3-го та 4-го технологічних укладів.

Дослідження робіт [54; 86; 126; 146; 149] свідчать про те, що на шляху інноваційного розвитку України виникають певні перешкоди (рис. 1.8), який обумовлюються непередбачуваністю, невизначеністю та непрогнозованістю сучасної ситуації в Україні [285, с. 172]. Загальні тенденції світового розвитку поряд з реальною оцінкою рівня науково-технічної та інноваційної діяльності в нашій країні свідчать про загрозу небезпеки залишитися осторонь глобальних процесів формування потужної інноваційної системи.

Темпи впровадження інновацій уповільнюються (рис. 1.9), і за цим показником наша держава суттєво відстає від європейських країн, де частка підприємств, що впроваджують інновації складає від 30% (Хорватія, Чехія) до 65% (США, Німеччина, Японія). Зрозуміло, що така політика не спроможна забезпечувати довгострокове економічне зростання країни.

Ефективність інноваційної діяльності залежить насамперед від її стимулювання і підтримки на усіх рівнях.

Виходячи з національних інтересів і економічних можливостей, така діяльність підтримується як безпосередньо бюджетними вливаннями, так і наданням різноманітних преференцій (пільгове оподаткування, пільгові кредити й ін.).

Незважаючи на загальне визнання пріоритетності інноваційних процесів для економічного розвитку держави, сучасний стан системи фінансового забезпечення інноваційної сфери України як одного з ключових факторів інноваційної діяльності свідчить про її кризу, неспроможність створити необхідні умови для реалізації існуючого інноваційного потенціалу країни.

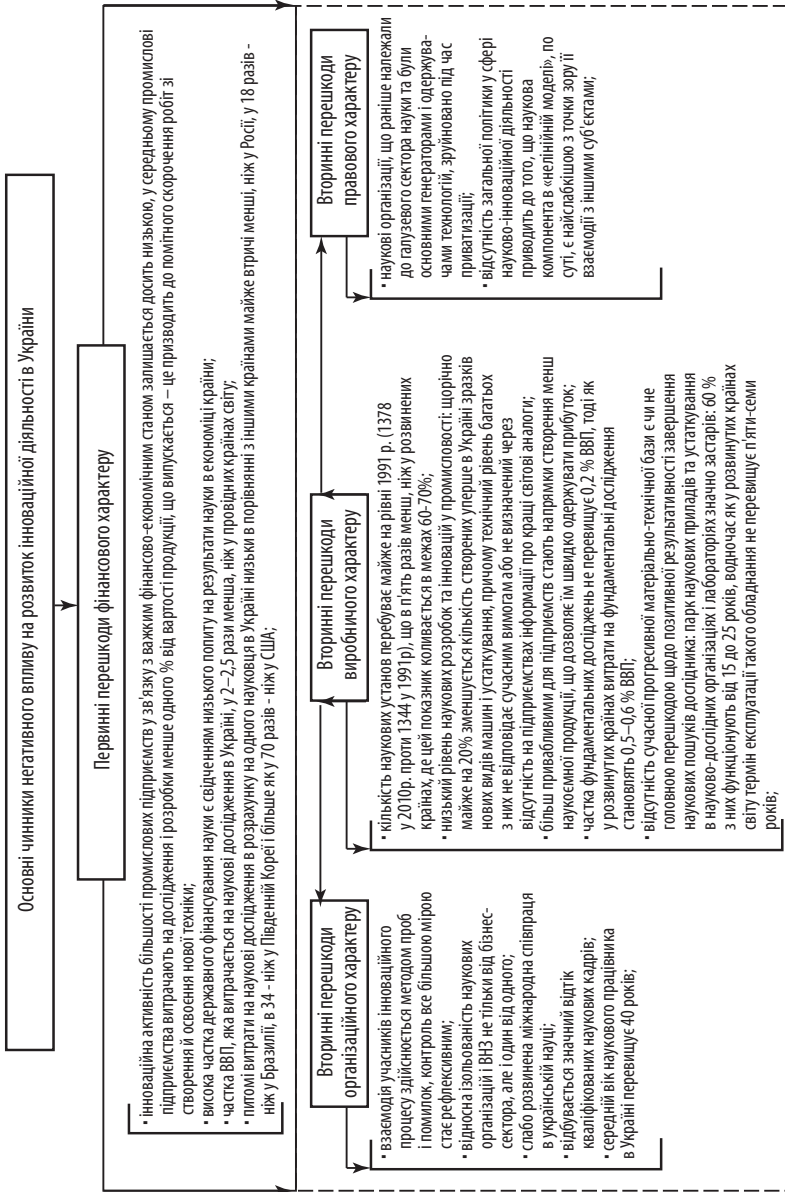

Рис. 1.8. Чинники, що стримують розвиток інноваційної діяльності в Україні, розроблено автором за матеріалами [34; 86; 126; 149]

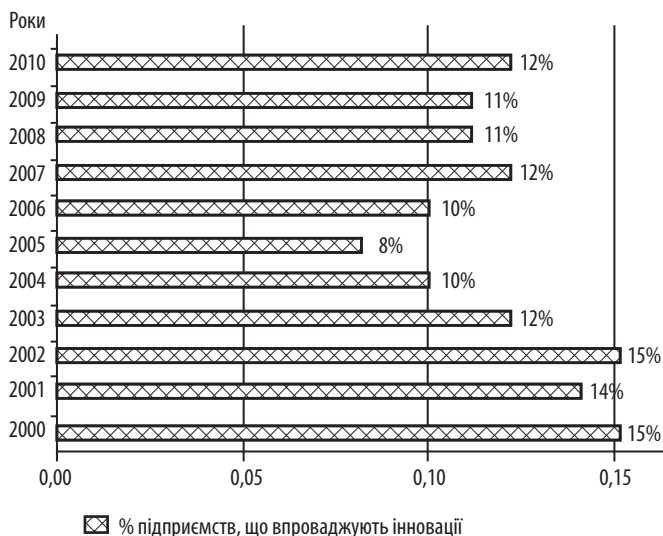

Рис. 1.9. Динаміка розвитку підприємств, що впроваджують інновації

Загальний рівень фінансування науки вважається однією з ключових характеристик інноваційності країни, її прагнення до побудови економіки знань. Саме тому, поставивши перед собою мету побудувати в Європі конкурентоспроможну економіку, Європейське співтовариство визнало необхідним довести витрати на наукові дослідження і розробки до 3% ВВП [116]. Фінансування фундаментальної науки є функцією держави, але обсяги фінансування у науково-технічну діяльність в Україні занадто малі (табл. 1.9), адже на науку і науково-технічні роботи державою витрачається лише близько 1% ВВП, з них із держбюджету – всього 0,4%, що на порядок менше, ніж у розвинених країнах, де такі витрати складають від 1,6% до 3,7% від ВВП. Для промисловості ці показники мають ще нижчі значення – 0,56 і 0,08% відповідно. Не зважаючи на те, що обсяг фінансування науково-технічної діяльності в абсолютному значенні постійно зростає (з 3594,7 млн грн у 2003 році до 8995,9млн грн у 2010 році), по відношенню до ВВП відбувається спад (з 1,345% у 2003 році до 0,818% у 2010 році).

Таблиця 1.9

Структура вкладень в основний капітал при фінансуванні науково-технічної діяльності в Україні за окремими джерелами, розраховано за матеріалами [300; 366; 367]

Показники	Роки					
	2003			2004		
	Загальний обсяг фінансування (млн грн)	Видатки у % до ВВП	Видатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузь	ЗВЗБ, млн грн	Видатки у % до ВВП	Видатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузь
Усього видатків на НТД, у тому числі:	3594,7	1,345	100	4724,6	1,369	100
Кошти Державного бюджету	1070,7	0,400	29,8	1516,2	0,439	32,1
Кошти місцевих бюджетів	0	0,000	0,0	19,9	0,006	0,4
Кошти фондів СП	19,2	0,007	0,5	24,6	0,007	0,5
Власні кошти підприємств	228,5	0,085	6,4	282,2	0,082	6,0
Кошти замовників підприємств, організації України	1342,8	0,502	37,4	1682,7	0,488	35,6
Кошти замовників іноземних держав	875,1	0,327	24,3	1075,5	0,312	22,8
Інші джерела	80,3	0,030	2,2	123,5	0,036	2,6

Продовження табл. 1.9

Показники	2005			2006		
	ЗВЗБ, млн грн	Видатки у % до ВВП	Видатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузь	ЗВЗБ, млн грн	Видатки у % до	Видатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузь
Усього видатків на НТД, у тому числі:	5160,4	1,169	100	5164,4	0,949	100
Кошти Державного бюджету	1711,1	0,388	33,2	2019,3	0,371	39,1
Кошти місцевих бюджетів	26,5	0,006	0,5	36,7	0,007	0,7
Кошти фондів СП	24,9	0,006	0,5	21,7	0,004	30,3
Власні кошти підприємств	338,5	0,077	6,6	402,9	0,074	7,8
Кошти замовників підприємств, організації України	1680,1	0,381	32,6	1564,8	0,288	19,4
Кошти замовників іноземних держав	1258	0,285	24,4	1001,	0,184	19,4
Інші джерела	121,2	0,027	2,3	117,1	0,022	2,3
Показники	2007			2008		
	Загальний обсяг фінансування (млн грн)	Видатки у % до ВВП	Видатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузь	ЗВЗБ, млн грн	Видатки у % до ВВП	Видатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузь
Усього видатків на НТД, у тому числі:	6149,2	0,853	100	8024,8	0,846	100
Кошти Державного бюджету	2815,4	0,391	45,8	3909,8	0,412	48,7
Кошти місцевих бюджетів	22,5	0,003	0,4	40	0,004	0,5

Розділ 1. ЕКОНОМІКА ЗНАНЬ ЯК РЕАЛЬНІСТЬ І НЕОБХІДНІСТЬ

Закінчення табл. 1.9

Показники	2009					2010				
	ЗВЗБ, млн грн	Відатки у % до ВВП	Відатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузь	ЗВЗБ, млн грн	Відатки у % до ВВП	Відатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузь	ЗВЗБ, млн грн	Відатки у % до ВВП	Відатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузь	
										0,003
Кошти фондів СП	18,3	0,003	0,3	38,1	0,004	0,5				
Власні кошти підприємств	521,1	0,072	8,5	592,5	0,062	7,4				
Кошти замовників підприємств, організації України	1730,1	0,240	28,1	2072,2	0,219	25,8				
Кошти замовників іноземних держав	978,7	0,136	15,9	1254,9	0,132	15,6				
Інші джерела	63,1	0,009	1,0	117,3	0,012	1,5				
Усього видатків на НТД, у тому числі:	7822,2	0,856	100	8995,9	0,818	100				
Кошти Державного бюджету	3398,6	0,372	43,4	3704,3	0,337	41,2				
Кошти місцевих бюджетів	30,6	0,003	0,4	25,7	0,002	0,3				
Кошти фондів СП	40,8	0,004	0,5	48,3	0,004	0,5				
Власні кошти підприємств	629,4	0,069	8,0	872	0,079	9,7				
Кошти замовників підприємств, орг. України	1870,8	0,205	23,9	1961,2	0,178	21,8				
Кошти замовників іноземних держав	1743,4	0,191	22,3	2315,9	0,211	25,7				
Інші джерела	108,6	0,012	1,4	68,5	0,006	0,8				

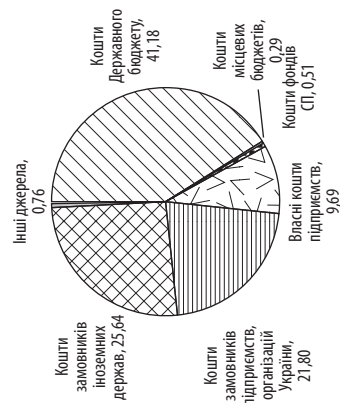
Показник «частка валових внутрішніх витрат на НДДКР у ВВП» часто ще називають наукоємністю ВВП. Відповідні значення такого індикатора характеризують ступінь рівномірності розвитку країн у науково-технічній сфері. У країнах-інноваторах він становить від 2,5% до 4,0% валового внутрішнього продукту.

До країн-лідерів з найбільшою наукоємністю ВВП належать: Ізраїль (4,74%), Швеція (3,63%), Фінляндія (3,47%), Японія (3,39%), Корея (3,22%), США (2,68%), а у нашій країні – (0,81% за даними на 2010 рік) [462].

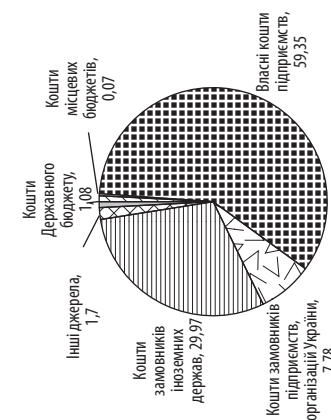
Це пов'язано із тим, що темп зростання видатків на НТД є нижчим, аніж зростання ВВП. Це підтверджує факт неефективного використання державних коштів, так як розвиток науково-технічної діяльності міг би прискорити економічний розвиток держави.

В Україні за останнє десятиліття фінансування науки жодного разу не досягало порогового значення, починаючи з якого можна сподіватися на істотний вплив науки на розвиток економіки, причому частка бюджетного фінансування демонструє виразну тенденцію до зменшення: за 2009–2010 роки державне фінансування скоротилося до 41,2%, що відповідає і абсолютним значенням.

У загальному розподілі фінансування науки з усіх джерел на державні кошти припадає ледве не половина (близько 50%), ще чверть – на кошти вітчизняних замовників (близько 25%). Така структура фінансування науково-технічних робіт (рис. 1.9.а) та 1.9. б) свідчить про високу роль прямої державної підтримки науково-технічного розвитку і недостатнє використання державою непрямих методів стимулювання розширення зв'язків між наукою і виробництвом. Необхідно звернути увагу на неналежний рівень стимулювання підприємств щодо залучення власних коштів у науково-технічні роботи. У зв'язку із зазначеними тенденціями фінансування актуальним питанням залишається використання публічно-приватного партнерства в Україні з метою стимулювання активізації інноваційної сфери. Можна стверджувати, що за наявного рівня фінансування науково-технічної діяльності не можливо досягнути прискореного зростання та збалансованого розвитку регіонів України. Діяльність уряду повинна бути націлена на спрямування та залучення додаткових фінансових ресурсів для фінансування науково-технічної діяльності, що є невід'ємною складовою економіки знань.

а) Структура фінансування НТД у % до ВВП, 2003 рік

б) Структура фінансування НТД у % до ВВП, 2010 рік

в) Структура фінансування інноваційної діяльності у % до ВВП, 2003 рік

г) Структура фінансування інноваційної діяльності у % до ВВП, 2010 рік

Рис. 1.9. Структура фінансування

На відміну від розвинених країн, що спираються на сформовану й відпрацьовану фінансову систему, засновану на різноманітності форм і джерел інвестування, в Україні сектор фінансування інновацій ще фактично не сформований. За період 2007–2011 рр. відбувається значне зниження фінансових ресурсів, що негативно впливає на процес інноваційного розвитку в Україні.

За структурою фінансування кошти Державного та місцевого бюджетів зазнають значних коливань і характеризуються хаотичністю, обсяги їх зовсім незначні – близько 3% від загального обсягу фінансування (див. рис. 1.9.в) та 1.9.г)). Вражає мізерність фінансування інноваційної діяльності національної промисловості за рахунок коштів місцевих бюджетів (0,1% – 0,07% загального обсягу). Це негативно впливає на розвиток регіонів України, місцева влада регулює лише нагальні проблеми, ігноруючи розвиток регіонів з середини (див. рис. 1.9.в) та 1.9.г)). Це негативно позначається на програмах інноваційного розвитку, які змушені припиняти свою діяльність через брак достатнього обсягу фінансування.

Прикладні розробки більшою мірою мають забезпечуватися за рахунок коштів підприємницького сектора. Тому підприємства будь-якої форми власності, якщо їм не байдуже власне майбутнє, обов'язково залучають власний капітал для оновлення виробництва, використовуючи при цьому альтернативні способи інвестування чи їх комбінування. Проте через дефіцит цих коштів інноваційна політика більшості підприємств має короткостроковий характер і не є основою розвитку їхньої виробничо-технологічної бази. Так, обсяги фінансування інновацій за рахунок власних коштів підприємств протягом 2003–2010 рр. зменшились на 10% й у 2010 році склали 59,35% (див. *табл. 1.10* та рис. 1.9.в), рис. 1.9.г)).

Група ж успішно працюючих підприємств нечисленна, а режим самофінансування, що склався, гальмує перетік капіталів у наукомісткі галузі виробництва, стримує реструктуризацію промисловості на користь високотехнологічних виробництв й перешкоджає підвищенню конкурентоспроможності нашої держави.

Наявність власних коштів значною мірою визначає інвестиційну активність суб'єктів господарювання, оскільки їх відсутність одночасно знижує

Таблиця 1.10

Структура вкладень в основний капітал при фінансуванні інноваційної діяльності в Україні за окремими джерелами, розраховано за матеріалами [300; 366; 367]

Показники	Роки					
	2003			2004		
	Загальний обсяг фінансування (млн грн)	Видатки у % до ВВП	Видатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузь	ЗВЗБ, млн грн	Видатки у % до ВВП	Видатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузь
Видатки на ДД, у тому числі:	3059,8	1,145	100,0	4534,6	1,314	100,0
Кошти Державного бюджету	93,0	0,035	3,0	63,4	0,018	1,40
Кошти місцевих бюджетів	1,7	0,001	0,1	1,6	0,000	0,04
Власні кошти підприємств	2148,4	0,804	70,2	3501,5	1,015	77,22
Кредити банків та інші позички	н/д	н/д	8,2	н/д	н/д	н/д
Кошти іноземних інвесторів	130,0	0,049	4,2	112,4	0,033	2,48
Інші джерела	101,6	0,038	3,3	142,7	0,041	3,15

Продовження табл. 1.10

Показники	2005			2006		
	ЗВЗБ, млн грн	Видатки у % до ВВП	Видатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузь	ЗВЗБ, млн грн	Видатки у % до ВВП	Видатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузь
Видатки на ІД, у тому числі:	5751,6	1,303	100,0	6160,0	1,132	100,0
Кошти Державного бюджету	28,1	0,006	0,49	114,4	0,021	1,86
Кошти місцевих бюджетів	14,9	0,003	0,26	14,0	0,003	0,23
Власні кошти підприємств	5045,4	1,143	87,72	5211,4	0,958	84,60
Кредити банків та інші позики	409,7	0,093	7,12	н/д	н/д	н/д
Кошти іноземних інвесторів	157,9	0,036	2,75	176,2	0,032	2,86
Інші джерела	95,5	0,001	1,66	617,7	0,001	10,03
Показники	2007			2008		
	Загальний обсяг фінансування (млн грн)	Видатки у % до ВВП	Видатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузь	ЗВЗБ, млн грн	Видатки у % до ВВП	Видатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузь
Видатки на ІД, у тому числі:	10850,9	1,506	100,0	11994,2	1,265	100,0
Кошти державного бюджету	144,8	0,020	1,33	336,9	0,036	2,81
Кошти місцевих бюджетів	7,3	0,001	0,07	15,8	0,002	0,13
Власні кошти підприємств	7999,6	1,110	73,72	7264,0	0,766	60,56
Кредити банків та інші позики	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д

Закінчення табл. 1.10

Показники	2009		2010			
	ЗБЗБ, млн грн	Видатки у % до загальних видатків ВВП	Видатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузь	Загальні видатки зведеного бюджету (ЗБЗБ), млн грн	Видатки у % до загальних видатків ВВП	Видатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузь
		321,8	0,045	2,97	115,4	0,012
Кошти іноземних інвесторів						
Інші джерела	2351,2	0,326	21,67	4092,6	0,432	34,12
Видатки на ДД, у тому числі:	7949,9	0,870	100,0	8045,5	0,732	100,0
Кошти Державного бюджету	127,0	0,014	1,60	87,0	0,008	1,08
Кошти місцевих бюджетів	7,4	0,001	0,09	5,7	0,001	0,07
Власні кошти підприємств	5169,4	0,566	65,02	4775,2	0,434	59,35
Кредити банків та інші позики	941,6	0,103	11,84	626,1	0,057	7,78
Кошти іноземних інвесторів	1512,9	0,166	19,03	2411,4	0,219	29,97
Інші джерела	191,6	0,021	2,41	140,1	0,013	1,7

привабливість для інших інвесторів. Існують два основних джерела власних інвестиційних ресурсів: прибуток та амортизаційні відрахування. Частка власних джерел інвестування в загальному обсязі інвестицій становить: у Японії – 68,9%, США – 63,5%, Великобританії – 62,1%, ФРН – 55,3%, Франції – 52,1% [53].

В Україні прибуток поки ще не є надійним джерелом для інвестування, оскільки за останні 10 років він відносно ВВП зменшився з 60 % до 50%. За даними Інституту стратегічних досліджень, за рахунок оподаткування прибутку вилучається від 55 до 85% прибутку [172]. Крім того, частка збиткових підприємств у загальній кількості підприємств України досить значна і становить близько 40%. Сьогодні використання власних коштів для фінансування інноваційної діяльності доступне порівняно великим, постійно працюючим підприємствам, значна частина яких припадає на акціонерні товариства (АТ).

Амортизаційні відрахування – одне з найбільш легко створюваних і використовуваних джерел фінансування інноваційної діяльності в розвинених країнах. Воно становить близько 40% загального обсягу поточних і капітальних витрат підприємств, а в Україні цей показник – лише 10–15%. За рахунок цього джерела фінансується понад 60% інвестицій в основний капітал. Іншим джерелом фінансування інноваційної діяльності можуть бути кошти, одержані суб'єктами господарювання в результаті реалізації непотрібних основних фондів. Інвестиційно-інноваційна діяльність підприємств-гігантів ускладнена через високу обмеженість фінансових ресурсів.

Виділяють й інші джерела власних коштів: довгострокові фінансові вкладення минулих років, строк погашення яких закінчується в цьому ж році; страхові суми відшкодування збитків, викликані втратою майна. Однак їхня частка в загальному обсязі власних коштів настільки незначна, що більшість фахівців дане джерело навіть не бере до уваги.

Підприємство, що використовує тільки власні кошти для фінансування інноваційної діяльності, має найвищу фінансову стабільність, проте обмежує темпи розвитку (не може забезпечити формування необхідного додаткового обсягу активів у періоді сприятливої кон'юнктури ринку) і не використовує фінансових можливостей приросту прибутку на вкладений капітал.

Серед позикових джерел найбільшу частку становлять кредитні ресурси, що є найбільш важливим джерелом для фінансування зростаючих галузей промисловості в багатьох країнах, особливо на ранніх стадіях розвитку підприємств. У західній економіці банківська ставка відсотка за кредит є низькою в порівнянні з необхідною віддачею від інвестицій для венчурного капіталу. Для фінансування залучають банківські, довго- і короткострокові кредити держави, іноземних і вітчизняних кредиторів у фінансовій формі, а також комерційні товарні кредити у формі лізингу [172].

Вплив фінансової сфери на фінансування виробничого потенціалу на базі інновацій є дуже помірним. Для більшості інноваційно активних підприємств банківські кредити є третинним джерелом фінансування інновацій. Зменшуються обсяги фінансування за рахунок кредитів банків (на 4% у 2010 році в порівнянні з 2009 роком), що пов'язано із кризовими явищами в економіці і є об'єктивним процесом (див. табл. 1.10 та рис. 1.9.в), рис. 1.9.г)).

Практично всі автори [27; 53; 75; 86; 101; 146; 206] одностайно стверджують, що кредитний механізм в інноваційній вітчизняній сфері, який стихійно сформувався в перехідному періоді, не відповідає сучасним вимогам забезпечення інноваційної діяльності інвестиційними ресурсами. Кредитна система України ще не налагодила свою діяльність у напрямку прискорення інвестування економіки. Загальна вартість банківського капіталу становить близько 7% ВВП країни, що дорівнює вартості капіталу середнього польського банку. Банки не стали надійним джерелом забезпечення суб'єктів господарювання достатніми довгостроковими ресурсами, а саме близько 40% наданих кредитів є короткостроковими. Структура банківських інвестицій залишається недосконалою та недостатньо диверсифікованою. Кредитна система України масово прискорила кредитування населення в частині задоволення його споживчого попиту, але оскільки відсутня можливість задоволення внутрішнього попиту до цих процесів приєднується банківська система з-за кордону (24% банківської системи України належать іноземному капіталу) [106]. Все це не відповідає цілям забезпечення розвитку економіки за інвестиційно-інноваційною моделлю, яка передбачає вкладення основних довгострокових кредитних інвестицій у наукомісткі, високотехнологічні галузі.

Нині в умовах відносної фінансової стабілізації вітчизняні банки поступово змінюють своє ставлення до інноваційно-інвестиційної діяльності. Починають вкладати кошти в найперспективніші галузі економіки, але надають перевагу проектам із коротким терміном окупності. Рівень ризикованих кредитів за різними даними коливається від 24 до 42% кредитного портфеля банків [53].

Серед головних причин слабкої інвестиційної активності українських банків можна виділити такі: недостатній потенціал банків щодо фінансування великих інноваційних проектів; кредитування інновацій пов'язане з високими ризиками, що зумовлює високі процентні ставки за довгостроковими кредитами; недостатньо стабільна ресурсна база банків; дефіцит ефективних інноваційних проектів; недосконала законодавчо-правова база інвестиційного кредитування, брак спеціалізованих інвестиційних банків тощо.

Затяжна криза ліквідності, різка обмеженість капіталу фінансової та банківської систем вплинули на інвестування промислового виробництва. Через технічну відсталість, брак інвестицій і диспропорційний розвиток галузей витрати матеріальних та енергетичних ресурсів у провідних галузях приблизно на 30–50% вищі, ніж у країнах з розвинутою ринковою економікою. В Україні практично відсутні внутрішні джерела недержавних і насамперед приватних інвестицій, тоді як згідно із міжнародними стандартами приватні інвестиції повинні становити 60–70% загальної їхньої кількості.

Позитивним моментом є збільшення обсягів фінансування за рахунок коштів іноземних інвесторів (з 8,2% у 2003 році до 29,7% у 2010 році), що свідчить про підвищення інвестиційного клімату України (див. табл. 1.10 та рис. 1.9.в), рис. 1.9.г)). Але незважаючи на такі позитивні зрушення, доля цих джерел фінансування в загальній сумі ВВП й досі залишається занадто низькою – близько 0,2% ВВП, що пов'язано з нестабільним політичним становищем, значними адміністративними бар'єрами для бізнесу, недосконалим податковим законодавством, відсутністю стимулювання та пільг для програм інноваційного розвитку та інше.

Усе більшим рушієм інноваційного розвитку стає приватний сектор та глобальні компанії, однак національні та регіональні урядові політики віді-

грають важливі ролі, як прямо через підтримку дослідницьких та інноваційних проектів, так і непрямо – через фінансові ініціативи та контекстні питання (тобто, розвиток інноваційної системи), а також через велику кількість каталітичної діяльності, зокрема, у сфері обізнаності та встановлення платформ співпраці.

Проте достатній рівень загальних асигнувань на науку – не єдина умова поступального інноваційного розвитку економіки країни. Використання наукового потенціалу як чинника економічного зростання можливе лише за умови, якщо в його структурі збалансовано взаємодіють всі складові: фундаментальна наука, прикладні дослідження та розробки. Вкрай низька інноваційна активність підприємств і поступова втрата інноваційного потенціалу, зумовлюють невисоку якість інновацій, що послаблює позиції регіону у міжнародному науково-технічному співробітництві і унеможлиблює залучення наукових установ та інноваційних підприємств до реалізації спільних проектів у межах європейського наукового простору.

Вивчення досвіду інноваційної діяльності розвинутих країн та його узагальнення дозволили виявити основні напрями активізації інноваційної діяльності в Україні з урахуванням особливостей сучасного етапу розвитку, що наведено на *рис. 1.10*. Слід зазначити, що існує ряд об'єктивних причин, які визначають необхідність посилення ролі регіональних органів управління при формуванні інноваційної та науково-технічної діяльності:

- успіх інноваційної діяльності визначається динамізмом, гнучкістю, спроможністю до швидких змін, до адаптації к мінливим умовам – все це більш ефективно можна реалізувати в умовах конкретного регіону;
- фізична наближеність джерел та отримувачей нових технологій суттєво активізує інноваційні процеси. Технологічна дифузія та безпосередньо інноваційний процес – територіальне обумовлене явище;
- на регіональному рівні, використовуючи існуючі неформальні контракти та загальні інтереси, які об'єднали різні органи місцевої влади та приватний бізнес, є можливість сформувати більш гармонійну взаємодію в трикутнику знань: освіта, наука та приватний бізнес (промисловість).

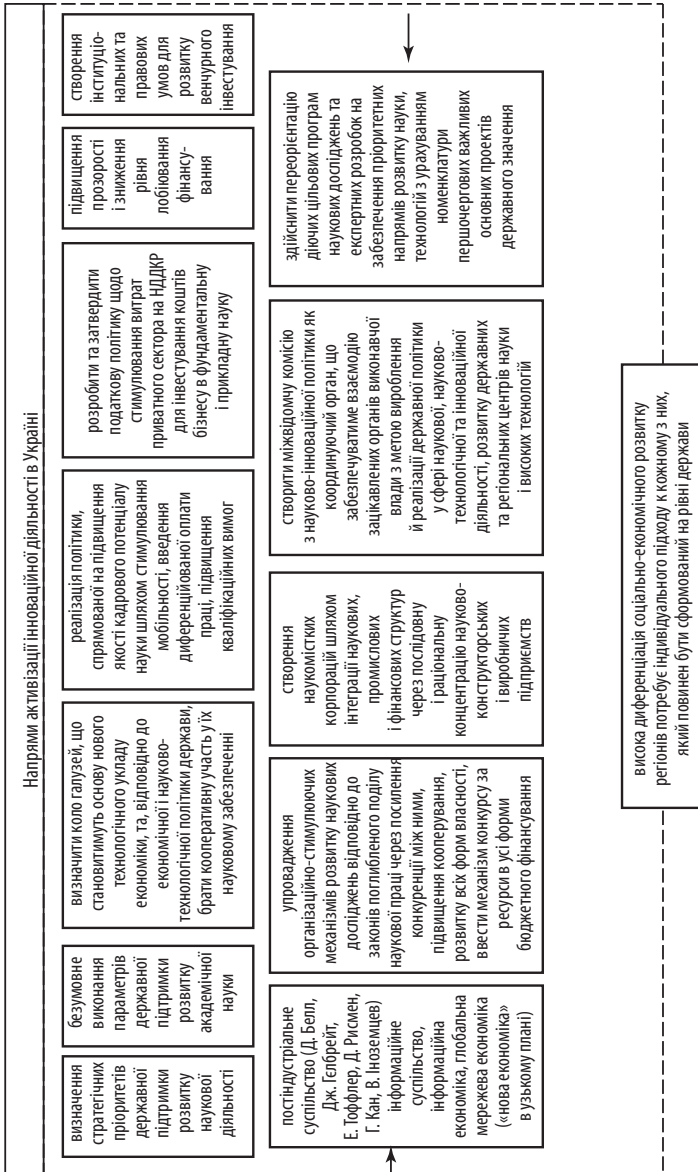

Рис. 1.10. Напрями активізації інноваційної діяльності в Україні (авторське бачення)

- ураховуючи те, що, з точки зору соціально-економічного розвитку, науково-технічна діяльність регіону не є самоціллю, вона націлена на підвищення рівня свого розвитку, який неможливий без використання ефективного науково-технічного потенціалу. Тобто, науково-технічна діяльність буде затребувана у тій мірі, в якій вона спроможна внести значний внесок у вирішення завдань його соціально-економічного розвитку.

Отже, як свідчать сучасні реалії економічного життя України, інноваційна діяльність поки ще не стала реальним пріоритетом державної економічної політики. Стан інноваційної діяльності в країні визначається, як кризовий і такий, що не відповідає сучасному рівню інноваційних процесів у розвинутих країнах, а також національним потребам економічного розвитку.

Процеси інвестування в економіку країни суттєво ускладнюються, насамперед, через обмеження доступу до зовнішніх запозичень, уповільнення кредитної активності та зниження довіри до банківської системи.

Таким чином, виявлені недоліки та проблеми інноваційних процесів свідчать про потребу розробки адекватного інструментарію управління інноваційним розвитком країни в цілому та її регіонів зокрема. Управління інноваційним процесом має стати елементом узгодженості державної політики на основі вдосконалення механізмів стимулювання інноваційної діяльності. При цьому необхідно враховувати той факт, що реалізація конкурентних переваг України у світовому господарстві можлива тільки за рахунок підвищення ефективності діючої інноваційної системи.

Зазначені пропорції у структурі фінансових ресурсів наукової та інноваційної сфер свідчать про відособленість наукового і виробничого секторів, у зв'язку з чим актуалізуються питання докорінної зміни підходів до фінансового забезпечення науки й інновацій. Вирішенню окреслених проблем може сприяти, на наш погляд, формування і розвиток системи публічно-приватного партнерства в Україні, оскільки ця співпраця обумовлена на визнанні факту, що обидві сторони можуть отримати вигоди від об'єднання фінансових ресурсів, інноваційних технологій і управління матеріальними ресурсами з метою забезпечення сталого економічного зростання. Публічно-приватне партнерство в інноваційній сфері повинно

бути взаємодією держави та підприємницьких структур у процесі всього інноваційного циклу, починаючи з проведення наукових досліджень, впровадження пілотних проєктів і до комерційного використання розроблених нововведень.

1.3. Інституційні засади розвитку освіти в економіці знань

Успіхи світових науково-технічних лідерів визначаються ефективною інтеграцією науки, освіти і бізнесу, що є дієвими механізмами стійкого розвитку та конкурентоздатності цих країн в умовах глобалізації та становлення економіки знань. *Сфера освіти* є найбільш динамічною складовою за рахунок постійного зростання чисельності студентів вищих закладів освіти та розширення масштабів, що обумовлено як зростаючим інтересом населення до вищої освіти, підвищенням рівня її престижності, так і зростаючим попитом господарчої системи внаслідок розвитку ринкових відносин. З транслятора знань і генератора специфічних навичок і умінь вона перетворюється на безпосереднього виробника знань і активного учасника процесу їх трансформації у нові продукти, технології та послуги.

Сьогодні на ринках праці, за дослідженнями, відчувається напружена «битва» за кваліфікований персонал, за ділові таланти, за людей, які здатні генерувати нові ідеї, що мають практичну цінність. Більш того, як для фірми, так і для працівників першочергове значення набуває така риса поведінки, як комунікативність, гнучкість та адаптивність до змін, навчання протягом життя, постійне оновлення професійних навичок, оскільки, як стверджує Е. Тоффлер [385], можливість мати одну і ту саму роботу протягом десяти років малоімовірно з причини зникнення як самої роботи (професії), так, можливо, і власне фірми.

Як показали здійснені Р. Лукасом і П. Ромером дослідження людського капіталу, на макроекономічному рівні спостерігається ефект зростаючої віддачі при агрегованому розгляді його використання. Навіть у випадку, коли така віддача відсутня на рівні фірми, на макроекономічному рівні вона існує і впливає на продуктивність праці всіх зайнятих у господарській системі. Звідси випливає, що «економіки, які не здатні здійснювати інвестиції

в людський капітал, не можуть розраховувати на досягнення таких темпів зростання, що спостерігаються в інших, навіть коли вони мають доступ до тієї самої технології, оскільки в них відсутні знання для того, щоб ефективно використовувати таку технологію» [393]. Якщо інтелектуальні ресурси відсутні або використовуються неефективно (нижче певного граничного рівня), то економіка перебуває в занепаді, її розвиток може бути тільки екстенсивним або стагнаційним.

Як відомо, у радянські часи сформувався образ «технократичного» фахівця, який сприймав світ прагматично. На тому історичному етапі це було певною мірою виправдано. Однак нині технократичний підхід призвів до гуманітарної та екологічної кризи, до загрози існуванню людства. Для її подолання потрібно думати не тільки про людський потенціал, а й про формування людини нового типу – культурного, високоосвіченого громадянина своєї країни, здатного гідно презентувати її в будь-якому мовному чи культурному середовищі, активно сприяти формуванню позитивного іміджу своєї держави, забезпечувати становлення конкурентоспроможної економіки. Нині формуються реальні умови для переходу суспільства та економіки на новий етап розвитку, що базується на знаннях.

На активізацію набуття фундаментально особистих знань має суттєвий вплив державна політика країни. Наша держава, на відміну від високорозвинених країн, не взяла на себе відповідальність за розв'язання проблеми розвитку освіти – основного фактора виробництва, формування якісної робочої сили. Тож не дивно, що у високорозвинених державах (країнах так званого «золотого мільярда») вищу освіту мають від 40 до 60% працівників, тоді як в Україні – лише 20,7%, а в сільській місцевості – 8,2% [118]. Так, наприклад, уряд Японії висунув національну ідею: «Кожен японець – творець». У результаті, японці мають найбільшу частку фахівців з науковими ступенями, порівняно з будь-якою країною світу – 68% від загальної кількості.

Місце України в світовому освітньому просторі за показниками якості та рівнем підготовки кадрів наведено на *рис. 1.11*. З огляду на наведені дані, можна стверджувати про взаємозв'язок між рівнем підготовки кадрів, якістю освітніх систем та рівнем конкурентоспроможності країн. Найвищі показники мають Швейцарія, Фінляндія, Японія, Данія, Швеція, Сінга-

пур. Таким чином, країни, що мають високі значення освітніх показників, демонструють найвищий рівень конкурентоспроможності держави. Це підтверджує необхідність розвитку освітнього сектора з урахуванням сучасних тенденцій та технологій.

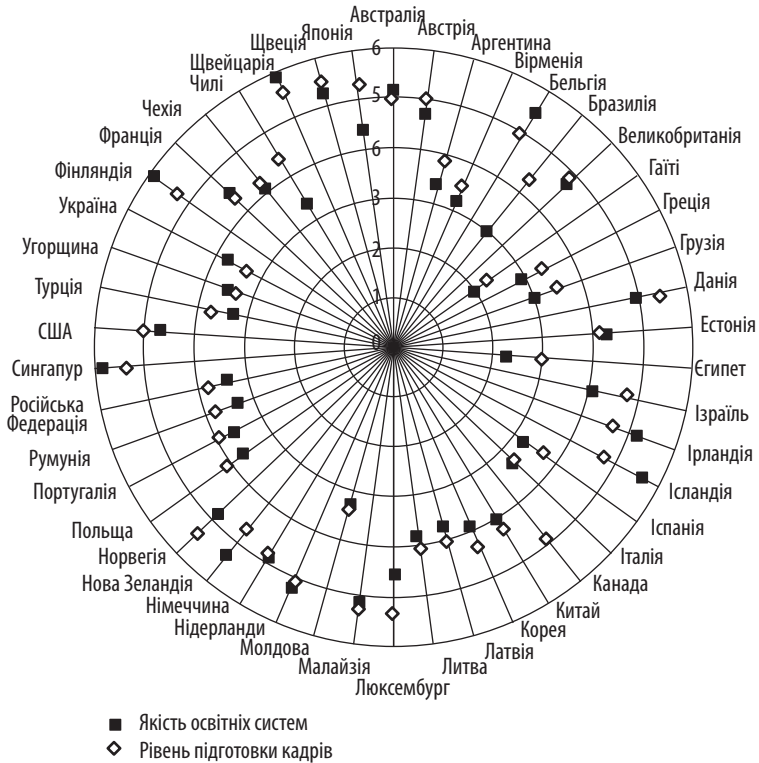
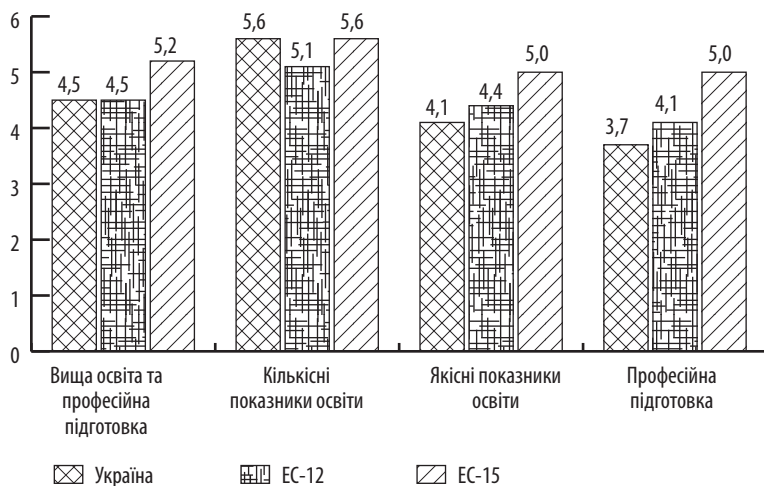

Рис. 1.11. Взаємозв'язок показників розвитку освітніх систем у світі на початок 2011 року, розроблено за матеріалами [469]

Україна за показниками якості освітніх систем та рівнем підготовки кадрів займає середні позиції з відставанням у рівні підготовки кадрів, якому необхідно, перш за все, приділити увагу. Такі країни, як Росія, Грузія, Румунія, Польща, Чехія, мають також середній рівень якості освітніх систем

та підготовки кадрів, проте показник рівня підготовки кадрів є вищим за якість освітніх систем. У зв'язку із тим, що ці країни за рейтингом конкурентоспроможності займають більш високі позиції, можна стверджувати, що саме підготовка кадрів справляє значний вплив на розвиток країни з урахуванням економіки знань. За складовими вищої освіти та професійної підготовки (рис. 1.12) Україна значно відстає від країн ЄС.

ЄС-12 – чисельність країн-членів ЄС на 1986 рік

ЄС-15 – чисельність країн-членів ЄС на 1995 рік

Рис. 1.12. Складові вищої освіти і професійної підготовки: результати для України та окремих світових регіонів на 2009 рік, розроблено за матеріалами [298]

Єдиним показником, де відрив незначний, є кількісні показники освіти. Найбільше відставання спостерігається за рівнем підготовки кадрів. Це створює проблеми у забезпеченні фахівцями, здатними впроваджувати новітні технологічні процеси, інноваційні продукти, відповідно до європейських стандартів та призводить до подальшого відставання у глобальному розвитку.

Слабкий зв'язок вищої освіти з потребами ринку праці та соціально-економічними проблемами розвитку національної економіки і суспільства

в глобалізованому середовищі; відсутність жорстких стандартів призводять до недотримання якості вищої освіти, економічної, правової та моральної відповідальності фахівців, що надають наукомісткі послуги. Отже, існує проблема перепідготовки кадрів і орієнтації навчальних закладів на підготовку фахівців, здатних впроваджувати та обслуговувати новітні технологічні процеси.

Проведений аналіз ще раз підтверджує необхідність термінового поліпшення системи освіти для створення умов зростання інтелектуальної складової людського капіталу, формування конкурентоспроможної особистості, завдяки чому Україна зможе постати у світовому співтоваристві як країна-генератор нових знань та інновацій (на противагу тому, щоб бути споживачем чужих ідей, технологій, товарів і послуг).

На підставі проведеного дослідження методом логічного узагальнення авторами було розроблено систему заходів, які необхідно здійснити для забезпечення конкурентоспроможної особистості й конкурентоздатної освіти в економіці знань, що наведено на *рис. 1.13*. Запропонована система заходів складається з трьох взаємопов'язаних модулів, які і розглянемо більш детально.

1 модуль. Розширення доступу до освіти та сприяння соціальному захисту учасників навчально-виховного процесу.

Європейська Комісія у 2000 р. прийняла меморандум «Навчання через все життя». Його поява пов'язана з тим, що, по-перше, в економіці знань доступ до інформації і знань, мотивація їх використання стають ключем до зростання конкурентоспроможності особистості; по-друге, в складних соціально-політичних умовах тільки освіта дозволяє людині орієнтуватися в культурній, етнічній і лінгвістичній багатоманітності світу.

В Україні також приділяється належна увага освітнім процесам та їх доступності, про що свідчить динаміка чисельності випускників 9-х класів, які продовжують навчання для здобуття освіти (*рис. 1.14*). У напрямі формування мережі загальноосвітніх закладів держава гарантує конституційне право для кожного громадянина на доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти.

Розділ 1. ЕКОНОМІКА ЗНАНЬ ЯК РЕАЛЬНІСТЬ І НЕОБХІДНІСТЬ

Рис. 1.13. Заходи щодо формування конкурентоспроможної особистості в умовах конкурентоздатної освіти в економіці знань (авторська розробка)

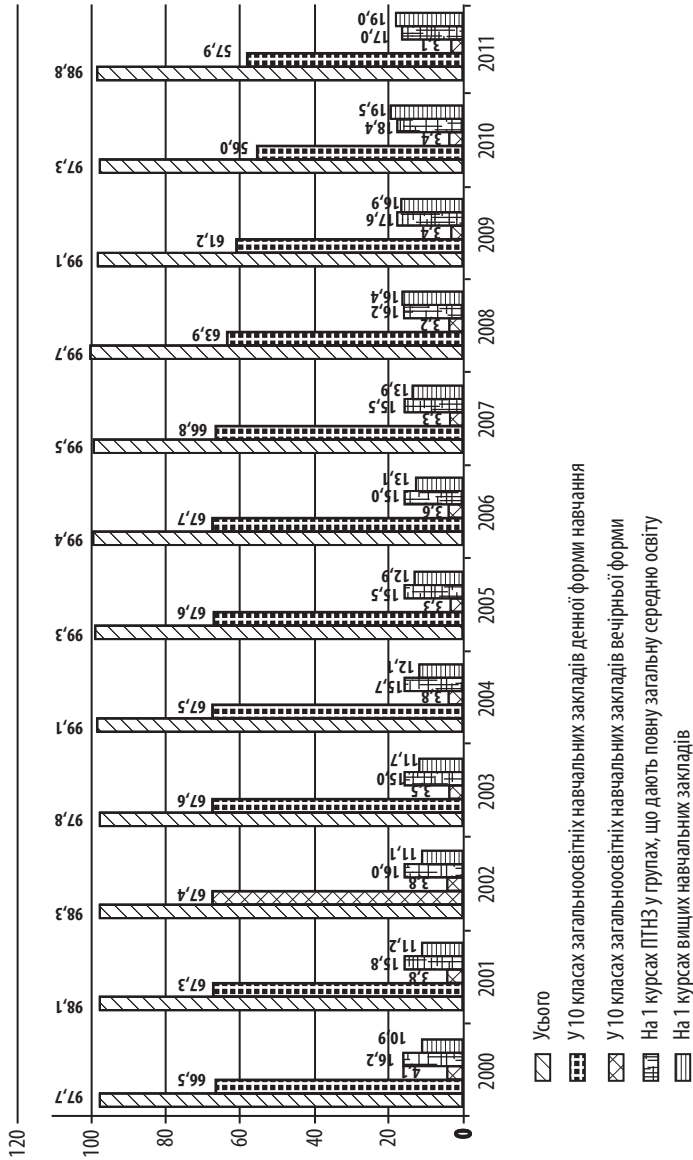

Рис. 1.14. Динаміка чисельності випускників, які продовжують навчання для здобуття освіти у наступному навчальному році, % до загальної кількості випускників 9 класів, розраховано за [300]

Динаміка, наведена на рис. 1.14, свідчить про дотримання державної стратегії, спрямованої на максимальне охоплення загальною середньою освітою всіх громадян України шкільного віку, забезпечення їх рівного доступу до загальної середньої освіти, наступності та безперервності якісної освіти, підтримку галузі відповідними фінансовими, матеріальними, людськими та організаційними ресурсами. Слід зазначити позитивну тенденцію до збільшення кількості випускників, бажаючих отримати вищу освіту, відсоток яких у 2011 році зріс майже на 9% у порівнянні з 2000 роком.

Якщо в економіці в цілому чи в окремії її ланці зростає продуктивність праці, то можна говорити про розширене відтворення робочої сили, одним із проявів якого є підготовка і перепідготовка кадрів. Останнє значною мірою залежить від доступності професійної освіти, під якою треба розуміти не лише можливість здобуття першої професійної освіти, а й досягнення бажаного її рівня та якості.

У процесі неперервної освіти формується людський капітал різних вікових груп. В українських ВНЗ основне ядро контингенту студентів – молодь 14–24 років. Проте на фоні зростання загальної чисельності студентів частка вікової групи 14–24 років поступово скорочується. Ця тенденція формується як внаслідок впливу демографічного фактора, так і зростання обсягів надання освітніх послуг для потреб економіки в кваліфікованих кадрах (здобуття другої освіти, підвищення кваліфікації, перепідготовка) для осіб старше 30 років. Представники цієї вікової категорії, як потенційні трудові мігранти, прагнуть здобути вищу освіту, сподіваючись, що український диплом про вищу освіту буде визнаний в інших країнах. Активізуються процеси, коли особи, які здобули першу професійну підготовку у віці 14–24 роки, включаються у здобуття другої вищої освіти для підвищення власної конкурентоспроможності.

Освіта населення здійснює найбільш помітний вплив на рівень економічного розвитку регіону. Отже, регіональна варіація за цією ознакою має надзвичайно важливе значення не тільки для пояснення ситуації, що склалася, а передусім для формування ефективної стратегії розвитку регіону. Проте незалежно від галузевої та регіональної підпорядкованості ВНЗ у своїй діяльності має керуватися європейською нормою, за якою обсяги залучення молоді віком 18–24 років до вищої освіти мають бути не менши-

ми 67% осіб відповідної вікової категорії. На регіональному рівні органи влади та місцевого самоврядування мають формувати середньо і довгострокові прогнози щодо потреби у фахівцях певного профілю і рівня підготовки. Такі прогнози мають стати індикаторами державного замовлення.

У плані доступності вищої освіти як основи забезпечення якості людського капіталу держава має:

- забезпечувати розширення частки бюджетного фінансування, в першу чергу, тих напрямків підготовки, які є визначальними для забезпечення регіональних стратегій розвитку, а також для потреб інноваційного розвитку економіки;
- стимулювати надходження коштів з бізнесових структур, формувати цільові фонди для розвитку науки в університетських центрах;
- залучати нові інструменти ресурсного забезпечення (кредитування, гранти, спонсорство);
- проводити організаційне (профорієнтація, професійний відбір) та навчально-методичне (довузівська підготовка, олімпіади, конкурси тощо) забезпечення.

2 Модуль. Забезпечення реалізації кадрової стратегії галузі, спрямованої на збереження і розвиток наукових та педагогічних шкіл, впровадження об'єктивної оцінки наукової та педагогічної діяльності.

Останнім часом дедалі більше людей усвідомлює важливу роль освіти не лише в розвитку економіки України, але й у зростанні добробуту населення, його життєвого рівня. Тобто освіта є одним із найважливіших ресурсів досягнення національних цілей. Усе це потребує сучасної матеріально-технічної інфраструктури, формування гармонійного освітнього простору, який нині, на жаль, має розбалансовану структуру.

Формування ефективної освітньої траєкторії неможливе без перегляду вектора розвитку системи освіти, визначення нових перспективних напрямів стратегічних змін, які відображають потреби еволюції економіки та суспільства України. Стандарт – це не лише зміст навчання, але й структура навчальних програм і результати їх засвоєння; умови, у яких відбувається навчально-виховний процес.

Оскільки процес формування нових знань, розроблення освітніх програм, а також підготовки кваліфікованих фахівців досить тривалий, надзвичайно важливо передбачити потреби в кадрах на перспективу. Тобто, йдеться про становлення цілісної системи освіти протягом усього життя, здатної адекватно відображати потреби громадян майбутнього та забезпечувати конкурентоздатність економіки.

Низький рівень оплати праці – одна з причин появи такого негативно-го явища у сфері освіти, як пошук додаткового заробітку і надінтенсифікація праці. Особливу увагу слід приділити мотивуванню наукових досягнень викладачів. Додатково (як надбавку до посадових окладів) слід оплачувати: написання й опублікування наукових статей у вітчизняних та іноземних наукових виданнях; участь у всеукраїнських та міжнародних конференціях; підготовку монографій, збірників та підручників; отримання нагород та премій на виставках, ярмарках; отримання міжнародних навчальних або наукових грантів тощо.

Сьогодні внаслідок низького рівня оплати праці поширена зайнятість викладачів за сумісництвом. Для порівняння зазначимо: середній дохід професора країн ЄС становить \$60–80 тис./рік, у США – \$80–120 тис. рік, в Україні – \$4–5 тис./рік [348, с. 104]. При недостатньому навантаженні викладачі нерідко беруться за викладання максимальної кількості дисциплін, що, безперечно, негативно позначається на якості підготовки фахівців. Тож не дивно, що значна частина наших ВНЗ не має довгострокової кадрової політики, ті ж вищі навчальні заклади, які її формують, виховуючи власні кадри, підвищують свою конкурентоспроможність.

Умови конкурентного середовища ставлять нові вимоги до якості освітньої підготовки, яка визначає рівень задоволення попиту споживачів освітньої послуги (студентів, батьків, юридичних і фізичних осіб), рівень підготовки конкурентоспроможних випускників ВНЗ для потреб національної та регіональних економік. Якість персоналу та його праці як важлива складова якості освіти демонструє високу кореляцію з усіма аспектами відтворення знань – виробництвом та розповсюдженням знань. Тому творча праця науково-педагогічних працівників, яка є синтезом вищезазначених аспектів знань, має належним чином стимулюватися.

На державному рівні категорію якості вищої освіти характеризують такі напрямки (рис. 1.15).

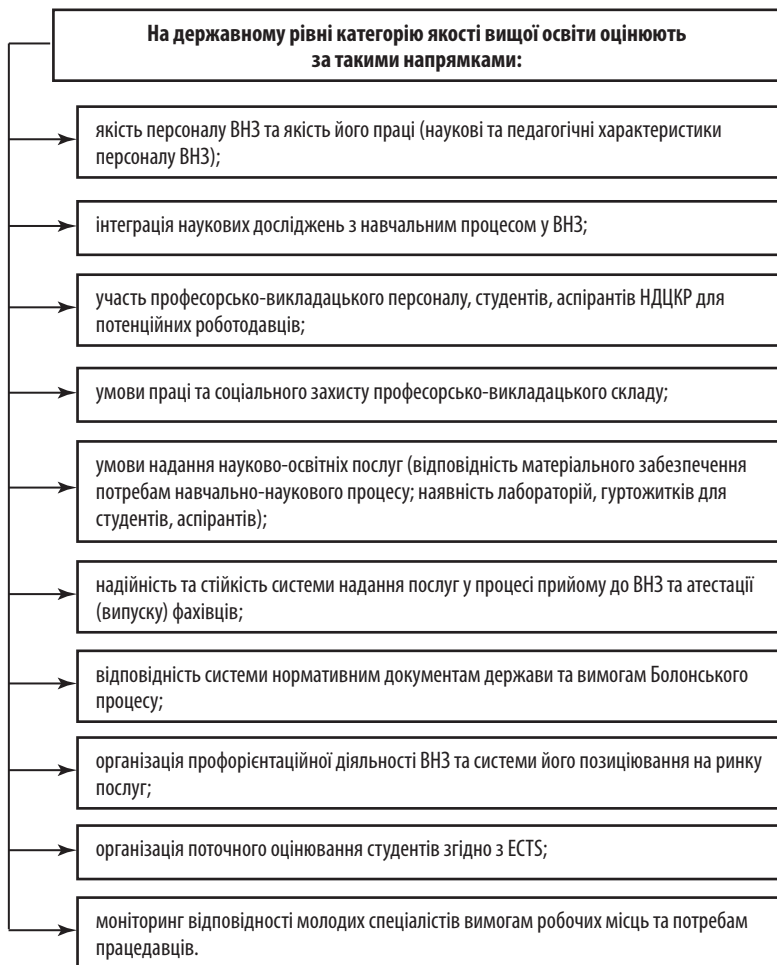

Рис. 1.15. Напрямки оцінки якості системи вищої освіти в Україні, узагальнено за матеріалами [118; 249; 345]

Поліпшенню якості підготовки кадрів в Україні має сприяти реалізація Державної цільової програми «Наука в університетах», розрахованої на 2008–2012 рр., а також забезпечення синергетичного підходу до підготовки кадрів.

Світова практика свідчить, що освіту не можна зробити перспективною галуззю для кар'єрного росту та самореалізації молодих дослідників і викладачів, якщо зберегти неконкурентні соціальні умови. Західні ж держави створюють сприятливі умови для інтелектуальної міграції українських молодих наукових фахівців, унаслідок чого продовжується процес еміграції наукових працівників, особливо фахівців вищої кваліфікації. За останні 5 років до інших країн виїхало понад 720 докторів і кандидатів наук. Все це істотно знижує інтелектуальний потенціал нашої країни.

3 модул. Забезпечення інноваційного характеру розвитку вищої освіти

У світі давно визнано, що підвищення якості персоналу та якості його праці значною мірою визначається результативністю дослідницької діяльності. В університетах ЄС працює 37% наукових працівників порівняно з 15% для США і 26% для Японії.

У нашій державі зрушення у цій сфері фахівці пов'язують із реалізацією Державної цільової програми інтеграції освіти і науки в університетах на 2008–2012 рр. «Наука в університетах». У проекті програми актуалізується вирішення таких завдань: удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази розвитку вищої освіти; запровадження механізмів стимулювання ефективних наукових досліджень в університетах; збільшення обсягів бюджетного фінансування наукових досліджень в університетах та покращення наукової та матеріально-технічної бази; як експеримент передбачається створення на конкурсних засадах 4–5 дослідницьких університетів; стимулювання дослідницької діяльності і використання інновацій; розробка механізмів державної підтримки мобільності; запровадження програм соціальної підтримки та захисту молодих учених; підвищення можливості працевлаштування молодих науковців. Таким чином, реалізація заходів Програми забезпечить створення правових, економічних і організаційних умов для активізації наукової діяльності і поглиблення її інтеграції з навчальним процесом в університетах країни і створення університетів дослідницького типу для підготовки висококваліфікованих фахівців.

Ці позитивні позначки необхідно було б доповнити створенням фінансово-економічних механізмів, спрямованих на підвищення рівня вимог до результатів НДДКР, які здійснюються у ВНЗ. Держава має розширити фінансування НДДКР, які мають забезпечити обороноздатність України, сформуванню концепцію модернізації ВПК на основі фінансування науково-дослідних робіт подвійного призначення. Існує нагальна потреба в регіонах створити спеціальні науково-впроваджувальні структури, які функціонували б на засадах венчурних фірм. У регіональних центрах МОН України і НАН України варто відновити діяльність дослідно-експериментальних підприємств [118].

У контексті формування людського капіталу дослідницька діяльність в університетах має здійснюватися за участю викладачів і студентів. Формами такої підтримки є гранти Президента України та стипендії Кабінету Міністрів України. Для залучення переважної більшості найздібніших студентів упродовж навчання у ВНЗ до процесу народження нових знань необхідно: активно залучати студентів до всіх етапів виконання держбюджетних та госпдогівірних робіт, стимулювати публікацію студентських робіт за результатами наукових досліджень; готувати і проводити студентські конференції та семінари тощо.

Важливим напрямом модернізації освіти є широке застосування інноваційних освітніх технологій. У галузі освіти, як відомо, розрізняють інформаційні, освітні та педагогічні технології. Основа інформаційних технологій – інформація та засоби її передавання. Їхня мета – виробництво нової інформації, яку використовуватимуть для виховання новаторів.

XXI століття фахівці називають періодом активного впровадження інноваційних технологій у різні сфери економічної діяльності, зокрема освіти. Формування інноваційних освітніх траєкторій покликане забезпечити майбутніх фахівців знаннями, необхідними для зміцнення конкурентоздатності економіки України. Для цього потрібно забезпечити стратегічне планування розвитку освіти, що передбачає освоєння технологій масового формування інноваційних освітніх траєкторій як важливого самостійного стратегічного напрямку. Це один із тих основних інструментів, які допоможуть подолати глобальну кризу, за якої нинішня система освіти нездатна задовольнити майбутні потреби економіки та суспільства. Сьогодні фак-

точно немає методології формування інноваційних освітніх траєкторій. До інноваційних програм нині відносять майже все, що має елемент новизни, незалежно від того, потрібним воно буде завтра чи ні. Це негативно впливає на сприйняття інновацій, як таких, ускладнює пошук справді перспективних ідей.

В умовах здійснення інформаційних змін все більш усвідомленим стає визнання значення первинної тріади освіта – наука – виробництво в процесі реалізації інноваційної стратегії розвитку промислового виробництва в Україні, де роль освіти наступна:

- вона пов'язує цю тріаду як за вертикаллю (загальна, початкова і середня професійна освіта), будучи постачальником педагогічних кадрів і технологічних розробок, так і за горизонталлю (наука і виробництво), забезпечуючи промисловість інженерно-технічними та управлінськими кадрами;
- сектор ВНЗ, здійснюючи і фундаментальні, і прикладні дослідження, пов'язує академічну науку, що тяжіє до фундаментальних досліджень, і галузеву, що спеціалізується на прикладних розробках.

Найближчими роками Україні слід продовжувати реформи, спрямовані на поліпшення якості освіти і наближення його до кращих світових стандартів, а також до потреб ринку праці. Особливу увагу необхідно приділити поліпшенню якості економічної бізнесосвіти і професійній підготовці на роботі, яка має бути краще адаптована до потреб економіки. Надання більшій автономії ВУЗам і вдосконалення механізмів фінансування дозволить поліпшити якість освітнього процесу і його технічне забезпечення. Це також дозволить залучити зарубіжних викладачів і учених сфери менеджменту і економіки з кращих західних ВУЗів, де існує напрацьована школа в цих дисциплінах, і адаптувати їх програми навчання.

Усі розглянуті вище модулі та їх складові націлені на формування конкурентоспроможної особистості в умовах конкурентоздатної освіти та їх об'єднує найвагоміший для кожного з них фактор – недостатність обсягів фінансування. Процес освіти населення, що передує матеріалізації та комерціалізації знань, потребує певної фінансової підтримки держави та недержавних (приватних) організацій. Недостатній її рівень та нераціональ-

не використання з точки зору потреб суспільства у розвитку економіки знань гальмує їх використання, а разом з цим і розвиток економіки країни в цілому.

Результати досліджень, наведені Національним центром якості освіти персоналу США, показали, що 10 % збільшення витрат на підвищення освітнього рівня працівників підвищує продуктивність їхньої праці на 8,6% [103]. Саме завдяки системі освіти і базованим на ній наукоємним галузям, країни світу отримують до 40% валового національного продукту.

Недофінансування освіти з боку держави, що спостерігаємо сьогодні в Україні (табл. 1.11), негативно позначилося на її економічному розвитку.

Так, дотепер фактичні витрати на освіту, як і на наукову діяльність, у вищих навчальних закладах значно менші за нормативні і не досягають навіть 6% від ВВП, не дивлячись на те, що законами України встановлено не менше 10% ВВП витрат на освіту. Слід відзначити при цьому, що в розвинених країнах світу (США, Англія, Канада, Франція) перевага в структурі освіти надається вищому її ступеню, тобто підготовці необхідних кадрів для розвитку науки і створення нових знань. Частка витрат на вищу освіту тут досягає 23–35% загальної їх суми, в той час, як в Росії вона у півтори рази, а в Україні майже вдвічі менша.

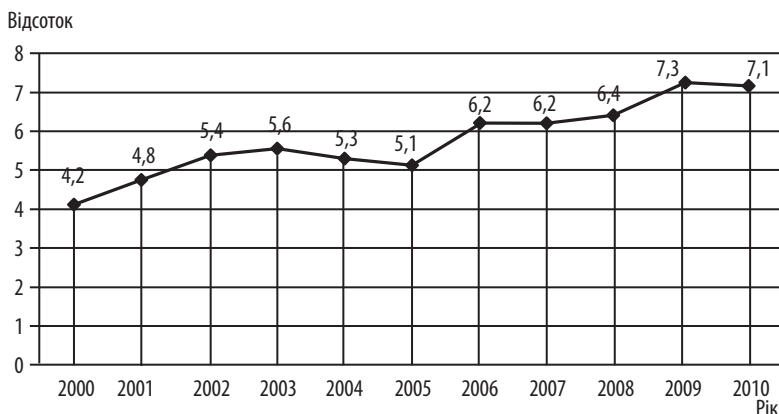
Так, в Україні за період з 2000 до 2009 рр. спостерігається поступове збільшення видатків на освіту (4,2% від ВВП у 2000 році, які виділено на освіту проти 7,1% від ВВП у 2010 р.), проте з 2009 року цей показник має тенденцію до зменшення (6,6% у 2011 році), що відображено на рис. 1.16.

Слід зазначити, що в абсолютному значенні сума видатків на освіту продовжує збільшуватися, однак значно меншими темпами, аніж ВВП. Якщо в 2000 р. загальні видатки на освіту становили 7085,5 млн грн, то в 2011 р. – 86253,6, що в 12 разів більше [118]. Однак частка видатків на освіту і по відношенню до ВВП і в структурі загальних видатків після 2009 року поступово знижується. Це справляє негативний вплив на розвиток освіти. Позитивним моментом є збільшення частки видатків на дошкільну освіту (1,6% до загальних видатків у 2000 році у порівнянні 2,8% у 2011 році) [304, с.46]. Це пов'язано із збільшення народжуваності в Україні та необхідністю розширення фінансування дошкільних навчаль-

Таблиця 1.11

Фінансування освіти в Україні, розраховано за матеріалами [366]

Показники	Роки					
	2000			2005		
	Загальні видатки зведеного бюджету (ЗВЗБ), млн грн	Видатки у % до загальних видатків	ВВП	Видатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузь	ЗВЗБ, млн грн	Видатки у % до загальних видатків
Усього	48 148,6	100	100	x	141 989,5	100
з них: на освіту – всього	7085,5	14,7	4,2	100	26801,8	18,1
у т.ч.: дошкільну	789	1,6	0,5	11,1	2940,7	2
загальну середню	2564,6	5,3	1,5	36,2	11158,8	7,4
професійно-технічну	429,1	0,9	0,3	6,1	1749,9	1,1
вищу	2285,5	4,7	1,3	32,3	7934,1	5,7
						1,8
						29,6
Показники	2009					
	2008			2009		
	Загальні видатки зведеного бюджету (ЗВЗБ), млн грн	Видатки у % до загальних видатків	ВВП	Видатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузь	Загальні видатки зведеного бюджету (ЗВЗБ), млн грн	Видатки у % до загальних видатків
Усього	309203,7	100	100	x	307 399,4	100
з них: на освіту – всього	60959,4	19,7	6,4	100	66773,6	21,7
у т.ч.: дошкільну	7214,8	2,3	0,8	11,8	8325,2	2,7
загальну середню	25409,3	8,2	2,7	41,7	27640,7	9
професійно-технічну	3766,6	1,2	0,4	6,2	4108	1,3
вищу	18552,9	6	2	30,4	20956,3	6,8
						2,3
						31,4

Рис. 1.16. Видатки на освіту, у відсотках до ВВП

них закладів. Видатки на професійно-технічну освіту також зростають, що можна пояснити необхідністю збільшення робочої сили на виробництві. Середня та вища освіти відображають ту ж тенденцію, що і загальний рівень фінансування. До 2009 року держава мала тенденцію до збільшення витратів (для середньої освіти: 1,5% – у 2000 році, 3% – у 2009 році; для вищої освіти: 4,7% – у 2000 році, 6,8% – у 2009 році). Проте за період 2009–2011 рр. витрати на середню та вищу освіти зменшилися як у відносному, так і у абсолютному значенні (для середньої освіти: 2,7% – у 2011 році; для вищої освіти: 6,4% – у 2011 році). Це пов'язано із зменшенням кількості учнів та абітурієнтів внаслідок реформування системи освіти з 2000 року. Такий рівень фінансування за секторами освіти є повністю обґрунтованим та пов'язаним із природними демографічними явищами в країні. Проте це не відповідає загальноєвропейським стандартам якості освітніх систем та підготовки кадрів.

В Україні, за даними статистики, постійно збільшується кількість підприємств, які виробляють продукцію для зарубіжних країн. У цих умовах зростає попит на висококваліфіковані кадри. За оцінками Комісії Європейського Союзу, стійкий розвиток економіки будь-якої країни, що базується на знаннях, потребує щорічних інвестицій у модернізацію лише вищої освіти в обсягах, що перевищують 2% від ВВП. Досягненню цього сприяє

диверсифікація фінансування освіти. Так, через її недофінансування з боку держави почав активно розвиватися сектор платного навчання, який став популярним і в приватних, і в державних навчальних закладах. Україн важливо нині залучати в освіту приватні інвестиції. Цьому, як свідчить досвід багатьох європейських країн, має сприяти стимулювання бізнесу, зокрема через пільгову систему. У Франції, наприклад, державні дослідницькі гранти надають насамперед тим установам, які для реалізації своїх проєктів залучають приватні компанії. У Швеції функціонують різні державні структури, дослідницькі ради, фонди, що дають гранти на розвиток співпраці ВНЗ із місцевою владою та бізнесом. Досвід багатьох країн свідчить, що роль бізнесу у фінансуванні як прикладних, так і фундаментальних досліджень має зростати. Для цього його представників, зокрема експертів із промисловості, варто активніше залучати до викладання у державних ВНЗ, а також до створення спільної інфраструктури для впровадження інновацій у всі навчальні заклади [118].

Отже, особливість розвитку суспільства постіндустріальної епохи потребує нових методологічних підходів до вирішення проблеми використання людських ресурсів, активізації їх інноваційної діяльності, створення дійового механізму мотивації і стимулювання до сприйняття нових знань. Наша країна поки ще володіє високорозвиненим інтелектуальним потенціалом, який здатен ефективно розв'язувати інноваційні проблеми, але є проблема невмілого використання й генерування знань.

Зазначимо, що без якісної підготовки кваліфікованих робітників, адаптованих до вимог технологічного розвитку галузей економіки, які мають високий рівень теоретичної підготовки та професійної компетенції, володіють багатофункціональними вміннями, здатні до самоорганізації, самореалізації у професійній діяльності, підготовлених до розв'язання виробничих завдань і соціально-економічних проблем, неможливо розвивати високотехнологічне виробництво, ті його напрямки, що визначають темпи розвитку економіки країни, забезпечують якість та конкурентоспроможність продукції.

Таким чином, проведене дослідження дозволило дійти таких позитивних висновків:

- спостерігається тенденція до поступового перетворення університетів в епіцентри програмування регіонального економічного, соціального, культурного, екологічного розвитку;
- поступово формується інноваційно-підприємницька модель університету: університет фактично стає науково-освітньо-промисловим комплексом та набуває статусу інституту неперервної освіти дорослого населення;
- ринок освітніх послуг потребує регульованої оптимізації з боку держави із застосуванням ринкових механізмів: комплексного прогнозування потреби у підготовці кваліфікованих робітників та фахівців, розроблення механізму зацікавленості роботодавців в оцінюванні та регулюванні якості підготовки кадрів; проведення оптимізації мережі навчальних закладів тощо.

1.4. Формування інформаційного суспільства в умовах економіки знань

Прагнення країн світу, в тому числі й України, до економіки знань призвело до розуміння важливості на цьому етапі такого ресурсу, як інформація. На перший план сьогодні виступають проблеми якісного інформаційного забезпечення, що здійснюється за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та інформаційних послуг, в тому числі у вигляді інформаційних продуктів. Завдяки широкому використанню інформаційної продукції та послуг створюються нові умови для діяльності та розвитку суспільства не тільки в економічній площині, а й у соціальній сфері, політиці. Активний процес інформатизації є передумовою розвитку економіки, заснованої на знаннях.

Інформаційну складову розвитку економіки, проблеми інформаційного забезпечення, використання інформаційної продукції та послуг досліджували такі вчені, як: В. Іванова [168], Р. Кожухівська [201], С. Кулицький [226], О. Михайловська [271] та інші. У дослідженнях були розглянуті питання понятійно-категоріального апарату інформаційного ринку, стан інформаційного розвитку розвинутих країн світу та рівень його розвитку в Україні, а також процеси та проблеми інформаційного суспільства.

Отже, одним з головних пріоритетів при розбудові економіки знань є подальший розвиток інформаційного середовища: прискорення розробки та впровадження ІКТ в усі сфери суспільного життя; необхідність збільшення різноманітності та кількості послуг населенню та бізнесу на основі ІКТ й створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів. Через це у світовій інфраструктурі підвищується значимість розвитку ринку ІКТ, що й обумовлює актуальність формування та розвитку інформаційного ринку та загострює проблему інформаційного забезпечення сучасного етапу розвитку економіки.

З огляду на це та задля вирішення проблем формування і розвитку інформаційного ринку в Україні, доцільно вивчити досвід розвинених країн світу, більшість з яких усвідомили важливість якісного інформаційного забезпечення для успішного розвитку економіки знань.

Останнім часом особливість сучасного етапу розвитку економіки характеризується суттєвим зростанням попиту на інформацію в економічній сфері. Інформаційний ринок шляхом використання інформаційних ресурсів, продуктів, технологій, послуг та за допомогою інформаційних комунікаційних мереж виконує одне з головних його завдань – інформаційне забезпечення всіх сфер суспільного життя [168, с. 17]. В сучасних умовах розвиток ІКТ відбувається з високою динамічністю, а використання їх більшістю країн набуло масштабного характеру у світі: ці технології підняли на якісно новий рівень відносини між суб'єктами економічних процесів та діяльність в усіх сферах економіки, зокрема, це стосується документообігу, організації безготівкових платежів, ділового взаємоспілкування, обміну інформацією, освіти [207, с. 61].

Світова індустрія інформаційних і комунікаційних комп'ютерних технологій, за оцінками Світового банку, становить близько 1000 млрд. дол., і хоча темпи її розвитку найвищі на світовому ринку (11 % щорічно), попит на засоби інформатизації залишається далеко не задоволеним і зростає ще більшими темпами [201, с. 112]. Розвиток ІКТ значною мірою залежить від телекомунікацій та зв'язку (рис. 1.17) [461, с. 1]. Найбільше зростання спостерігається у розвитку рухомого стільникового зв'язку, що взаємопов'язано з їх більшими можливостями у порівнянні з використанням фіксованих телефонних ліній. Так, за період 2001–2011 рр. частка ко-

ристувачів рухомого стільникового зв'язку збільшилася з 15,5% до 86,7 %, тобто майже у 9 разів.

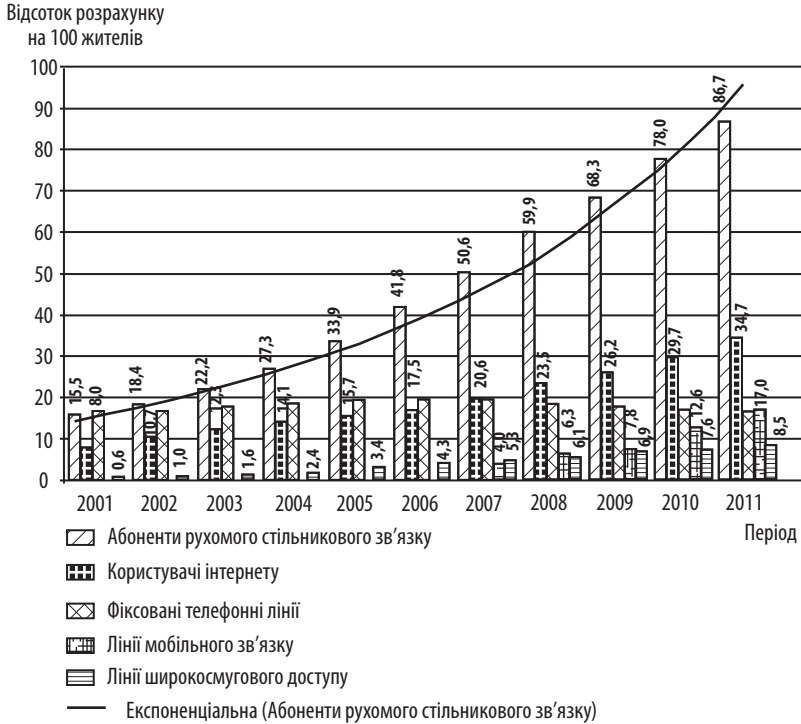

Рис. 1.17. Динаміка показників розвитку ІКТ у світі, розроблено за [461]

Поки що зберігається певне відставання України від середньосвітового рівня за показниками розвитку та доступності для населення широкосмугових телекомунікацій. Крім того, наша держава помітно відстає від розвинених країн світу за ступенем інтегрованості у глобальний веб-простір і за показниками кількості Інтернет-аудиторії. Разом з тим, є вагомі підстави стверджувати, що в Україні стрімко формується масова Інтернет-аудиторія, яка за своїми основними параметрами буде подібною до таких у розвинених країнах (рис. 1.18).

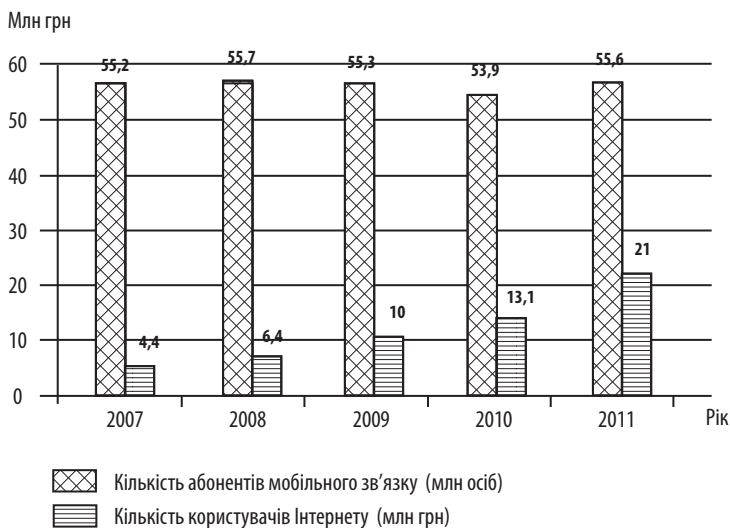

Рис. 1.18. Динаміка зміни кількості користувачів інтернет та абонентів мобільного зв'язку в Україні

Це пояснюється розширенням глобальної павутини, підвищенням доступності до неї та відносно невеликою вартістю цієї послуги. Наразі третина жителів світу користується послугами Інтернету. Незважаючи на високу динаміку збільшення в Україні кількості користувачів мережі Інтернет, до 50 % населення не використовує комп'ютери. В цілому вся позитивна динаміка зростання забезпечується переважно молоддю, тоді як старше покоління перебуває практично осторонь процесів інформатизації, що породжує проблему «цифрового провалля». Щороку покращується якість інтернет-трафіку, ємність і швидкодія якого оціночно зростає до 2015 року у 48 разів. При цьому вже сьогодні, за даними вимірювань компанії Pando Networks, Україна входить до першої десятки країн з найбільшою швидкістю Інтернет-трафіку (1190 кб/с при середньосвітовій швидкості 580 кб/с).

Рівень сучасного розвитку всієї системи засобів зв'язку і кожного його виду визначається різними історичними та географічними (величина, рельєф, доступність, чисельність та густота населення) передумовами й сучасними умовами розвитку і формування, які й зумовили сучасний тери-

торіальний розвиток засобів зв'язку і продовжують далі впливати на його динаміку та трансформації (рис. 1.19). Основним показником, що визначає рівень розвитку мережі зв'язку будь-якої країни протягом останніх 50 років, є показник телефонної щільності. За його допомогою можна достатньо повно охарактеризувати загальний стан усїєї мережі зв'язку країни в цілому або окремих її регіонів, оскільки понад 90 % інформації передається телефонними лініями або типовими каналами передачі. У 2011 році за цим показником був лідером Одеський регіон.

Важливим засобом у прискоренні телефонізації населення України та вирівнюванні розвитку телекомунікацій у міській та сільській місцевості став мобільний зв'язок. Щодо регіонального розрізу, то зростання загальної чисельності абонентів відбувалося у всіх без винятку регіонах. Найбільшим воно було у Київській області. Доволі високі показники розвитку мобільного зв'язку також мали Чернігівська, Миколаївська, Херсонська, АРК, Донецька та Харківська області.

Такий регіональний розподіл пояснюється чисельністю населення та рівнем соціально-економічного розвитку. Слід відзначити такий факт, що у 2011 році рівень проникнення мобільного зв'язку перевищив 100%, тобто чисельність абонентів мобільного зв'язку перевищила чисельність наявного населення України, що може бути пов'язано із появою телефонів на дві картки, дисбалансом тарифів на дзвінки в середині мережі та інші мережі, недостатньою якістю послуг, поширенням використання мобільного Інтернету. Загалом можна відзначити стрімке зростання користувачів мереж зв'язку і телекомунікацій у світі, що позитивно впливає на розвиток ІКТ.

Динамічний розвиток ІКТ у світі підтверджують й дані табл. 1.12, згідно з якими простежується постійне зростання підприємств, що займаються ІКТ, а також зайнятих у сфері ІКТ, як за кількістю, так і у структурі усіх зайнятих [450, с.19]. Проте в структурі експорту/імпорту товарів ІКТ спостерігаються коливання.

Так, найбільша питома вага ринку ІКТ припадає на 2005–2006 роки, і це обумовлено піком розвитку інформаційних технологій та інновацій у світі, а також зростаючою потребою у масових телекомунікаціях. А після 2007 року слід зазначити значний спад у обсягах ІКТ-ринку. У цілому ринок

Рис. 1.19. Рівень проникнення мобільного та щільність фіксованого зв'язку в Україні, 2011 рік, [164]

ІКТ за перше десятиліття ХХ ст. розвивався випереджаючими темпами, що характеризувалось хвиловими потоками й обумовило нерівномірність розвитку економіки у світі.

Таблиця 1.12

Динаміка показників розвитку ІКТ-сектора у світі

Показники	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Організації у секторі ІКТ (кількість)	61	71	90	102	108	116	129	134	139
Зайнятість у секторі ІКТ (кількість)	4800	5560	6240	7410	7970	10170	11250	12360	12826
Зайнятість у секторі ІКТ у структурі всіх зайнятих, %	1,6	1,9	2,1	2,6	2,8	3,5	3,7	4,1	4,2
Додана вартість у секторі ІКТ (млн дол.)	6010	6832	7701	8600	9858	11298	12389	13929	16941
Питома вага доданої вартості у секторі ІКТ у ВВП, %	4,8	5,0	5,1	5,4	5,8	5,5	5,3	5,7	6,4
Темпи зростання ІКТ, %	12,1	12,8	23,6	18,5	13	15,1	12,7	14,8	13,1
Експорт товарів ІКТ (млн дол.)	3395	3627	4811	12277	13958	7994	7504	6253	7463
Експорт послуг ІКТ (млн дол.)	1306	836	752	667	1042	1011	1007	1434	1929
Питома вага експорту ІКТ у структурі експорту, %	2	1,8	2,2	7,4	7,2	3,6	3,4	2,3	4,9
Імпорт товарів ІКТ (млн дол.)	644	849	1549	8484	9920	2965	2589	473	795
Імпорт послуг ІКТ (млн дол.)	1809	786	787	1001	1515	1799	2526	2573	3128
Питома вага імпорту ІКТ у структурі імпорту, %	5,6	5,1	5,9	10,6	9,7	5,5	4,8	4,7	2,5

Україна також взяла курс на розбудову інформаційного суспільства, але частка українського сегмента у світовій інтегрованій інформаційно-

телекомунікаційній системі поки ще зовсім незначна: сфера ІТ перебуває у стані активного становлення, особливо в напрямі надання ІТ-послуг (розробка ПЗ, консультування з питань інформатизації, обробка даних, ремонт і технічне обслуговування техніки). Поки ще Україна виступає в ролі не продуцента, а споживача (при цьому вториннопохідних) інформаційних продуктів і послуг, хоча й відомо, що жодна країна, яка опинилась поза створенням й ефективним застосуванням сучасного інформаційного ринку, не в змозі будувати й реалізовувати економічну стратегію розвитку на випередження.

Так, наприклад, вкладення розвинених держав у розвиток науки й інформаційних технологій складає близько 20% прибутку; у країнах, що розвиваються, – близько 31%, у слаборозвинених країнах, що тримають курс на інтенсивний розвиток (з підтримкою США і міжнародних фінансових організацій), – близько 69%. Україна вкладає в цю сферу усього близько 18%. Якщо ж даний показник подати в абсолютному значенні з перерахуванням на душу населення, то в Україні щорічно витрачається близько 3\$, у Польщі – 28\$, у США – 250\$ [383].

Зазначимо, що у поле зору науковців і державних чиновників більше потрапляють позитивні тенденції розвитку національного ринку ІКТ. В Україні широко користуються результатами оцінок міжнародних організацій, сформованих на базі різних підходів та методик, які не враховують особливості нашої країни, її визначальних документів з питань інформатизації та розвитку інформаційного суспільства, відповідно при цьому поза увагою залишається порівняння ступеня розбудови інформаційного суспільства в Україні з іншими країнами світу.

В якості об'єктивної інтегрованої характеристики рівня розвитку інформаційного суспільства або його структурних елементів найчастіше використовуються композитні ІКТ-індекси (е-індекси), побудовані на базі наборів ІКТ-індикаторів, при цьому вибір індикаторів і методика побудови індексу значною мірою залежить від обраних пріоритетів. Існує понад двадцять різних е-індексів, найбільш відомим з яких є:

- індекс Цифрової Спроможності або цифрової перспективи (Digital Opportunity Index, DOI), розроблений ІТУ в межах WPIIS;

- індекс мережної готовності (The World Economic Forum's Networked Readiness Index (NRI);
- індекс цифрового доступу (Digital Access Index, DAI), ITU;
- індекс можливості використання інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ) для розробки своєї економіки і зміцнення свого добробуту (E-Readiness);
- складовий індекс розвитку ІКТ (IDI) включає 11 показників, які охоплюють доступ до ІКТ, використання ІКТ і навички в області ІКТ.

В Україні широко користуються результатами таких оцінок міжнародних організацій, сформованих на базі різних підходів та методик (табл. 1.13). З наведених даних видно, що практично всі ІКТ-індекси розміщують Україну на 50-му – 60-му місцях за показниками розвитку та доступності для населення широкосмугових телекомунікацій, зокрема мереж доступу до Інтернету; за ступенем інтегрованості у глобальний веб-простір і за показниками кількості Інтернет-аудиторії. За рейтингом розвиненості ІКТ Україна посіла лише 90-місце, значно поступившись таким сусідам по СНД, як РФ (77 позиція) та Казахстан (67 позиція). Отже, поки що зберігається певне відставання України від середньосвітового рівня.

Таблиця 1.13

Динаміка позицій України у світових рейтингах розвитку інформаційного суспільства, розроблено за [134]

Індекси розвитку ІС	Networked Readiness Index	E-Readiness	e-Government Readiness Index	IT industry Competitiveness	ICT Development Index
1	2	3	4	5	6
Загальна кількість країн	138 (2011)	70 (2009)	182 (2010)	66 (2011)	151 (2010)
2002	Місце	66	54	–	59
	Ранг	3,05	3,05	–	2,5
2003	Місце	70	54	54	–
	Ранг	2,98	3,27	0,462	–
2004	Місце	78	54	45	–
	Ранг	2,96	3,79	0,5346	–

Закінчення табл. 1.13

1		2	3	4	5	6
2005	Місце	82	57	48	–	–
	Ранг	2,28	3,51	0,5456	–	–
2006	Місце	76	61	–	78	–
	Ранг	3,51	3,62	–	–	–
2007	Місце	75	60	41	56	51
	Ранг	3,46	4,02	–	23,9	3,8
2008	Місце	70	61	41	57	58
	Ранг	3,69	4,31	0,5728	24,3	3,56
2009	Місце	62	62	–	50	58
	Ранг	3,88	3,85	–	31,4	3,59
2010	Місце	82	–	54	–	–
	Ранг	3,53	–	0,5158	–	–
22011	Місце	90	–	–	51	–
	Ранг	3,53	–	–	28,9	–

Слід зазначити, що існуюча слабка позитивна динаміка забезпечується не стільки завдяки імплементації найсучасніших ІКТ, скільки за рахунок «наздоганяючого» впровадження, приміром, телекомунікацій чи стільникового мобільного зв'язку. Все це свідчить про невважену політику уряду у реалізації національних проектів інформатизації та стимулюванні розвитку ринку ІКТ.

Рівень розвитку інформаційної діяльності і ринку обумовлює ступінь зрілості ринкових відносин на шляху побудови ринкової економічної системи.

Активно розвивається ринок інтернет-банкінгу – його користувачами вже є близько 22 % українських користувачів мережі Інтернет, а це близько 3–3,5 млн осіб (хоча близько 99 % користувачів робить менше 5 операцій на місяць, що відповідає суто утилітарному використанню системи – сплата рахунків за ЖКХ, поповнення мобільних телефонів тощо). Реальні здобут-

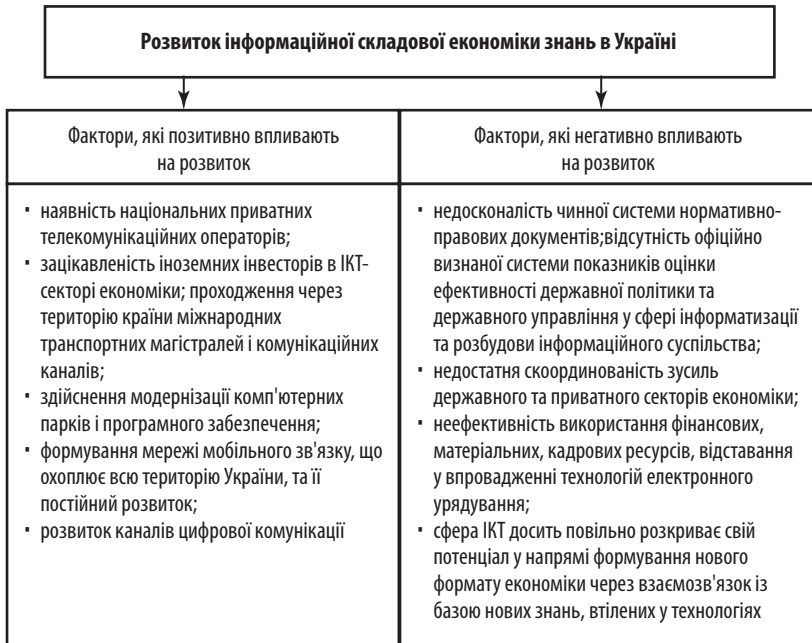
ки Україна має на ринку програмного аутсорсингу (outsourcing), під яким слід розуміти використання для власного зиску чужих ресурсів, виокремлення з виробничого процесу неключових, низько дохідних ланок і передачу їх спеціалізованим компаніям, надання своїх ресурсів іншим компаніям, що займаються аналогічним бізнесом, але поки що не досягли високих результатів. Українці дедалі частіше намагаються використовувати сучасні ІТ у побуті для полегшення свого існування, що засвідчують інтенсивні темпи розвитку інтернет-магазинів, інтернет-банкінгу, експрес платежів через термінали, використання електронних грошей.

Однак найзначніші досягнення держави, які водночас викликають найбільші хвилювання з боку громадськості, пов'язані зі сферою освіти. Протягом останніх десяти років в Україні вдалося створити нормативно-правовий фундамент для розвитку сектора е-освіти.

Теоретичний аналіз робіт авторів [74; 81; 168; 201; 441] дозволив виявити позитивні та негативні фактори, які суттєво впливають на розвиток інформаційної складової економіки знань в Україні (рис. 1.20).

Вітчизняна практика розбудови інформаційного суспільства залишається здебільшого фрагментарною, ситуативною і поки що значно більше залежить від ринкової кон'юнктури й суспільних ініціатив, аніж від рішень і діяльності органів державної влади. Невирішеним залишається цілий комплекс проблем нормативно-правового, організаційно-технічного, науково-методичного, інформаційно-аналітичного, ресурсного забезпечення розбудови інформаційного суспільства [134, с. 11].

Поступовий перехід до якісно нової структури державного управління процесами інформатизації державних органів, розбудови спеціальних телекомунікаційних систем, спеціальних інформаційних систем і ресурсів, забезпечення інформаційної безпеки та формування інформаційної інфраструктури започатковано такими базовими законами України: «Про Концепцію Національної програми інформатизації»; «Про Національну програму інформатизації»; «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства України на 2007–2015 роки»; «Про електронні документи та електронний документообіг»; «Про електронний цифровий підпис»; «Про захист персональних даних».

Складено авторами за допомогою [168].

Рис. 1.20. Позитивні та негативні фактори впливу на розвиток інформаційної складової економіки знань в Україні

Центральним галузевим нормативно-правовим актом, який за відсутності більш фундаментального документа можна назвати тимчасовою національною стратегією побудови інформаційного суспільства, є Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (від 09.01.2007 р. № 537-V). На його основі уряд прийняв відповідний план втілення його в життя.

Головною проблемою розвитку ідеї інформаційного суспільства залишається недостатність фінансування, яка стала ще більш істотною з урахуванням ускладнення фінансово-економічного становища України у 2008 році. Одним з основних напрямів фінансування інформатизації є

впровадження Національної програми інформатизації, на яку у державному бюджеті України на кожен рік затверджено виділення певної суми коштів.

Так, планові обсяги фінансування бюджетної програми «Національна програма інформатизації», головним розпорядником бюджетних коштів за якою є Генеральний державний замовник НПП, у 2009–2011 роках, у порівнянні з минулими роками, були зменшені у 10 разів та склали у 2009 році – 0,9 млн грн, у 2010 р. – 0,9 млн грн У 2011 році відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» обсяг фінансування НПП становить 0,8 млн грн (рис. 1.21).

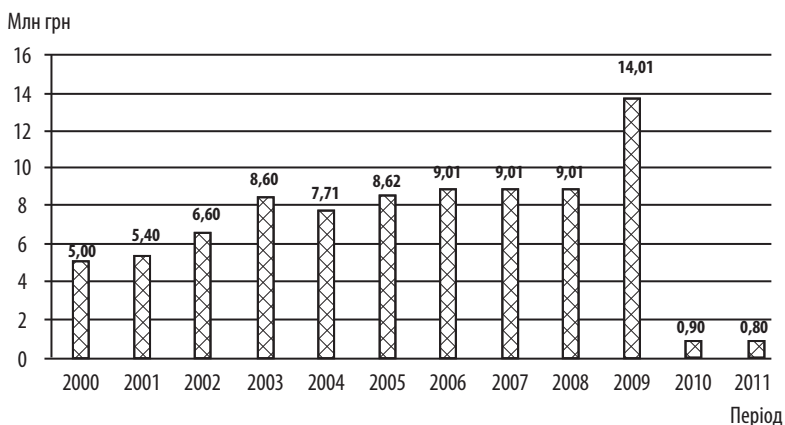

Рис. 1.21. Динаміка зміни обсягів фінансування «Національної програми інформатизації»

Динаміка виділення коштів держбюджету на виконання робіт з інформатизації протягом останніх років свідчить, що загальний обсяг фінансування НПП становить менше 0,002% від ВВП і менше 0,05% від загального обсягу фінансування бюджетних програм органів державної влади з інформатизації.

Зазначимо, що це лише один із напрямів інформатизації в нашій країні (наприклад, до нього не включено кошти на комп'ютеризацію фінансових та фіскальних органів тощо). Слід звернути увагу на те, що намітилася

тенденція до збільшення кількості завдань при скороченні обсягів фінансування, що підтверджує аналіз даних про щорічне коригування обсягів бюджетних асигнувань та завдань НПП. Такий стан справ є результатом відсутності належного державного контролю з боку Кабінету Міністрів України [325].

Незадовільним залишається й стан фінансування інформаційного розвитку в регіонах (табл. 1.14) [104, с. 42].

Таблиця 1.14

**Динаміка фінансування регіональних програм інформатизації
за період 2007–2010 роки (млн грн)**

Регіон	2007	2008	2009	2010
Україна	29,8	75,5	20,6	44,2
Автономна Республіка Крим	0	0	3	1,8
Вінницька	0	0	2,6	0,1
Волинська	0,8	0,5	0,1	0,08
Дніпропетровська	2,4	9,7	4,6	9,7
Донецька	2,4	0	1,5	4,6
Житомирська	0,1	0,1	0	0
Івано-Франківська	0,2	0,2	0	0
Київ	17,8	52,4	10	7,9
Київська обл	0	0	0	15,7
Луганська	0	0,2	0,2	0
Миколаївська	5,6	9,1	0	2,5
Одеська	0,1	0,3	0	0,1
Полтавська	0,4	0,5	0	0,5
Рівненська	0	0,4	0	0
Хмельницька	0	0,1	0	0
Черкаська	0	0,4	0	0
Чернігівська	0	0	0	0,2

Окремо необхідно виділити області, де фінансування інформатизації відсутнє (Запорізька, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Тернопільська Херсонська, Чернівецька області та м. Севастополь) або вкрай незадовільне (Волинська, Житомирська, Запорізька, Івано-Франківська, Луганська, Сумська). Цей список можуть доповнити ще 5-6 областей, де фінансування на 2010 рік заплановано, однак гарантій, що кошти будуть виділені і засвоєні, немає. Також з причини недофінансування залишилися невирішеними ряд важливих питань у сфері інформатизації.

Тому своєчасне фінансування програм і проектів інформатизації є вкрай важливим, особливо у контексті специфіки сфери ІТ, яка змінюється майже щоденно. З огляду на це, вкрай необхідним є розгляд джерел фінансового забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні (рис. 1.22).

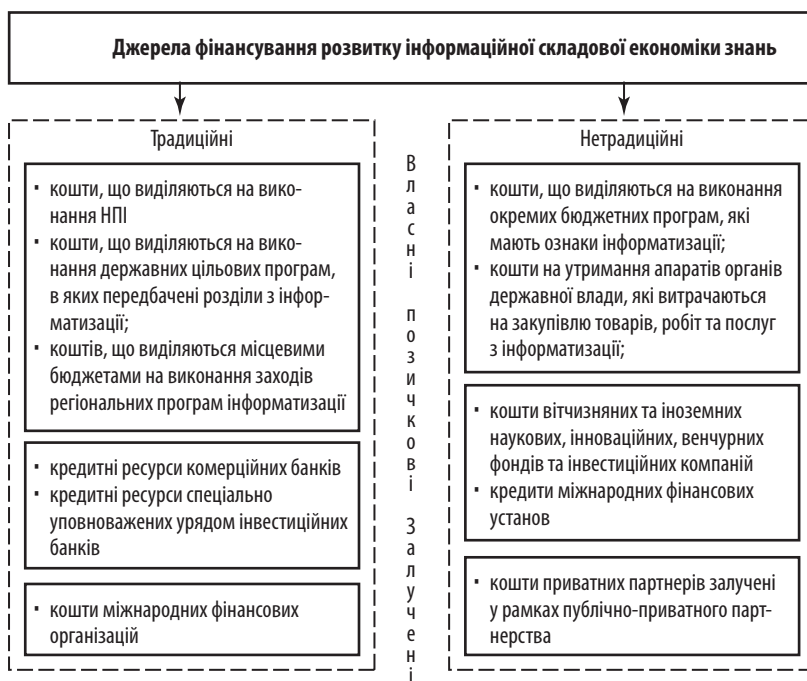

Рис. 1.22. Фінансове забезпечення розвитку інформаційного суспільства, розроблено авторами за [181; 295]

На виконання поставлених Урядом завдань з метою забезпечення стійкого зростання надходження інвестицій в економіку країни та реалізації інноваційно-інвестиційної моделі економічного розвитку Мінекономіки розроблено наступні нормативно-правові акти:

- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України», яким передбачаються заходи запобігання правопорушень у сфері інвестиційної діяльності, визначення поняття та змісту інвестиційного проекту, запровадження порядку державної реєстрації та ведення державного реєстру інвестиційних проектів, впровадження яких підтримується державою, а також законом визначаються види та заходи державної підтримки та стимулювання інвестиційної діяльності (закон зареєстровано у Верховній Раді України за № 3065 від 21.08.2008, прийнято у першому читанні на пленарному засіданні Верховної Ради України, яке відбулось 16.12.2008).
- Закон України «Про державно-приватне партнерство». Закон визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державно-приватного партнерства в Україні. Цей закон має врегулювати відносини, пов'язані з підготовкою, виконанням та припиненням договорів, що укладаються в рамках державно-приватного партнерства, встановлює гарантії додержання прав та законних інтересів сторін цих договорів та декларує намір Уряду вступати у відкриті та ділові відносини з бізнесом (приватними партнерами) (Закон прийнятий Верховною Радою України 01.07.2010 року [1]).

Усе вищенаведене дозволить привернути увагу потенційних інвесторів до перспективних вітчизняних розробок, в тому числі і в сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій, а також сприятиме залученню коштів для інноваційної сфери в майбутньому.

З огляду на існуючу ситуацію та світові тенденції покращення організації інформаційного забезпечення, широке використання інформаційної продукції у всіх сферах суспільного життя, і перш за все в освіті, науці та економіці, надасть змогу активізувати процес переходу до економіки, заснованої на знаннях, з метою забезпечення конкурентоспроможності держави.

Проблеми розвитку інформаційного ринку, перш за все, пов'язані із недостатнім фінансування з боку держави. Вирішення даного питання

потребує залучення до його розвитку приватного сектора, який уже сьогодні виконує провідну роль у створенні, експлуатації і модернізації ІКТ. Державним структурам на національному і регіональному рівнях доцільно сконцентрувати зусилля на розробці й реалізації заходів стимулювання і підтримки вітчизняного підприємництва в інформаційній сфері – перш за все компаній, що створюють високотехнологічну і наукомістку продукцію, а також підприємств, що реалізують інновації і надають послуги населенню з використанням комп'ютерних мереж, для чого необхідно:

- розробити законодавчі заходи підтримки вітчизняних постачальників послуг і виробників комп'ютерного і телекомунікаційного устаткування, удосконалити форми залучення інвестицій у проекти інформатизації;
- створити для підприємств (особливо для малих структур) умови, що полегшують отримання фінансових коштів, розробити різноманітні ефективні механізми кредитування, пільгового оподаткування, субсидювання та інше;
- створити системи венчурних фондів на основі публічно-приватного партнерства з чітко закріпленими в законодавчому порядку сферами інвестування (зокрема, новостворюваних інноваційних фірм, виробників енергозбережного обладнання, малих інноваційних фірм тощо);
- створити спеціалізовану фінансово-кредитну установу з державним капіталом, діяльність якої буде спрямована на надання державних гарантій по залученню коштів для закупівлі обладнання вітчизняного виробництва, що спрямовуються на інноваційні проекти відповідно до державних пріоритетів; сформувати регіональні фонди підтримки інноваційних підприємств;
- затвердити порядок оприлюднення на офіційному Інтернет-сайті інформації про запропоновані нормативно-правові акти та залучення інвесторів до фінансування національних проектів, які реалізуються за допомогою публічно-приватного партнерства, тощо.

Розділ 2

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ У РЕГІОНАХ

2.1. Методичний підхід до оцінки регіонального рівня розвитку економіки знань

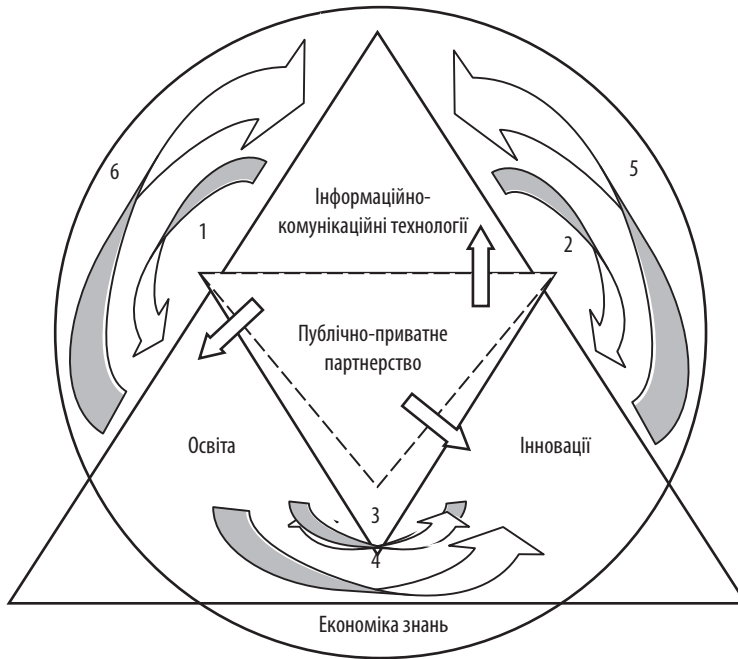
Розвиток економіки знань – це підвищення глобальної конкурентоспроможності виробництва як країни, так і окремих її регіонів. Еволюція від низького до середнього, а згодом до високого доходного статусу у більшості випадків відбувається шляхом переходу від економіки, що імпортує технології, до економіки, що сама їх генерує. На цій стадії відбувається не тільки асиміляція імпортованої технології, а й її інноваційне удосконалення. Найважливішим є перехід від розвитку, заснованому на імпорті технологій, до розвитку, заснованому на інноваційності.

Тривалий успіх у сфері інноваційної діяльності знаходиться у прямій залежності від доступу до інформаційно-комунікаційних технологій та досягнень науки й техніки. Створення та реалізація нових знань, які втілюються в науково-технічні інновації, є зворотнім процесом інформатизації суспільства.

Проте всі ці процеси потребують прямої участі держави в забезпеченні високого рівня інновацій за допомогою бюджетних і приватних інвестицій, підвищення рівня освіти, зміцнення ринків капіталу й регуляторної системи, яка сприяє появі високотехнологічних підприємств.

Зазначимо, що однією з головних проблем впровадження концепції економіки знань є висока вартість її реалізації, оскільки її розвиток залежить від ефективної реалізації науково-технологічних інновацій, для створення і розповсюдження яких потрібне фінансування, обсяги якого прямо залежать від рівня розвитку країни.

Теоретичне узагальнення вітчизняного та іноземного досвіду дозволило сформулювати авторський підхід до складових економіки знань та їх взаємозв'язку, що наведено на *рис. 2.1.*

1 – розвиток інноваційно-комунікаційних технологій потребує висококваліфікованих спеціалістів; 2 – інформаційно-комунікаційні технології сприяють розробці і впровадженню інновацій; 3 – підвищення якості освіти потребує впровадження інноваційних механізмів освіти; 4 – розвиток наукових інститутів дозволяє впроваджувати інноваційні механізми; 5 – наступний (шостий) технологічний уклад потребує інтенсивного розвитку ІКТ; 6 – розвиток ІКТ сприяє розширенню інструментів освіти.

Рис. 2.1. Трикутник економіки знань (авторська розробка)

В умовах глобалізації основною ознакою сталості економіки будь-якої країни є така її внутрішня господарська організація, що формує здатність регіонів миттєво реагувати на зміни кон'юнктури глобальних ринків. Саме тому регіональне середовище вже сьогодні багато в чому визначає конкурентоспроможність національної економіки.

Розробленню теоретичних і практичних положень щодо формування оптимальних систем регіонального розвитку присвячено значну кількість

досліджень у галузі економіки. Питання типологізації та класифікації регіональних систем у контексті регулювання їх соціально-економічного розвитку досліджували і продовжують досліджувати багато вчених [34; 47; 54; 57; 101]. Однак, незважаючи на наявність різноманітних підходів і методик класифікацій регіонів, усі вони, як правило, базуються на обмеженій кількості ознак, відбір яких здійснюється залежно від типу класифікації. Типологізація регіонів здійснюється за задалегідь визначеними класифікаторами, межі яких є досить суб'єктивними параметрами. Зазначені недоліки призводять до неповного відображення об'єкта дослідження в процесі класифікації, що негативно впливає на якість методів диференціації і засобів державного стимулювання розвитку окремих типів регіону.

Слід зазначити, що на сьогодні ключовим питанням державного управління у цій сфері є подолання диспропорцій розвитку регіонів. Нерівномірність регіонального розвитку обумовлена об'єктивними (географічним та природно-кліматичним положенням; ступенем забезпеченості сировинними ресурсами, інфраструктурними передумовами економічного розвитку тощо) та суб'єктивними факторами (політика регіональної влади, яка визначає якість управління економічними процесами та фінансово-бюджетною сферою). Саме диспропорція в економічному і соціальному аспектах є основним індикатором послаблення результативності й ефективності функціонування суб'єктів державного управління різного рівня. Головним наслідком диспропорцій є постійно зростаючі потреби бюджетних асигнувань, затрати на пошук нових форм організаційного, правового, ресурсного забезпечення розвитку депресивних територій, значні непрямі втрати, пов'язані зі зниженням конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості регіону тощо.

Ураховуючи дослідження, проведені в першій главі цієї монографії, авторами було запропоновано методичний підхід до оцінки рівня розвитку економіки знань у регіональному розрізі за трьома компонентами: інновації, освіта та ІКТ (рис. 2.2).

На нашу думку, при розробці методики оцінки рівня розвитку економіки знань у сучасних умовах широкого використання новітніх інформаційних технологій доцільно проводити моделювання бізнес-процесів (побудову моделі) із застосуванням технологій функціонального моделювання

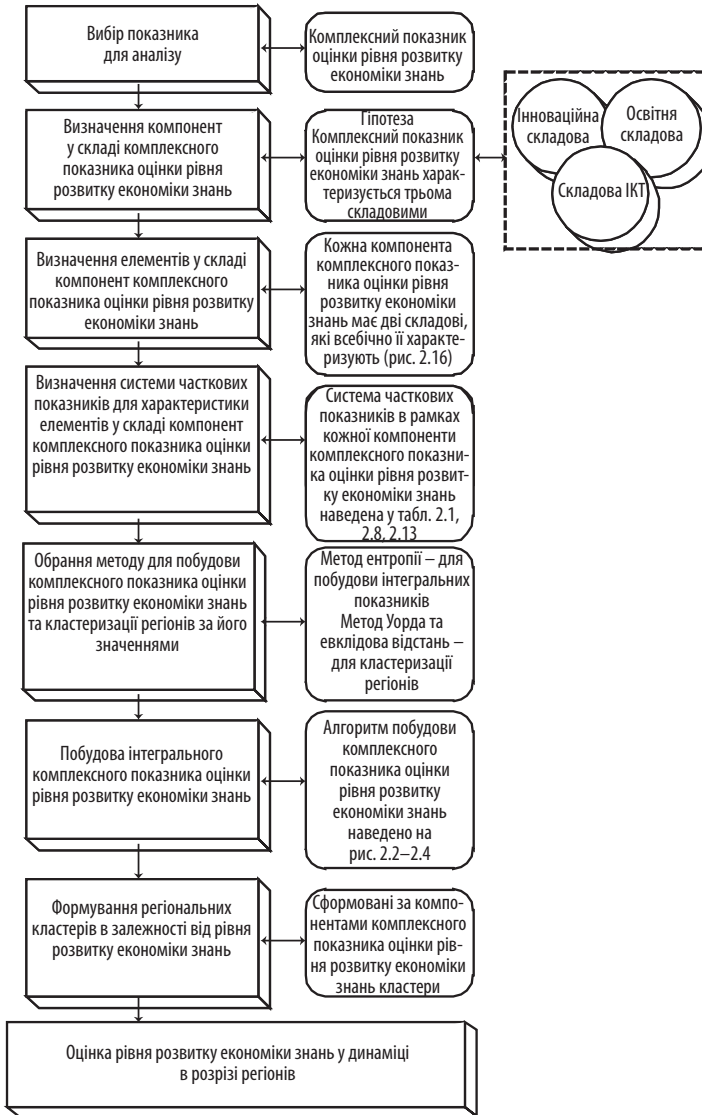

Рис. 2.2. Загальна схема методичного підходу до оцінки рівня розвитку економіки знань у регіонах (авторська розробка)

SADT (технологія структурного аналізу і проектування), при якому за допомогою графічної мови процеси і системи, що вивчаються, наводяться у вигляді набору взаємозв'язаних функціональних блоків, які відображають функції або активну частину даних процесів та систем [28].

Перевагою функціонального моделювання є можливість здійснення декомпозиції складових процесу, що досліджується, до необхідного рівня деталізації, аж до елементарних складових – конкретних дій. Декомпозицію запропонованого методичного підходу до оцінки рівня розвитку економіки знань у регіональному розрізі за її трьома складовими (інновації, освіта та ІКТ) наведено на *рис. 2.3–2.5*.

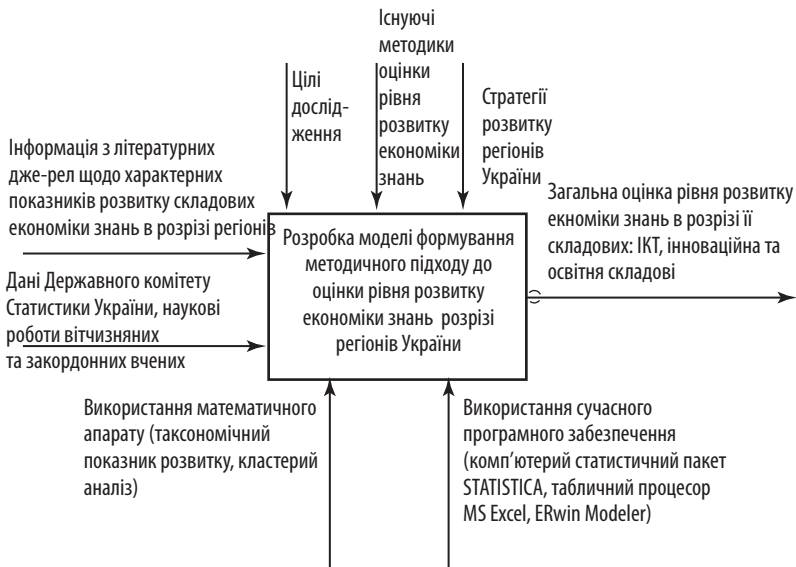

Рис. 2.3. Функціональна модель формування методичного підходу до оцінки рівнів науково-технічного та інноваційного розвитку регіонів

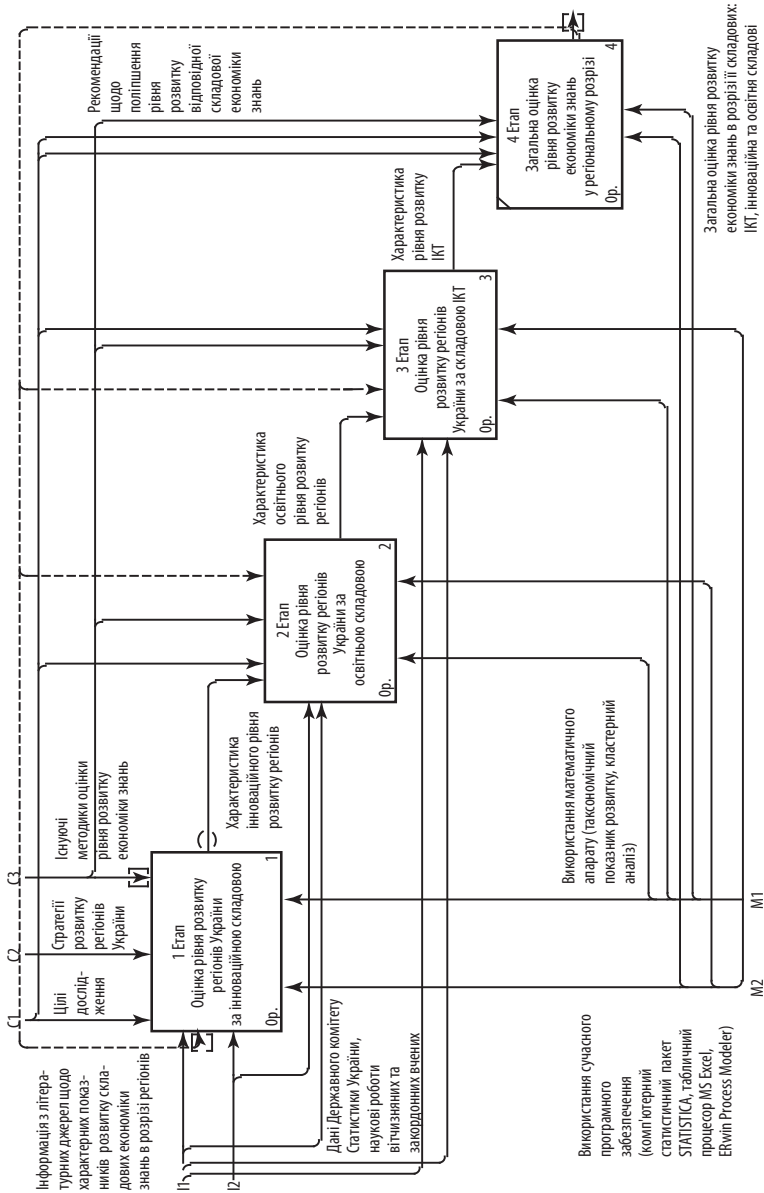

Рис. 2.4. Декомпозиція SADT-моделі формування методичного підходу щодо оцінки рівня розвитку економіки знань за її складовими: інновації, освіта та ІКТ (Фрагмент 1 – Загальна схема методичного підходу)

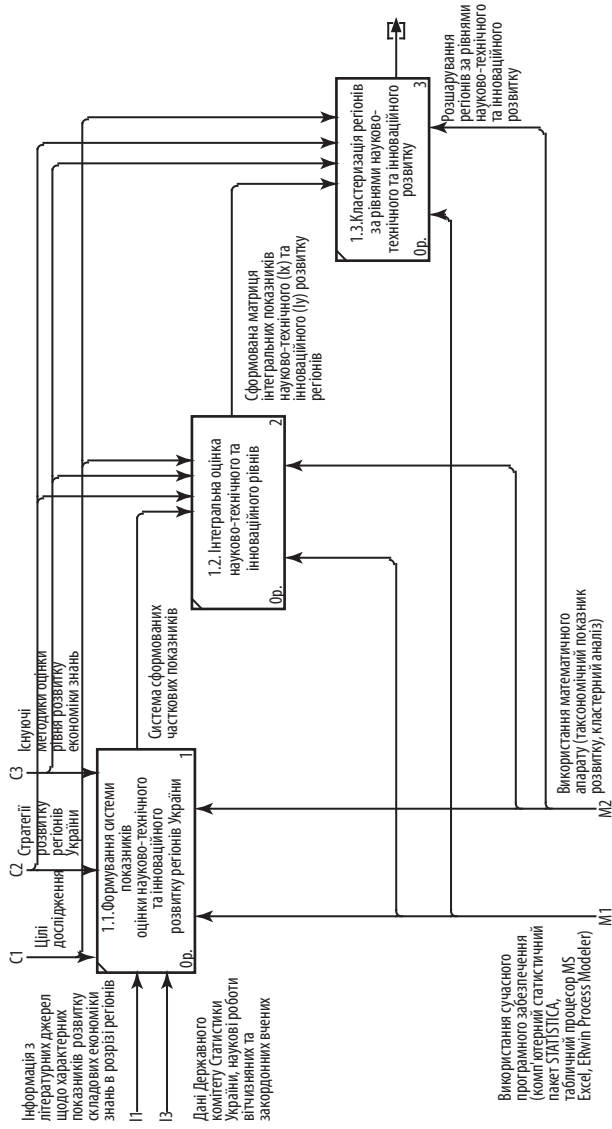

Рис. 2.5. Декомпозиція SADT-моделі формування методичного підходу щодо оцінки рівня розвитку економіки знань за її складовими: інновації, освіта та ІКТ (Фрагмент 2 – Схема методичного підходу щодо оцінки рівня розвитку інноваційної складової економіки знань)

Зазначимо, що на рис. 2.3. зображено фрагмент декомпозиції загальної методики оцінки рівня розвитку економіки знань: послідовність оцінки інноваційного рівня розвитку, який є однією зі складових економіки знань. Оцінка рівня розвитку освіти та ІКТ буде проводитись за таким самим алгоритмом.

Далі розглянемо кожен із етапів більш детально.

1 Етап. Формування системи показників оцінки інноваційного (освітнього або ІКТ) розвитку регіонів включає:

- 1.1. Відбір показників, що характеризують інноваційний (освітній, ІКТ) розвиток регіонів на підставі дослідження точок зору авторів стосовно кількості ознак; попередня обробка даних;
- 1.2. Априорне ранжування показників з метою виділення більш значущих серед великої кількості ознак, що дозволить зробити порівняльну оцінку ступеню впливу різних показників на функції відгуку і тим самим достовірно відібрати найбільш вагомі для наступних етапів дослідження, а також обґрунтовано виключити деякі з показників із подальшого дослідження.

Розрахунок проводиться за такими кроками:

1.2.1) Визначення суми рангів відібраних показників та різниці між сумою рангів кожного показника і середньою сумою рангів за формулами [375, с. 97]:

$$R_i = \sum_{j=1}^{m_r} a_{ij}, \quad (2.1)$$

$$\Delta_i = R_i - \frac{1}{n_r} \sum_{i=1}^{n_r} \sum_{j=1}^{m_r} a_{ij}, \quad i = \overline{(1, n_r)}, j = \overline{(1, m_r)}, \quad (2.2)$$

де R_i – сума рангів;

a_{ij} – ранг кожного i -ого показника;

Δ_i – середня сума рангів;

n_r – кількість альтернативних варіантів;

m_r – кількість точок зору експертів (науковців); $i = \overline{1, m}$; $j = \overline{1, n}$; $j \neq i$.

1.2.2) Оцінка ступеню узгодженості думок експертів (у нашому випадку – науковців) за допомогою розрахунку коефіцієнта конкордації за формулою [375, с. 98]:

$$\omega_i = \frac{12s_i}{m_r^2(n_r^3 - n_r) - m_r \sum_{j=1}^{m_r} T_j}, \quad (2.3)$$

$$T_j = \sum_{i=1}^{n_r} (t_j^3 - t_j); \quad s_i = \sum_{i=1}^{n_r} (\Delta_i)^2, \quad (2.4)$$

де ω_i – коефіцієнт конкордації;

s_i – дисперсія узгодженості думок експертів;

n_r – кількість альтернативних варіантів;

m_r – кількість точок зору експертів (науковців);

T_j – доданок, який вводитьься, якщо в ранжуванні експертів наявні дробові ранги;

t_j – кількість однакових рангів;

Δ_i – середня сума рангів.

1.3. Перевірка на мультіколінеарність та виключення корельованих ознак за допомогою розрахунку попарних коефіцієнтів кореляції між показниками за формулою [250]:

$$r_{ij} = \frac{x_i x_k - \bar{x}_i \bar{x}_k}{S_{x_i} S_{x_k}} = \frac{\sum_{i=1}^{n_y} (x_i - \bar{x}_i)(x_k - \bar{x}_k)}{n_y S_{x_i} S_{x_k}}, \quad (2.5)$$

де r_{ij} – парний коефіцієнт кореляції;

x_i, x_k – показники ($i \neq k$)

S_{x_i}, S_{x_k} – генеральне середньоквадратичне відхилення показників,

n_y – об'єм сукупності.

1.4. Формування загальної матриці обраних даних $X = \{x_{ij}\}$, де x_{ij} – значення j -х часткових показників для i -го регіону країни; $i = 1, m; j = 1, n; j \neq i$.

Формування системи показників здійснювалося з урахуванням методологічного принципу пізнання: статичної й динаміки. Кожний окремих показник дозволяє оцінити стан елемента з різних боків, але для порівняння рекомендується враховувати всі характеристики одночасно. Окрім того, зіставлення має здійснюватися методами, що дозволяють порівнювати безліч елементів. Цим вимогам відповідає інтегральний показник регіонального розвитку.

2 *Етап*. Інтегральна оцінка інноваційного (освітнього або ІКТ) рівня розвитку регіонів

2.1. Розподіл сформованої системи показників на групи, згідно з метою дослідження.

У випадку з оцінкою інноваційної складової це:

Перша група – показники, що характеризують рівень науково-технічного розвитку регіонів (*матриця* $X_{нтр} = \{x_{ij}\}$).

Друга група – показники, що характеризують рівень інноваційного розвитку регіонів (*матриця* $Y_{ip} = \{y_{ij}\}$).

У випадку з оцінкою освітньої складової це:

Перша група – показники, що характеризують рівень розвитку загальної освіти регіонів (*матриця* $X_{зо} = \{x_{ij}\}$).

Друга група – показники, що характеризують рівень розвитку вищої освіти регіонів (*матриця* $Y_{во} = \{y_{ij}\}$).

У випадку з оцінкою складової ІКТ це:

Перша група – показники, що характеризують рівень комунікаційного розвитку регіонів (*матриця* $X_{кр} = \{x_{ij}\}$).

Друга група – показники, що характеризують рівень інформаційного розвитку регіонів (*матриця* $Y_{инфр} = \{y_{ij}\}$).

2.2. Нормування вихідних даних матриць, сформованих згідно п. 2.1 за формулою [250]:

$$d_{\text{норм}} = \frac{x_i - x_i^{\min}}{x_i^{\max} - x_i^{\min}}, \quad (2.6)$$

де $d_{\text{норм}}$ – нормовані значення показників $[0...1]$, відповідно до кожної із матриць: $X_{\text{нтр}} = \{x_{ij}\}$; $Y_{\text{ір}} = \{y_{ij}\}$; $X_{\text{зо}} = \{x_{ij}\}$; $Y_{\text{во}} = \{y_{ij}\}$; $X_{\text{КР}} = \{x_{ij}\}$; $Y_{\text{ІнфР}} = \{y_{ij}\}$, x_i^{\max} , x_i^{\min} , y_i^{\max} , y_i^{\min} – відповідно максимальне та мінімальне значення показників за весь період спостережень.

2.3. Виключення із попереднього переліку квазіпостійних ознак за допомогою коефіцієнта V_j , який визначається за формулою:

$$V_j = \frac{S_j}{\bar{x}_j}, \text{ де } S_j = \left[\frac{1}{m} \sum_{i=1}^m (x_{ij} - \bar{x}_j)^2 \right]^{1/2}; \quad \bar{x}_j = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m x_{ij}, \quad (2.7)$$

де V_j – коефіцієнт квазіпостійних ознак;

S_j – середньоквадратичне відхилення j -го показника;

\bar{x}_j – вибіркове середнє значення одного j -го показника;

$\frac{x_{ij}}{\bar{x}_j}$ – значення j -х часткових показників для i -го регіону країни; $i = 1, m$; $j = 1, n$; $j \neq i$.

Якщо значення $V_j \leq \varepsilon$, де ε – деяка задана мала величина (наприклад, $V_j \leq 0,1$), то показник вважається квазіпостійним і виключається із подальшого дослідження.

2.4. Розрахунок інтегральних показників.

Складність визначення інтегрального показника обумовлюється наступними факторами: вибір способу розрахунку інтегрального показника, вибір оптимальної кількості оцінних показників, що характеризують об'єкт дослідження (в нашому випадку регіон), наявність диспропорцій у регіональному розвитку. Серед безлічі методів розрахунку інтегральних показників для побудови інтегральних показників ми вважаємо доцільним скористатися методом ентропії [97; 401]:

$$I_{Si} = \sum_{j=1}^n E_j b_{ij}, \quad i = 1, m, \quad (2.8)$$

де I_{S_i} – інтегральне значення об'єкта S_i ; E_i – ентропія j -ої ознаки;
 b_{ij} – оцінка j -ої ознаки для i -го об'єкта;
 n – кількість ознак;
 m – кількість об'єктів.

З урахуванням вищевикладеного, формулу комплексного інтегрального показника (K_i), що характеризує розвиток кожної зі складових економіки знань (інновації, освіту та ІКТ) у розрізі i -го регіону, можна представити таким чином:

$$K_i = \sum_{\chi=1}^n \omega_{\chi} z_{\chi i}, \quad (2.9)$$

де ω_{χ} – коефіцієнт значущості стандартизованої χ -ої компоненти інтегрального показника;

$z_{\chi i}$ – кількісна стандартизована оцінка χ -ої компоненти інтегрального показника i -го регіону.

Коефіцієнт значущості ω_{χ} стандартизованої χ -ої компоненти інтегрального показника розраховується за формулою [401, с. 9–10]:

$$\omega_{\chi} = \frac{\delta_{\chi}}{\sum_{\chi=1}^n \delta_{\chi}}, \quad (2.10)$$

де δ_{χ} – дисперсія (ентропія) χ -ої компоненти показника;

n – кількість компонент, за допомогою яких проводиться оцінка відповідного складового елементу економіки знань у розрізі i -го регіону.

У нашому випадку це найбільш адекватний метод дослідження, оскільки всім економічним системам властивий ентропійний (невизначений) характер. Вибір методу розрахунку інтегрального показника продиктовано метою аналізу: можливістю відстежувати ієрархію регіонів у динаміці, відшукувати регіони, які знаходять своє місце в ринкових умовах, управляти процесами регіональної асиметрії, доведеної до чисельних розрахунків. Використання цього методу дослідження також дозволяє враховувати навантаження кожної часткової складової у складі інтегрального комплексного

показника. Що більше величина ентропії ознаки, то більше його значущість на даному етапі функціонування системи. Якщо ж ентропія ознаки мала, то і значущість його в загальній сукупності ознак також мала. Таким чином, усі ознаки в досліджуваній сукупності мають свою об'єктивну значущість, яка може мінятися з часом при дослідженнях систем у динаміці.

Характерною властивістю інтегральних показників є те, що їх значення коливаються в інтервалі від 0 до 1, що містить у собі більш коректне для економічного розуміння нормування вхідних даних.

З *Eman*. Кластеризація регіонів за рівнями розвитку всіх складових економіки знань: інновації, освіта та ІКТ.

Одним з найбільш поширених інструментів для проведення типологізації регіонів є агломеративний кластерний аналіз. Метою кластерного аналізу є класифікація об'єктів на відносно гомогенні (однорідні) групи, враховуючи досліджувану кількість ознак (показників, змінних). Об'єкти в групі є відносно подібними з огляду на досліджувані показники і відрізняються від об'єктів у інших групах. Специфіка кластерного аналізу робить його незамінним при розробленні механізмів управління, що ґрунтуються на об'єднаннях економічних об'єктів різної функціональної направленості: формування кластерів секторів економіки, формування стійких територіальних структур, формування територіальних зон з різними рівнями індикативних ознак, формування інтегрованих економічних об'єднань та ін. [191, 268; 321; 326].

Як свідчить аналіз робіт науковців [86; 191; 268; 321; 326], на практиці, особливо в процесі розв'язування задач в економіці, найчастіше використовують дві великі групи – агломеративні (об'єднавчі) та дивізійні (розподільчі). Агломеративні методи послідовно об'єднують окремі об'єкти в групи (кластери), а дивізійні – послідовно розділяють великі групи на менші – більш однорідні групи. У свою чергу, кожен метод як об'єднавчого, так і розподільчого типу може бути реалізований за допомогою різних алгоритмів.

У цілому вважається, що ієрархічний агломеративний кластерний аналіз більш доцільний та доступний у використанні для великих сукупностей значень величин ознак [191; 321]. Сутність ієрархічних алгоритмів полягає в тому, що на першому етапі кожен об'єкт вважається окремим кластером,

а на наступних – об'єднуються два найближчі об'єкти, які утворюють новий кластер. Ця процедура повторюється, доки всі об'єкти не об'єднуються в один кластер. Результати ієрархічної процедури оформлено у вигляді дендрограми, в якій наведені номери об'єднаних об'єктів і значення міри схожості, за якою ці об'єкти були об'єднані, а також у вигляді таблиці. Об'єкти об'єднуються в кластери за мірою схожості (S_{ij}) між ними. Протилежне поняття до міри схожості – це відстань між об'єктами (d_{ij}). Вибір метрики є вузловим моментом кластерного аналізу, від якого залежить кінцевий варіант розподілу сукупності об'єктів на класи. У ряді робіт учених [191; 321] як найкращу міру відстані рекомендується використовувати евклідову відстань. Її доцільно використовувати для аналізу кількісних даних. Тому для розрахунку відстані між об'єктами (регіонами) в дослідженні обрано саме евклідову відстань [191]:

$$d_{ij} = \sqrt{\sum_{k=1}^n (x_{ik} - x_{jk})^2}, \quad i, j = \overline{1, m}, \quad k = \overline{1, n}, \quad (2.11)$$

де d_{ij} – відстань між i -м та j -м об'єктами;

x_i, x_j – вектори значень показників для i -го та j -го об'єктів;

x_{ik}, x_{jk} – значення k -го показника відповідно для i -го та j -го об'єктів.

Важливим моментом у проведенні кластерного аналізу є вибір відстані між кластерами. Відомо близько дванадцяти різних методів [191, с. 107]. Незважаючи на те, що існує багато обчислювальних процедур, у результаті яких отримуються різні види дендрограм, тобто декілька різних розшарувань об'єктів, наразі існують уже надійні методи кластерного аналізу, що пройшли численні перевірки і відображені в роботах О. Геймана [87], В. Горбатова [97], М. Кизима [189], Л. Малярець [250], В. Пономаренка [321], В. Хаустової [401; 402].

Найбільш ефективним принципом відстані між кластерами вважається принцип Уорда, згідно з яким два кластери будуть найближчими, якщо в разі їх об'єднання мінімізується приріст загальної дисперсії. Цільова функція подається як середньогрупова сума квадратів чи сума квадратів відхилень (СКВ), що обчислюється за формулою [191, с. 108]:

$$СКВ = x_j^2 - \frac{\left(\sum_j x_j \right)^2}{m}, \quad (2.12)$$

де x_j – значення величини ознаки j -го об'єкта;
 m – кількість об'єктів.

Метод Уорда передбачає знаходження кластерів майже однакових розмірів, які мають гіперсферичну форму. У методі відстань між об'єктами розраховується, як середня евклідова. Як зазначалося раніше, саме евклідову відстань рекомендують застосовувати вчені як найкращу міру відстані. Це можна вважати ще однією перевагою використання метода Уорда для класифікації об'єктів у вимірюванні величини його ознак.

Таким чином, проведене дослідження дозволило нам обрати при проведенні кластеризації регіонів у якості міри відстані між об'єктами – евклідову відстань, міри відстані між кластерами – принцип Уорда. Враховуючи той факт, що метою аналізу є класифікація типових об'єктів за сукупністю схожих ознак (у нашому випадку регіональних систем), до переліку об'єктів кластеризації не було внесено міста республіканського підпорядкування (м. Київ та м. Севастополь).

4 Етап. Розрахунок комплексного показника оцінки рівня розвитку економіки знань.

Значення компонент комплексного показника оцінки рівня розвитку економіки знань розраховується, як середнє арифметичне його елементів. Таким чином, утворюється певне згортання від часткових показників за елементами до комплексного показника за регіоном. За значеннями отриманих показників проводиться кластеризація. Формування регіональних кластерів за рівнем розвитку економіки знань на підставі трьох складових її компонент: інновації, освіта та ІКТ – проводимо із використанням декартової відстані. При кластеризації припускаємо, що досліджувані регіони – це точки у тривимірному просторі декартових координат. Суттєвою перевагою запропонованого методу є простота алгоритму розрахунку і реальна можливість забезпечення адекватності в моделюванні.

Таким чином, авторами було запропоновано методичний підхід до оцінки рівня розвитку економіки знань у регіонах України, який, на відміну від існуючих:

- підтверджує тезис про те, що економіка знань характеризується більш інтенсивним розвитком трьох її складових: інновації, освіта та ІКТ, які взаємопов'язані між собою;
- передбачає формування трирівневої структури розрахунку інтегрального показника рівня розвитку економіки знань та дозволяє комплексно охарактеризувати розвиток регіонів країни;
- характеризується науково-обґрунтованою системою показників, сформованою з використанням методу апіорного ранжування, що дозволяє сформувати підґрунтя для проведення кластеризації регіонів з метою оцінки та діагностики рівня розвитку економіки знань.

2.2. Оцінка регіонального рівня розвитку економіки знань за складовими

Інноваційна активність національної економіки визначається, в першу чергу, формуванням ефективних регіональних структур управління інноваційним розвитком, що враховують потенційні можливості регіонів та особливості дії факторів, які становлять основу їх динамічного розвитку. Важливим аспектом державного управління, що сприяє розробці ефективних заходів для подолання диспропорції розвитку регіонів, є їх безпосереднє систематичне оцінювання за рахунок моніторингу елементів науково-технічного та інноваційного розвитку за допомогою побудови математико-статистичних моделей й виявлення однорідних сукупностей регіонів, представлених системою економічних показників.

Отже, оцінка науково-технологічного та інноваційного розвитку регіонів є актуальним завданням, вирішення якого дає змогу приймати стратегічні й тактичні рішення щодо можливостей його відтворення, а також розвитку його стійких конкурентних переваг.

Існує доволі значний за обсягом та спектром шар сучасних досліджень цієї проблематики. Не зменшуючи значущості внеску інших дослідників, можна відзначити праці Ю. Бойко [41], Б. Буркинського та Є. Лазаревої

[54], Гейця В. [86], Н. Краснокутської [220], С. Смерічевської та О. Сидич [358], В. Стадника та М. Йохна [365], Л. Федулової [389–398] та багатьох інших учених, які торкалися проблем оцінки інноваційного потенціалу, активності інноваційної діяльності як на рівні держави, так і на рівні окремих регіонів чи підприємств.

На загальнодержавному рівні також існують певні методичні рекомендації, а саме: Міністерства фінансів України, Національної академії наук України, Міністерства економіки з питань європейської інтеграції України, Міністерства з промислової політики України, Міністерства освіти та науки України. Це рекомендації щодо розроблення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого та регіонального рівня, які за набором показників оцінки та їх характером є, швидше, оцінкою інноваційної діяльності регіону.

З огляду на це, потребують подальших досліджень питання адаптивності систем оцінювання регіонального науково-технічного та інноваційного розвитку; розроблення ефективного механізму визначення оптимальних просторових структур та типологізації регіонів за рівнем інноваційного розвитку.

Авторами було запропоновано методику оцінки інноваційного рівня розвитку регіонів (рис. 2.3) за складовими науково-технічного й інноваційного розвитку, яка є складовою загальної методики оцінки рівня розвитку економіки знань й може слугувати орієнтиром державного управління при дослідженні інноваційного розвитку як регіону, так і держави в цілому.

Комплексна оцінка рівня науково-технічного й інноваційного розвитку регіонів передбачає, *по-перше*, існування обґрунтованої системи показників-індикаторів розвитку, *по-друге* – наявність статистичної бази, що дозволить у подальшому передбачити розвиток регіонів та охарактеризувати ступінь готовності регіону до створення, освоєння й розповсюдження нововведень.

Апробацію запропонованої методики оцінки науково-технічного та інноваційного розвитку регіонів проведемо у динаміці за 11 років (1995, 2000–2009 рр.), опираючись на дані Державного комітету статистики України. Для проведення чисельних досліджень використано комп'ютерний статистичний пакет STATISTICA і табличний процесор MS Excel.

Першим етапом методики є відбір значущих показників науково-технічного та інноваційного розвитку регіонів, які будуть в подальшому використані для розрахунку інтегральних показників. Коли досліджують рівень інноваційного розвитку економіки країни та її регіонів, в першу чергу звертають увагу на показники діяльності промисловості країни, яка є плацдармом інноваційного розвитку і перебуває у тісному взаємозв'язку з іншими інституційними секторами економіки.

Дуже важко априорі визначитись з найважливішими індикаторами, що можуть характеризувати рівень інноваційного та науково-технічного розвитку регіону. Сучасне виробництво є все більш залежним від наукомістких галузей [57], що, своєю чергою, стимулює проведення науково-дослідних робіт, розроблення нових видів продукції, оновлення існуючих засобів виробництва та ін. Важливим показником інноваційного розвитку в регіонах є придбання прав на об'єкти промислової власності, які дають можливість отримувати закінчені результати науково-технічних робіт, що економить їхні ресурси, перевищує конкурентоздатність і якість продукції. Кінцевим результатом інноваційної діяльності є, насамперед, впровадження у виробництво більш ефективних технологій, створення нової продукції та удосконалення тієї, що виготовлялась раніше.

Особливо важливою складовою є наявність кадрів спеціалістів і вчених, що забезпечують інноваційний процес новими знаннями, ідеями, винаходами, ноу-хау, новими технологіями. Тому збереженню та розвитку такої складової інноваційного потенціалу регіону, як кадровий потенціал, необхідно приділяти дуже велику увагу. Рівень розвитку науково-дослідного потенціалу регіонів України показують такі статистичні показники, як обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт, кількість друкованих робіт.

Найперший індикатор, який визначає наявність науково-дослідних і проектних організацій, підприємств інноваційної діяльності та рівень його фондо- і технічної озброєності – матеріально-технічна сфера будь-якого регіону, адже вона відображає здібність змінювати орієнтир виробничих потужностей, а також налагоджувати виробництво знань та нових продуктів, які повною мірою відповідатимуть вимогам споживачів.

Слід зазначити, що на практиці не існує єдиного підходу щодо кількості індикаторів оцінки рівня інноваційного та науково-технічного розвитку регіонів.

З точки зору методів та мети аналізу, доступності інформації, частоти аналізу, компетентності фахівців і можливості вживання математичного апарата для обґрунтування висновків на цьому етапі дослідження, а також з урахуванням підходів авторів [27; 28; 32; 34; 41; 75; 84; 149; 178; 229; 231] та даних Державного комітету статистики України, сформуємо систему часткових показників-індикаторів, що характеризують інноваційний та науково-технічний розвиток регіонів України (Додаток Б, табл. Б.1).

На етапі попереднього дослідження та відбору показників, що характеризують науково-технічний та інноваційний розвиток регіонів при формалізації апріорних відомостей про об'єкт дослідження доцільно провести обробку даних, що опубліковані в літературних джерелах за допомогою використання алгоритму апріорного ранжування.

Діаграма рангових значень для аналізованих оцінних показників інноваційного розвитку регіонів, отримана з використанням методу апріорного ранжування, наведена на *рис. 2.6*.

Часткова ступінь узгодженості у думках авторів щодо оцінних показників інноваційного розвитку регіонів підтверджується значенням коефіцієнту конкордації ($\omega_1 = 0,20$): це значення виявляється статистично значущим, при перевірці за критерієм Пірсона ($\chi^2_p = 136,08 > \chi^2_{\tau} = 45,64$).

Проведений аналіз показав, що із загального масиву даних (29 показників) показники за номерами: 2, 21, 1, 16, 26, 15, 24, 3, 5, 6, 7, 23, 20, 4, 25, 22, 8, 12, 14, 18, 19 мають найбільшу значимість і вплив при оцінці інноваційного розвитку регіонів, а отже, можуть бути застосовані у подальших розрахунках.

Перевірка статистичної значимості попередньо запропонованої системи часткових показників науково-технічного та інноваційного розвитку регіонів на мультиколінеарність та квазіпостійність ознак дозволила виключити з подальшого дослідження коррельовані ознаки та скорегувати обрану систему показників, які були згруповані (враховуючи групування, надане державним комітетом статистики), що обумовлюють інноваційний розвиток регіонів: перша група характеризує науково-технічний розвиток регіону, друга – інноваційний розвиток (*табл. 2.1*).

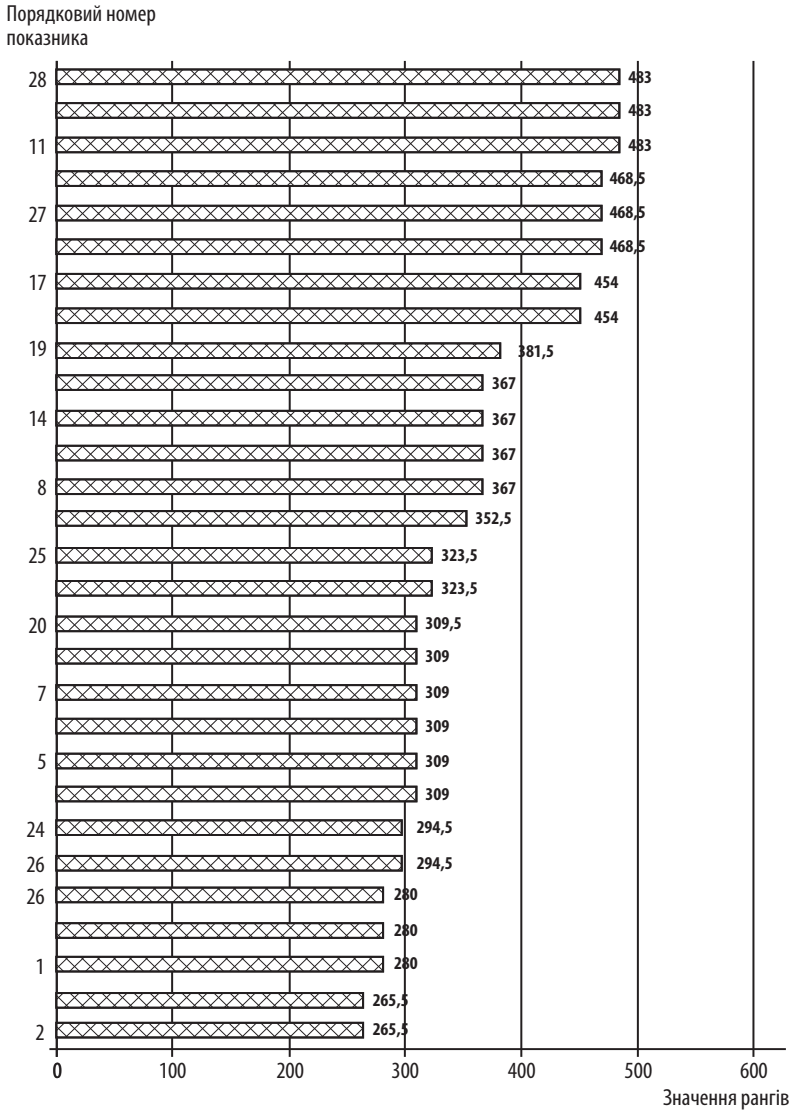

Рис. 2.6. Діаграма рангових значень показників інноваційної складової економіки знань, отриманих із застосуванням алгоритму апіорного ранжування

Таблиця 2.1

Сформована система показників, що характеризують науково-технічний та інноваційний розвиток регіонів

Категорія показника	Номер показника у категорії	Характеристика показника	Од. вим.	Умовне позначення
1. Показники, що характеризують науково-технічний розвиток регіонів				
Відображають стан науково-технічного розвитку в регіонах	1.1.	Ступінь фінансування науки державою, виражений обсягом фінансування наукових та науково-технічних робіт	млн грн	НТР ₁
	1.2.	Активність у сфері наукової роботи, виміряна обсягом наукових і науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій	млн грн	НТР ₂
	1.3.	Рівень кадрової складової науки, визначений чисельністю фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи	Осіб	НТР ₃
	1.4.	Рівень захищеності прав інтелектуальної власності, виражений кількістю отриманих охоронних документів (патентів)	од.	НТР ₄
	1.5.	Наукова активність суспільства, визначена чисельністю аспірантів та докторантів	Осіб	НТР ₅
	1.6.	Фондоозброєність працівників основної діяльності	тис. грн.	НТР ₆
	1.7.	Технічна оснащеність працівників основної діяльності	тис. грн.	НТР ₇
2. Показники, що характеризують інноваційний розвиток регіонів				
Характеризують стан інноваційного розвитку регіонів	2.1.	Масштаби інновацій, виміряні кількістю освоєних нових видів продукції у промисловості	од.	ІР ₁
	2.2.	Готовність до інновацій, виражена кількістю промислових підприємств, що впроваджували інновації	од.	ІР ₂
	2.3.	Впровадження прогресивних технологічних процесів у промисловості	од.	ІР ₃
	2.4.	Рівень інноваційності, виражений обсягом реалізованої інноваційної продукції	тис. грн	ІР ₄
	2.5.	Ступінь фінансування інновацій державою, виражений обсягом фінансування інноваційної діяльності	тис. грн	ІР ₅

Другий етап запропонованого методичного підходу до оцінки рівня розвитку економіки знань дав змогу визначити місце за рангом регіонів України в залежності від рівнів науково-технічного ($I_{нтр}$) та інноваційного ($I_{ін}$) розвитку у динаміці за 11 років 1995, 2000–2009 рр., що наведено у *табл. 2.2* та *табл. 2.3*.

Виходячи з наведених даних, можемо відзначити, що за рівнем науково-технічного розвитку ($I_{нтр}$) лідируючі позиції (1 ранг) протягом усього досліджуваного періоду (1995, 2000–2009 рр.) займає Харківська область: найвищий рівень науково-технічного розвитку спостерігався у 2008 році, коли значення інтегрального показника становило 0,80, а найнижчий – у 2000 році зі значенням інтегрального показника 0,48 (*рис. 2.7*).

Друге та третє місце за ранговими значеннями рівня науково-технічного розвитку зайняли, відповідно, Донецький та Дніпропетровський регіони (*рис. 2.8* та *рис. 2.9*).

Найвищий рівень науково-технічного розвитку Донецького регіону спостерігався у 2009 році (0,49), Дніпропетровського – у 2008 та 2009 роках (0,42 і 0,42). Найнижче значення науково-технічного рівня розвитку спостерігається в Донецькому та Дніпропетровському регіонах у 2000 році (0,23 та 0,25, відповідно).

Що ж стосується безпосередньо рівня інноваційного розвитку в зазначених регіонах – дуже важко прослідкувати стійку тенденцію та виділити регіон-лідер, оскільки за досліджуваний період Харківський, Донецький та Дніпропетровський регіони за цим індикатором мають різні рангові значення та постійно змінюють свої позиції (так, ранг Харківського регіону змінює своє значення від 1 до 5, Дніпропетровського – від 2 до 5, Донецького – від 1 до 3).

Динаміка науково-технічного та інноваційного рівнів розвитку регіонів України протягом досліджуваного періоду, яка наведена у Додатку Д, Рис.Д.1–Д.25, дозволяє зробити такі висновки:

- у всіх без виключення регіонах спостерігається підвищення рівня науково-технічного розвитку у 2009 році, в порівнянні з 2000 р., причому у таких регіонах, як Чернівецький, Черкаський, Хмельницький, Рівненський, Одеський, Кіровоградський, Київський, Івано-Франківський, Житомирський, Донецький, Волинський, Вінницький, АРК практично в два-три рази;

Таблиця 2.2

Значення та ранг узагальнюючого показника науково-технічного розвитку регіонів України

Регіони України	1995		2000		2001		2002		2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009	
	Інтр	Ранг	Інтр	Ранг	Інтр	Ранг	Інтр	Ранг	Інтр	Ранг	Інтр	Ранг	Інтр	Ранг	Інтр	Ранг	Інтр	Ранг	Інтр	Ранг	Інтр	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
АР Крим	0,08	10	0,12	11	0,12	10	0,11	9	0,12	8	0,13	8	0,12	9	0,14	8	0,15	10	0,20	8	0,23	8
Вінницька обл.	0,04	15	0,10	16	0,13	8	0,10	10	0,12	11	0,11	9	0,13	8	0,14	9	0,14	11	0,16	10	0,19	10
Волинська обл.	0,03	20	0,04	24	0,04	22	0,04	22	0,03	25	0,04	24	0,03	25	0,04	25	0,04	20	0,06	25	0,10	23
Дніпропетровська обл.	0,36	3	0,25	2	0,30	3	0,32	3	0,32	3	0,40	3	0,39	3	0,40	3	0,41	3	0,42	3	0,42	3
Донецька обл.	0,39	2	0,23	4	0,34	2	0,33	2	0,43	2	0,45	2	0,44	2	0,61	2	0,48	2	0,46	2	0,49	2
Житомирська обл.	0,02	25	0,04	23	0,04	23	0,03	24	0,04	23	0,04	22	0,05	22	0,05	22	0,06	24	0,08	20	0,13	20
Закарпатська обл.	0,03	19	0,16	7	0,11	12	0,06	17	0,06	21	0,04	21	0,04	23	0,05	24	0,04	23	0,06	24	0,08	24
Запорізька обл.	0,17	8	0,12	12	0,16	7	0,15	6	0,18	6	0,21	6	0,21	6	0,19	6	0,24	6	0,25	6	0,24	7
Івано-Франківська обл.	0,04	17	0,06	21	0,06	21	0,07	15	0,11	12	0,09	15	0,09	14	0,11	14	0,12	12	0,11	14	0,14	15
Київська обл.	0,07	12	0,11	14	0,08	16	0,08	13	0,09	14	0,09	14	0,10	13	0,09	15	0,12	15	0,15	12	0,16	13
Кіровоградська обл.	0,03	21	0,08	19	0,07	17	0,06	19	0,08	16	0,06	19	0,07	17	0,08	17	0,10	19	0,12	15	0,14	16
Луганська обл.	0,19	5	0,09	17	0,10	14	0,12	7	0,15	7	0,16	7	0,16	7	0,16	7	0,16	7	0,18	7	0,17	12
Львівська обл.	0,22	4	0,23	5	0,27	4	0,25	5	0,26	5	0,25	5	0,28	5	0,24	5	0,31	4	0,30	4	0,33	4
Миколаївська обл.	0,16	9	0,14	9	0,17	6	0,09	12	0,10	13	0,09	13	0,12	11	0,13	11	0,14	13	0,18	9	0,22	9

Змінення табл. 2.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
Одеська обл.	0,18	7	0,25	3	0,25	5	0,28	4	0,26	4	0,28	4	0,30	4	0,27	4	0,29	5	0,30	5	0,32	5
Полтавська обл.	0,05	13	0,15	8	0,12	11	0,10	11	0,12	10	0,10	10	0,12	10	0,13	10	0,12	14	0,11	13	0,12	21
Рівненська обл.	0,03	22	0,05	22	0,03	25	0,03	23	0,05	22	0,04	23	0,05	21	0,06	21	0,06	25	0,07	22	0,13	19
Сумська обл.	0,07	11	0,08	18	0,08	15	0,06	16	0,08	17	0,07	17	0,07	18	0,09	16	0,09	16	0,13	17	0,14	17
Тернопільська обл.	0,18	6	0,16	6	0,12	9	0,11	8	0,12	9	0,10	11	0,09	15	0,13	12	0,13	9	0,19	11	0,24	6
Харківська обл.	0,66	1	0,48	1	0,60	1	0,65	1	0,75	1	0,76	1	0,73	1	0,62	1	0,78	1	0,80	1	0,70	1
Херсонська обл.	0,04	16	0,11	13	0,07	19	0,06	18	0,06	20	0,07	16	0,07	16	0,08	18	0,06	21	0,07	19	0,08	25
Хмельницька обл.	0,02	24	0,10	15	0,07	18	0,06	20	0,06	19	0,05	20	0,06	20	0,07	19	0,06	22	0,08	21	0,17	11
Черкаська обл.	0,05	14	0,07	20	0,06	20	0,05	21	0,06	18	0,06	18	0,06	19	0,07	20	0,08	17	0,10	18	0,14	18
Чернівецька обл.	0,02	23	0,13	10	0,10	13	0,08	14	0,08	15	0,10	12	0,10	12	0,12	13	0,09	18	0,11	16	0,15	14
Чернігівська обл.	0,03	18	0,04	25	0,04	24	0,03	25	0,03	24	0,04	25	0,04	24	0,05	23	0,05	8	0,08	23	0,11	22

Таблиця 2.3

Значення та ранг узгальнюючого показника інноваційного розвитку регіонів України

Регіони України	1995		2000		2001		2002		2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009	
	Ір	Ранг	Ір	Ранг	Ір	Ранг	Ір	Ранг	Ір	Ранг	Ір	Ранг	Ір	Ранг	Ір	Ранг	Ір	Ранг	Ір	Ранг	Ір	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
АР Крим	0,04	25	0,09	22	0,24	9	0,25	8	0,12	8	0,11	6	0,09	9	0,06	14	0,06	16	0,08	11	0,06	16
Вінницька обл.	0,15	14	0,20	7	0,31	6	0,38	4	0,16	4	0,04	21	0,02	23	0,04	18	0,13	9	0,06	16	0,10	7
Волинська обл.	0,15	13	0,14	17	0,16	15	0,21	11	0,08	14	0,04	19	0,02	24	0,11	7	0,16	6	0,07	12	0,05	17
Дніпропетровська обл.	0,31	5	0,24	4	0,16	17	0,15	18	0,12	6	0,23	4	0,25	3	0,44	2	0,34	3	0,41	3	0,17	3
Донецька обл.	0,84	1	0,69	1	0,45	3	0,48	3	0,28	2	0,32	1	0,59	1	0,59	1	0,68	1	0,78	1	0,19	2
Житомирська обл.	0,19	11	0,17	10	0,21	12	0,23	10	0,05	21	0,05	17	0,03	17	0,05	16	0,04	20	0,04	20	0,05	19
Закарпатська обл.	0,10	21	0,06	23	0,05	24	0,05	25	0,05	22	0,08	10	0,01	25	0,03	19	0,02	23	0,02	25	0,03	25
Запорізька обл.	0,36	4	0,14	14	0,12	21	0,11	21	0,09	13	0,28	2	0,29	2	0,33	4	0,15	7	0,12	7	0,14	6
Івано-Франківська обл.	0,13	18	0,12	19	0,19	13	0,17	16	0,09	12	0,05	14	0,04	15	0,06	15	0,12	10	0,17	4	0,14	5
Київська обл.	0,28	6	0,20	8	0,23	10	0,28	7	0,07	17	0,08	11	0,04	14	0,07	10	0,11	11	0,07	14	0,07	14
Кіровоградська обл.	0,05	23	0,04	24	0,05	25	0,08	24	0,07	16	0,08	8	0,03	16	0,07	12	0,06	15	0,03	22	0,05	20
Луганська обл.	0,14	15	0,15	13	0,22	11	0,19	15	0,08	15	0,13	5	0,15	7	0,35	3	0,38	2	0,63	2	0,07	12
Львівська обл.	0,38	2	0,24	5	0,62	1	0,58	2	0,51	1	0,07	12	0,07	11	0,08	9	0,14	8	0,12	6	0,17	4
Миколаївська обл.	0,11	20	0,15	12	0,24	8	0,25	9	0,10	11	0,05	16	0,07	12	0,07	11	0,06	17	0,10	9	0,09	10
Одеська обл.	0,04	24	0,04	25	0,06	23	0,13	19	0,12	9	0,08	7	0,18	5	0,23	6	0,26	4	0,10	10	0,07	13
Полтавська обл.	0,26	7	0,27	3	0,34	5	0,35	6	0,05	23	0,06	13	0,05	13	0,07	13	0,06	14	0,07	13	0,08	11

Зайнчення табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
Рівненська обл.	0,17	12	0,14	15	0,13	20	0,10	23	0,05	19	0,03	24	0,02	21	0,01	24	0,02	25	0,07	15	0,03	24
Сумська обл.	0,23	8	0,19	9	0,18	14	0,20	14	0,12	7	0,08	9	0,10	8	0,09	8	0,06	13	0,06	17	0,10	9
Тернопільська обл.	0,14	16	0,15	11	0,16	16	0,16	17	0,15	5	0,04	20	0,09	10	0,01	25	0,02	22	0,04	19	0,05	21
Харківська обл.	0,36	3	0,33	2	0,53	2	0,60	1	0,16	3	0,25	3	0,18	4	0,31	5	0,19	5	0,16	5	0,70	1
Херсонська обл.	0,13	19	0,11	21	0,12	22	0,12	20	0,05	20	0,04	18	0,02	22	0,03	21	0,05	18	0,04	21	0,03	23
Хмельницька обл.	0,13	17	0,11	20	0,13	19	0,11	22	0,03	24	0,02	25	0,02	20	0,03	20	0,03	21	0,05	18	0,10	8
Черкаська обл.	0,21	9	0,13	18	0,13	18	0,21	12	0,01	25	0,03	22	0,03	18	0,03	22	0,04	19	0,02	23	0,05	18
Чернівецька обл.	0,08	22	0,14	16	0,27	7	0,21	13	0,06	18	0,03	23	0,03	19	0,02	23	0,02	24	0,02	24	0,04	22
Чернігівська обл.	0,20	10	0,22	6	0,36	4	0,37	5	0,10	10	0,05	15	0,15	6	0,04	17	0,08	12	0,12	8	0,07	15

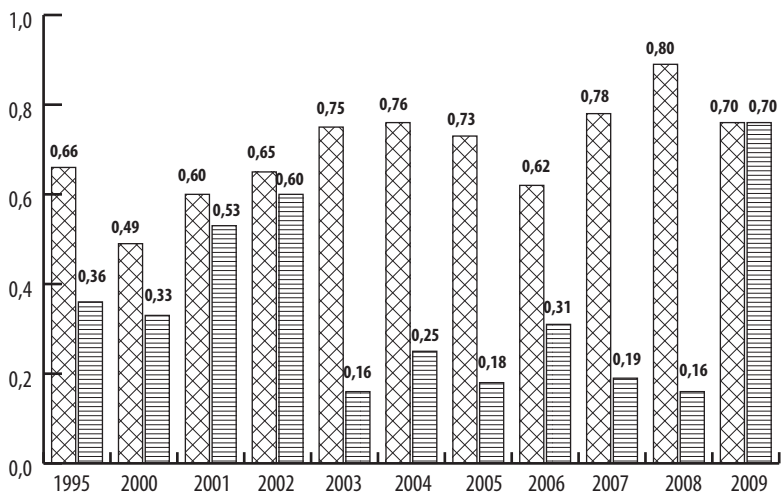

Рис. 2.7. Динаміка рівней науково-технічного ($I_{НТР}$) та інноваційного (I_{IP}) розвитку Харківського регіону

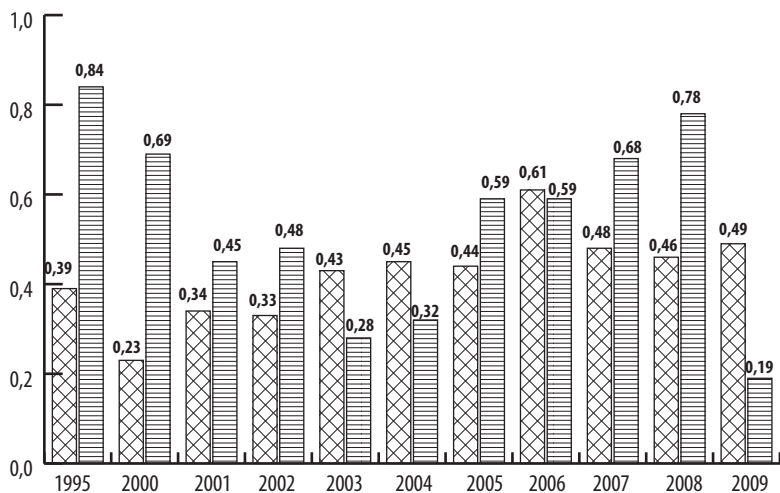

Рис. 2.8. Динаміка рівней науково-технічного ($I_{НТР}$) та інноваційного (I_{IP}) розвитку Донецького регіону

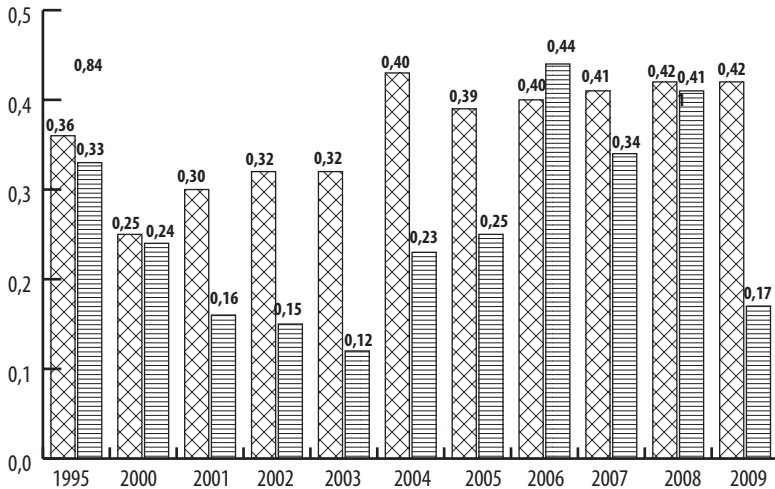

Рис. 2.9. Динаміка рівней науково-технічного ($I_{нпр}$) та інноваційного ($I_{іп}$) розвитку Дніпропетровського регіону

- для регіонів АРК, Вінницький, Волинський, Житомирський, Івано-Франківський, Київський, Львівський, Миколаївський, Полтавський, Чернівецький, Чернігівський спостерігається суттєве підвищення значень інтегрального показника інноваційної діяльності у 2001 та 2002 роках, але загалом слід відмітити тенденцію до зниження рівня інноваційної діяльності у всіх регіонах, окрім Харківського.

Наступним, третім, етапом дослідження є кластеризація регіонів за рівнями науково-технічного (I_x) та інноваційного (I_y) розвитку на базі агломеративного ієрархічного алгоритму. Якісний склад отриманих кластерів наведено в *табл. 2.4*.

Важливим питанням при проведенні кластерного аналізу є вибір оптимальної кількості кластерів. При цьому слід урахувувати наступне:

- процес угруповання має відповідати поступове мінімальне зростання значення критерію (в нашому випадку це евклідова відстань);
- наявність різкого стрибка можна інтерпретувати як характеристику

Таблиця 2.4

Упорядковані класи за рівнями науково-технічного та інноваційного розвитку з переліком регіонів, що увійшли до них

Клас	Розширення регіонів											
	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
1	Харківська Донецька	Донецька	Харківська Донецька Львівська	Харківська Донецька Львівська	Харківська	Харківська	Харківська	Одеська Львівська Луганська Запорізька	Харківська	Харківська	Харківська	Харківська
2	Львівська Запорізька Дніпропетровська	Харківська Одеська Львівська Дніпропетровська	Запорізька Одеська Дніпропетровська	Хмельницька Херсонська Рівненська Кіровоградська Закарпатська	Львівська Донецька Одеська Дніпропетровська	Донецька Дніпропетровська	Донецька Дніпропетровська	Харківська	Харківська	Луганська Донецька Дніпропетровська	Одеська Львівська Дніпропетровська Донецька	Львівська Дніпропетровська Донецька
3	Сумська Полтавська Київська Чернігівська Черкаська Рівненська Житомирська	Полтавська Чернігівська Київська Сумська Вінницька	Кіровоградська Закарпатська Тернопільська Сумська Івано-Франківська Житомирська	Одеська Дніпропетровська Херсонська Закарпатська	Черкаська Кіровоградська Чернівецька Рівненська Херсонська	Кіровоградська Закарпатська Житомирська Хмельницька Рівненська	Запорізька Одеська Львівська Дніпропетровська	Донецька Дніпропетровська	Одеська Львівська Запорізька Луганська Дніпропетровська	Одеська Львівська Запорізька	Кіровоградська Закарпатська Житомирська Рівненська Чернігівська Волинська Херсонська	Кіровоградська Закарпатська Житомирська Рівненська Чернігівська Волинська Херсонська

Продовження табл. 2.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	Херсонська Івано-Франківська Волинська Вінницька		Черкаська Хмельницька Херсонська Рівненська Волинська	.	Житомирська Чернігівська Волинська	Чернігівська Волинська Чернівецька Черкаська Херсонська Миколаївська Львівська Сумська Київська Полтавська Івано-Франківська Тернопільська Вінницька					Сумська Полтавська
	Одеська Миколаївська Тернопільська Луганська	Тернопільська Запорізька Чернівецька	Чернігівська Полтавська Вінницька Чернівецька	Тернопільська Запорізька Сумська Черкаська	Луганська Запорізька Тернопільська Вінницька	Запорізька Одеська Львівська Луганська АРК	Чернігівська Луганська Чернівецька Херсонська	Чернівецька Черкаська Херсонська Тернопільська	Сумська Кіровоградська Рівненська Закарпатська	Чернігівська Чернівецька Черкаська	Луганська Запорізька Тернопільська Вінницька

Закінчення табл. 2.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
4	Чернівецька Закарпатська Кіровоградська АРК	Миколаївська Луганська Херсонська Хмельницька Черкаська Івано-Франківська АРК	Миколаївська Київська Луганська АРК	Луганська Івано-Франківська Київська Волинська Чернігівська Полтавська Вінницька Київська Чернівецька Житомирська Рівненська Волинська Кіровоградська АРК	Полтавська Київська Сумська Миколаївська Івано-Франківська Франк.АРК	К	Черкаська Кіровоградська Житомирська Хмельницька Рівненська Закарпатська Полтавська Волинська Миколаївська Київська Івано-Франківська Вінницька Сумська Тернопільська АРК	Рівненська Чернігівська Хмельницька Закарпатська Кіровоградська Житомирська мирська Київська Івано-Франківська Сумська Волинська Київська Миколаївська Івано-Франківська Вінницька Тернопільська АРК	Чернівецька Черкаська Херсонська Хмельницька Житомирська мирська Волинська Київська Івано-Франківська Сумська Вінницька Тернопільська Чернігівська Полтавська Миколаївська АРК	Кіровоградська Закарпатська Хмельницька Рівненська Херсонська Житомирська Івано-Франківська Сумська Полтавська Волинська Тернопільська Пільська Київська Вінницька Миколаївська АРК	Київська Миколаївська Івано-Франківська Хмельницька АРК

кількості кластерів, що об'єктивно існують у досліджуваній сукупності, тобто на кроці, де значення коефіцієнта збільшується стрибкоподібно, процес об'єднання в нові кластери необхідно зупинити, оскільки інакше були б об'єднані кластери, що знаходяться на відносно великій відстані один від одного;

- оптимальним вважається кількість кластерів, що дорівнює різниці кількості спостережень і кількості кроків, після яких значення коефіцієнта збільшується стрибкоподібно.

Дендограми (Додаток Е, рис. Е.1–Е.11) дозволяють стверджувати про існування деякої усталеності у структурі кластерів. Таким чином, урахувуючи вище перелічені моменти, визначимо кількість кластерів для досліджуваної сукупності: виходячи з аналізу дендограм, протягом усього досліджуваного періоду спостерігається різкий стрибок зростання відстані між групами після 21 ітерації, отже оптимальна кількість кластерів у нашому випадку – $(25 - 21 = 4)$ 4.

Отже, проведене дослідження рівня розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності за регіонами України на основі даних Державного комітету статистики України дало змогу виділити чотири кластери, між якими спостерігаються істотні відмінності у тенденціях розвитку науково-технічного прогресу.

Для перевірки достовірності рішень кластерного аналізу перевіримо усталеність класифікації в динаміці, аналізуючи зміни розшарування їх у кожен момент часу протягом 11 років (табл. 2.5). Кількість груп при класифікації за часовим зрізом установлювалась однакова – 4.

Найусталенішою за складом кластерів є четверта група; динаміка свідчить, що структуроутворюючим елементом у ній є 1-й об'єкт (АРК), друго-рядними структуроутворюючими – 14-й (Миколаївська область) та 19-й (Тернопільська область). У другій групі структуроутворюючим елементом став Дніпропетровський регіон під номером 24 та Донецький регіон під номером п'ять, в першій групі – Харківський регіон під номером 20. Склад третьої групи протягом досліджуваного періоду постійно змінюється, і тому її не можна вважати усталеною за складом кластерів.

Таблиця 2.5

Структура сукупності об'єктів (регіонів) за класами

Номер об'єкта	Об'єкт	Аналізований період										
		1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
1	АРК	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
2	Вінницька	3	3	4	4	4	3	4	4	4	4	4
3	Волинська	3	4	3	4	3	3	4	4	4	4	3
4	Дніпропетровська	2	2	2	3	2	2	3	3	3	2	2
5	Донецька	1	1	1	1	2	2	2	3	2	2	2
6	Житомирська	3	4	3	4	3	3	4	4	4	4	3
7	Закарпатська	4	4	3	2	3	3	4	4	4	4	3
8	Запорізька	2	4	2	4	4	4	3	1	3	3	4
9	Івано-Франківська	3	4	3	4	4	3	4	4	4	4	4
10	Київська	3	3	4	4	4	3	4	4	4	4	4
11	Кіровоградська	4	4	3	2	3	3	4	4	4	4	3
12	Луганська	4	4	4	4	4	4	4	1	3	2	4
13	Львівська	2	2	1	1	2	4	3	1	3	3	2
14	Миколаївська	4	4	4	4	4	3	4	4	4	4	4
15	Одеська	4	2	2	3	2	4	3	1	3	3	2
16	Полтавська	3	3	4	4	4	3	4	4	4	4	3
17	Рівненська	3	4	3	2	4	3	4	4	4	4	3
18	Сумська	3	3	3	4	4	3	4	4	4	4	3
19	Тернопільська	4	4	3	4	4	3	4	4	4	4	4
20	Харківська	1	2	1	1	1	1	1	2	1	1	1
21	Херсонська	3	4	3	2	3	3	4	4	4	4	3
22	Хмельницька	3	4	3	2	3	3	4	4	4	4	4
23	Черкаська	3	4	3	4	3	3	4	4	4	4	4
24	Чернівецька	4	4	4	4	3	3	4	4	4	4	3
25	Чернігівська	3	3	4	4	3	3	4	4	4	4	4

Той факт, що Харківський регіон протягом досліджуваного періоду, окрім 2002 і 2006 рр., ухоридив до 1-го кластера, є очікуваним, бо він домінує за цілим рядом показників:

- найвищі значення інтегральних показників науково-технічного розвитку (0,48–0,80) і доволі високі значення інтегральних показників інноваційного розвитку (0,16–0,70);
- найбільші обсяги фінансування наукових та науково-технічних робіт (від 25 до майже 30% припадає на Харківський регіон);
- обсяги наукових і науково-технічних робіт становлять майже 30% від усієї сукупності регіонів протягом досліджуваного періоду;
- висока чисельність фахівців, задіяних у науково-технічній сфері (близько 25% від усієї сукупності регіонів);
- близько 20 % загальної кількості отриманих охоронних документів свідчить про активну новаторську діяльність у цьому регіоні;

За показниками інноваційного розвитку Харківський регіон посідає дещо нижчі позиції, ніж за рівнем науково-технічного. Для подолання цих недоліків, на нашу думку, необхідно, поряд з удосконаленням системи диверсифікаційного фінансування інноваційної діяльності, значно підсилити роль публічно-приватного партнерства в цій сфері економіки. У розвинених країнах приватний сектор виконує й впроваджує до 90,0% обсягу науково-технічних розробок. Отже, Харківський регіон у змозі в подальшому стати лідером не тільки в науково-технічній діяльності, а й перетворитися в справжній інноваційний центр, генеруючи розвиток нових кластерів.

Головними представниками другого кластера є Дніпропетровський та Донецький регіони (про що свідчать отримані значення інтегральних показників науково-технічного (0,23–0,61) та інноваційного (0,12–0,84) розвитку) – вони схожі за своїм економічним розвитком, є промислово розвинутими регіонами з потужним потенціалом і домінуванням великих підприємств. За показниками фінансування наукових та науково-технічних робіт, чисельності фахівців, задіяних у науково-технічній сфері, кількості охоронних документів, обсягів науково-технічних робіт, обсягів фінансування інноваційної діяльності вони становлять майже 30% серед усієї сукупності регіонів, а в деякі роки це значення зростає і до 50%.

До четвертого кластера, головними представниками якого є АРК, Миколаївський, Тернопільський, Хмельницький, Черкаський, Чернівецький, Чернігівський регіони, потрапили ті регіони, які протягом досліджуваного періоду в цілому мають середні значення інтегрального показника науково-технічного розвитку (0,02–0,24) і спостерігається тенденція до його збільшення. Але інноваційна активність у цьому кластері доволі низька, про це свідчить постійне зниження інтегральних показників інноваційного розвитку (0,25–0,01).

Третій кластер не має постійних представників, оскільки регіони, що потрапляють до нього постійно змінюються, але всі вони мають найнижчі значення інтегральних показників науково-технічного та інноваційного (окрім 1995, 2000 та 2001 років) розвитку.

Таким чином, було удосконалено методика оцінки науково-технічного та інноваційного регіональних рівнів, алгоритм розрахунку якої включає три взаємопов'язаних етапи, має наукову обґрунтованість і об'єктивність, простоту та доступність розрахунків, конкретність і однозначність тлумачення отриманих результатів і може бути застосований органами державної влади в процесі управління інноваційним рівнем розвитку регіонів України.

Проведене дослідження з використанням методики оцінки науково-технічного та інноваційного регіональних рівнів розвитку показало, що регіони, які близько знаходяться на географічній карті, настільки відрізняються науково-технічним і інноваційним рівнями розвитку, що не можуть бути віднесені до одного економічного кластера; а формування кластерів інноваційної та наукової діяльності переважно пов'язане зі спеціалізацією за конкретними напрямками діяльності.

Отримані значення інтегральних показників науково-технічного та інноваційного рівнів розвитку регіонів України дозволили виділити потужні та найбільш перспективні регіони-лідери (Харківський, Донецький, Дніпропетровський).

Ураховуючи те, що головним пріоритетним завданням державного управління регіональним розвитком в Україні має бути забезпечення стійкого розвитку регіонів з метою підтримання їх конкурентоспроможності,

використання удосконаленої методики оцінки науково-технічного та інноваційного регіональних рівнів розвитку із застосуванням сучасних методів аналізу (кластерний аналіз і метод ентропії) дозволяє провести об'єктивну оцінку їх рівнів розвитку, визначити диспропорції розвитку і може слугувати основою для розробки програм регіонального розвитку, створення ефективної системи стимулювання інноваційної діяльності тощо.

Подальші дослідження (згідно із запропонованим у п. 2.1. методичним підходом до оцінки рівня розвитку економіки знань) націлені на оцінку освітнього рівня розвитку регіонів України також за трьома етапами у динаміці за 11 років (1995, 2000–2009 рр.).

На першому етапі, враховуючи доступність інформації, можливість вживання математичного апарата, підходи авторів стосовно показників регіонального освітнього розвитку [162; 199; 213; 215; 223; 273] та даних Державного комітету статистики України, сформуємо систему часткових показників-індикаторів, що характеризують регіональний розвиток освіти в Україні (Додаток А, табл. А.2). Використовуючи ці дані, застосуємо механізм апіорного ранжування задля формалізації апіорних відомостей про об'єкт дослідження (показники, що характеризують регіональний освітній розвиток) (рис. 2.10).

Часткова ступінь узгодженості у думках авторів щодо оцінних показників інноваційного розвитку регіонів підтверджується значенням коефіцієнту конкордації ($\omega = 0,36$): це значення виявляється статистично значущим при перевірці за критерієм Пірсона ($\chi^2_p = 154,40 > \chi^2_T = 45,64$).

Проведений аналіз показав, що із загального масиву даних (19 показників) показники під номерами 1–11 мають найбільшу значимість і вплив при оцінці інноваційного розвитку регіонів, а отже, можуть бути застосовані у подальших розрахунках. Перевірка статистичної значимості цих показників на мультиколінеарність та квазіпостійність ознак дозволила виключити з подальшого дослідження корельовані ознаки та скорегувати обрану систему показників у групі, що обумовлює розвиток освіти в розрізі регіонів: перша група характеризує розвиток загальної освіти в регіоні, друга – вищої освіти (табл. 2.6).

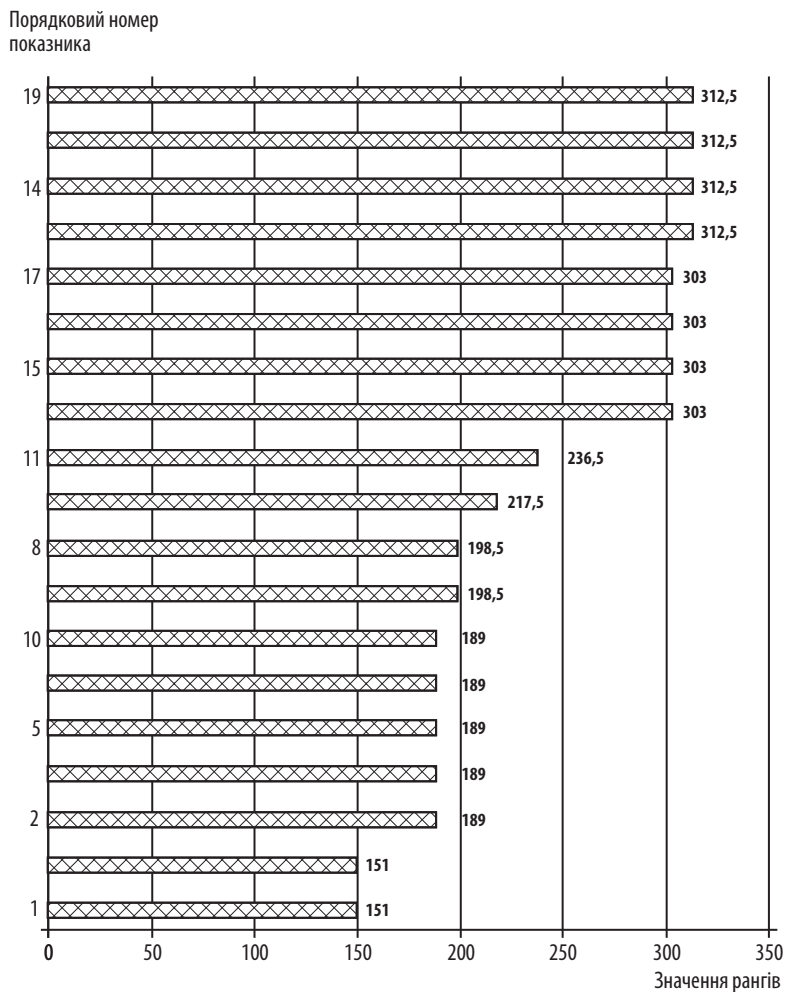

Рис. 2.10. Діаграма рангових значень показників освітньої складової економіки знань, отриманих із застосуванням алгоритму апіорного ранжування

Таблиця 2.6

Сформована система показників, що характеризують розвиток загальної та вищої освіти в регіонах

Категорія показника	Номер показника	Характеристика показника	Од. вим.	Умове позначення
1.1. Показники, що характеризують рівень загальної освіти в регіоні				
Відображають рівень загальної освіти у регіоні	1.1	Рівень базової освіти суспільства, визначений кількістю учнів загальноосвітніх навчальних закладів у розрахунку на 10000 населення	осіб	30 ₁
	1.2	Рівень матеріальної бази загальної освіти суспільства, визначений кількістю загальноосвітніх навчальних закладів	одиниць	30 ₂
	1.3	Охоплення дітей дошкільними закладами	%	30 ₃
	1.4	Кількість дошкільних навчальних закладів	одиниць	30 ₄
	1.5	Кількість дітей у дошкільних навчальних закладах	тис.	30 ₅
1.2. Показники, що характеризують рівень вищої освіти в регіоні				
Відображають рівень вищої освіти у регіоні	2.1	Рівень вищої освіти суспільства, визначений кількістю студентів вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації у розрахунку на 10000 нас.	осіб	BO ₁
	2.2	Рівень матеріальної бази вищої освіти суспільства, визначений кількістю вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації	од.	BO ₂
	2.3	Активність у сфері вищої кваліфікації, виміряна розміром підготовка та підвищення кваліфікації кадрів	тис.	BO ₃
	2.4	Рівень матеріальної бази технічної освіти суспільства, визначений кількістю професійно-технічних навчальних закладів	од.	BO ₄
	2.5	Рівень технічної освіти суспільства, визначений кількістю учнів, слухачів професійно-технічних навчальних закладів у розрахунку на 10000 населення	осіб	BO ₅

Другий етап запропонованого методичного підходу до оцінки рівня розвитку економіки знань дав змогу визначити місце за рангом регіонів України, в залежності від рівні розвитку загальної (I_{30}) та вищої (I_{BO}) освіти у динаміці за 11 років (табл. 2.7 та табл. 2.8).

Таблиця 2.7

Значення та ранг узагальнюючого показника вищої освіти в розрізі регіонів України

Регіони України	1995		2000		2001		2002		2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009	
	Іво	Ранг	Іво	Ранг	Іво	Ранг	Іво	Ранг	Іво	Ранг	Іво	Ранг	Іво	Ранг	Іво	Ранг	Іво	Ранг	Іво	Ранг	Іво	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
АР Крим	0,18	13	0,21	16	0,20	15	0,20	14	0,20	14	0,19	16	0,19	20	0,18	20	0,18	19	0,17	19	0,15	20
Вінницька обл.	0,24	8	0,30	9	0,30	8	0,29	9	0,30	8	0,28	9	0,31	9	0,30	9	0,28	9	0,26	11	0,27	12
Волинська обл.	0,12	18	0,23	14	0,22	14	0,19	15	0,20	15	0,21	14	0,22	15	0,21	16	0,19	17	0,15	21	0,16	19
Дніпропетровська обл.	0,53	2	0,49	4	0,50	3	0,56	2	0,56	2	0,56	2	0,51	3	0,53	3	0,55	2	0,50	2	0,45	4
Донецька обл.	0,78	1	0,77	1	0,76	1	0,80	1	0,80	1	0,80	1	0,72	1	0,71	1	0,76	1	0,72	1	0,60	1
Житомирська обл.	0,17	15	0,20	17	0,20	16	0,17	16	0,17	18	0,18	19	0,19	19	0,19	18	0,17	20	0,16	20	0,17	17
Закарпатська обл.	0,09	23	0,13	22	0,11	24	0,11	24	0,11	25	0,10	25	0,10	25	0,09	25	0,09	25	0,08	25	0,07	25
Запорізька обл.	0,33	6	0,37	6	0,39	6	0,42	6	0,44	6	0,43	6	0,42	6	0,41	6	0,40	6	0,35	7	0,34	6
Івано-Франківська обл.	0,12	19	0,17	19	0,16	19	0,16	19	0,17	17	0,18	20	0,19	18	0,18	19	0,18	18	0,18	18	0,18	16
Київська обл.	0,07	25	0,11	25	0,13	22	0,12	23	0,13	22	0,15	22	0,14	24	0,13	24	0,12	22	0,11	23	0,09	24
Кіровоградська обл.	0,16	16	0,23	15	0,23	12	0,23	12	0,23	11	0,21	13	0,22	16	0,20	17	0,19	16	0,18	17	0,17	18
Луганська обл.	0,49	3	0,56	2	0,56	2	0,53	3	0,53	3	0,55	3	0,55	2	0,55	2	0,53	3	0,48	3	0,49	2
Львівська обл.	0,43	5	0,51	3	0,49	4	0,45	5	0,46	5	0,46	5	0,50	4	0,48	4	0,46	4	0,45	4	0,47	3
Миколаївська обл.	0,20	11	0,27	10	0,28	9	0,33	7	0,33	7	0,32	8	0,30	10	0,29	10	0,27	11	0,22	14	0,27	11

Закінчення табл. 2.7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
Одеська обл.	0,23	9	0,23	13	0,24	10	0,24	10	0,23	12	0,25	11	0,28	12	0,28	12	0,27	10	0,27	8	0,25	13
Полтавська обл.	0,23	10	0,31	8	0,30	7	0,29	8	0,30	9	0,32	7	0,33	8	0,32	7	0,30	7	0,27	9	0,27	7
Рівненська обл.	0,11	20	0,16	20	0,13	21	0,14	20	0,16	19	0,19	18	0,21	17	0,21	15	0,21	15	0,20	15	0,24	14
Сумська обл.	0,27	7	0,32	7	0,23	13	0,23	11	0,24	10	0,28	10	0,34	7	0,30	8	0,29	8	0,26	10	0,27	9
Тернопільська обл.	0,13	17	0,19	18	0,18	17	0,17	17	0,19	16	0,20	15	0,28	11	0,28	13	0,25	13	0,24	13	0,27	8
Харківська обл.	0,44	4	0,43	5	0,47	5	0,48	4	0,48	4	0,53	4	0,47	5	0,43	5	0,43	5	0,43	5	0,39	5
Херсонська обл.	0,17	14	0,23	12	0,23	11	0,21	13	0,22	13	0,22	12	0,24	14	0,24	14	0,22	14	0,19	16	0,19	15
Хмельницька обл.	0,19	12	0,26	11	0,15	20	0,14	21	0,15	20	0,16	21	0,28	13	0,28	11	0,26	12	0,24	12	0,27	10
Черкаська обл.	0,11	21	0,12	23	0,17	18	0,16	18	0,15	21	0,19	17	0,17	21	0,15	21	0,14	21	0,13	22	0,12	22
Чернівецька обл.	0,08	24	0,12	24	0,11	25	0,10	25	0,12	23	0,12	24	0,15	22	0,13	22	0,12	23	0,37	6	0,13	21
Чернігівська обл.	0,09	22	0,15	21	0,12	23	0,14	22	0,11	24	0,15	23	0,15	23	0,13	23	0,11	24	0,10	24	0,09	23

Таблиця 2.8

Значення та ранг узагальнюючого показника загальної освіти в розрізі регіонів України

Регіони України	1995		2000		2001		2002		2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009	
	Ізо	Ранг	Ізо	Ранг	Ізо	Ранг	Ізо	Ранг	Ізо	Ранг	Ізо	Ранг	Ізо	Ранг	Ізо	Ранг	Ізо	Ранг	Ізо	Ранг	Ізо	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
АР Крим	0,39	13	0,26	18	0,27	18	0,41	19	0,33	20	0,33	20	0,34	19	0,34	20	0,34	19	0,33	19	0,34	19
Вінницька обл.	0,45	6	0,42	7	0,44	7	0,53	6	0,49	6	0,50	6	0,51	5	0,51	5	0,52	5	0,50	5	0,50	5
Волинська обл.	0,24	21	0,20	21	0,22	21	0,37	21	0,29	21	0,31	21	0,32	21	0,34	21	0,35	18	0,34	18	0,35	17
Дніпропетровська обл.	0,73	2	0,57	2	0,59	2	0,67	2	0,65	2	0,63	2	0,62	2	0,63	2	0,62	2	0,61	2	0,62	2
Донецька обл.	0,89	1	0,72	1	0,71	1	0,73	1	0,73	1	0,73	1	0,73	1	0,73	1	0,72	1	0,71	1	0,72	1
Житомирська обл.	0,32	15	0,34	14	0,34	14	0,45	13	0,39	15	0,40	14	0,42	12	0,43	11	0,43	11	0,42	11	0,45	10
Закарпатська обл.	0,21	22	0,19	22	0,21	22	0,36	22	0,27	22	0,28	22	0,29	22	0,31	22	0,31	22	0,31	22	0,31	22
Запорізька обл.	0,39	11	0,36	11	0,37	11	0,50	9	0,45	11	0,44	11	0,42	11	0,42	12	0,41	12	0,38	12	0,40	12
Івано-Франківська обл.	0,14	24	0,16	24	0,16	24	0,30	24	0,20	24	0,22	24	0,23	24	0,24	24	0,26	24	0,25	24	0,26	24
Київська обл.	0,40	10	0,41	8	0,42	8	0,54	4	0,49	7	0,49	7	0,49	7	0,49	8	0,48	8	0,47	8	0,49	7
Кіровоградська обл.	0,29	18	0,25	19	0,25	19	0,41	17	0,34	18	0,34	19	0,35	18	0,35	19	0,34	21	0,32	21	0,32	21
Луганська обл.	0,42	7	0,34	12	0,35	12	0,46	12	0,41	12	0,41	12	0,41	13	0,40	13	0,39	14	0,37	15	0,38	15
Львівська обл.	0,39	12	0,45	5	0,47	4	0,54	5	0,51	5	0,53	4	0,54	4	0,57	4	0,58	3	0,59	3	0,59	3
Миколаївська обл.	0,35	14	0,29	16	0,31	16	0,46	11	0,40	13	0,38	15	0,38	16	0,38	15	0,38	15	0,35	16	0,36	16

Закінчення табл. 2.8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
Одеська обл.	0,46	5	0,39	9	0,39	10	0,50	10	0,46	9	0,47	8	0,49	8	0,50	7	0,50	7	0,50	6	0,48	8
Полтавська обл.	0,46	4	0,43	6	0,45	6	0,53	7	0,48	8	0,47	9	0,47	10	0,47	10	0,45	10	0,44	9	0,44	11
Рівненська обл.	0,18	23	0,18	23	0,20	23	0,34	23	0,23	23	0,24	23	0,25	23	0,28	23	0,29	23	0,29	23	0,29	23
Сумська обл.	0,31	16	0,34	13	0,34	13	0,44	14	0,40	14	0,41	13	0,40	14	0,40	14	0,41	13	0,38	13	0,40	13
Тернопільська обл.	0,24	20	0,28	17	0,29	17	0,41	18	0,36	17	0,37	16	0,38	15	0,37	17	0,38	16	0,38	14	0,38	14
Харківська обл.	0,57	3	0,46	4	0,46	5	0,40	20	0,51	4	0,51	5	0,50	6	0,50	6	0,50	6	0,49	7	0,49	6
Херсонська обл.	0,27	19	0,24	20	0,25	20	0,42	16	0,34	19	0,35	18	0,33	20	0,36	18	0,34	20	0,33	20	0,33	20
Хмельницька обл.	0,41	8	0,47	3	0,49	3	0,59	3	0,57	3	0,58	3	0,58	3	0,58	3	0,57	4	0,54	4	0,53	4
Черкаська обл.	0,41	9	0,37	10	0,39	9	0,51	8	0,46	10	0,47	10	0,48	9	0,48	9	0,47	9	0,44	10	0,45	9
Чернівецька обл.	0,07	25	0,08	25	0,11	25	0,27	25	0,18	25	0,20	25	0,23	25	0,24	25	0,25	25	0,23	25	0,25	25
Чернігівська обл.	0,31	17	0,31	15	0,33	15	0,43	15	0,39	16	0,37	17	0,38	17	0,38	16	0,36	17	0,35	17	0,35	18

Отримані значення інтегральних показників свідчать, що найбільш розвиненими регіональними освітянськими центрами є Донецька, Луганська, Дніпропетровська, Львівська, Харківська області. В регіонах-лідерах спостерігається найвищий у країні рівень охоплення дітей базовою середньою освітою (100% по кожному регіону) та досить високими рівнями охоплення дітей початковою освітою і дошкільними закладами.

Лідеруючі позиції (1 ранг) протягом усього досліджуваного періоду (1995, 2000–2009 рр.) посідає Донецька область (рис. 2.11).

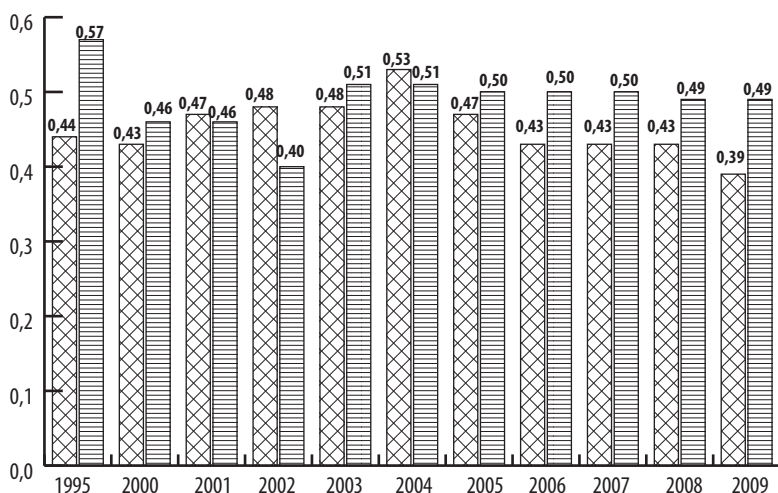

Рис. 2.11. Динаміка рівней розвитку загальної (I_{30}) та вищої (I_{60}) освіти в Донецькому регіоні

Харківська область теж має доволі високий рівень освіти, про що свідчать отримані показники (рис. 2.12). Останні позиції розподілили між собою Закарпатська, Київська, Чернігівська, Черкаська, Чернівецька області.

Найвищий рівень розвитку загальної освіти спостерігався у 1995 р. (значення інтегрального показника склало 0,89), а найнижчий – у 2001 та 2008 рр. (значення інтегрального показника – 0,71). Найвищий рівень розвитку вищої освіти спостерігався протягом 2002–2004 рр., коли значення

інтегральних показників становило 0,80, а найнижчий – у 2009 р. зі значенням інтегрального показника 0,60.

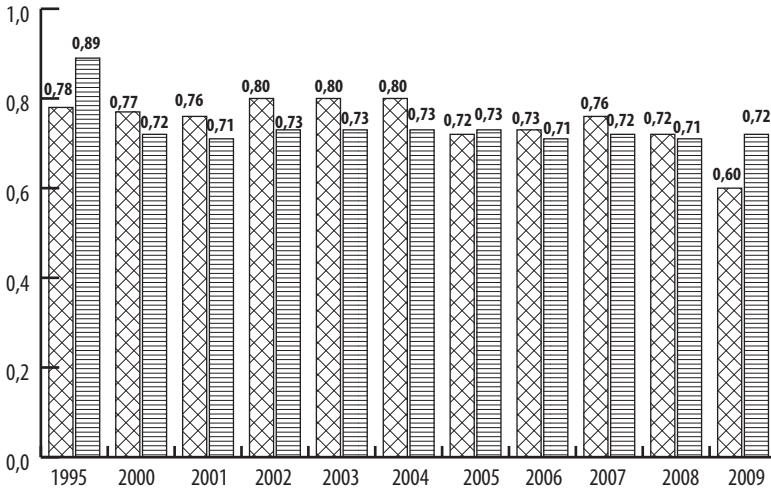

Рис. 2.12. Динаміка рівнів розвитку загальної (I_{30}) та вищої (I_{60}) освіти в Харківському регіоні

У регіонах-лідерах спостерігається найвищий у країні рівень охоплення дітей базовою середньою освітою (100% по кожному регіону) та досить високими рівнями охоплення дітей початковою освітою і дошкільними закладами. Слід зазначити таку негативну тенденцію, як зростання кількості університетів, а також перетворення інститутів в університети без відповідного освітньо-наукового, матеріально-технічного, педагогічного забезпечення.

Аналіз динаміки зміни значень інтегральних показників загальної освіти за регіонами України (Додаток Д, рис. Д.26–Д.50) показав, що за період 1995–2000 років розглянуті показники мали тенденцію до зниження. Таку тенденцію можна пояснити високим рівнем корелявання показників загальної освіти із демографічною ситуацією в Україні – зниження рівня народжуваності, погіршення життєвого рівня населення, умови соціально-економічної та політичної нестабільності країни негативно впливають на інтегральні показники загальної освіти в Україні. Проте, починаючи з

2000 року, інтегральні показники стали стрімко зростати, що свідчить про розвиток загальної освіти в Україні та реалізацію соціально-спрямованого напряму модернізації економіки України.

Щодо аналізу динаміки інтегральних показників розвитку вищої освіти за регіонами України, можна констатувати позитивну динаміку до 2006–2007 років, після чого спостерігається стрімке зниження розрахованих значень. Таку негативну тенденцію можна пояснити підвищенням вимог до якості вищої освіти в Україні, що призвело до закриття значної кількості ВНЗ, які не відповідають критеріям якості, й професійно-технічних училищ, які не відповідають вимогам ринку освітніх послуг і є нерентабельними. Також негативні тенденції у ВНЗ після 2006–2007 років пов'язані із недостатнім рівнем фінансування з Державного бюджету, що є наслідками світової економічної кризи.

На третьому етапі дослідження проведемо кластеризацію регіонів за рівнями розвитку загальної (I_{30}) та вищої (I_{60}) освіти. Якісний склад отриманих кластерів наведено в *табл. 2.9*. З огляду на мету нашого дослідження, розіб'ємо усю сукупність досліджуваних об'єктів (24 регіони) на чотири кластери (виходячи з аналізу дендограм, спостерігається різкий стрибок зростання відстані між групами після 21 ітерації, отже оптимальна кількість кластерів у нашому випадку – $25 - 21 = 4$. Дендограми (Додаток Е, рис. Е.12–Е.22) дозволяють стверджувати про існування деякої усталеності у структурі кластерів.

Для перевірки достовірності рішень проведеного аналізу перевіримо усталеність класифікації [250] в динаміці, аналізуючи зміни розшарування їх у кожен момент часу протягом 11 років (*табл. 2.10*).

Кількість груп при класифікації за часовим зрізом установлювалась однаково – 4.

Найусталенішою за складом кластерів та найбільшою за кількістю віднесених до неї об'єктів є четверта група; динаміка свідчить, що структуроутворюючими елементами у ній є 1-й (АРК), 3-й (Волинська область), 7-й (Закарпатська область), 9-й (Івано-Франківська область), 11-й (Кіровоградська область), 14-й (Миколаївська область), 17-й (Рівненська область), 21-й (Херсонська область), 24 (Чернівецька область) та 25 (Чернігівська область). Даний кластер характеризується найгіршими показниками освітнього розвитку в Україні.

Таблиця 2.9

Упорядковані класи за рівнями розвитку загальної (I_{30}) та вищої (I_{60}) освіти з переліком регіонів, що увійшли до них

Клас	Розширення регіонів											
	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
1	Донецька	Донецька	Донецька	Донецька	Луганська Харківська Львівська Запорізька	Донецька	Донецька	Донецька	Харківська Запорізька Луганська	Харківська Донецька	Харківська Чернівецька Луганська Запорізька	
2	Львівська Луганська Харківська Дніпропетровська	Харківська Львівська Луганська Дніпропетровська	Харківська Дніпропетровська Львівська Луганська	Харківська Луганська Львівська Дніпропетровська Запорізька	Донецька Дніпропетровська	Харківська Львівська Луганська Дніпропетровська Запорізька	Харківська Львівська Луганська Дніпропетровська	Харківська Львівська Луганська Дніпропетровська	Харківська Львівська Луганська Дніпропетровська	Луганська Харківська Дніпропетровська Львівська Запорізька	Львівська Дніпропетровська Донецька	
3	Чернівецька Івано-Франківська Рівненська Закарпатська	Сумська Одеська Запорізька Хмельницька Полтавська Вінницька	Чернівецька Черкаська Одеська Житомирська	Одеська Хмельницька Черкаська Кілівська Миколаївська	Одеська Хмельницька Кілівська Сумська Черкаська Полтавська	Хмельницька Черкаська Кілівська Миколаївська Сумська Одеська Полтавська	Хмельницька Черкаська Кілівська Сумська Миколаївська Полтавська Одеська Вінницька	Хмельницька Черкаська Житомирська Сумська Тернопільська Миколаївська Хмельницька	Одеська Черкаська Кілівська Житомирська Сумська Полтавська Хмельницька	Одеська Черкаська Кілівська Житомирська Сумська Тернопільська Миколаївська Полтавська	Одеська Кілівська Черкаська Житомирська Сумська Полтавська Тернопільська Вінницька	

РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ ЗНАТЬ

Закінчення табл. 2.9

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	Кіровоградська Житомирська Чернігівська Тернопільська Вінницька		Запорізька Хмельницька Полтавська Вінницька								
4	Одеська Миколаївська АРК Сумська Полтавська Хмельницька Волинська Запорізька	Тернопільська Чернівецька Миколаївська Херсонська Черкаська Івано-Франківська Житомирська Рівненська Волинська Кіровоградська Закарпатська АРК Хмельницька Кілівська	Чернівецька АРК Кіровоградська Закарпатська Тернопільська Івано-Франківська Тернопільська Вінницька Волинська Херсонська Закарпатська АРК	Тернопільська Сумська Івано-Франківська Волинська Чернігівська Чернівецька Житомирська Херсонська АРК Херсонська Рівненська Кіровоградська Закарпатська Сумська	Тернопільська Івано-Франківська АРК Кіровоградська Чернівецька Рівненська Херсонська Закарпатська Житомирська Чернігівська Херсонська Івано-Франківська Волинська Закарпатська АРК	АРК Кіровоградська Закарпатська Житомирська Рівненська Чернігівська Волинська Херсонська Івано-Франківська Чернівецька Херсонська Візантійська Тернопільська нолівська АРК	Чернігівська Чернівецька Херсонська Кіровоградська Кіровоградська Житомирська Рівненська Волинська Херсонська Івано-Франківська Закарпатська АРК	Кіровоградська Рівненська Закарпатська Чернівецька Херсонська Івано-Франківська Чернігівська АРК	Хмельницька Вінницька Миколаївська Вінницька	Хмельницька Вінницька Хмельницька Вінницька	Миколаївська Хмельницька

Таблиця 2.10

Структура сукупності об'єктів (регіонів) за кластерами

Номер об'єкта	Об'єкт	Аналізований період												
		1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13		
1	АРК	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4		
2	Вінницька	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3		
3	Волинська	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4		
4	Дніпропетровська	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2		
5	Донецька	1	1	1	1	2	1	1	1	2	1	2		
6	Житомирська	3	4	3	4	4	4	4	3	3	3	3		
7	Закарпатська	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4		
8	Запорізька	4	3	3	2	1	2	2	2	1	2	1		
9	Івано-Франк.	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4		
10	Київська	3	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3		
11	Кіровоградська	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4		
12	Луганська	2	2	2	2	1	2	2	2	1	2	1		
13	Львівська	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2		
14	Миколаївська	4	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3		
15	Одеська	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3		
16	Полтавська	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3		
17	Рівненська	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4		

Закінчення табл. 2.10

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
18	Сумська	4	3	3	4	3	3	3	3	3	3	3
19	Тернопільська	3	4	4	4	4	4	4	3	3	3	3
20	Харківська	2	2	2	2	1	2	2	2	1	2	1
21	Херсонська	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
22	Хмельницька	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
23	Черкаська	3	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3
24	Чернівецька	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	1
25	Чернігівська	3	4	3	4	4	4	4	4	4	4	4

У другій групі структуроутворюючим елементом став Дніпропетровський регіон під номером 4, другорядними структуроутворюючими – Львівська область (13 номер), Луганська область (12 номер), Харківська область (20 номер). Зазначена група характеризується середніми показниками освітнього розвитку в Україні.

У першій групі структуроутворюючим елементом став Донецький регіон (5 номер). Цей регіон характеризується найвищими показниками як загальної, так і вищої освіти.

Структуроутворюючими елементами третьої групи можна вважати Хмельницький (22 номер), Вінницький (2 номер), Київський (10 номер), Миколаївський (14 номер), Полтавський (16 номер), Сумський (18 номер), Черкаський (23 номер) та Одеський (15 номер) регіони. До цього кластера відносяться регіони із інтегральними показниками розвитку освіти в Україні нижче середнього рівня.

Угрупування регіонів за чотирма квадрантами на підставі отриманих значень інтегральних показників дозволило зробити такі висновки:

Той факт, що Донецький регіон протягом досліджуваного періоду, окрім 2002, 2007, 2009 рр., створював окремо 1-й кластер, є очікуваним, бо він домінує за цілим рядом показників:

- найвищі значення інтегральних показників вищої освіти (0,60–0,80) і доволі високі значення інтегральних показників інноваційного розвитку (0,71–0,89);
- висока чисельність вищих навчальних закладів (питома вага складає близько 11 % серед усієї сукупності регіонів України) та кількість професійно-технічних навчальних закладів (понад 12%);
- доволі високі показники підготовки та підвищення кваліфікації кадрів – понад 14% серед усіх регіонів;
- найбільша по Україні кількість дітей у дошкільних навчальних закладах (понад 10%).

Головними представниками другого кластера є Дніпропетровський, Харківський, Луганський та Львівський регіони – найбільш розвинені освітянські центри країни за рівнем розвитку вищої та загальної освіти в Україні:

- значення інтегральних показників загальної та вищої освіти знаходяться в межах 0,43–0,56;
- за показниками кількості вищих навчальних закладів, кількості студентів, кількості професійно-технічних закладів, рівнем підготовки та підвищення кваліфікації ці регіони займають майже 30% по Україні;
- дещо нижчим є рівень розвитку загальної освіти, так, за показниками загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладів вони займають 10–20%.

Єдиним унікальним регіоном є Запорізька область, що відрізняється нестабільністю у розміщенні за кластерами у часовому розрізі і за період 1995–2009 років відносилась до всіх видів кластерних груп, здебільшого до другої групи.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження можна відзначити, що позиції регіонів у загальному розвитку освіти в Україні є неоднорідними. Формування кластерів розшарування регіонів за показниками розвитку освіти в Україні у часовому розрізі за період 1995–2009 років пов'язане із неоднорідністю рівнів розвитку освітніх закладів усіх видів, що пов'язане із макроекономічними показниками розвитку регіонів і особливостями їх формування. Ефективність результатів функціонування кластера залежить від збалансованості процесів фінансування навчальних закладів та спрямованістю регіонів на окремі види діяльності. Проведене дослідження дасть змогу сформувати територіальні зони, що поєднують науковий та виробничий потенціали підприємств з визначеною спеціалізацією за напрямками інноваційної діяльності, а також сприятимуть відокремленню тих груп регіонів, що потребують більшої уваги з боку державної влади з метою підвищення їх освітнього рівня. При цьому розвиток вищої освіти в регіонах не має бути винятковою справою Міністерства освіти і науки та безпосередньо ВНЗ, а стати полем багатоаспектної партнерської взаємодії державних органів управління з органами місцевого самоврядування, представниками роботодавців та найманих працівників, а також іншими громадськими об'єднаннями.

Третьою складовою економіки знань, оцінку якої ми проведемо далі, є ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології).

Фактично з перших років ХХІ ст. планета стає все більш охопленою телекомунікаційно-комп'ютерною мережею та системою Інтернет. Саме тому в новій технологічній епосі, яку активно й успішно освоюють окремі країни та регіони, інформація стає визначальним чинником, стратегічним рушієм конкурентоспроможності.

Для нинішнього етапу розвитку суспільства принципово важливе значення інформаційних і комунікаційних технологій полягає в тому, що вони є одним з вирішальних факторів соціально-економічного розвитку економіки нашої держави. Ті країни, які спеціалізуються у сферах високих технологій, мають більш високі темпи економічного зростання, в порівнянні з іншими країнами.

З огляду на існуючу ситуацію та світові тенденції, покращення організації інформаційного забезпечення та подальша розбудова інформаційного ринку, забезпечення адекватної оцінки рівня розвитку ІКТ, яка б враховувала особливості нашої країни, надасть змогу активізувати процес переходу до економіки знань з метою забезпечення конкурентоспроможності держави.

Оцінка рівня розвитку складової ІКТ у регіонах була проведена, виходячи з даних Державного комітету статистики України у динаміці за 5 років (2005–2009 рр.). Слід зазначити, що період розрахунків третьої складової економіки знань – ІКТ дещо відрізняється часовим інтервалом від двох інших складових, це пояснюється відсутністю статистичних даних у деяких часових періодах.

Система показників, що характеризують регіональний розвиток ІКТ, сформована з урахуванням таких аспектів, як: доступність інформації; підходи авторів (Додаток Б, табл. Б.3); офіційні дані Державного комітету статистики України [370; 371; 373;], наведені у *табл. 2.11*.

Застосування механізму апріорного ранжування дозволило виявити ступінь узгодженості у думках авторів щодо оцінних показників регіонального розвитку ІКТ (коефіцієнт конкордації $\omega = 0,24$: це значення виявляється статистично значущим при перевірці за критерієм Пірсона ($\chi^2_p = 94,90 > \chi^2_{\tau} = 45,64$). Фактор, який з точки зору респондентів найбільше впливає на досліджуваний показник, має найменшу суму рангів, а фактор, що найменше впливає, – найбільшу суму рангів.

Таблиця 2.11

Сформована система показників, що характеризують розвиток комунікаційних ($I_{кр}$) та інформаційних технологій ($I_{інфр}$) у розрізі регіонів

Категорія показника	Номер показника у категорії	Характеристика показника	Од. вим.	Умове позначення
Показники, що характеризують комунікаційний розвиток регіонів				
Характеризують комунікаційний розвиток регіонів	1.1.	Доходи від надання послуг пошти та зв'язку	млн грн	КР ₁
	1.2.	Відправлення газет і журналів	млн.	КР ₂
	1.3.	Відправлення листів	млн.	КР ₃
	1.4.	Відправлення телеграм	млн.	КР ₄
	1.5.	Відправлення посилок	тис.	КР ₇
	1.6.	Міжміські телефонні переговори	млн.	КР ₅
	1.7.	Забезпеченість населення основними домашніми телефонними апаратами, на 100 сімей	од.	КР ₆
	1.8.	Забезпеченість населення трансляційними радіоточками звукового проводового мовлення, на 1000 осіб	од.	КР ₇
Показники, що характеризують інформаційний розвиток регіонів				
Характеризують інформаційний розвиток регіонів	2.1.	Наявність парку обчислювальної техніки за регіонами	тис.	ІнфР ₁
	2.2.	Мережа підприємств (організацій), які забезпечені обчислювальною технікою за регіонами (мали на балансі ЕОМ)	од.	ІнфР ₂
	2.3.	Вибуття парку обчислювальної техніки за регіонами	од.	ІнфР ₃
	2.4.	Поповнення парку обчислювальної техніки за регіонами	од.	ІнфР ₄

Проведений аналіз показав, що із загального масиву даних (17 показників) буде виключено показник під номером 17 – обсяг інформаційних послуг населенню, який найменше впливає на рівень розвитку ІКТ (рис. 2.13).

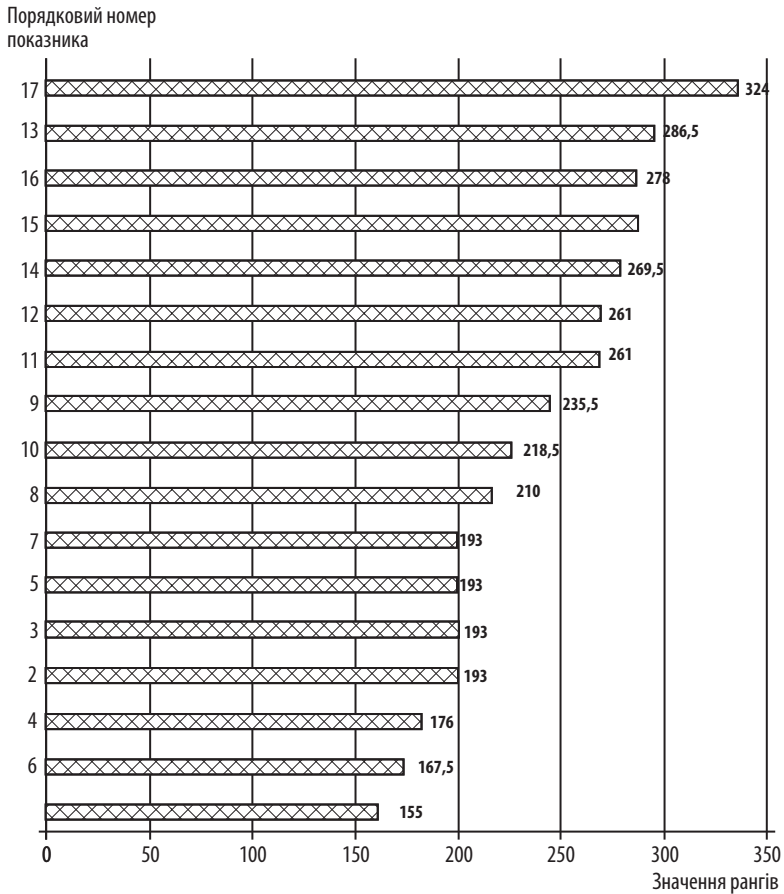

Рис. 2.13. Діаграма рангових значень показників складової ІКТ, отриманих із застосуванням алгоритму апіорного ранжування

Перевірка статистичної значимості обраних 16 показників на мультиколінеарність та квазіпостійність ознак дозволила виключити з подальшого дослідження коррельовані ознаки та скорегувати обрану систему показників у групи: перша група характеризує комунікативний розвиток регіонів, друга – інформаційний розвиток.

Другий етап дослідження дозволив провести інтегральну оцінку рівня розвитку ІКТ у регіонах у динаміці за 5 років (2005–2009 рр.), визначити місце за рангом (табл. 2.12) та дійти таких висновків:

Донецький регіон посідає лідируючі позиції (1 ранг) за рівнем розвитку комунікаційних та інформаційних технологій протягом усього досліджуваного періоду. Найвищий рівень розвитку комунікаційних технологій спостерігався в 2008 році, коли значення $I_{кр}$ склало 0,76, а найнижчий у 2009 році $-I_{кр} = 0,66$.

Найвищий рівень розвитку інформаційних технологій спостерігався в 2009 році (0,97), найнижчий – у 2005 році, коли значення інтегрального показника склало 0,61 (рис. 2.14 та рис. 2.15).

Друге та третє місце за ранговим значенням комунікаційних та інформаційних технологій посіли, відповідно, Харківський та Дніпропетровський регіони (див. рис. 2.14 та рис. 2.15).

Динаміка рівня розвитку комунікаційних та інформаційних технологій регіонів України протягом досліджуваного періоду, яка наведена у Додатку Д, рис. Д.51–Д.75, дозволяє зробити такі висновки:

- у всіх регіонах (крім Київського) спостерігається підвищення рівня розвитку інформаційних технологій у 2009 році, в порівнянні з 2005 роком;
- динаміка розвитку комунікаційних технологій нестабільна; спостерігається загальна тенденція до зниження рівню розвитку цього показника, а в таких регіонах, як Чернівецький, Хмельницький, Тернопільський, Сумський, Полтавський, Кіровоградський, АРК, цей показник знизився майже в 1,5–2 рази. І тільки по Харківському, Одеському, Львівському, Київському, Закарпатському, Донецькому, Дніпропетровському, Вінницькому регіонах спостерігається незначне підвищення цього показника на кінець 2009 року.

Третій етап дослідження дав змогу виділити чотири кластери (в залежності від інтегральних значень інформаційної та комунікаційної складових комплексного показника ІКТ), між якими спостерігаються істотні відмінності у тенденціях розвитку ІКТ (табл. 2.13).

Таблиця 2.12

Значення та ранг узагальнюючих показників розвитку комунікаційних ($I_{кр}$) та інформаційних технологій ($I_{інфр}$) у розрізі регіонів

Регіон/область	інтегральний «комунікативні технології»												інтегральний «інформаційні технології»											
	2005		2006		2007		2008		2009		2005		2006		2007		2008		2009					
	КР	ранг	КР	ранг	КР	ранг	КР	ранг	КР	ранг	КР	ранг	КР	ранг	КР	ранг	КР	ранг	КР	ранг				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21				
АРК	0,41	6	0,34	6	0,31	7	0,30	8	0,26	10	0,22	7	0,26	7	0,33	7	0,38	7	0,40	7				
Вінницька	0,21	17	0,19	16	0,21	12	0,28	10	0,28	7	0,11	11	0,12	11	0,16	12	0,18	11	0,18	11				
Волинська	0,14	21	0,13	20	0,10	23	0,10	23	0,10	22	0,02	23	0,03	23	0,06	22	0,10	22	0,10	21				
Дніпропетровська	0,61	3	0,59	2	0,61	3	0,71	2	0,62	3	0,57	3	0,64	3	0,79	2	0,89	3	0,91	2				
Донецька	0,75	1	0,69	1	0,73	1	0,76	1	0,66	1	0,61	1	0,68	1	0,81	1	0,90	1	0,97	1				
Житомирська	0,24	15	0,22	13	0,20	14	0,27	11	0,24	13	0,07	18	0,09	14	0,13	15	0,14	16	0,15	14				
Закарпатська	0,07	25	0,06	25	0,06	25	0,09	24	0,09	24	0,05	19	0,06	19	0,08	19	0,10	19	0,11	19				
Запорізька	0,38	7	0,32	7	0,31	6	0,30	7	0,28	8	0,27	4	0,34	4	0,38	6	0,42	6	0,45	5				
Івано-Франківська	0,13	24	0,11	24	0,11	22	0,12	19	0,11	18	0,07	17	0,08	18	0,10	18	0,11	18	0,13	18				
Київська	0,30	11	0,26	10	0,24	10	0,36	6	0,36	6	0,19	8	0,20	9	0,22	10	0,18	13	0,16	12				
Кіровоградська	0,23	16	0,17	17	0,14	17	0,12	20	0,09	25	0,02	22	0,03	22	0,05	23	0,06	24	0,06	24				
Луганська	0,32	9	0,28	9	0,28	8	0,28	9	0,25	11	0,19	9	0,21	8	0,26	8	0,29	8	0,29	10				
Львівська	0,42	5	0,38	5	0,38	5	0,42	5	0,43	5	0,25	6	0,29	6	0,42	4	0,49	4	0,54	4				

Закінчення табл. 2.12

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Миколаївська	0,17	20	0,12	22	0,13	19	0,15	15	0,16	15	0,11	12	0,12	12	0,16	11	0,18	12	0,16	13
Одеська	0,51	4	0,46	4	0,44	4	0,50	4	0,54	4	0,26	5	0,31	5	0,38	5	0,43	5	0,43	6
Полтавська	0,36	8	0,29	8	0,26	9	0,24	13	0,20	14	0,17	10	0,19	10	0,24	9	0,27	9	0,31	9
Рівненська	0,13	23	0,12	21	0,11	21	0,11	21	0,10	21	0,04	21	0,05	21	0,08	21	0,10	20	0,09	22
Сумська	0,25	14	0,19	15	0,16	16	0,15	17	0,12	17	0,07	16	0,09	15	0,14	14	0,15	15	0,15	15
Тернопільська	0,19	18	0,15	19	0,11	20	0,11	22	0,11	19	0,00	25	0,01	25	0,04	24	0,07	23	0,07	23
Харківська	0,63	2	0,58	3	0,66	2	0,70	3	0,62	2	0,59	2	0,65	2	0,76	3	0,91	2	0,84	3
Херсонська	0,18	19	0,16	18	0,14	18	0,13	18	0,11	20	0,04	20	0,06	20	0,08	20	0,10	21	0,10	20
Хмельницька	0,25	13	0,22	14	0,17	15	0,15	16	0,14	16	0,07	14	0,09	16	0,12	16	0,16	14	0,14	17
Черкаська	0,30	10	0,25	11	0,23	11	0,26	12	0,28	9	0,08	13	0,10	13	0,15	13	0,23	10	0,37	8
Чернівецька	0,14	22	0,11	23	0,09	24	0,08	25	0,09	23	0,01	24	0,02	24	0,04	25	0,06	25	0,06	25
Чернігівська	0,26	12	0,24	12	0,21	13	0,22	14	0,24	12	0,07	15	0,09	17	0,11	17	0,12	17	0,15	16

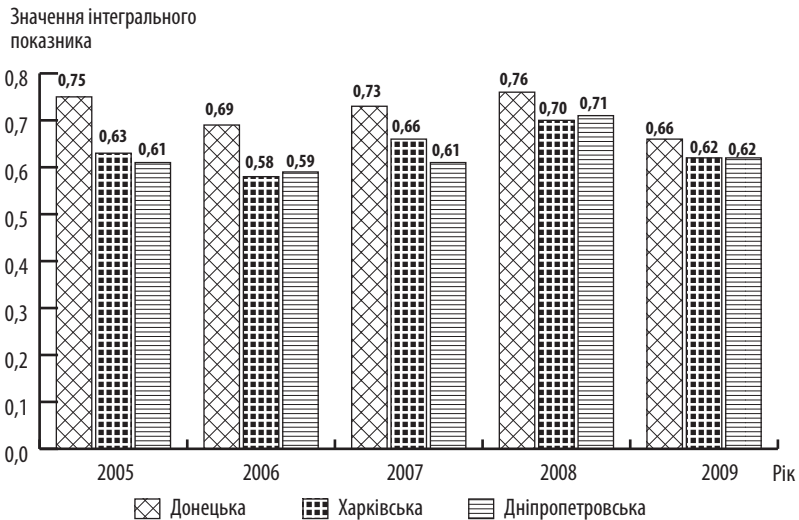

Рис. 2.14. Розподіл регіонів-лідерів за значеннями інтегрального показника «Комунікаційні технології»

З огляду на мету нашого дослідження, усю сукупність досліджуваних об'єктів (25 регіонів) було розбито на чотири кластери (виходячи з аналізу дендограм (Додаток У): спостерігається різкий стрибок зростання відстані між групами після 21 ітерації, отже оптимальна кількість кластерів у нашому випадку – $25-21=4$. Для перевірки достовірності рішень кластерного аналізу перевіримо усталеність класифікації [23] в динаміці, аналізуючи зміни їх розшарування у кожен момент часу протягом 5 років (табл. 2.14).

Кількість груп при класифікації за часовим зрізом установлювалась однакова – 4. Найусталенішою за складом кластерів є перша група; динаміка свідчить, що структуроутворюючими елементами у ній є 4-й об'єкт (Дніпропетровський регіон), 5-й об'єкт (Донецький регіон) та 20-й об'єкт (Харківський регіон).

У другій групі структуроутворюючим елементом став Волинський регіон (3 номер), Закарпатський регіон (7 номер), Івано-Франківський регіон (9 номер), Рівненський регіон (17 номер) та Чернівецький регіон (24 но-

мер). Головними структуроутворюючими елементами третьої групи стали регіони під номерами 25 (Чернігівський регіон), 2 (Вінницький регіон) та 6 (Житомирський регіон). Представниками четвертого кластера є АРК (номер 1), Запоріжжя (номер 4), Львів (13 номер) та Одеса (15 номер).

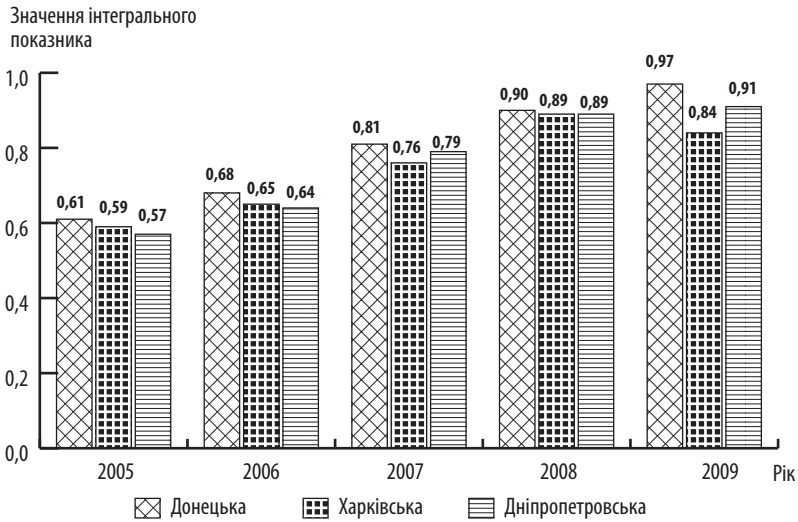

Рис. 2.15. Розподіл регіонів-лідерів за значеннями інтегрального показника «Інформаційні технології»

Той факт, що Харківський, Донецький та Дніпропетровський регіони за весь досліджуваний період входили до 1-ого кластера, який характеризується найвищими показниками розвитку ІКТ, є очікуваним і свідчить, що ці регіони схожі за своїм економічним розвитком, є промислово розвинутими з потужним потенціалом і домінуванням великих підприємств. Це пов'язано із тим, що ці регіони є домінуючими майже за всіма показниками. Крім того, слід відмітити, що Донецька область має найвищі показники як за комунікативними, так і за інформаційними технологіями, а Харківська та Дніпропетровська ділять між собою 2 та 3 місця. Показники розвитку ІКТ безпосередньо впливають на загальний розвиток економіки регіону.

Таблиця 2.13
Упорядковані класи за рівнями розвитку комунікаційних ($I_{кр}$) та інформаційних технологій ($I_{ифтп}$)

Клас	Розшарування регіонів					
	2005	2006	2007	2008	2009	2009
1	2	3	4	5	6	6
1	Донецька Харківська Дніпропетровська	Донецька Харківська Дніпропетровська	Донецька Харківська Дніпропетровська	Донецька Харківська Дніпропетровська	Донецька Харківська Дніпропетровська	Донецька Харківська Дніпропетровська
2	Закарпатська Івано-Франківська Рівненська Чернівецька Волинська	Миколаївська Закарпатська Івано-Франківська Тернопільська Кіровоградська Херсонська Чернівецька Волинська Рівненська	Закарпатська Тернопільська Херсонська Чернівецька Кіровоградська Івано-Франківська Рівненська Волинська	Хмельницька Сумська Миколаївська Чернівецька Тернопільська Кіровоградська Івано-Франківська Херсонська Закарпатська Рівненська Херсонська Волинська	Хмельницька Сумська Миколаївська Івано-Франківська Чернівецька Тернопільська Кіровоградська Закарпатська Рівненська Херсонська Волинська	Хмельницька Сумська Миколаївська Івано-Франківська Чернівецька Тернопільська Кіровоградська Закарпатська Рівненська Херсонська Волинська
3	Черкаська Чернігівська Хмельницька Сумська Житомирська Херсонська Тернопільська Кіровоградська Миколаївська Вінницька	Черкаська Чернігівська Хмельницька Сумська Житомирська Вінницька	Полтавська Луганська Київська Хмельницька Сумська Миколаївська Чернігівська Житомирська Черкаська Вінницька	Полтавська Луганська Черкаська Київська Чернігівська Житомирська Вінницька	Полтавська Луганська Черкаська Київська Чернігівська Житомирська Вінницька	Київська Чернігівська Житомирська Вінницька

Закінчення табл. 2..13

1	2	3	4	5	6
4	Полтавська Луганська Київська Одеська Запорізька Львівська АРК	Полтавська Луганська Київська Одеська Запорізька Львівська АРК	Одеська Запорізька Львівська АРК	Одеська Запорізька Львівська АРК	Одеська Львівська Полтавська Луганська Запорізька Черкаська АРК

Таблиця 2.14

Структура сукупності об'єктів (регіонів) за класами

Номер об'єкта	Об'єкт	Аналізований період				
		2005	2006	2007	2008	2009
1	АРК	4	4	4	4	4
2	Вінницька	3	3	3	3	3
3	Волинська	2	2	2	2	2
4	Дніпропетровська	1	1	1	1	1
5	Донецька	1	1	1	1	1
6	Житомирська	3	3	3	3	3
7	Закарпатська	2	2	2	2	2
8	Запорізька	4	4	4	4	4
9	Івано-Франківська	2	2	2	2	2
10	Київська	4	4	3	3	3
11	Кіровоградська	3	2	2	2	2
12	Луганська	4	4	3	3	4
13	Львівська	4	4	4	4	4
14	Миколаївська	3	2	3	2	2
15	Одеська	4	4	4	4	4
16	Полтавська	4	4	3	3	4
17	Рівненська	2	2	2	2	2
18	Сумська	3	3	3	2	2
19	Тернопільська	3	2	2	2	2
20	Харківська	1	1	1	1	1
21	Херсонська	3	2	2	2	2
22	Хмельницька	3	3	3	2	2
23	Черкаська	3	3	3	3	4
24	Чернівецька	2	2	2	2	2
25	Чернігівська	3	3	3	3	3

До складу 4-ого кластера входять АРК, Запорізька, Одеська та Львівська області. Причому Одеська область за показниками комунікаційних технологій посідає стабільно 4 місце, а за показниками інформаційних

технологій – 5-е місце. Львівська область, навпаки, має кращі показники інформаційних технологій з тенденцією до їх підвищення, ніж показники комунікативних технологій. Показники АРК та Запорізької області варіюються між 6 та 7 рангами.

До третього кластера потрапили Вінницька, Житомирська та Чернігівська області. Ці області характеризуються стабільно невисокими значеннями показників розвитку ІКТ – 0,2–0,3.

Найгіршими показниками розвитку ІКТ характеризуються Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська та Чернівецька області.

Такі області, як Київська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, не відносяться до певного кластера протягом досліджуваного періоду, проте можна відмітити, що Кіровоградська, Тернопільська та Херсонська області мають тенденцію до 2-ого кластера, а Черкаська – до 3-ого кластера. Слід відмітити, що показники інформаційних технологій Кіровоградської, Луганської, Сумської, Тернопільської, Херсонської та Черкаської областей мають позитивну тенденцію, у той час як показники комунікаційних технологій поступово знижуються.

Основними причинами уповільнення динаміки зростання сфери комунікацій є наступні:

- скорочення за останні два роки витрат корпоративних та індивідуальних споживачів на телекомунікаційні послуги і, передусім, на послуги мобільного зв'язку;
- високий ступінь насиченості послугами мобільного зв'язку, які протягом останніх років були основним чинником зростання доходів сфери телекомунікацій.

Цікавим є той факт, що Київська, Миколаївська та Полтавська області за період 2005–2008 років мали постійну тенденцію до зменшення показників комунікаційних технологій та збільшення показників інформаційних технологій, а у 2009 році ситуація кардинально змінилась.

Аналіз взаємоз'єднань телекомунікаційних мереж ВАТ «Укртелеком» з телекомунікаційними мережами інших операторів та взаємоз'єднань мереж інших операторів телекомунікацій на міжоператорському рівні

свідчить про задовільний розвиток мереж в АР Крим, Чернігівській, Харківській, Донецькій областях та у місті Києві. Порівняно з минулими роками, дещо покращився розвиток телекомунікаційних мереж у Полтавській, Хмельницькій, Херсонській та Сумській областях. Невелика кількість взаємоз'єднань телекомунікаційних мереж у Тернопільській, Закарпатській, Львівській та Миколаївській областях, що демонструє низькі темпи розвитку мереж операторами телекомунікацій у цих регіонах.

Проведене дослідження з використанням методики оцінки інформаційно-комунікаційних регіональних рівнів розвитку показало, що регіони, які близько знаходяться на географічній карті, схожі за рівнями розвитку ІКТ, і тому можуть бути віднесені до одного економічного кластера; а формування кластерів інноваційної та наукової діяльності переважно пов'язане зі спеціалізацією за конкретними напрямками діяльності.

Отримані значення інтегральних показників інформаційних та комунікаційних рівнів розвитку регіонів України дозволили виділити потужні та найбільш перспективні регіони-лідери (Харківський, Донецький, Дніпропетровський) та аутсайдерів (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська та Чернівецька області).

Неоднорідність розвитку окремих районів зумовлена впливом географічних, економічних і соціальних чинників. Наявність значних регіональних розбіжностей у соціально-економічному розвитку потребує впровадження ефективного механізму реалізації регіональної політики України, враховуючи всі можливі джерела фінансування регіональних програм.

Проблеми інформатизації, які є типовими для всіх регіонів України загалом:

- відсутність єдиної обласної структури з питань інформатизації та єдиного обласного інформаційно-телекомунікаційного вузла обміну і обробки інформації;
- недостатнє оснащення програмно-технічними засобами, нераціональне їх використання, нерозвиненість локальних мереж місцевих органів влади;
- низький рівень фахівців з інформаційно-комп'ютерного забезпечення у районних структурах органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

- відсутність аналітичної бази, систематизованого і вичерпного інформаційного фонду з потужним довідковим апаратом, мереж телекомунікацій, що дозволяють використовувати фонди зовнішніх організацій;
- неузгодженість галузевих та відсутність багатьох державних стандартів у інформаційній сфері;
- невпорядкованість інформаційних відносин, що простежуються у стосунках органів державної влади при організації інформаційної взаємодії;
- обмежена кількість діючих відомчих та комерційних інформаційних систем та мереж;
- низький рівень забезпечення соціальних закладів інформаційно-комп'ютерними засобами та технологіями.

Для подолання цих недоліків, на нашу думку, необхідно поряд з удосконаленням системи диверсифікаційного фінансування інформаційно-комунікаційних технологій значно підсилити роль публічно-приватного партнерства в цій сфері економіки.

Пріоритетними напрямками інформатизації та комунікації є:

- формування та впровадження правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, технологічних, методичних умов розвитку інформаційного суспільства з урахуванням світових тенденцій;
- всебічний розвиток загальнодоступної інформаційної інфраструктури та інформаційно-телекомунікаційних систем;
- забезпечення вільного доступу населення до телекомунікаційних послуг, зокрема до мережі Інтернет, інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ) та інформаційних ресурсів;
- збільшення різноманітності та кількості послуг населенню та бізнесу, що надаються за допомогою ІКТ;
- створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів на основі врахування національних, світоглядних, політичних, економічних, культурних та інших аспектів розвитку України;

- надання кожній людині можливості для здобуття знань, умінь і навичок з використанням ІКТ під час навчання, виховання та професійної підготовки;
- створення умов для забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності всіх верств населення, створення системи мотивацій щодо впровадження і використання ІКТ для формування широкого попиту на такі технології в усіх сферах життя суспільства;
- забезпечення участі громадськості в побудові інформаційного суспільства, забезпечення конституційних прав людини, суспільства та держави в інформаційній сфері;
- моніторинг стану «електронної готовності територіальних структур області» та щорічне його оприлюднення.

З метою прискорення в Україні процесів розвитку інформаційного суспільства, орієнтованого на інтереси людей, відкритого для всіх і спрямованого на соціально-економічний розвиток, у якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя, необхідно активізувати співпрацю держави та бізнесу (публічно-приватне партнерство), стимулювати розробку та впровадження новітніх інформаційних технологій у всі сфери життя та діяльності громадян, суспільства та держави, тим самим створивши умови для підвищення конкурентоспроможності галузі ІКТ.

2.3. Визначення загального стану та тенденцій розвитку економіки знань у регіонах України

У світі питанням розвитку економіки знань приділяється значна увага. Проте будь-якій країні світу притаманна певна нерівномірність економічного розвитку її регіонів, що негативно впливає на становище країни в цілому. З метою подолання такої диференціації регіонального розвитку уряди країн змушені досліджувати її динаміку та розробляти відповідні заходи, аби її подолати.

Ураховуючи вищенаведене, поглиблення досліджень, пов'язаних із удосконаленням механізмів оцінки рівня розвитку економіки знань, спрямованої на зменшення диференціації регіонального розвитку, є актуальним.

Саме ці проблемні моменти і враховували автори при розробці методичного підходу до оцінки рівня розвитку економіки знань, алгоритм та послідовність розрахунків якого наведено у п. 2.1.

Комплексну оцінку рівня розвитку економіки знань за її компонентами (рис. 2.16) та їх елементами проведемо по 25 регіонах за період 2005–2009 рр. Отримані інтегральні значення кожної з компонент економіки знань та їх ранг наведені у Додатку В, табл. В.1–В.2.

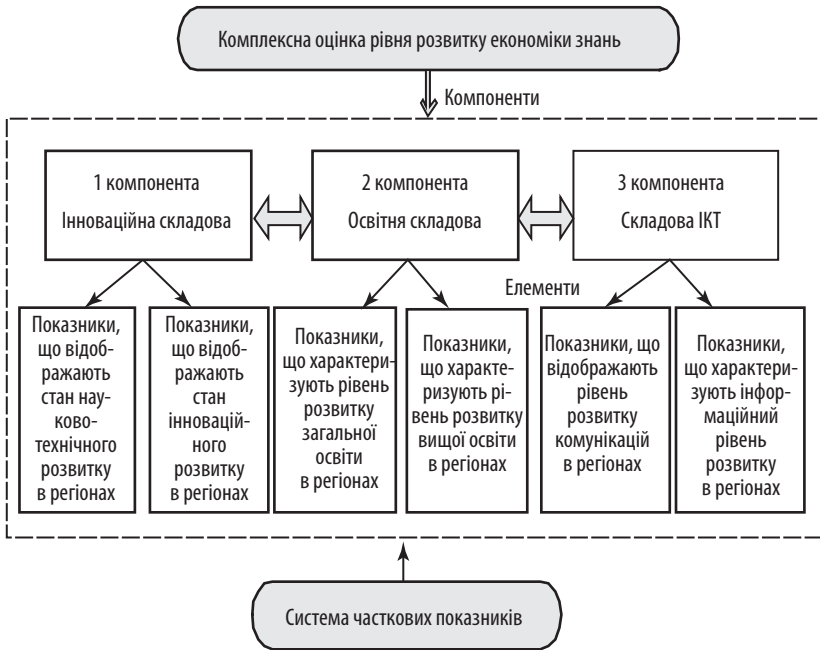

Рис. 2.16. Сформована система показників оцінки рівня розвитку економіки знань у регіонах України

Беручи до уваги те, що отримані інтегральні значення самі по собі не мають всебічної економічної інтерпретації, пропонуємо виконувати співставлення регіонів за ранговими значеннями кожного конкретного регіону на єдиній для України шкалі (рис. 2.17).

Група стабільних регіонів включає як регіони зі стабільним розвитком економіки знань на середньому рівні, так і регіони-аутсайдери (Закарпатський), що може свідчити про відсутність уваги з боку регіональних органів влади в напрямку стимулювання розвитку усіх складових економіки знань останніх.

До групи регіонів, рейтинги яких істотно поліпшились, ввійшли три області – Житомирська, Рівненська, Черкаська, тобто в цих областях послідовно впроваджують заходи, націлені на стимулювання розвитку складових економіки знань.

Особливої уваги з боку державних органів влади вимагає група регіонів, рейтинги яких істотно погіршилися на кінець 2009 року – Кіровоградський, Полтавський, Сумський, Миколаївський.

Останню групу регіонів, рейтинги яких істотно змінювались протягом усього періоду дослідження, можна визначити як найбільш нестабільну та зробити припущення про певну стихійність та некерованість й відсутність централізованих важелів впливу на розвиток складових економіки знань.

Регіональні відмінності за значеннями складових елементів комплексного показника економіки знань у 2009 році наведено на рис. 2.18.

Наведені на рис. 2.18 дані підтверджують наявність значних розбіжностей у рівнях розвитку трьох складових економіки знань й свідчать про наявність нерівномірностей у розвитку регіонів.

Для оцінки нерівномірності розвитку регіонів було використано коефіцієнт варіації, запропонований І. Новаком [284] (Додаток М, табл. М.1):

$$CV = \sqrt{\frac{n \sum x^2 - (\sum x)^2}{n^2}} \div \bar{x} \times 100, \quad (2.13)$$

де CV – коефіцієнт варіації;

n – кількість варіантів;

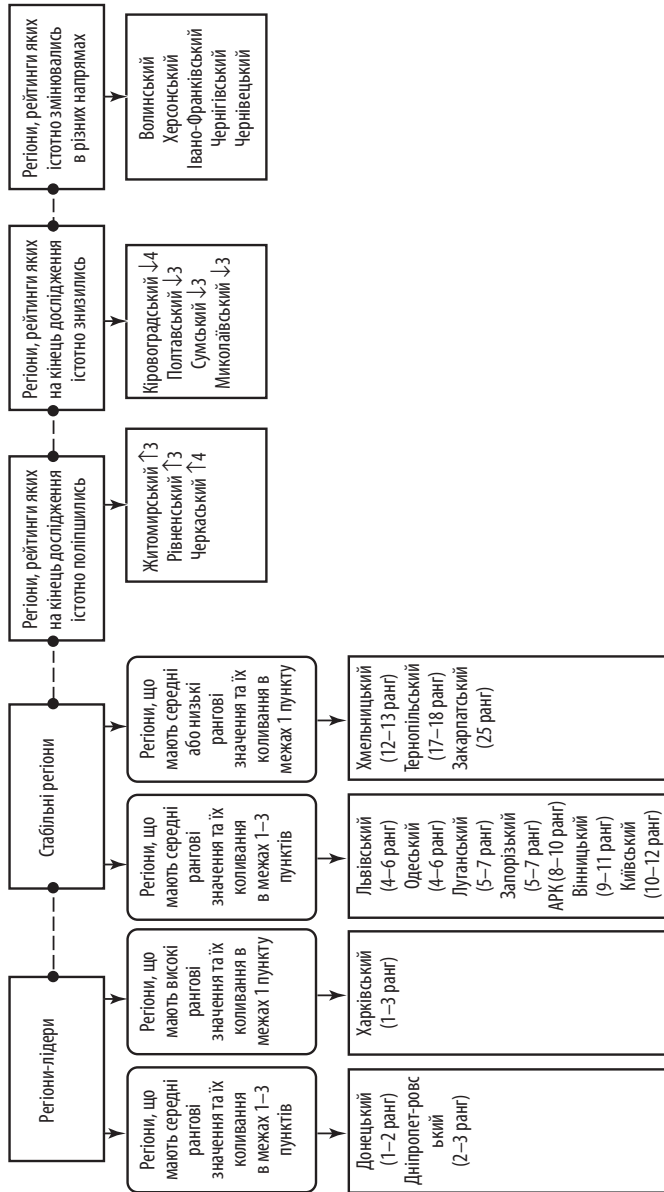

Рис. 2.17. Рейтингова оцінка регіонів за динамічними змінами значень комплексного показника рівня розвитку економіки знань

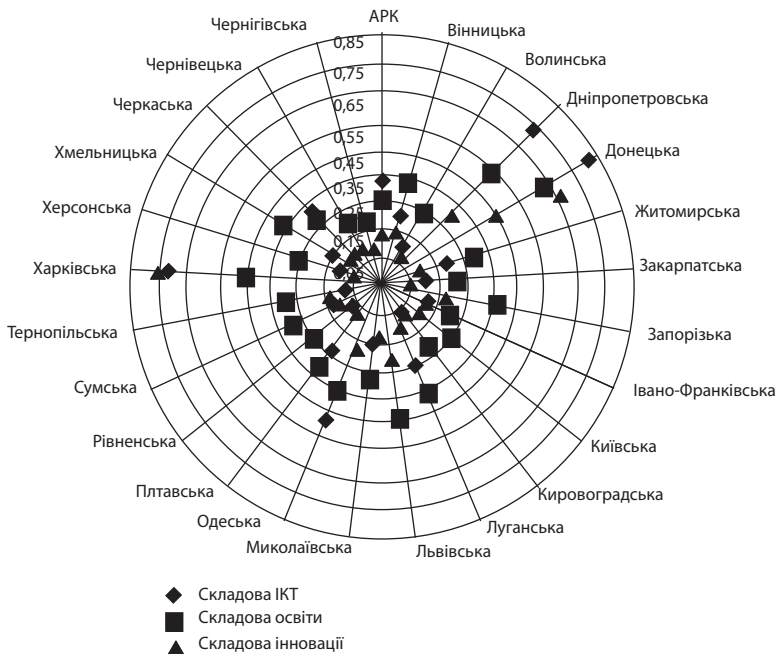

Рис. 2.18. Регіональні відмінності у розвитку складових економіки знань, 2009 рік

x – величина ознаки (варіанти);

\bar{x} – середня величина ознаки (варіанти).

Отримані в результаті проведених розрахунків значення коефіцієнта варіації для комплексного показника рівня розвитку економіки знань за 5 років свідчать про високий рівень неоднорідності та диспропорційності в регіональному розвитку, оскільки у всі роки без виключення спостерігається значення показника варіації більше, ніж 50% (табл. 2.16).

Дані, наведені у табл. 2.16, свідчать, що за компонентою «Інноваційна складова» спостерігається найбільша нерівномірність та диспропорційність у розвитку регіонів. Слід зазначити, що отримані доволі високі значення коефіцієнтів варіації практично унеможливають встановлення однозначного висновку про тенденції розвитку усієї сукупності регіонів

у зазначений період. Тож, вважаємо доцільним провести їх класифікацію за компонентами комплексного показника оцінки рівня розвитку економіки знань.

Таблиця 2.16

Динаміка зміни коефіцієнта варіації комплексного показника оцінки рівня розвитку економіки знань та його складових у регіонах (2005–2009 рр.)

Роки	2005	2006	2007	2008	2009
Коефіцієнт варіації комплексного показника оцінки рівня розвитку економіки знань	56,47	59,07	60,07	59,23	55,44
Коефіцієнт варіації в розрізі складових компонент:					
Складова інновації	101,19	101,42	94,10	92,18	82,56
Складова освіта	32,06	32,22	32,83	31,08	31,09
Складова ІКТ	73,34	78,34	82,42	81,70	79,92

Згідно з метою нашого дослідження, розіб'ємо усю сукупність досліджуваних об'єктів (регіонів) на три кластери, які мають:

1 кластер – максимальні значення компонент комплексного показника економіки знань ($I - 0,69:0,83$);

2 кластер – середні значення компонент комплексного показника економіки знань ($I - 0,36:0,45$);

3 кластер – мінімальні значення компонент комплексного показника економіки знань ($I - 0,02:0,21$).

Отримані кластери, в залежності від рівня розвитку економіки знань у регіонах, наведено в *табл. 2.17*.

Проведені розрахунки дозволили виділити потужні та найбільш перспективні регіони-лідери – Харківський, Донецький, Дніпропетровський.

Головним і практично єдиним представником першого кластера, який має найвищі значення інтегральних показників за всіма трьома аналізованими складовими, є Донецький регіон. Той факт, що Донецький регіон було віднесено до першого кластера, пояснюється тим, що це промислово-розвинений регіон з високим науково-технічним потенціалом, на території

якого знаходяться підприємства, які мають державну підтримку і випускають конкурентоспроможну продукцію (рис. 2.19).

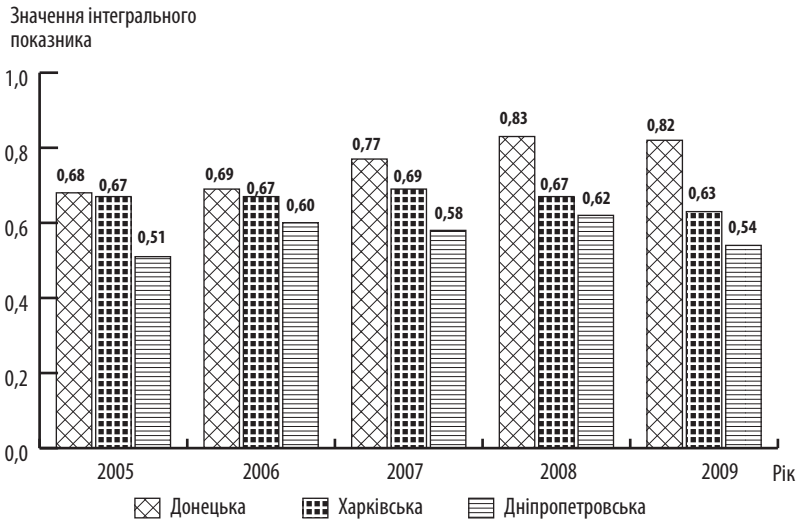

Рис. 2.19. Динаміка розподілу складових економіки знань за рівнями розвитку в Донецькому регіоні

У Донецьку – найбільша чисельність населення, унікальні паливно-енергетичні та мінерально-сировинні ресурси, чорноземи, солоні озера, джерела мінеральних вод, вихід до моря; 20% промислового виробництва України (металургія, хімія, нафтохімія, машинобудування та ін.), 26 тисяч МСП.

На території Харківського регіону розміщені підприємства, що випускають наукомістку продукцію (ДП ХМП «ФЕД», ВАТ «Турбоатом», Харківське авіаційне виробниче ДП (ХДАВП), ДП «Завод ім. Малишева»), тому таке зростання значень інтегральних показників було цілком очікуваним (рис. 2.20).

Крім того, є галузі п'ятого та шостого рівнів технологічного укладу: електронне устаткування, авіа- та машинобудування, фармацевтика, біотехнології, інформаційні технології, нові матеріали та ін.

Таблиця 2.17

Групування регіонів за кластерами в залежності від рівня розвитку економіки знань

Кластер	Граничні значення інтегральних показників	Розшарування регіонів				
		2005	2006	2007	2008	2009
1	Максимальні значення (I – 0,69;0,83)	Донецька	Донецька	Донецька	Донецька Дніпропетровська Харківська	Донецька Харківська
2	Середні значення (I – 0,36;0,45)	Дніпропетровська Запорізька Луганська Львівська Одеська Харківська	Дніпропетровська Запорізька Луганська Львівська Одеська Харківська	Дніпропетровська Запорізька Луганська Львівська Одеська Харківська	АРК Запорізька Луганська Львівська Одеська	Дніпропетровська Запорізька Львівська Одеська
3	Мінімальні значення (I – 0,02;0,21)	АРК Вінницька Волинська Житомирська Закарпатська Івано-Франківська Київська Кіровоградська Миколаївська Полтавська Рівненська Сумська Тернопільська Херсонська Хмельницька Черкаська Чернівецька Чернігівська	АРК Вінницька Волинська Житомирська Закарпатська Івано-Франківська Київська Кіровоградська Миколаївська Полтавська Рівненська Сумська Тернопільська Херсонська Хмельницька Черкаська Чернівецька Чернігівська	АРК Вінницька Волинська Житомирська Закарпатська Івано-Франківська Київська Кіровоградська Миколаївська Полтавська Рівненська Сумська Тернопільська Херсонська Хмельницька Черкаська Чернівецька Чернігівська	Вінницька Волинська Житомирська Закарпатська Івано-Франківська Київська Кіровоградська Миколаївська Полтавська Рівненська Сумська Тернопільська Херсонська Хмельницька Черкаська Чернівецька Чернігівська	АРК Вінницька Волинська Житомирська Закарпатська Івано-Франківська Київська Кіровоградська Миколаївська Полтавська Рівненська Сумська Тернопільська Херсонська Хмельницька Черкаська Чернівецька Чернігівська Луганська

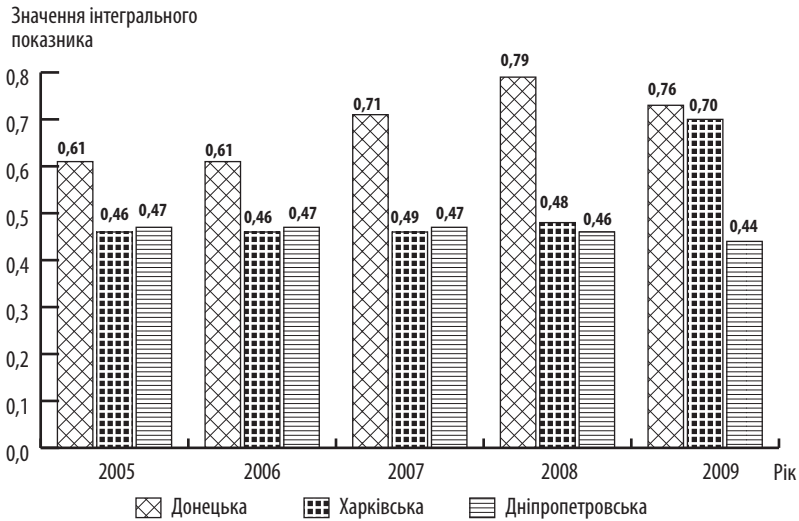

Рис. 2.20. Динаміка розподілу складових економіки знань за рівнями розвитку в Харківському регіоні

Експорт характеризується 50%-ю часткою високотехнологічної продукції. Технологічна складова імпорту – 38 % від загального об'єму. Наукові розробки вчених міста користуються попитом у світі, що підтверджується участю фахівців харківських інститутів (ХФТІ та ІСМА) у виготовленні унікального устаткування для реєстрації часток на Великому адронному колайдері у Церні.

Харківська інфраструктура підтримки інновацій включає у себе Технопарк «ІМК», Центр «Харківські Технології» (технологічний бізнес-інкубатор), Академічний науково-освітній комплекс «Ресурс», Регіональний центр сприяння бізнесу, Харківський регіональний центр розвитку та інвестицій, Індустріальний парк «Рогань», «Сіаіконова Долина» (спільний проект ТОВ «Телесенс» та НТУ «ХПІ»), Науковий парк (на базі АТ «ФЕД») та три великих інвестиційних проекти у сфері високих технологій – українсько-російський технопарк «Слобожанщина», Технополіс «П'ятихатки» на базі ННЦ «ХФТІ», ІТ-Парк «Інтелектроніка».

Для зміцнення позицій Харківського регіону та його остаточного переходу в перший кластер, на нашу думку, необхідно диверсифікувати систему фінансування всіх складових економіки знань і посилити роль публічно-приватного партнерства у всіх сферах економіки, що, в підсумку, повинно привести к зростанню рівня розвитку економіки знань у цілому. В цих умовах державно-приватне партнерство стає принципово новим сучасним інструментом фінансування стратегії розвитку економіки.

Другий кластер (усього лише 25% серед загальної кількості регіонів) становлять регіони, що мають середні значення інтегральних показників у розрізі компонент економіки знань, які не перевищують 0,5. Це найбільш розвинені освітні регіональні центри, які займаються впровадженням інноваційної продукції і мають розвинену інфраструктуру ІКТ. Найбільш численним (понад 70% серед загальної кількості регіонів) виявився третій кластер, що має низькі значення інтегральних показників, які характеризують рівень розвитку економіки знань. На жаль, це об'єктивні реалії сучасного розвитку економіки України.

Проведемо діагностику рівня розвитку економіки знань у розрізі компонент її комплексного показника. Середні значення компонент комплексного показника рівня розвитку економіки знань регіонів України наведено в *табл. 2.18*. Дані *табл. 2.18* свідчать, що головним проблемним моментом, який гальмує інтенсивний розвиток економіки знань у регіонах України протягом досліджуваного періоду у всіх трьох виділених кластерах, була «Інноваційна складова», що включає дві компоненти: науково-технічну та інноваційну діяльність.

У *табл. 2.19* наведено характеристику кластерів за період 2005–2009 рр. Компоненти рівня розвитку економіки знань у кожному кластері ранжувалися від більшого значення до найнижчого.

У такий спосіб були відібрані проблемні компоненти, характерні для регіонів окремого кластера, які протягом зазначеного періоду мають гірші значення, ніж інші компоненти. Аналогічно проводилося ранжування складових елементів визначених проблемних компонент і було ідентифіковано проблемні елементи. Детальний аналіз цієї інноваційної складової протягом 2005–2009 рр. у кожному регіоні даного кластера дозволив визначити, що для другого і третього кластерів найбільш низькі значення має саме

Таблиця 2.18

Середні значення компонент комплексного показника рівня розвитку економіки знань регіонів України в кожному кластері за період 2005–2009 рр.

№ кластера	Компонента «Інноваційна складова» (ІС)	Компонента «Освітня складова» (ОС)	Компонента «Складова ІКТ» (СІКТ)
I Кластер	0,54	0,63	0,74
II Кластер	0,27	0,43	0,44
III Кластер	0,08	0,28	0,15

Таблиця 2.19

Характеристика кластерів з точки зору проблемних компонент, визначених протягом 2005–2009 рр.

Кластер	Ранжування компонент рівня розвитку економіки знань	Проблемні компоненти	Ранжування складових елементів проблемних компонент	Проблемні складові елементи компонент
I Кластер	1.СІКТ (0,74) 2.ОС (0,63) 3.ІС (0,54)	ІС	1. ІД (0,55) 2. НТД (0,54)	-
II Кластер	1.СІКТ (0,44) 2.ОС (0,43) 3.ІС (0,27)	ІС	1. НТД (0,32) 2. ІД (0,21)	ІД
III Кластер	1.ОС (0,28) 2.ОСІКТ (0,15) 3.ІС (0,08)	ІС	1. НТД (0,10) 2. ІД (0,06)	ІД

Примітка: СІКТ – складова ІКТ; ОС – освітня складова; ІС – інноваційна складова; НТД – науково-технічна діяльність; ІД – інноваційна діяльність

інноваційна діяльність (ІД). Регіони, які потрапили до цих кластерів, характеризуються доволі низькими показниками кількості промислових підприємств, що впроваджують інновації, та незначною кількістю освоєних нових видів продукції у промисловості. В той час, як складові елементи компоненти «Інноваційна складова» в першому кластері мають майже однакові зна-

чення, які перевищують відмітку 0,5, що ще раз підтверджує їх лідируючі позиції. Виділимо головного представника в рамках кожного з отриманих кластерів – регіон-репрезентант, який за значеннями інтегральних показників за кожною з компонент комплексного показника оцінки рівня розвитку економіки знань найбільш приближений до середніх значень кластера (табл. 2.20).

Таблиця 2.20

Регіон-репрезентант у рамках кожного кластера

Клас-тер	Граничні значення інтегральних показників	Період				
		2005	2006	2007	2008	2009
1	Максимальні значення (I – 0,69;0,83)	Донецька	Донецька	Донецька	Донецька	Харківська
2	Середні значення (I – 0,36;0,45)	Одеська	Одеська	Одеська	Одеська	Одеська
3	Мінімальні значення (I – 0,02;0,21)	Житомирська	Житомирська	Житомирська	Житомирська	Житомирська

Отже, головним представником третього кластера став Житомирський регіон, другого – Одеський, першого – Донецький, за виключенням 2009 року, коли його місце посів Харківський регіон.

Далі проведемо детальну діагностику виявлених раніше проблемних компонент комплексного показника оцінки рівня розвитку економіки знань (компонента «Інноваційна складова») в рамках отриманих кластерів (табл. 2.21) на прикладі виділених регіонів-репрезентантів. Результати порівнянь значень проблемної компоненти «Інноваційна складова» та її елементів з середніми значеннями цих показників по всій сукупності регіонів у рамках відповідного кластера наведено у табл. 2.21.

З огляду на те, що протягом 3 років Донецький регіон був єдиним представником і, відповідно, репрезентантом першого кластера, його виключемо з подальших розрахунків. Отже, зосередимо увагу на другому та третьому кластерах.

Таблиця 2.21

Складові елементи проблемної компоненти «Інноваційна складова» в розрізі регіонів-репрезентантів з негативною динамікою та значенням нижче за середнє по групі

Кластер	Регіон/область	Елемент «науково-технічна діяльність»				
		2005	2006	2007	2008	2009
2	Одеська	x	x	x		X
3	Житомирська	x	x	x	x	X
Елемент «інноваційна діяльність»						
2	Одеська	x	x	X	x	x
3	Житомирська	x	x	X	x	x

Примітка: x відмічені ті складові елементи, значення яких були нижчі за середнє значення по групі та мали негативну динаміку в розглянутий період

Проведений перший етап оцінки показав, що майже за весь період, що аналізується, структурні елементи компоненти «Інноваційна складова» мали низькі значення, тож є доцільним провести додатковий аналіз у розрізі часткових показників, що характеризують елементи «Науково-технічна діяльність» та «Інноваційна діяльність» (табл. 2.22 та 2.23).

Таблиця 2.22

Часткові показники складових елементів проблемної компоненти «Інноваційна складова» в розрізі регіонів-репрезентантів з негативною динамікою та значенням нижче за середнє по групі, Одеський регіон (2 кластер)

Часткові показники	Од. виміру	Елемент «науково-технічна діяльність»				
		2005	2006	2007	2008	2009
1	2	3	4	5	6	7
Ступінь фінансування науки державою, виражений обсягом фінансування наукових та науково-технічних робіт	млн грн	x	x	x	x	x
Активність у сфері наукової роботи, виміряна обсягом наукових і науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій	млн грн	x	x	x	x	x

РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

Закінчення табл. 2.22

1	2	3	4	5	6	7
Рівень кадрової складової науки, визначений чисельністю фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи	осіб	x	x	x		x
Рівень захищеності прав інтелектуальної власності, виражений кількістю отриманих охоронних документів (патентів)	од.	x	x	x		x
Наукова активність суспільства, визначена чисельністю аспірантів та докторантів	осіб					
Фондоозброєність працівників основної діяльності	тис. грн					
Технічна оснащеність працівників основної діяльності						
Елемент «інноваційна діяльність»						
Масштаби інновацій, виміряні кількістю освоєних нових видів продукції у промисловості	од.				x	x
Готовність до інновацій, виражена кількістю промислових підприємств, що впроваджували інновації	од.	x	x	x	x	x
Впровадження прогресивних технологічних процесів у промисловості	од.	x	x	x	x	x
Рівень інноваційності, виражений обсягом реалізованої інноваційної продукції	тис. грн		x		x	x
Ступінь фінансування інновацій державою, виражений обсягом фінансування інноваційної діяльності	тис. грн	x	x		x	x

Таблиця 2.23

Часткові показники складових елементів проблемної компоненти «Інноваційна складова» в розрізі регіонів-репрезентантів з негативною динамікою та значенням нижче за середнє по групі, Житомирський регіон (3 кластер)

Часткові показники	Од. виміру	Елемент «науково-технічна діяльність»				
		2005	2006	2007	2008	2009
1	2	3	4	5	6	7
Ступінь фінансування науки державою, виражений обсягом фінансування наукових та науково-технічних робіт	млн грн	x	x	x	x	x

Закінчення табл. 2.23

1	2	3	4	5	6	7
Активність у сфері наукової роботи, виміряна обсягом наукових і науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій	млн грн	x	x	x	x	x
Рівень кадрової складової науки, визначений чисельністю фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи	осіб	x	x	x	x	x
Рівень захищеності прав інтелектуальної власності, виражений кількістю отриманих охоронних документів (патентів)	од.	x	x	x	x	x
Наукова активність суспільства, визначена чисельністю аспірантів та докторантів	осіб	x	x	x		x
Фондоозброєність працівників основної діяльності	тис. грн					
Технічно оснащеність працівників основної діяльності		x	x	x	x	x
Елемент «інноваційна діяльність»						
Масштаби інновацій, виміряні кількістю освоєних нових видів продукції у промисловості	од.		x	x	x	x
Готовність до інновацій, виражена кількістю промислових підприємств, що впроваджували інновації	од.					
Впровадження прогресивних технологічних процесів у промисловості	од.					
Рівень інноваційності, виражений обсягом реалізованої інноваційної продукції	тис. грн	x	x	x	x	x
Ступінь фінансування інновацій державою, виражений обсягом фінансування інноваційної діяльності	тис. грн	x	x	x	x	x

Таким чином, проведений аналіз дозволив виявити найбільш проблемні часткові показники складових елементів комплексного показника оцінки рівня економіки знань для регіону-репрезентанту другого кластера – Одеського регіону: ступінь фінансування науки державою, виражений обсягом фінансування наукових та науково-технічних робіт; активність у сфері наукової роботи, виміряна обсягом наукових і науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій; готовність до інновацій, виражена кількістю промислових підприємств, що впроваджували інновації; впровадження прогресивних технологічних процесів у промисловості.

Ці показники мають стабільну негативну динаміку та тенденції до зниження, що потребує негайного втручання державних органів з метою регулювання інноваційної діяльності в Одеському регіоні.

Аналогічний аналіз Житомирського регіону, як головного представника третього (найбільш багаточисельного) кластера, також дозволив виявити найбільш проблемні часткові показники складових елементів комплексного показника оцінки рівня економіки знань: ступінь фінансування науки державою, виражений обсягом фінансування наукових та науково-технічних робіт; активність у сфері наукової роботи, виміряна обсягом наукових і науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій; рівень кадрової складової науки, визначений чисельністю фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи; рівень захищеності прав інтелектуальної власності, виражений кількістю отриманих охоронних документів (патентів); рівень інноваційності, виражений обсягом реалізованої інноваційної продукції; ступінь фінансування інновацій державою, виражений обсягом фінансування інноваційної діяльності.

Як і очікувалось, кількість проблемних моментів більше у представника третього кластера, в який потрапили регіони з низькими значеннями усіх трьох складових компонентів комплексного показника рівня розвитку економіки знань.

Слід зазначити, що загальною характерною особливістю усіх проаналізованих кластерів є недостатній рівень фінансування науки та інноваційної діяльності з боку держави, а виявлені проблемні компоненти в кожному з кластерів повинні розглядатися як пріоритетні напрями регулювання при формуванні державної економічної політики.

Отже, проведений аналіз загального рівня розвитку економіки знань у розрізі трьох її складових: інноваційної, освітньої та інформаційно-комунікаційної (ІКТ) підтвердив наявність регіональних соціально-економічних диспропорцій та територіальної дезінтеграції, що свідчить про:

- 1) нездатність держави проводити цілісне й ефективне макроекономічне регулювання, оскільки реалізація певних макроекономічних інструментів (наприклад, монетарна або фіскальна політика) матиме ефективний вплив тільки на певні сегменти економіки чи території і не принесе загального очікуваного макроекономічного ефекту;

- 2) гальмування територіальної дифузії економічних ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних) і нововведень, як технологічних, так і інституційних, що означає ослаблену дію інтенсивних (інноваційних) чинників економічного зростання і посилення екстенсивних;
- 3) домінування екстенсивних факторів економічного зростання, що, в свою чергу, погіршує макроекономічні диспропорції, проявом чого є прискорення інфляційних процесів.

Проведене дослідження дозволить сформуванати територіальні зони, що поєднують науковий, освітній й інформаційний потенціали підприємств з певною спеціалізацією за напрямками діяльності, а також сприятиме відокремленню тих груп регіонів, які вимагають більшої уваги з боку державної влади з метою підвищення їх рівня розвитку.

Таким чином, було удосконалено методику оцінки рівня розвитку економіки знань, алгоритм розрахунку якої включає три взаємопов'язаних компоненти, що є структурними елементами економіки знань, має наукову обґрунтованість і об'єктивність, простоту та доступність розрахунків, конкретність і однозначність тлумачення отриманих результатів і може бути застосований органами державної влади в процесі управління рівнем розвитку регіонів України.

Слід зазначити, що такий підхід до оцінки рівня розвитку економіки знань дає можливість визначити місце (ранг), яке займає конкретний регіон у загальній сукупності регіонів, динаміку зміни рангів за певний проміжок часу, виявити проблемні компоненти та зробити висновки про тенденції розвитку економіки знань протягом певного періоду.

Наявність значних регіональних відмінностей у соціально-економічному розвитку вимагає впровадження ефективного механізму реалізації регіональної політики України, враховуючи всі можливі джерела фінансування регіональних програм, що й має стати напрямком подальших досліджень.

Розділ 3

ПЕРЕДУМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

3.1. Розвиток публічно-приватного партнерства в умовах економіки знань

У сучасному світі якість управління економікою знань є визначальним фактором конкурентоспроможності національних економік, а здатність до генерації, використання та розповсюдження нових знань стає базовою передумовою прискореного інтенсивного соціально-економічного зростання в країні. Процес інтелектуалізації основних факторів виробництва, перехід до нового укладу технологічного розвитку, в якому роль головного ресурсу виробництва починають відігравати знання та інформація, – це визначальна ознака нового типу економічного зростання та господарчих відносин, який проходить у рамках економіки знань. Досвід економічного розвитку провідних країн світу і світового господарства у цілому переконує в тому, що підвищення попиту на знання, знаннємісткі технології й продукти, зростання взаємозв'язку між ринками капіталів і новими технологіями спрямовує визначальний вектор економічної конкуренції у сферу мінливих переваг, які базуються на науково-технічних досягненнях та інноваціях. Тому формування економіки знань – один із найважливіших напрямів економічної політики в Україні.

Україна володіє високорозвиненим науковим потенціалом, який спроможний ефективно розв'язувати актуальні проблеми суспільного розвитку та вирішувати сучасні завдання. Запровадження в Україні економіки, яка ґрунтується на виробничому використанні знань, інформації та технологій, неможливе без реалізації та впровадження таких елементів системи, як: інтелектуальний потенціал суспільства – вертикаль «наука – освіта – виробництво»; система впровадження ІКТ у інноваційне виробництво – вертикаль «ІКТ – інновації – виробництво»; система інформатизації освіти та науки – вертикаль «ІКТ – освіта – наука»; адаптація до зовнішнього контексту інно-

ваційних перетворень; фінансові засади діяльності, за відсутності яких стає неможливим оновлення всіх цих систем. Отже, розвиток економіки знань в Україні вимагає, насамперед, розвитку науки та освіти, інновацій і технологій, інформації та комунікації. Все це забезпечить випереджальний темп розвитку економіки та сучасні стандарти життя суспільства.

В Україні за останні півтора десятка років спостерігається технологічне відставання від розвинених країн і, як наслідок, зниження конкурентоспроможності економіки нашої країни, гальмування розвитку високотехнологічних галузей промисловості, зниження якості робочої сили, неможливість використання сучасних добутоків інформаційних систем. Неефективна структура та висока енергоємність виробництва в Україні спонукають шукати нові способи підвищення ефективності господарської діяльності за рахунок наукоємних технологій. Аналіз стану інформатизації, розвитку систем зв'язку та телекомунікацій (див. п. 1.4) свідчить, що загальна ситуація у цій галузі не може бути визнана задовільною. У розвитку науково-технологічного потенціалу України (див. п. 1.2) спостерігалася тенденція до скорочення наукоємності виробництва, інтенсивності наукової активності, що, відповідно, спричинило припинення довготривалих фундаментальних досліджень та розробок, зменшення кількості наукових новинок світового рівня. Існують перешкоди для міжгалузевої наукової кооперації, створення і розширення інновацій та технологій.

Все це, в першу чергу, пов'язано із недостатніми обсягами фінансування, які у сфері науки та інновацій, техніки й технологій, освіти не відповідають загальноприйнятим тенденціям. У державному бюджеті не вистачає коштів, які б дозволили забезпечити усі перетворення, необхідні для реформування країни у напрямі розбудови економіки знань. Не вистачає коштів для фінансування науково-технічної діяльності, продукування та розповсюдження знань. Це звужує сферу діяльності в напрямку розвитку та використання компонентів економіки знань замість її розширення, а збереження таких тенденцій у подальшому може призвести до остаточного вибуття України із числа економічно розвинутих країн світу.

Одним з основних каналів розширення ресурсної бази й мобілізації невикористаних резервів для розвитку економіки знань може стати публічно-приватне партнерство (ППП) (рис. 3.1). PPP є одним із діючих механізмів,

які дозволяють вирішити існуючі проблеми: неможливість задовольнити зростаючі потреби в фінансових коштах за рахунок держбюджету та низьку ефективність витратності державних коштів.

Передумови встановлення партнерських відносин між органами виконавчої влади та приватним сектором

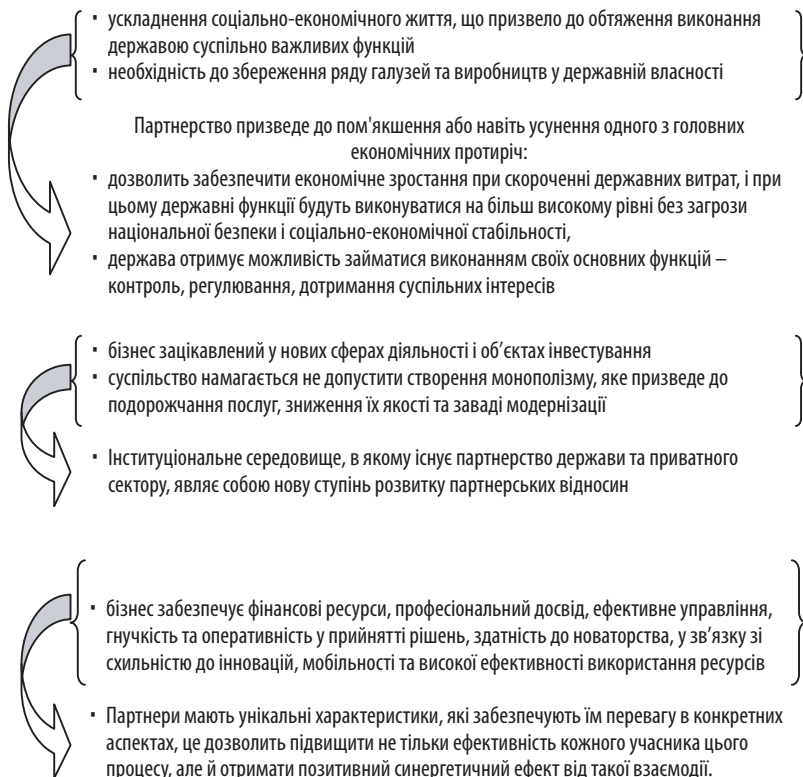

Рис. 3.1. Передумови використання публічно-приватного партнерства для розвитку економіки знань (авторська розробка)

Проблеми залучення приватного капіталу до інвестування в галузі, які традиційно були фінансовані з держбюджету, а особливо розвиток освіти, науки та технологій, знаходяться в центрі уваги дослідників більшості розвинутих країн світу. Використання публічно-приватного партнерства як механізму фінансування пріоритетних галузей у різних країнах висвітлено в працях зарубіжних і українських учених, а також у численних законодавчих актах, нормативно-правових документах, програмних та аналітичних документах ОЕСР, Європейської Комісії та інших. Основні положення теорії господарського партнерства держави і приватного сектора розглянуто в працях вітчизняних та зарубіжних учених. Так, М. Джеррард [453] розглядає партнерство як самостійну форму господарювання та різноманітність цих форм у різних видах економічної діяльності. В. Варнавський [62; 63; 64] досліджує партнерства як інституціональні перетворення державного сектора економіки, їх форми, проекти та ризики, що їх супроводжують. Проблемам теорії та практики реалізації публічно-приватного партнерства приділили увагу такі науковці, як П. Бруссер [46.], М. Дерябина [125], Н. Дутко [136], К. Павлюк [303], А. Панкратов [304], А. Федулова [390], П. Шилепницький [426], О. Головінов [95], В. Євченко [139], В. Жежуха [147]. Також було виділено та досліджено особливості впровадження публічно-приватного партнерства в окремих галузях економіки, а саме в транспортній інфраструктурі та енергетиці [73; 69; 72; 70; 71; 146; 161], комунальному господарстві [145; 264; 345]. І. Запатріна [158; 159;] акцентує увагу на унікальності механізму публічно-приватного партнерства, який дозволяє залучати додаткове фінансування та розглядає проблеми державної інвестиційної підтримки реалізації ППП. Таким чином, значну увагу приділено проблемам обґрунтування теоретичних аспектів розвитку ППП, аналізу світового досвіду впровадження моделей ППП, особливості їх реалізації в окремих сферах господарювання.

Світові тенденції свідчать про стрімкий розвиток ППП, особливо в галузях, що сприяють розвитку економіки знань у країні. Це підтверджує динаміка фінансування ППП у світі (рис. 3.2). У 2010 році лідерами у обсязі приватного фінансування були Ісландія та Індія (13,9% та 13,% загального підсумку відповідно), Російська Федерація (4,8%) і Бразилія (3,9%), тобто країни, що демонстрували високі темпи економічного зростання у передкризовому періоді.

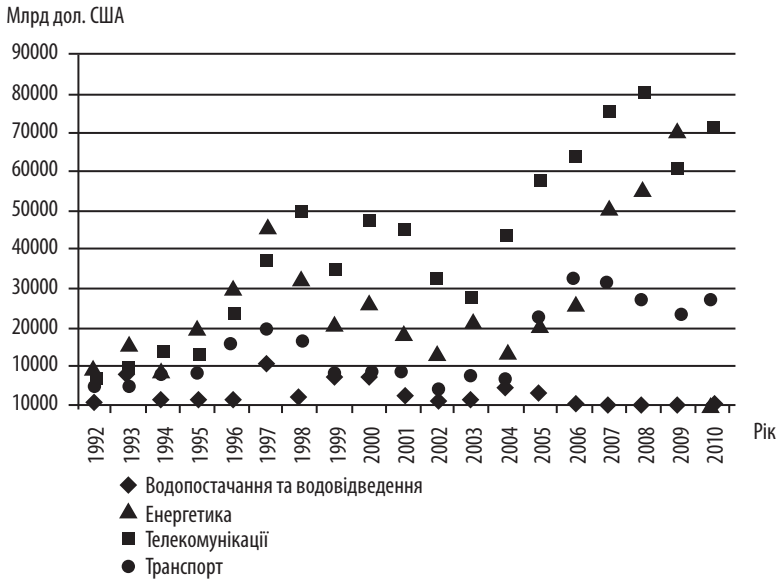

Рис. 3.2. Динаміка обсягів фінансування із залученням приватних партнерів у світі (216 країн) за галузями

Джерело: розраховано за даними Всесвітнього банку. – Режим доступу: www.worldbank.org/indicators

При цьому у країнах з середнім рівнем доходу (lower middle income) загальний обсяг фінансування склав 66,72 млрд дол. США. Водночас необхідно відмітити швидкий розвиток ППП у Китаї, де лише у 2010 році започатковано інфраструктурних проектів на суму 771 млн дол. США. Слід зазначити, що за структурою фінансування сфера комунікацій має найбільшу питому вагу та тенденцію до постійного зростання фінансових коштів.

На відміну від загальносвітової тенденції, в країнах Європи обсяги фінансування та кількість проектів, що пов'язані із розвитком телекомунікацій, дуже низькі. Проте значну частку в структурі фінансування займає освіта, що свідчить про розуміння необхідності розвитку економіки знань, хоча дії уряду в цьому аспекті не є комплексними та послідовними (рис. 3.3).

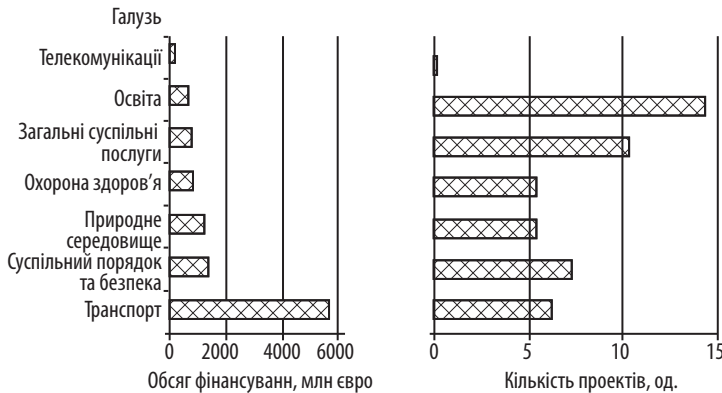

Рис. 3.3. Кількість проектів та загальна сума фінансування в рамках ППП за сферами діяльності на початок 2011 р., розраховано авторами за [459]

Усе ж європейські країни активно беруть участь у фінансуванні моделей публічно-приватного партнерства (рис. 3.4). У 2007 році обсяги фінансування досягли свого максимуму (майже 30 млрд дол. США). Проте з 2008 року спостерігається спад, що пояснюється наслідками світової фінансової кризи. У 2010 році тенденція стає позитивною, що свідчить про подальший розвиток публічно-приватного партнерства як інструменту фінансування навіть у період кризових явищ.

Як видно з рис. 3.5, публічно-приватне партнерство найбільш розвинуто у таких європейських країнах, як Великобританія, Франція, Німеччина та Іспанія.

Значні кошти в рамках ППП фінансує і Польща, яка демонструє значний розвиток і вже показує доволі високий рівень конкурентоспроможності відносно інших слов'янських країн.

Потенціал ППП в Україні реалізується недостатньою мірою, про що свідчать показники обсягів фінансування із залученням приватного сектора на засадах ППП в Україні. Загальні обсяги інвестицій в інфраструктурні проекти на основі форм ППП в Україні протягом 1990–2010 років становили лише 9,8 млрд дол. США (1,6% загального підсумку), з яких 97,5% припадало на телекомунікаційний сектор. Загалом, немає стійкої тенденції до розширення фінансування на основі ППП. Лише сфера телекомунікацій відзнача-

ється відносно систематичним фінансуванням протягом 1992–2010 рр., що пояснюється стратегією держави на розвиток інформаційного суспільства (табл. 3.1).

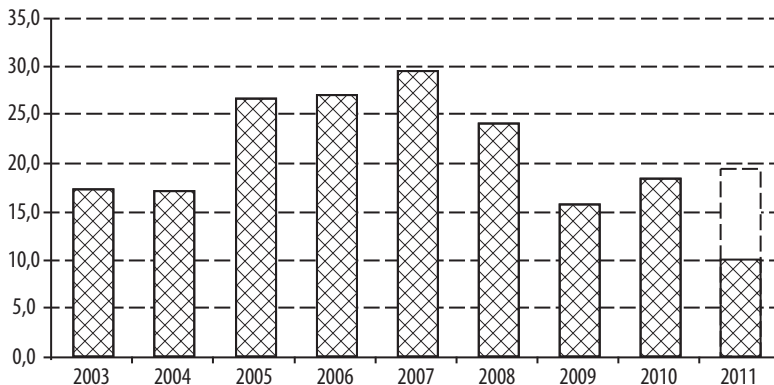

Рис. 3.4. Динаміка обсягів фінансування з залученням приватних партнерів у країнах Європи на початок 2011 р., розраховано авторами за [459]

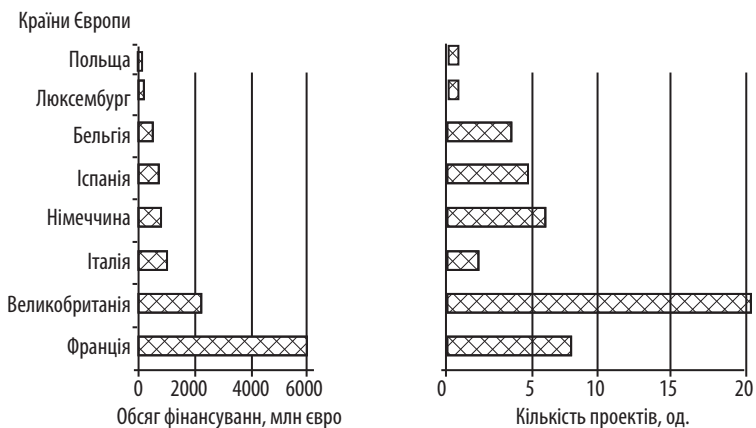

Рис. 3.5. Кількість проектів та загальна сума фінансування в рамках ППП за країнами Європи, початок 2011 р., розраховано авторами за [459]

Таблиця 3.1

Динаміка інвестицій на основі публічно-приватного партнерства в Україні

Рік	Енергетика	Телекомунікації	Транспорт	Водопостачання та водовідведення	Усього
1992	0	10,6	0	0	10,6
1993	0	72	0	0	72
1994	0	10	0	0	10
1995	0	18	0	0	18
1996	0	316,5	0	0	316,5
1997	0	186,5	0	0	186,5
1998	0	331,3	0	0	331,3
1999	0	242,3	0	0	242,3
2000	0	206,3	0	0	206,3
2001	160	254,5	0	0	414,5
2002	0	186,4	0	0	186,4
2003	0	370,3	0	0	370,3
2004	0	738	0	0	738
2005	0	1407,3	0	100	1507,3
2006	0	865,2	0	0	865,2
2007	0	1345,8	0	0	1345,8
2008	0	1363,8	0	102	1465,8
2009	54	934	130	0	1118
2010	10,9	412,5	0	0	423,5
Усього	224,9	9271,4	130	202	9828,3

Джерело: складено за даними Всесвітнього Банку. – Режим доступу: www.worldbank.org/indicators

Аналіз динаміки обсягів фінансування на основі ППП свідчить про те, що потенціал публічно-приватного партнерства в умовах розвитку складових економіки знань було використано недостатньо. Незважаючи на широке розповсюдження та розвиток публічно-приватного партнерства в розвине-

них країнах, відчувається непослідовність досліджень фінансування складових економіки знань у регіонах України.

У зв'язку із цим недостатньо вивченими залишаються наступні питання:

- економічне обґрунтування впровадження ППП в економіку регіонів;
- необхідність та потенціал ППП для розвитку складових економіки знань, можливості впровадження та вплив моделей ППП в програми інформаційного суспільства, реформування та фінансування освіти та науки, розвитку інновацій.

З погляду цілей і завдань сумісної діяльності держави і бізнесових структур, саме економіка знань є тією цариною економіки, де складно знайти альтернативу партнерству. Виділимо найбільш значущі причини, які обумовлюють необхідність публічно-приватного партнерства для розвитку економіки знань (рис. 3.6).

Як випливає із наведеної схеми, однією з головних причин використання ППП у діяльності є необхідність забезпечення високого рівня конкурентоспроможності економіки України на зовнішніх ринках. Крім того, для розвитку економіки знань необхідно створення не тільки загальних інституціональних умов, але й підтримка суспільно значущих проектів, що мають відносно низьку комерційну ефективність і високий рівень ризиків.

Стратегічне значення публічно-приватного партнерства полягає у використанні його переваг для забезпечення взаємодії наукового й бізнес-середовища, створення інноваційних продуктів, що відповідають сучасним вимогам внутрішнього й глобального ринків.

У науково-технічній та інноваційній сферах формалізація відносин у рамках публічно-приватного партнерства здійснюється у вигляді певних програм та проектів, спрямованих на вирішення окремих проблем відповідно до визначених національних пріоритетів [382, с. 109]. Реалізація програм у рамках ППП припускає не тільки фінансове забезпечення проекту, а й створення та забезпечення функціонування відповідної інфраструктури.

В Україні розвиток партнерства держави та бізнесу знаходиться на початковій стадії. Складність процесу становлення механізму публічно-приватного партнерства пов'язано із відсутністю:

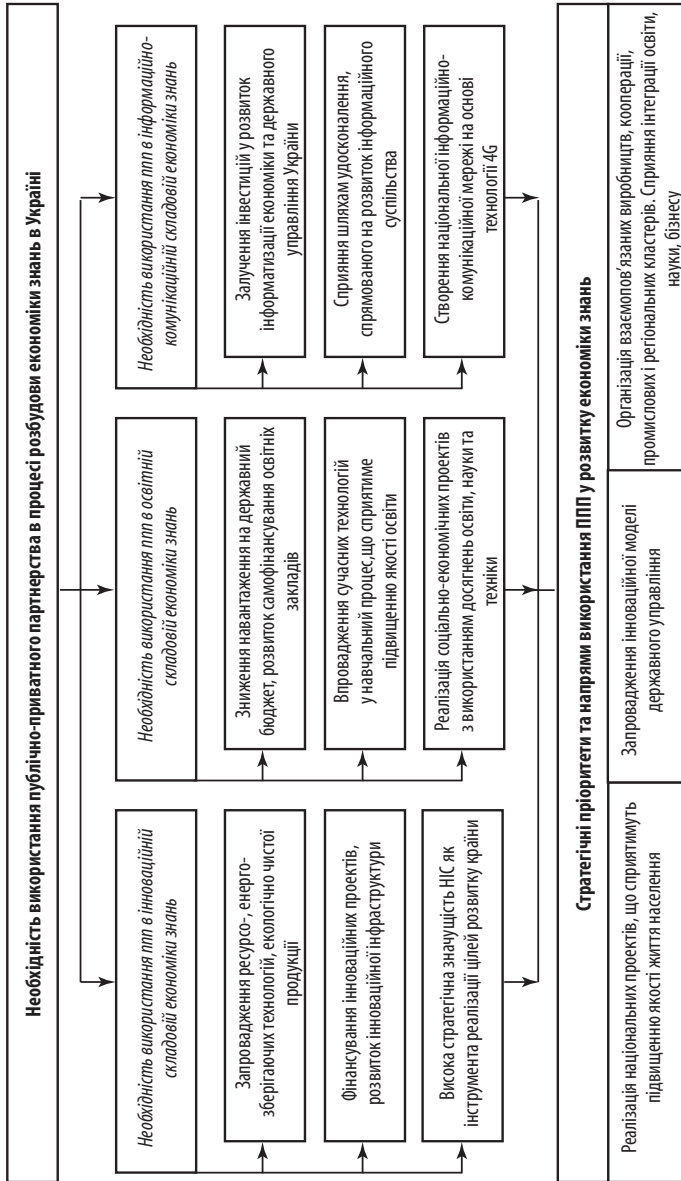

Рис. 3.6. Необхідність розвитку публічно-приватного партнерства в контексті формування економіки знань (авторська розробка)

- концептуальних засад публічно-приватного партнерства на законодавчому рівні;
- комплексного дослідження використання різних моделей публічно-приватного партнерства;
- обґрунтування оптимальних форм для вітчизняної практики у процесі реалізації стратегічних суспільних і приватних ініціатив;
- відповідного методологічного забезпечення та обґрунтування публічно-приватного партнерства як науково-практичної категорії.

Зважаючи на комплексний характер та багатогранність проблеми публічно-приватного партнерства, на наш погляд, подальші розробки у цій сфері мають стосуватись кількох напрямів (рис. 3.7).

Рис. 3.7. Напрями дослідження публічно-приватного партнерства (авторське бачення)

На даному етапі розвитку ППП, насамперед, відчувається гостра потреба у виробленні теоретико-методологічних аспектів та розуміння ролі і місця ППП у системі інших категорій економічної теорії, що обумовлює актуальність узагальнення та удосконалення знань щодо розуміння сутності поняття ППП, розкриття його з точки зору загального, системного та класифікаційного підходів.

На наш погляд, досліджуючи явище публічно-приватного партнерства, у відповідності з критеріями науковості, є сенс починати з етимології слів, які покладені в основу терміну. Для позначення партнерства держави і приватного сектора у світовій економічній літературі та практиці використовується термін «Public-Private Partnerships». Поняття PPPs у вітчизняній літературі часто перекладається як «державно-приватне партнерство», «приватно-державне партнерство», «публічно-приватне партнерство» або «приватно-державна кооперація».

Термін «публічно-приватне партнерство» краще відображає зміст даного поняття і найбільш точно відтворює сутність відносин різних секторів економіки, оскільки в якості публічного партнера в закордонній практиці часто виступають не лише органи державної влади, а також органи місцевого самоврядування, громадські організації та благодійні фонди (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Суб'єкти публічно-приватного партнерства

Публічні партнери	Приватні партнери
Органи державної влади Органи місцевого самоврядування Державні установи Громадські організації	Юридичні особи (підприємства) Приватні підприємці (меценати) Фінансово-кредитні організації Благодійні фонди

Такий термін охоплює різні рівні публічної влади, передбачає можливість застосування цього інструменту не тільки на державному, а й на місцевому або регіональному рівнях, розширюючи сфери його впровадження не тільки для великомасштабних проектів, а й для невеликих, але важливих для місцевих громад. Держава тут виступає як публічний інститут, який представляє суспільний інтерес, що відображає специфіку даного процесу. Елемент пу-

блічності стрімко зростає, коли до партнерства держави та приватного сектора приєднуються організації громадянського суспільства, і отримує риси соціального партнерства, який на порядок розширює суспільну роль проєктів ППП [354, с. 19]. Тому ми вважаємо, що найбільш вірним і дослівним перекладом є поняття «публічно-приватне партнерство», у зв'язку із чим надалі будемо вживати цей термін.

Проте у працях українських і російських науковців найчастіше використовується поняття «державно-приватне партнерство», як таке, що більш одноманітно сприймається нашою громадськістю. Крім того, у країнах із перехідною економікою, де недостатньо розвинуті інститути громадянського суспільства, пропозиції про партнерство, як правило, надходять від органів державної влади чи місцевого самоврядування, за таких умов поняття «державно-приватне партнерство» відображає провідну роль держави [375, с. 12]. Тому у нашому дослідженні поняття «державно-приватне» та «публічно-приватне» партнерство сприйматимуться як синоніми.

У світі сьогодні існує багато трактувань поняття ППП: від визначень Організації Об'єднаних Націй та Всесвітнього банку до науково-теоретичних його визначень окремими науковцями. Серед економістів й досі немає єдиної точки зору з приводу цього питання. В українській практиці сьогодні під одним поняттям «публічно-приватне партнерство» доволі часто розуміють зовсім різні явища, механізми, організаційні форми. Проте загально визнаного трактування поняття зараз не існує, як не існує і системного розуміння явища на державному рівні. З цього приводу нами пропонується, насамперед, провести комплексне дослідження сутності визначення «публічно-приватне партнерство» та надати науково-обґрунтоване трактування цієї діфініції. Для цього запропоновано методичний підхід до визначення поняття «публічно-приватне партнерство». Процедура дослідження змістовного складу ППП за допомогою критеріїв морфологічного аналізу наведена на *рис. 3.8*.

У відповідності до алгоритму, дослідимо та проаналізуємо визначення, які використовують вітчизняні та зарубіжні науковці (Додаток Ж, табл.Ж.1). Проведений аналіз показав відсутність повноти змісту терміну, що потребує узагальнення і доповнення. Більшість визначень, на наш погляд, відносяться до загальнотеоретичного та наукового підходів, що по-

яснюється відсутністю досвіду реалізації проектів ППП в Україні. Відмінності у підходах науковців пояснюються спрямованістю лише на один або кілька аспектів суспільного життя, в якому використовується ППП. Саме тому підходи до визначення різняться з притаманними їм особливостями та науковою цілеспрямованістю.

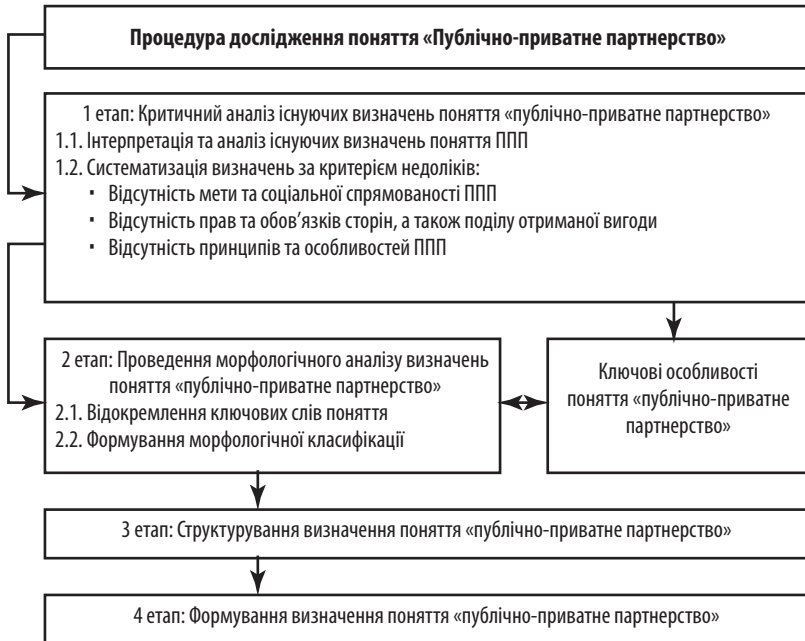

Рис. 3.8. Процедура формування визначення поняття «публічно-приватне партнерство» з використанням морфологічного аналізу

Аналіз дозволив класифікувати існуючі думки науковців з приводу сутності поняття ППП (Додаток Ж) та зазначити ключові особливості, які будуть покладені в основу структурування визначення терміну ППП. Ці ознаки притаманні усім видам партнерства. Такі характерні особливості, *по-перше*, дозволяють виділити ППП в особливу економічну категорію та відокремити даний механізм від інших форм взаємодії держави та бізнесу, а, *по-друге*, їх наявність є обов'язковою для кожного партнерського проекту (рис. 3.9).

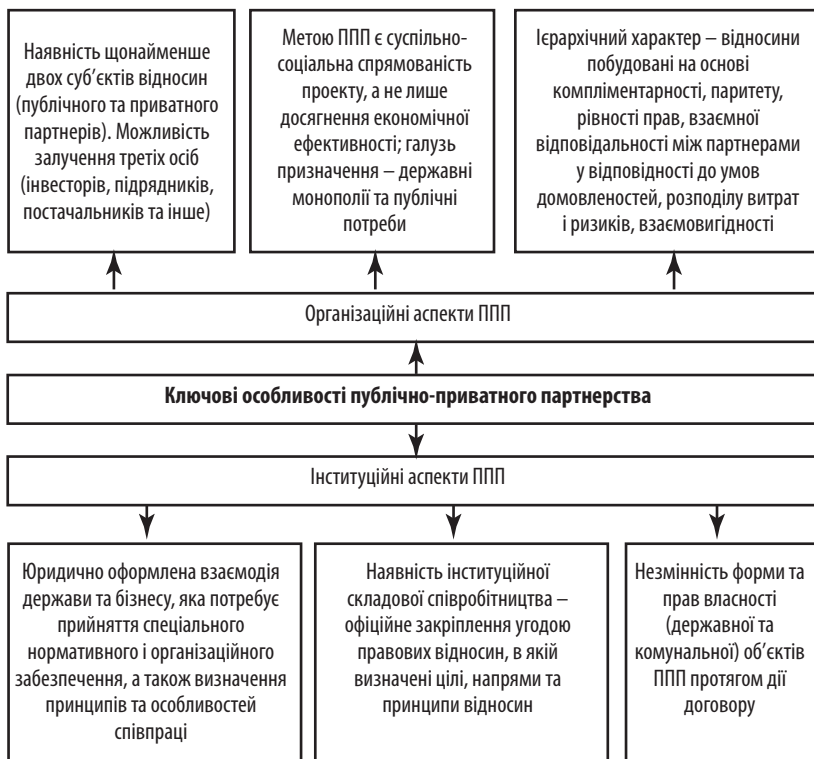

Рис. 3.9. Ключові особливості PPP (авторське бачення)

Проведений морфологічний аналіз розглянутих трактувань поняття PPP дав змогу конкретизувати ключові слова явища PPP. Так, у визначенні поняття «публічно-приватне партнерство» використовуються наступні ключові слова: система, можливість, форма, сукупність, проект (Додаток Ж, табл. Ж.2). У межах ключового слова ми визначили морфологічну класифікацію сутності поняття PPP за такими словосполученнями: система взаємовідносин або система співробітництва; форма організації, форма альянсу, форма взаємодії або форма співпраці; проект угоди; можливість залучити або можливість передачі; сукупність принципів, інститутів, інструментів. Це дає можливість конкретизувати визначення в межах особливостей PPP та його призначення.

Вибір компонентів дефініції необхідно робити, виходячи із природної сутності, яка покладена в основу терміна. Згідно тлумачних словників [74, с. 793], партнерство – це добровільна співпраця, система взаємовідносин або форма співробітництва. При побудові визначення можна використовувати будь-яке з зазначених варіантів, адже вони є синонімами і повною мірою відображають сутність процесу. Наявність акценту на присутність у партнерстві щонайменше двох сторін (публічної структури та приватного сектора) є обов'язковою, що обумовлено самим терміном. Також при побудові визначення необхідно звернути увагу на ключові характеристики поняття, а саме: соціальна спрямованість проекту, просторово-часові рамки угоди, офіційне закріплення правових відносин, а також права та обов'язки сторін; що відособить поняття ППП від іншої економічної категорії.

Проведене дослідження виділених критеріїв побудови визначення дозволило запропонувати наступне трактування цього поняття: *публічно-приватне партнерство* – це система взаємовідносин між публічним та приватним секторами на строковій договірній основі, яка об'єднує ресурси обох партнерів з відповідним розподілом ризиків, відповідальності та винагород (відшкодувань) з метою ефективної реалізації суспільно значущих проектів, досягнення соціально-економічного ефекту.

Авторське визначення враховує теоретико-методологічні аспекти публічно-приватного партнерства та принципи співпраці; розкриває організаційно-технічні аспекти механізму партнерства, який носить терміновий характер, заздалегідь визначену структуру та кінцевий результат – досягнення суспільно значущого ефекту. На відміну від існуючих визначень, автором було враховано принципи повноти, раціональності, етимології та логічності при побудові компонентів дефініції, що відбиває економічну природу поняття. Це дає можливість кращого розуміння всіх особливостей співпраці, дозволяє відрізнити дане поняття від інших відносин у теорії змішаної економіки і сприятиме розробці практичних рекомендацій та схем реалізації ППП з урахуванням принципів державного управління.

Важливим моментом дослідження є також проведення класифікації видів, форм та моделей ППП. Аналогічно із численними варіантами щодо визначення поняття «публічно-приватне партнерство», в економічній літературі мають місце підходи стосовно визначення видів партнерства та

їх класифікації. Проте результати аналізу видів ППП дозволяють зробити висновок про недостатню визначеність, складність та комплексність цього поняття, відсутність систематизованого підходу до класифікації ППП, їхню роздробленість, неінформативність та непрактичність. Такий стан, в першу чергу, пов'язаний зі складністю та широтою існуючого визначення цього поняття, а також його впливом на всі суттєві аспекти розвитку держави й, як наслідок, класифікацією ППП відповідно до різних напрямків, сфер, галузей та інше. Все це зумовило потребу у побудові дослідження та подальшого удосконалення класифікаційного підходу до визначення сутності публічно-приватного партнерства.

Прийнята в світовій практиці класифікація публічно-приватного партнерства виокремлює зазвичай такі його форми, як контракти, оренда, концесія, угода про розділ продукції, спільні підприємства, яких загалом додержуються більшість вітчизняних та зарубіжних авторів-економістів. Проаналізуємо зазначені форми з точки зору предмету розподілу між партнерами прав власності, витрат і ризиків, використовуючи характеристики, які пропонуються авторами [29, с. 6; 95, с.45; 195; 354; 359], що досліджують публічно-приватне партнерство (Дод. Ж. табл. Ж.3).

На основі дослідження та аналізу робіт авторів [29, с. 7; 59, с. 44; 205; 256; 426, с. 1015] нами було узагальнено знання про різновиди ППП та розроблено авторський підхід до систематизації видів публічно-приватного партнерства, який дав нам змогу виявити найсуттєвіші, на нашу думку, класифікаційні ознаки проєктів ППП та представити їх узагальнену класифікацію. Це дозволить не тільки усвідомити їх роль у розвитку суспільства, але й оцінити ефективність та спрямованість партнерства, встановити зв'язки між учасниками процесу, визначити перспективність майбутніх проєктів, а також створити економічні механізми й організаційні форми управління проєктами ППП. Класифікація враховує аспекти взаємодії суб'єктів партнерства та дозволить використовувати ті моделі, які є ефективними в конкретному випадку (рис. 3.10).

Основним принципом побудови класифікації було відокремлення основних істотних ознак та етапів публічно-приватного партнерства, які породжують принципово різні моделі взаємодії. Зазначена класифікація збудована із врахуванням її можливого використання, адже виділені ознаки є важли-

Рис. 3.10. Класифікація форм публічно-приватного партнерства (авторська розробка)

вими під час управління проектами ППП, тому цінністю цієї класифікації є опис кожного виду проекту за певною ознакою, що полегшуватиме роботу управління.

Більшість наукових досліджень з проблем розвитку публічно-приватного партнерства націлено на вивчення методологічних, юридичних та управлінських аспектів партнерств, про що свідчать існуючі класифікаційні ознаки ППП, наведені на рис. 3.10. Початковим критерієм ефективності реалізації ППП на практиці є узгодження фінансово-економічних аспектів партнерства. Проте дотепер належним чином не досліджено форми державної фінансової підтримки розвитку публічно-приватного партнерства.

Отже, вважаємо доцільним введення ще однієї класифікаційної ознаки, яка буде визначати та попереджувати певні проблеми при формуванні та реалізації проектів ППП, а саме систематизація моделей ППП за видами та джерелами державної фінансової підтримки (див. рис. 3.10).

Запропонована класифікаційна ознака дозволить відібрати ті моделі державної підтримки, які є прийнятними для проекту, отримати більш деталізовану інформацію для ефективного управління витратами та підвищення ефективності діяльності всіх учасників ППП загалом, а також сприятиме оптимізації фінансових потоків у процесі реалізації проекту.

Розглянуті форми партнерства створюються на певний строк із метою здійснення конкретного проекту і завершують своє існування після його реалізації. Схема представляє собою реально існуючі та теоретично можливі форми ППП. Класифікація за наведеними ознаками не є вичерпною та абсолютною, адже множина класифікаційних ознак практично нескінченна і може бути доопрацьована, в залежності від постановки дослідницької мети.

ППП сприяє активізації діяльності та гнучкості підприємницьких структур, створює для них сприятливі умови господарювання, дозволяє залучити в державний сектор додатковий капітал, підвищити рівень менеджменту та ефективність діяльності, у зв'язку з чим розробка практичних методів та підходів здійснення ППП стає вкрай актуальною. Саме проекти ППП дають позитивний ефект для економіки, так як об'єднання ресурсів приватного бізнесу та регулюючих функцій держави дозволяє не тільки забезпечити просте розширене відтворення на підприємствах, але й досягти синергетичного

ефекту, забезпечити вклад у вирішення перспективних завдань зміцнення конкурентоспроможності держави. Необхідність та доцільність використання механізмів ППП та його роль у розвитку економіки України уособлено у тих можливостях та загрозах, сильних і слабких сторонах, які отримує кожен з учасників проекту (табл. 3.3).

Таким чином, підвищення конкурентоспроможності України неможливе без розвитку економіки знань, а саме: інновацій, освіти та ІКТ. Проте держава не спроможна реалізувати весь наявний потенціал, що пов'язано із недостатнім рівнем фінансування пріоритетних напрямів розвитку економіки України. Сучасна світова тенденція – це розвиток співробітництва державних та підприємницьких структур та закріплення механізмів ППП у стратегічних документах країни.

Партнерство виступає мірилом стану інституційного середовища, рівня розвитку і якості інститутів національної економіки. Отже, сучасна держава суттєво міняє стратегічні напрями та форми своєї участі не тільки у взаємодії із бізнесом, але й в економіці та суспільному житті.

Публічно-приватне партнерство сприяє максимальному використанню унікальних можливостей кожного з учасників співробітництва: держава, в першу чергу, співпрацюючи з бізнесом, отримує зниження навантаження на бюджет та можливість реалізації стратегічних програм розвитку. При цьому різноманітність форм та сфер застосування публічно-приватного партнерства роблять його універсальним механізмом для вирішення цілового ряду завдань – від створення та розвитку інфраструктури до розробки та адаптації нових перспективних технологій.

Проведене дослідження підтвердило необхідність використання публічно-приватного партнерства саме в рамках розвитку економіки знань. Аналіз сутності та ключових ознак ППП дасть змогу спрямувати особливості такого партнерства на досягнення максимального результату. Формування класифікації дозволило виділити проблемні моменти та невіршені питання ППП, а саме участь державного партнера в процесі фінансування.

Таблиця 3.3

Матриця SWOT-аналізу для учасників реалізації ППП

Можливості	Загрози	Сильні сторони	Слабкі сторони
1	2	3	4
Публічний партнер			
<ul style="list-style-type: none"> • Покращення інвестиційного клімату, інвестиційної та інноваційної активності • Реконструкція стратегічно-важливих об'єктів для держави (житлово-комунальний комплекс, соціальна інфраструктура, оборона, інше) та вирішення системних проблем розвитку галузей економіки • Залучення сучасних високоєфективних технологій у розвиток інфраструктури, що дозволить розвивати економічний потенціал та переваги України • Оптимізація структури інвестування та залучення недержавного фінансування для інвестицій в об'єкти суспільного значення • Активізація бізнес-процесів за рахунок залучення нового капіталу • Можливість розподілити та передати частину ризиків партнеру 	<ul style="list-style-type: none"> • Можливість нечесних намірів з боку приватного партнера • Ризики, які несе державний партнер, у випадку не завершення проєкту • Можуть призвести до негативних політичних наслідків та втрати фінансових ресурсів 	<ul style="list-style-type: none"> • Високий рівень управління державними активами • Збереження прав власності на об'єкти стратегічної важливості держави • Збільшення надходжень до бюджету та відповідно ВНП • Скорочення державних витрат на експлуатацію об'єктів інфраструктури • Високий рівень стабільності та стійкості 	<ul style="list-style-type: none"> • Недосконалість нормативно-правової бази (в тому числі тарифного та податкового законодавства) • Відсутність інституціональної структури регулювання ППП • Збереження ознак державного монополізму в політиці регулювання проєктів • Відсутність кваліфікованих кадрів управління ППП • Відсутність довіри у приватного партнера до держави • Корупція, що перешкоджає прозору тендерному відбору • Політичні, макроєкономічні та податкові ризики
Приватний партнер			
<ul style="list-style-type: none"> • Легальне інвестування коштів та отримання прибутків • Розширення цільового ринку та території своєї справи, отримання держзамовлення • Зниження довгострокових ризиків ведення бізнесу. Використання закордонного досвіду 	<ul style="list-style-type: none"> • Ризик тарифного регулювання (відсутність можливості встановлення економічно обґрунтованого тарифу, повернення вкладених інвестицій) 	<ul style="list-style-type: none"> • Необхідні ресурси для прискорення будівництва необхідних об'єктів • Низькі транзакційні витрати 	<ul style="list-style-type: none"> • Недостатні фінансові ресурси • Обсяги виробництва надто малі, щоб бути спроможними реалізовувати значні проєкти самостійно. Це вимагає залучення декількох партнерів

Закінчення табл. 3.3

1	2	3	4
<ul style="list-style-type: none"> Довгострокове розміщення інвестицій під державні гарантії Усунення бюрократичних перешкод між державним та приватним сектором Пряма державна підтримка й участь 	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність механізмів ППП та фінансової відповідальності держпартнера 	<ul style="list-style-type: none"> Добра система контролю якості Відповідність технологій сучасним вимогам 	<ul style="list-style-type: none"> Вразливість партнера до незначних економічних коливань
Суспільство			
<ul style="list-style-type: none"> Отримання більш якійсної та безпечної послуги, в тому числі за рахунок введення інновацій Збільшення кількості робочих місць, розвиток інфраструктури регіону Установлення мінімально допустимих тарифів на послуги Підвищення гарантій економічної безпеки за рахунок забезпечення постійного постачання споживачів життєво-необхідними ресурсами (газ, вода, тепло, електроенергія) 	<ul style="list-style-type: none"> При реалізації проекту ППП виникає відсутність конкуренції на даному сегменті ринку, що призводить до підвищення ціни та не сприяє ефективності виробництва Ризик втрати державного контролю та участі над суспільним об'єктом 	<ul style="list-style-type: none"> Наявність великої кількості об'єктів та можливостей для покращення всіх сфер життя населення з використанням моделей ППП 	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність інституту суспільної власності та організації, які б управляли та регулювали певні аспекти реалізації ППП моделей

3.2. Методичний підхід до оцінки потенціалу використання публічно-приватного партнерства як інструменту регіонального розвитку економіки знань

Основною проблемою в процесі формування економіки знань у регіональному розрізі є відсутність необхідного ресурсного забезпечення. Ефективне управління фінансовими ресурсами та створення відповідної фінансової бази окремого регіону є першочерговими для досягнення стабільної конкурентоздатної держави в умовах формування економіки знань.

В умовах суттєвої обмеженості бюджетних коштів (як державного, так і місцевих бюджетів) основним джерелом фінансування можуть стати кошти приватного інвестора. Співпраця держави і приватного сектора у рамках моделі публічно-приватного партнерства характеризується високою ефективністю і результативністю щодо вирішення пріоритетних суспільно-важливих проблем, які є стратегічними цілями держави – це освіта, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, впровадження інновацій на всіх рівнях економіки тощо, у тому числі на регіональному рівні.

Вагомий внесок у формування механізмів фінансування регіонального розвитку внесли провідні вчені-економісти: М. Бутко [57], О. Василик [67], М. Карлін [186], І. Луїна [239], В. Опарін [295], Я. Побурко [314], В. Федосов [389] та багато інших. Проте проблеми фінансування діяльності та розвитку регіонів були досліджені вченими-економістами не достатньо повно, та не охоплювали всі можливі аспекти взаємодії. Державне фінансування у регіони України досліджували: І. Вахович [68], М. Войнаренко [81], З. Герасимчук [90; 92], К. Іоненко [176], Н. Кліменко [197], А. Музиченко [277], Г. Скиба [357], А. Супрун [380] та інші. Увага дослідників акцентується, в основному, на бюджетному потенціалі регіону, як факторі соціально-економічного розвитку, з'ясуванні недоліків міжбюджетних відносин та необхідності їх трансформації, механізмах підвищення інвестиційної привабливості регіону. Проте залишаються відкритими ряд проблем, пов'язаних із поєднанням і оптимізацією різних джерел та форм фінансування, визначенням найбільш впливових учасників фінансування регіонального розвитку, дослідженням їх стану, можливостей та перспектив участі приватного сектора в процесі фінансування регіонів.

Отже, ефективне врядування у сфері регіонального розвитку має базуватися на активному залученні приватних коштів та інституцій приватного сектору до реалізації програм регіонального розвитку на засадах партнерства, тобто створення умов для розвинутого публічно-приватного партнерства, що сприятиме розвитку компонентів економіки знань: освіти, ІКТ та інноваціям.

Тому необхідно комплексно дослідити стан та потенціал використання публічно-приватного партнерства як інструменту фінансування регіонального розвитку.

Ураховуючи дослідження, проведені у п. 3.1. цієї монографії, авторами запропоновано методичний підхід до оцінки використання потенціалу публічно-приватного партнерства як інструменту фінансування в регіональному розрізі, який складається з 3-х модулів.

1 модуль – оцінка загального стану фінансового забезпечення регіонів;

2 модуль – аналіз стану учасників публічно-приватного партнерства, а саме: державного, приватного та фінансово-кредитного секторів;

3 модуль – типологізація регіонів за доцільністю використання публічно-приватного партнерства методом кластеризації (рис. 3.11).

Далі розглянемо більш детально кожен із модулів запропонованого методичного підходу до оцінки потенціалу використання публічно-приватного партнерства як інструменту фінансування регіонального розвитку економіки знань.

1 Модуль. Слід зазначити, що рівень розвитку та збалансованість регіонів, в першу чергу, залежать від наявних фінансових ресурсів, які дають змогу реалізувати намічені коротко- та середньострокові освітні, інноваційні та комунікаційні програми.

Тому в рамках першого модулю запропонованого підходу доцільно провести аналіз загального стану фінансування регіонального розвитку, що, *по-перше*, дозволить виявити рівень і всесторонньо охарактеризувати фінансову достатність, дієздатність та стійкість такого розвитку із виявленням потреби регіону в фінансових ресурсах, визначенням утрачених фінансових можливостей та встановленням рівня фінансової залежності, а *по-друге*, обґрунтувати необхідність використання ППП як інструменту

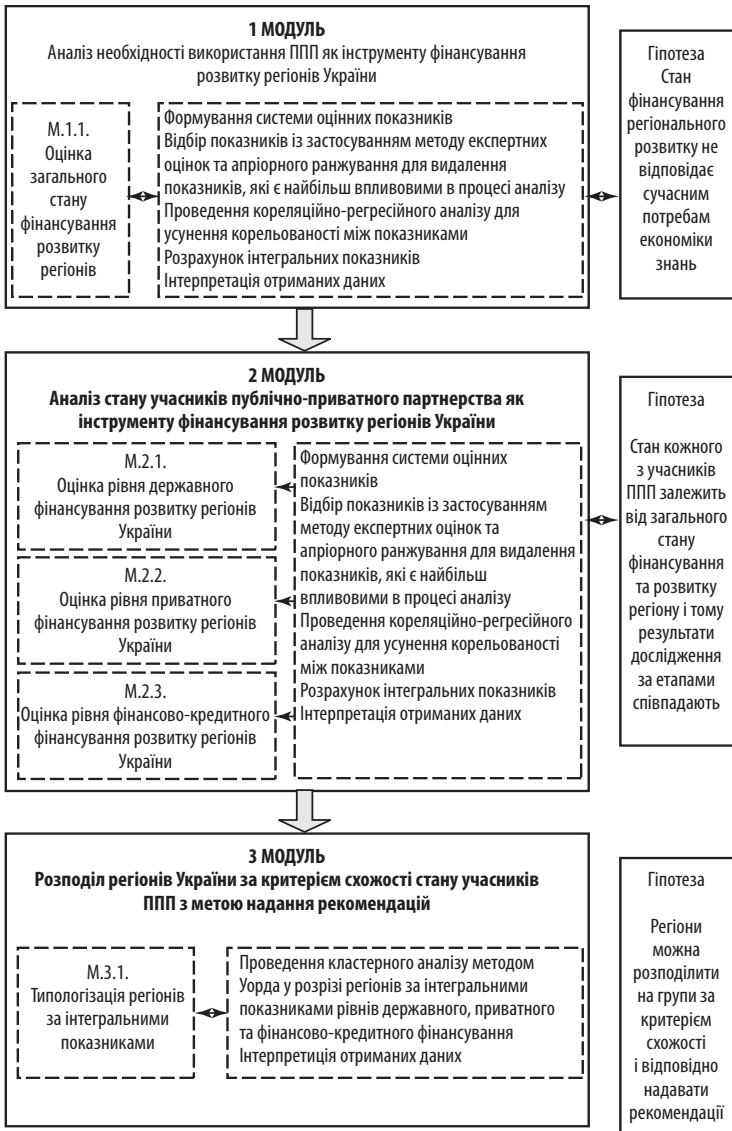

Рис. 3.11. Методичний підхід до визначення потенціалу публічно-приватного партнерства як інструменту фінансування економіки знань (авторська розробка)

фінансування розвитку регіону у розрізі його учасників та складових компонентів та спрогнозувати стратегічні та тактичні дії з підвищення його рівня.

М.1.1 – аналіз загального стану фінансування регіонального розвитку.

У рамках першого модулю висувається гіпотеза про невідповідність наявного фінансового забезпечення регіонів сучасним потребам регіонального розвитку. Метою аналізу є підтвердження факту недостатності фінансових ресурсів у регіоні, у відповідності до чого в подальшому необхідно провести аналіз стану та потенціалу учасників публічно-приватного партнерства як перспективного інструменту фінансування розвитку регіонів України.

Перший модуль передбачає реалізацію наступних дій:

Формування системи показників загального стану фінансування розвитку регіонів. На практиці не існує єдиного підходу щодо кількості індикаторів оцінки стану фінансового розвитку регіонів. З урахуванням відсутності єдиного критерію визначення показників для аналізу, можливості використання доступної інформації і вживання математичного апарата, доцільно використовувати експертний метод та наявні державні дані, які офіційно надані урядом. Послідовність та необхідне методичне забезпечення для проведення цього етапу дослідження викладено в п. 2.1 (ф.1.1–1.8).

Розрахунок інтегральних показників, що доцільно здійснювати за допомогою ф.1.9–1.13, представлених в п. 2.1. За результатами розрахунків інтегральних значень загального стану фінансування регіонального розвитку необхідно зробити висновок про достатність фінансових ресурсів у регіоні та необхідність подальших досліджень. Гіпотеза буде підтверджена, якщо більшість регіонів матимуть низький рівень фінансування. Таким чином, якщо за результатами розрахунків першого рівня буде підтверджена гіпотеза, то за запропонованою методикою доцільно переходити до другого модуля дослідження.

2 Модуль. Загальний рівень фінансування регіонів залежить від його складових, тобто суб'єктів, які беруть участь у процесі фінансування окремих компонентів економіки знань. Отже, специфіка партнерських відносин обумовлює відбір компонентів подальшого дослідження, тобто учас-

ників публічно-приватного партнерства, а саме: держави, суб'єктів господарювання та фінансово-кредитних установ. Тому подальше дослідження спрямоване на оцінку стану та потенціалу окремих учасників публічно-приватного партнерства як можливих джерел фінансування розвитку регіонів України. Це дасть змогу, по-перше, виявити слабкі ланки в процесі співробітництва та розробити заходи щодо поліпшення їх стану, по-друге, проаналізувати взаємозв'язки між учасниками публічно-приватного партнерства, що сприятиме оптимізації структури фінансування регіонів і, по-третє, виокремити найбільш перспективні форми публічно-приватного партнерства з урахуванням специфіки регіону та стан його складових компонентів.

У рамках другого модуля висувається гіпотеза про наявність залежності між показниками окремих учасників ППП та загальним станом фінансування взагалі. Оцінка державного, приватного та фінансово-кредитного рівнів фінансування регіонального розвитку проводиться на основі методичного забезпечення, представленого в першому модулі. У випадку підтвердження гіпотези доцільно перейти до третього рівня запропонованого методичного підходу, а саме типологізації регіонів методом кластеризації за методикою, наведеною в п. 2.1 (ф.1.14, 1.15).

3 Модуль. При переході до третього модуля гіпотезу про можливість формування груп регіонів за потенціалом використання ППП можна підтвердити сталим розподілом областей за регіонами. У разі підтвердження гіпотези доцільно надати рекомендації щодо потенціалу використання ППП як інструменту фінансування регіонів на основі економіки знань за групами.

У результаті дослідження сформовані системи показників загального, державного, приватного, фінансово-кредитного рівнів фінансування запропонованої методики оцінки потенціалу публічно-приватного партнерства як інструменту фінансування економіки знань у регіоні мають відповідати наступним вимогам:

- включення показників, що характеризують як сам процес фінансового забезпечення, так і кожен його складову, тобто форми фінансування;

- надання достатнього обсягу інформації про стан та можливості фінансування національних проєктів;
- придатність економіко-статистичному і математичному аналізу;
- прогностичність і динамічність, тобто придатність для відображення зміни процесу або явища в часі;
- однозначність, тобто при інтерпретації може допускатися тільки одне тлумачення;
- вимірюваність, тобто піддається кількісному виміру;
- документальність, тобто ґрунтується на достовірних даних первинного обліку і звітності;
- ефективність, тобто показники не повинні дублювати один одного, їх кількість, а також витрати на збір та обробку інформації мають бути мінімальними.

Таким чином, на основі проведених у цій монографії досліджень було запропоновано методичний підхід до оцінки потенціалу публічно-приватного партнерства як інструменту фінансування регіонального розвитку в рамках економіки знань. Це дозволить визначити загальний стан фінансування регіонів, що дасть змогу зробити висновок про доцільність використання ППП у регіональному розвитку та необхідність проведення подальшого дослідження щодо оцінки компонентів ППП та їх потенціалу в фінансуванні економіки знань.

У результаті методичний підхід спрямовано на розмежування регіонів України за критерієм схожості можливостей та потенціалу розвитку ППП у рамках економіки знань. Це дозволить надати рекомендації щодо підвищення фінансового забезпечення регіонів з урахуванням переваг та недоліків кожної складової ППП, тобто суб'єктів партнерських відносин відповідно до рівня їх регіонального розвитку.

3.3. Оцінка потенціалу використання публічно-приватного партнерства як інструменту фінансування економіки знань (регіональний аспект)

Сучасний розвиток економіки знань України у регіональному розрізі значно залежить від стану системи фінансування розвитку регіонів, як одного з ключових факторів спроможності створити необхідні умови для реалізації існуючого потенціалу регіонів, не кажучи вже про його примноження.

Постійний дефіцит державного та місцевих бюджетів, вилучення фінансових бюджетних коштів за багатьма напрямками, відсутність власних фінансових ресурсів у більшості вітчизняних підприємств; значний податковий тиск, фінансова слабкість та низька ефективність існуючих грошових фондів й інвестиційних компаній, низька дієздатність фінансово-кредитної системи щодо мобілізації достатніх обсягів фінансових коштів та її слабка інноваційна орієнтація – все це негативні чинники, які гальмують сьогодні процес фінансування розвитку економіки знань у регіонах України, позбавляють можливості реалізації стратегії інноваційного, освітнього та інформаційного розвитку економіки регіонів.

Для розробки напрямів вдосконалення та оптимізації фінансування регіональних процесів в Україні потрібні нові альтернативні джерела фінансових ресурсів, серед яких у першу чергу доцільно розглянути публічно-приватне партнерство, яке в розвинутих країнах є одним з важливих напрямків співпраці держави та приватних структур щодо розвитку складових економіки знань, а саме: інновацій, освіти, ІКТ.

Авторами було запропоновано методика оцінки потенціалу використання ППП як інструменту фінансування розвитку регіонів у рамках економіки знань за трьома рівнями. Відповідно до цієї методики необхідно провести аналіз фінансового забезпечення регіонів України та довести необхідність впровадження ППП, оцінити стан учасників ППП, розподілити регіони України за критерієм схожості стану учасників ППП.

Апробацію запропонованої у п. 3.2. методики оцінки стану та потенціалу публічно-приватного партнерства як інструменту фінансування регіонального розвитку економіки знань було проведено у динаміці за 5 років (2006–2010 рр.), спираючись на дані Державного комітету статистики

України. Для проведення чисельних досліджень використано комп'ютерний статистичний пакет STATISTICA і табличний процесор MS Excel.

У відповідності до першого модулю запропонованого методичного підходу проведено оцінку загального стану фінансування регіонального розвитку. Формування системи показників для аналізу загального стану фінансового забезпечення регіонів України було проведено на основі точок зору авторів стосовно кількості ознак та їх попередньої обробки (Додаток 3, табл. 3.1). Для цього було використано дані, що опубліковані в літературних джерелах за допомогою використання алгоритму апіорного ранжування (рис. 3.12).

Рис. 3.12. Рангові значення показників, що характеризують загальний рівень фінансування в регіонах (отримані з використанням алгоритму апіорного ранжування)

Проведений аналіз показав, що із загального масиву даних (15 показників), які були відібрані експертним методом, для подальшого дослідження доцільно використовувати 11 показників. Таким чином, виключаємо із подальшого дослідження такі показники: обсяги капіталовкладень, платежі до бюджету, витрати бюджету регіону та суму отриманих пільг з інвестування. Частковий ступінь узгодженості у думках авторів щодо оцінних показників фінансового розвитку регіонів підтверджується значенням коефіцієнту конкордації ($\omega = 0,53$): це значення виявляється статистично значущим при перевірці за критерієм Пірсона ($\chi_2p = 333,3 > \chi_{2T} = 45,64$).

Перевірка статистичної значимості попередньо відібраних систем часткових показників загального стану фінансування розвитку регіонів на мультиколінеарність та квазіпостійність ознак дозволила виключити з подальшого дослідження корельовані ознаки та скорегувати обрану систему показників (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Сформована система показників, що характеризують загальний рівень фінансового забезпечення регіонів

Категорія показника	Номер показника у категорії	Характеристика показника	Од. вим.	Умове позначення
Показники, що відображають загальний стан фінансування у регіонах	1.1	Фінансування регіонів за рахунок коштів Державного бюджету	%	ЗФ1
	1.2	Ступінь забезпечення та використання коштів місцевого бюджету	%	ЗФ2
	1.3	Рівень залучення власних коштів підприємств та організацій до фінансування регіонів	%	ЗФ3
	1.4	Ступінь залучення іноземних інвесторів до фінансування розвитку регіонів	%	ЗФ4
	1.5	Ступінь залучення коштів населення на розширення будівництва	%	ЗФ5
	1.6	Обсяги банківського кредитування економіки	%	ЗФ6
	1.7	Інші джерела фінансування	%	ЗФ7

Синтез такого набору часткових показників був здійснений за допомогою механізму розрахунку інтегрального показника, що доцільно проводити методом ентропії. Проведений аналіз за допомогою розрахунку інтегральних показників дав змогу визначити місце за рангом регіонів України за рівнями фінансового розвитку у динаміці за 5 років. Отримані значення рангів інтегральних показників загального стану фінансування розвитку регіонів України у динаміці за 5 років (2006–2010 рр.) наведені у *табл. 3.5.*

Таблиця 3.5

Ранжування інтегральних показників загального стану фінансового забезпечення в розрізі регіонів

Регіон/область	2006		2007		2008		2009		2010	
	Ізф	Ранг	Ізф	Ранг	Ізф	Ранг	Ізф	Ранг	Ізф	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
АР Крим	0,43	4	0,46	1	0,38	9	0,38	4	0,39	5
Вінницька	0,35	12	0,32	15	0,39	6	0,29	17	0,32	13
Волинська	0,41	7	0,40	4	0,40	4	0,26	25	0,42	3
Дніпропетровськ	0,27	23	0,29	21	0,32	20	0,26	24	0,29	24
Донецька	0,35	11	0,33	13	0,35	12	0,35	7	0,31	19
Житомирська	0,40	8	0,34	8	0,35	14	0,28	18	0,37	7
Закарпатська	0,35	13	0,36	6	0,42	2	0,41	2	0,43	1
Запорізька	0,33	14	0,33	14	0,37	10	0,27	22	0,31	18
Івано-Франківська	0,38	9	0,39	5	0,38	8	0,29	16	0,38	6
Київська	0,27	21	0,24	25	0,24	25	0,35	5	0,31	20
Кіровоградська	0,41	6	0,33	12	0,39	7	0,32	12	0,29	23
Луганська	0,29	19	0,26	23	0,32	18	0,34	8	0,35	10
Львівська	0,29	17	0,31	16	0,35	15	0,41	1	0,32	16
Миколаївська	0,29	20	0,29	20	0,35	13	0,29	15	0,30	21
Одеська	0,26	24	0,28	22	0,29	23	0,27	21	0,33	12
Полтавська	0,27	22	0,31	17	0,33	17	0,28	19	0,27	25
Рівненська	0,49	2	0,35	7	0,36	11	0,33	9	0,42	4

Закінчення табл. 3.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Сумська	0,49	3	0,42	2	0,40	5	0,30	13	0,36	9
Тернопільська	0,24	25	0,25	24	0,25	24	0,30	14	0,32	15
Харківська	0,29	18	0,34	10	0,35	16	0,32	11	0,30	22
Херсонська	0,36	10	0,33	11	0,30	21	0,35	6	0,36	8
Хмельницька	0,31	15	0,31	18	0,32	19	0,39	3	0,32	14
Черкаська	0,30	16	0,29	19	0,30	22	0,27	20	0,33	11
Чернівецька	0,57	1	0,41	3	0,41	3	0,32	10	0,43	2
Чернігівська	0,41	5	0,34	9	0,43	1	0,26	23	0,32	17

За результатами першого модулю запропонованого підходу до оцінки необхідності та потенціалу використання публічно-приватного партнерства як інструменту фінансування розвитку регіонів України були отримані значення інтегральних показників загального стану фінансового забезпечення у регіонах, які не перевищують 0,5.

Це свідчить, що всі регіони впродовж досліджуваного періоду, за винятком Чернівецької області у 2010 році (значення інтегрального показника дорівнює 0,57), мали низький рівень фінансування, що підтверджує гіпотезу і обґрунтовує необхідність подальшого дослідження у відповідності до запропонованої методики. Динаміку зміни значень інтегральних показників загального стану фінансового забезпечення регіонів України представлено на *рис. 3.13*.

Харківська область взагалі має тенденцію до постійного зниження інтегрального показника, що свідчить про зменшення фінансової підтримки, спрямованої на розвиток регіону. Найбільші значення інтегральних показників спостерігаються у 2006 році у таких областях, як Донецька, Дніпропетровська, Сумська, Рівненська та Чернівецька.

У 2007 році лідерами є АР Крим, Волинська, Сумська та Чернівецька області, у 2008 р. – Волинська, Закарпатська, Чернівецька та Чернігівська області, у 2009 р. – Закарпатська та Львівська, а у 2010 р. – Волинська, Закарпатська, Рівненська і Чернівецька області. Можна відмітити, що західні

регіони отримують більше фінансування, хоча потужні наукові інноваційні та освітні центри загалом зосереджені в східних та центральних областях.

Інтегральні значення

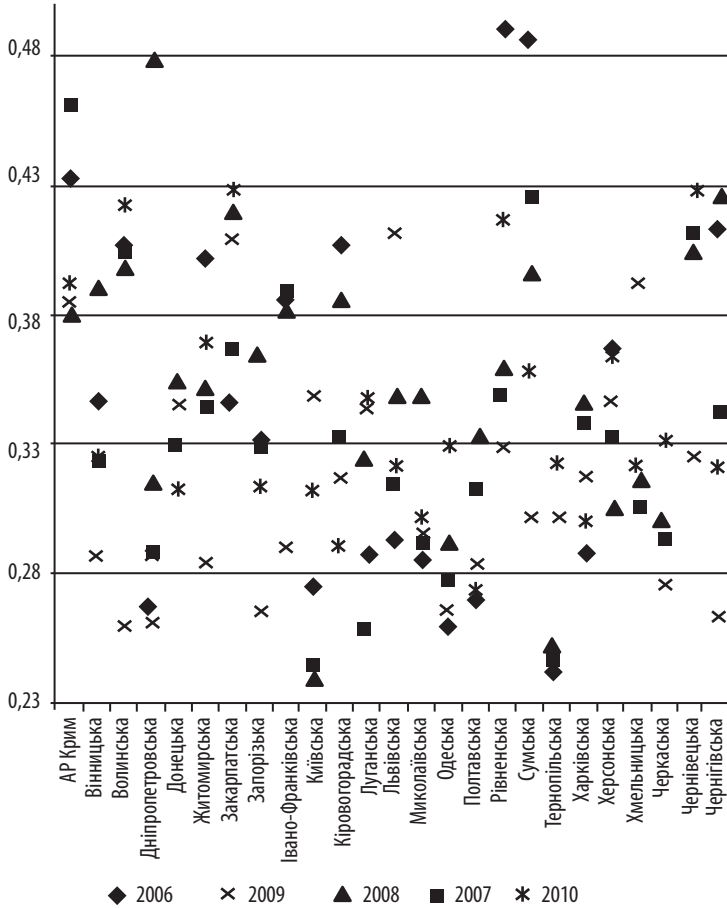

Рис. 3.13. Динаміка зміни значень інтегральних показників загального стану фінансового забезпечення в регіонах України

Аутсайдерами за станом фінансування у 2006 році були такі області, як Миколаївська та Хмельницька, у 2007 р. – Київська, Луганська, Одеська, у 2008 році – Київська та Тернопільська, у 2009 р. – Волинська, Дніпропетровська, Одеська, Чернігівська, а у 2010 р. – Дніпропетровська, Кіровоградська, Полтавська. Отримані результати свідчать про недостатній обсяг фінансування у регіонах і непослідовність державної політики у підтримці та розвитку областей України.

Слід відмітити, що за результатами розрахунків спостерігається нестабільність у фінансуванні регіонів, що пов'язано із відсутністю вираженої державної політики щодо розміщення фінансових ресурсів, непослідовністю у програмах розвитку регіонів та відсутністю загальної довгострокової стратегії реформування територій. Отримані значення інтегральних показників підтверджують проблему нераціонального вилучення фінансових ресурсів, що пов'язано із неналежним державним плануванням та управлінням фінансової системи України.

У зв'язку із цим переходимо до другого рівня дослідження, а саме проведення детального дослідження стану регіонів України з точки зору джерел фінансування та можливих партнерів у публічно-приватному партнерстві з метою виявлення причин ситуації, що склалася. З'ясування стану, проблем та можливостей фінансування у регіонах допоможуть виявити причини незадовільного обсягу фінансових ресурсів та дозволять розробити напрями удосконалення та оптимізації кожного суб'єкта у процесі фінансового розвитку регіону на засадах публічно-приватного партнерства.

Активне державне регулювання темпів і пропорцій розвитку економіки знань необхідне державі з будь-якою системою господарювання. Тільки завдяки державному фінансуванню можна забезпечити структурну перебудову економіки, підвищення її ефективності. У розвинутих країнах до 90% приросту валового внутрішнього продукту забезпечується завдяки впровадженню нових технологій, інновацій, здобутків науково-дослідної діяльності тощо. При цьому роль держави в зазначеному процесі значно вагоміша, ніж у регулюванні звичайної промислової чи інфраструктурної діяльності. Сучасний період розвитку економіки знань в Україні потребує активної участі держави як у формуванні фінансового середовища, так і в прямому фінансуванні, для цього необхідне подальшого вдосконалення

бюджетної політики у напрямі підсилення її ролі у здійсненні державного фінансування.

У відповідності до запропонованої методики у рамках другого модуля необхідно провести аналіз суб'єктів ППП. Перш за все необхідно оцінити рівень державного фінансування регіонального розвитку.

Відбір показників для проведення аналізу стану державного рівня фінансування здійснено з урахування законодавчої бази та офіційного статистичного матеріалу, що передбачає, по-перше, існування обґрунтованої системи показників-індикаторів розвитку, по-друге – наявність статистичної бази, і дозволить у подальшому передбачити розвиток регіонів та охарактеризувати ступінь готовності регіону до створення, освоєння й розповсюдження нововведень. Методика проведення дослідження рівня державного фінансування регіонального розвитку міститиме ті ж етапи, що були використані для оцінки загального стану фінансування у регіонах (Модуль 1), а саме:

- 1) формування системи показників для аналізу рівня державного фінансування регіонів України;
- 2) розрахунок інтегральних показників рівня державного фінансування регіонального розвитку та їх ранжування.

Проведене апріорне ранжування на основі точок зору експертів (Додаток 3, табл. 3.2) дозволило виділити показники, які можна доцільно використовувати в процесі аналізу рівня державного фінансування економіки регіонів (рис. 3.14).

Часткова ступінь узгодженості у думках авторів щодо оцінних показників соціально-економічного розвитку регіонів підтверджується значенням коефіцієнту конкордації ($\omega = 0,24$): це значення виявляється статистично значущим при перевірці за критерієм Пірсона ($\chi^2_p = 151,08 > \chi^2_T = 45,64$).

Проведений аналіз показав, що із загального масиву даних (20 показників) показники з 1 по 14 мають найбільшу значимість і вплив при оцінці рівня державного фінансування регіонів, а отже, можуть бути застосовані у подальших розрахунках. З загальної системи показників були виключені основні виробничі фонди, випуск товарів та послуг, витрати та заощадження населення, введення в експлуатацію житла, місткість регіонального рин-

ку та темпи росту трудових ресурсів. Усі інші показники ми перевіримо на наявність кореляційних зв'язків.

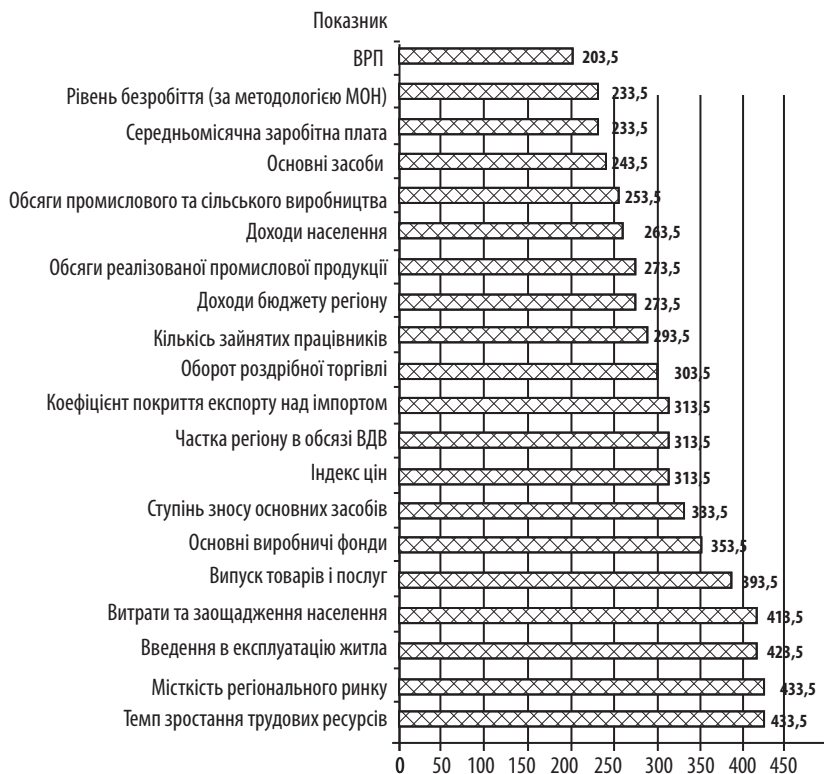

Рис. 3.14. Рангові значення показників, що характеризують рівень державного фінансування в регіонах (отримані з використанням алгоритму априорного ранжування)

Перевірка статистичної значимості цих показників на мультиколінеарність та квазіпостійність ознак дозволила виключити з подальшого дослідження корельовані ознаки та скорегувати обрану систему показників (табл. 3.б).

Таблиця 3.6

Сформована система показників, що характеризують рівень державного фінансування регіонів

Категорія показника	Номер показника у категорії	Характеристика показника	Од. вим.	Умовне позначення
Показники, що відображають стан державного рівня фінансування розвитку регіонів України	2.1	Індекс цін	%	ДРФ ₁
	2.2	Частка регіону в обсязі валової доданої вартості	%	ДРФ ₂
	2.3	Доходи бюджету	%	ДРФ ₃
	2.4	Ступінь реалізації зовнішньоекономічної діяльності в регіоні, представлений коефіцієнтом покриття експортом імпорту	%	ДРФ ₄
	2.5	Рівень безробіття за методологією МОН	%	ДРФ ₅
	2.6	Обсяг реалізованої промислової продукції	%	ДРФ ₆
	2.7	Рівень реалізації роздрібної торгівлі	млн. грн	ДРФ ₇
	2.8	Рівень використання наявної робочої сили, вимірний у кількості найманих працівників	осіб	ДРФ ₈

Проведений аналіз за допомогою розрахунку інтегральних показників дав змогу визначити місце за рангом регіонів України за рівнями державного фінансування у динаміці за 5 років (табл. 3.7).

За результатами ранжування регіонів можна відмітити, що найвищі показники мають Донецька (0,74), Дніпропетровська (0,59) та Харківська (0,62) області і лише ці області мають інтегральні показники вище 0,5. Інші регіони характеризуються незадовільними показниками стану державного рівня фінансування розвитку регіонів України.

Найнижчими показниками розвитку рівня державного фінансування характеризуються такі регіони, як Волинська, Закарпатська, Тернопільська та Чернівецька області. Загалом, результати отриманих інтегральних показників є сталими за весь досліджуваний період. Високі рейтинги також мають Луганська, Полтавська, Запорізька області. Це пов'язано із наявністю комплексів взаємопов'язаних виробничих потужностей, науково-дослідних

інститутів та ринків збуту. Слід відмітити Вінницьку та Кіровоградську області, які у 2010 році значно підвищили значення інтегральних показників і за результатами ранжування стали відноситися до регіонів-лідерів. А в Сумській та Чернігівській областях, навпаки, значно погіршився стан державного рівня фінансування у регіоні з 10 до 15 і з 17 до 21 рангу відповідно. Хоча значення інтегральних показників залишилися не змінними (0,2 та 0,14 відповідно). Це свідчить, що інші регіони покращували стан державного рівня фінансування, в той час як ці області не розвивалися.

Таблиця 3.7

Ранжування значень інтегральних показників рівня державного фінансування регіонального розвитку

Регіон/область	2006		2007		2008		2009		2010	
	Ідрф	Ранг	Ідрф	Ранг	Ідрф	Ранг	Ідрф	Ранг	Ідрф	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	12
АР Крим	0,25	9	0,21	8	0,26	9	0,27	9	0,29	9
Вінницька	0,20	15	0,17	11	0,21	11	0,19	15	0,56	4
Волинська	0,10	23	0,06	25	0,15	19	0,12	22	0,12	22
Дніпропетровська	0,51	2	0,52	2	0,60	2	0,76	1	0,74	1
Донецька	0,76	1	0,68	1	0,63	1	0,73	2	0,59	3
Житомирська	0,19	16	0,11	19	0,14	21	0,12	21	0,14	20
Закарпатська	0,11	21	0,07	22	0,10	24	0,11	23	0,22	14
Запорізька	0,29	6	0,25	6	0,29	7	0,28	7	0,32	8
Івано-Франківська	0,18	19	0,11	18	0,17	17	0,20	13	0,15	18
Київська	0,18	18	0,13	15	0,20	13	0,21	11	0,15	19
Кіровоградська	0,20	12	0,13	17	0,11	22	0,16	16	0,44	5
Луганська	0,50	3	0,31	4	0,30	6	0,30	6	0,25	12
Львівська	0,27	7	0,19	10	0,35	4	0,33	4	0,37	6
Миколаївська	0,26	8	0,19	9	0,24	10	0,24	10	0,28	10
Одеська	0,21	11	0,22	7	0,27	8	0,27	8	0,25	11
Полтавська	0,37	4	0,29	5	0,34	5	0,32	5	0,33	7
Рівненська	0,10	24	0,10	21	0,15	20	0,13	19	0,11	23

Закінчення табл. 3.7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	12
Сумська	0,22	10	0,17	12	0,21	12	0,20	14	0,20	15
Тернопільська	0,10	22	0,07	23	0,10	25	0,08	24	0,07	24
Харківська	0,29	5	0,31	3	0,47	3	0,53	3	0,62	2
Херсонська	0,20	14	0,13	16	0,18	15	0,15	17	0,18	16
Хмельницька	0,14	20	0,11	20	0,16	18	0,13	20	0,17	17
Черкаська	0,20	13	0,16	13	0,19	14	0,20	12	0,23	13
Чернівецька	0,09	25	0,07	24	0,11	23	0,05	25	0,04	25
Чернігівська	0,18	17	0,14	14	0,18	16	0,14	18	0,14	21

Динаміка зміни значень інтегральних показників державного фінансування розвитку регіонів України (рис. 3.15) свідчить про значне розширення в обсягах державної підтримки різних регіонів України. Проте в рамках регіонів слід відмітити переважно позитивну динаміку, що свідчить про нарощування обсягів вкладень державним сектором за рахунок постійного зростання ВВП.

Наступним кроком є аналіз стану приватного рівня фінансування регіонального розвитку.

Формування системи показників стану приватного фінансування регіонального розвитку здійснено на основі дослідження та відбору показників, що характеризують рівень функціонування суб'єктів господарювання у регіонах (Додаток 3, табл. 3.3), та проведено обробку даних за допомогою використання алгоритму апріорного ранжування (рис. 3.16).

Частковий ступінь узгодженості у думках авторів щодо оцінних показників інноваційного розвитку регіонів підтверджується значенням коефіцієнту конкордації ($\omega = 0,23$): це значення виявляється статистично значущим при перевірці за критерієм Пірсона ($\chi^2_p = 143,09 > \chi^2_T = 45,64$). Проведений аналіз показав, що із загального масиву даних (20 показників) найбільшу значимість і вплив при оцінці приватного сектора регіонів мають перші 13 показників, а отже, вони можуть бути застосовані у подальших розрахунках.

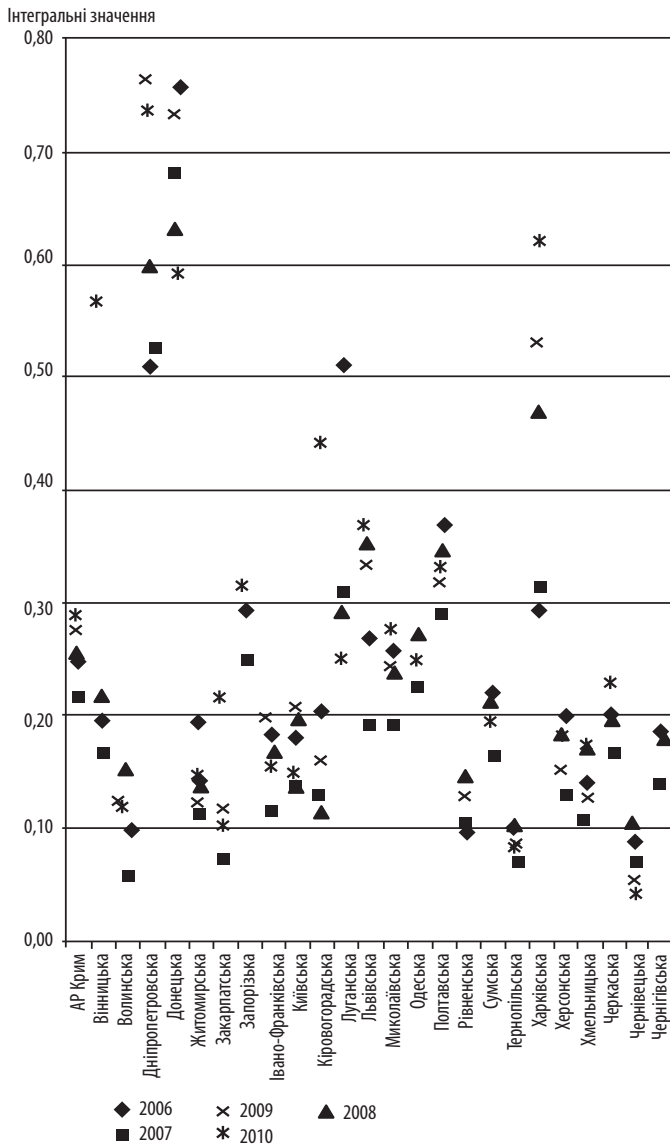

Рис. 3.15. Динаміка зміни значень інтегральних показників державного фінансування в регіонах України

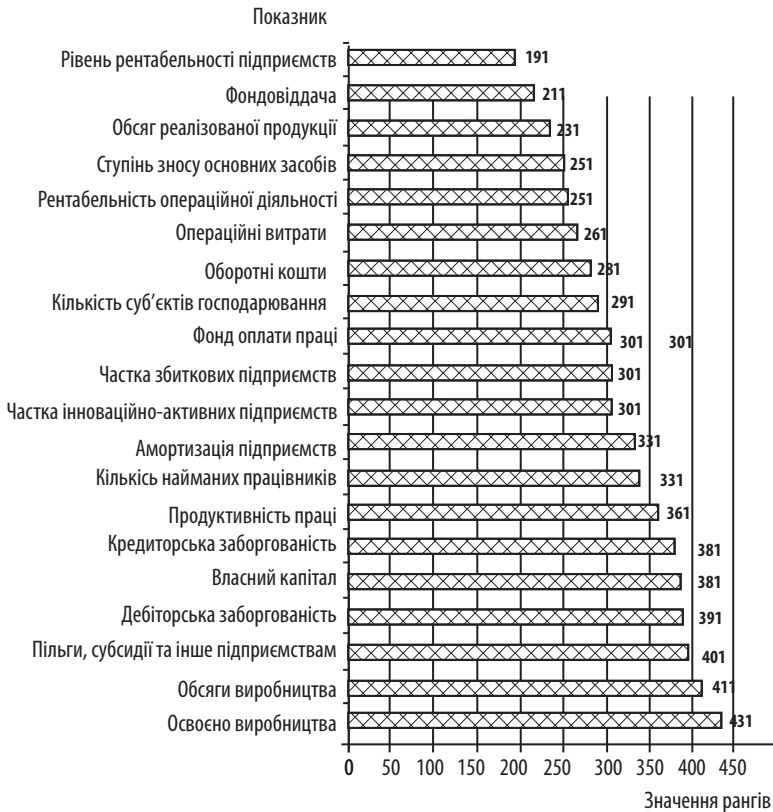

Рис. 3.16. Рангові значення показників, що характеризують рівень приватного фінансування в регіонах (отримані з використанням алгоритму апіорного ранжування)

Перевірка статистичної значимості попередньо запропонованої системи часткових показників науково-технічного та інноваційного розвитку регіонів на мультиколінеарність та квазіпостійність ознак дозволила виключити з подальшого дослідження корельовані ознаки та скорегувати обрану систему показників, які були згруповані в групу (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Сформована система показників, що характеризують рівень приватного фінансування регіонів

Категорія показника	Номер показника у категорії	Характеристика показника	Од. вим.	Умовне позначення
Показники, що відображають стан приватного рівня фінансування регіонального рівня	3.1	Концентрація суб'єктів господарювання у регіоні, представлена кількістю підприємств	од.	ПРФ ₁
	3.2	Ступінь ефективності операційної діяльності підприємств, виражений в обсягах рентабельності	%	ПРФ ₂
	3.3	Частка збиткових підприємств	%	ПРФ ₃
	3.4	Рівень інноваційної активності СГ, виражений у кількості підприємств, що реалізують інновації	од.	ПРФ ₄
	3.5	Рівень прибутковості виробничої діяльності суб'єктів господарювання у регіоні	%	ПРФ ₅
	3.6	Рівень виробничих потужностей підприємств у регіоні, представлений зосередженням обсягів основних засобів	млн грн	ПРФ ₆
	3.7	Ступінь зносу основних засобів	%	ПРФ ₇
	3.8	Масштаби розповсюдження результатів діяльності СГ, виражені в обсязі реалізованої продукції	млн грн	ПРФ ₈

На основі відібраних показників розраховані інтегральні показники стану приватного сектора. Отримані значення інтегральних показників дали змогу визначити місце за рангом регіонів України в залежності від стану приватного рівня розвитку регіонів у динаміці за 5 років. Значення інтегральних показників дали змогу провести ранжування регіонів (табл. 3.9).

За результатами розрахунку інтегральних показників стану приватного рівня фінансування розвитку регіонів України слід відмітити Донецький, Дніпропетровський та Харківський регіони, як мають найвищі значення і посідають лідируючі позиції у рейтингу.

Таблиця 3.9

**Ранжування інтегральних показників рівня приватного фінансування економіки
України за регіонами**

Регіон/область	2006		2007		2008		2009		2010	
	Іпрф	Ранг	Іпрф	Ранг	Іпрф	Ранг	Іпрф	Ранг	Іпрф	Ранг
АР Крим	0,32	7	0,30	11	0,28	10	0,37	7	0,34	11
Вінницька	0,23	13	0,24	13	0,28	12	0,32	12	0,56	4
Волинська	0,15	24	0,16	24	0,13	23	0,15	24	0,18	21
Дніпропетровська	0,63	1	0,66	1	0,67	1	0,57	2	0,74	1
Донецька	0,58	3	0,61	3	0,65	2	0,58	1	0,62	3
Житомирська	0,23	14	0,23	14	0,18	20	0,23	20	0,22	20
Закарпатська	0,11	25	0,15	25	0,13	24	0,16	23	0,24	19
Запорізька	0,36	6	0,37	6	0,37	4	0,38	6	0,42	6
Івано-Франківська	0,17	22	0,18	22	0,13	25	0,19	22	0,18	23
Київська	0,30	9	0,31	10	0,24	14	0,33	11	0,26	17
Кіровоградська	0,19	18	0,22	18	0,22	17	0,31	13	0,49	5
Луганська	0,30	8	0,32	8	0,32	9	0,29	15	0,29	12
Львівська	0,38	5	0,39	5	0,34	7	0,42	5	0,40	7
Миколаївська	0,27	11	0,31	9	0,32	8	0,37	8	0,36	10
Одеська	0,44	4	0,45	4	0,37	5	0,46	4	0,37	9
Полтавська	0,30	10	0,33	7	0,34	6	0,36	9	0,40	8
Рівненська	0,19	20	0,20	20	0,20	19	0,20	21	0,17	24
Сумська	0,19	19	0,20	19	0,20	18	0,30	14	0,25	18
Тернопільська	0,18	21	0,18	23	0,14	22	0,25	18	0,18	22
Харківська	0,61	2	0,63	2	0,52	3	0,57	3	0,65	2
Херсонська	0,22	15	0,23	16	0,25	13	0,35	10	0,27	16
Хмельницька	0,20	17	0,23	15	0,24	15	0,27	17	0,29	14
Черкаська	0,23	12	0,25	12	0,28	11	0,28	16	0,29	13
Чернівецька	0,17	23	0,19	21	0,15	21	0,14	25	0,09	25
Чернігівська	0,21	16	0,22	17	0,22	16	0,23	19	0,28	15

Також тільки ці області мають значення інтегральних показників вище середнього (0,74; 0,62 і 0,65 відповідно). Відповідно до *рис. 3.17* можна стверджувати, що стан регіонів є сталим, проте розшарування регіонів за рівнем приватного фінансування досить суттєве. Це пов'язано із різним рівнем розвитку суб'єктів господарювання в різних регіонах.

Найгіршими показниками характеризуються Волинська, Закарпатська, Тернопільська та Чернівецька області. Також значення інтегральних показників нижче середнього мають Рівненська, Сумська, Івано-Франківська, Житомирська та Чернігівська області.

Вінницьку та Кіровоградську області результатами розрахунків стану публічного рівня фінансування розвитку регіонів у 2010 році значно підвищили результати своєї діяльності. Це підтверджує факт взаємозв'язку державного та приватного рівнів фінансування розвитку регіонів України і свідчить про те, що структурні компоненти розвитку регіону залежать від його загального функціонування та розвитку та впливають один на одного. Отже, незбалансованість та диспропорції регіонів – це стратегічне явище, яке повинно бути вирішено в комплексі.

Розвиток регіонів в умовах ринкових відносин неможливий без функціонування регіональної фінансово-кредитної системи, що володіє унікальними механізмами створення, розподілу та примноження капіталу.

Але наразі діяльність банків в регіонах переважним чином зорієнтована на одержання прибутку в короткостроковому періоді і не враховує потреби розвитку регіону. Підвищення ефективності організації органами регіонального самоврядування руху грошових кредитних потоків у регіоні сприяє реалізації владними структурами політики, спрямованої на модернізацію і диверсифікацію економіки регіону, її прискорене зростання, що визначає необхідність встановлення місця та ролі регіональної банківської системи в розвитку регіону.

Наступний крок у рамках Модуля 2 – аналіз рівня фінансово-кредитного фінансування регіонального розвитку. Фінансово-кредитні організації є специфічним безпосереднім учасником публічно-приватного партнерства, проте можуть виступати як у ролі кредитора, так і приватного партнера.

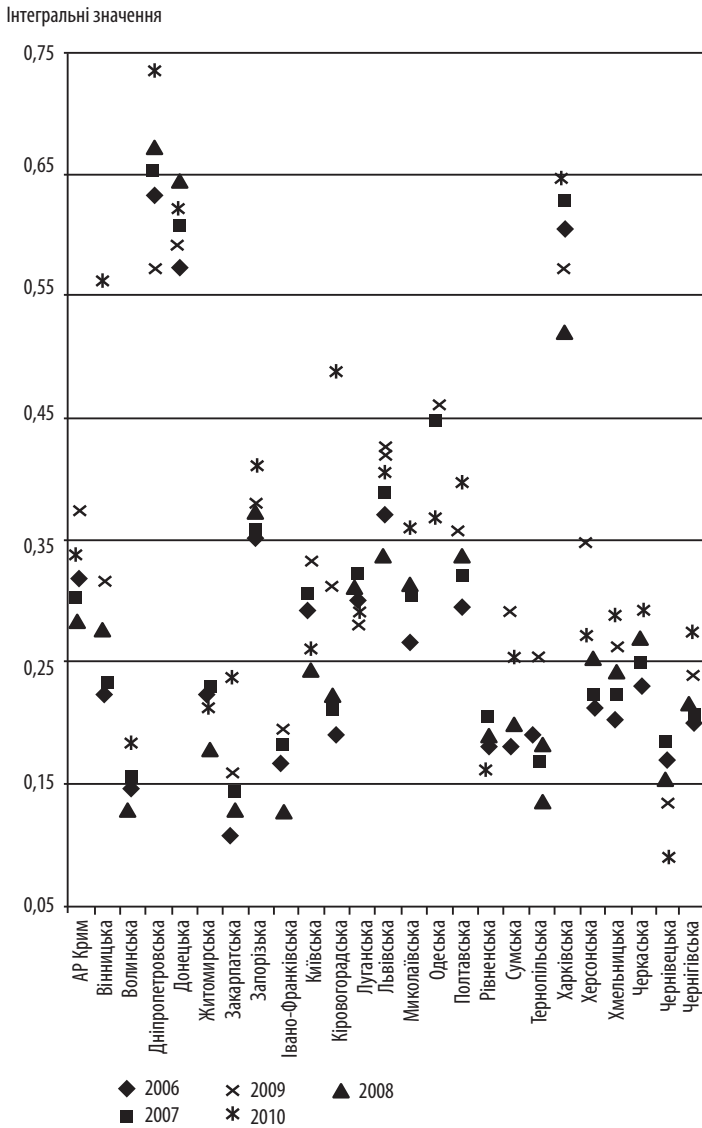

Рис. 3.17. Динаміка зміни значень інтегральних показників приватного фінансування в регіонах України

Формування системи показників рівня фінансово-кредитного фінансування розвитку регіонів України. Використовуючи дані, що опубліковані в літературних джерелах (Додаток 3, табл. 3.4), застосуємо механізм апіорного ранжування задля формалізації апіорних відомостей про об'єкт дослідження (показники, що характеризують рівень фінансово-кредитного фінансування регіонів України). Апіорна діаграма рангів для аналізованих оцінних показників функціонування фінансово-кредитних організацій регіонів України наведена на *рис. 3.18*.

За результатами розрахунків з наведеного масиву даних (18 показників) у подальшому дослідженні будуть використанні 13, які мають найменшу значимість і справляють незначний вплив при оцінці розвитку регіонів, а саме: доходи та витрати банків, кошти на рахунках небанківських установ, кількість небанківських фінансово-кредитних установ.

Усі інші показники були включені в подальше дослідження. Частковий ступінь узгодженості у думках авторів щодо оцінних показників розвитку кредитного сектора регіонів підтверджується значенням коефіцієнту конкордації ($\omega = 1,5$): це значення виявляється статистично значущим при перевірці за критерієм Пірсона ($\chi^2_p = 855,56 > \chi^2_T = 45,64$).

За допомогою проведення кореляційного аналізу відібраних показників було сформовано систему показників рівня фінансово-кредитного розвитку регіонів (*табл. 3.10*).

Отримані значення інтегральних показників наведено у *табл. 3.11*.

За результатами дослідження рівня фінансово-кредитного фінансування регіонального розвитку слід відмітити відсутність усталеності та дисбаланс у розвитку банківської системи. Жоден з регіонів не можна віднести до областей з найкращими чи найгіршими показниками, адже кожен з них має як найвищий так і найнижчий рейтинги.

Це пов'язано, перш за все, із фінансово-економічною кризою та її наслідками, що спричинило зниження обсягів кредитування та недовіру до банківської системи і, як наслідок, відтік депозитів. Проте можна відмітити, що Дніпропетровський, Донецький та Харківський регіони за період з 2007 років мають лідируючі позиції, що пояснюється загальною стабільністю та розвитком областей у порівнянні з іншими регіонами (*рис. 3.19*).

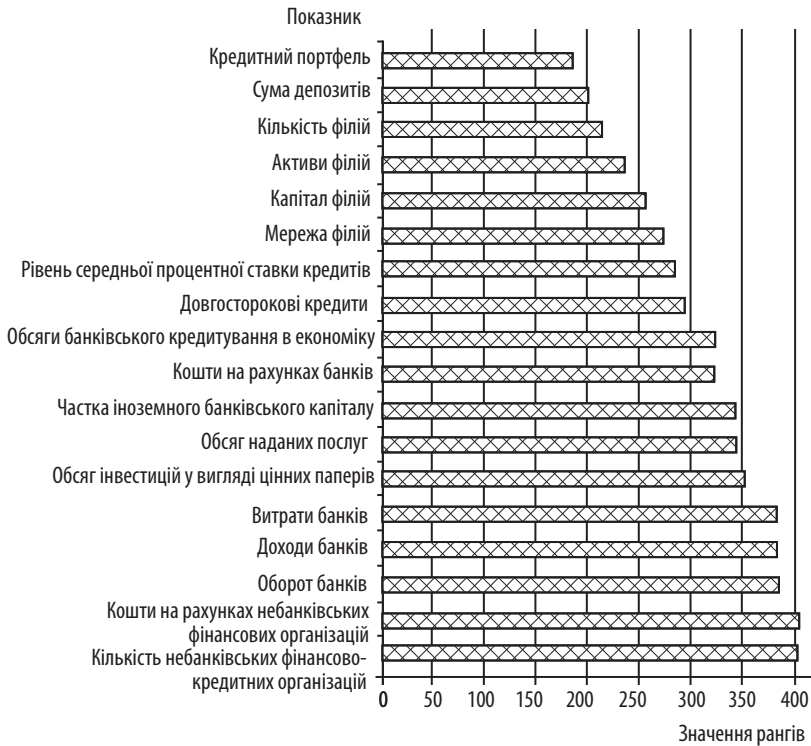

Рис. 3.18. Рангові значення показників, що характеризують рівень фінансово-кредитного фінансування в регіонах (отримані з використанням алгоритму апірного ранжування)

З огляду на це, можна відмітити, що досліджувані групи показників, хоча і мають доволі різні сфери використання, проте є взаємопов'язаними і впливають один на одного.

За результатами дослідження, що наведені на рис. 3.20–3.22, можна стверджувати про взаємозв'язок між різними формами фінансування у регіонах.

Таблиця 3.10

Сформована система показників, що характеризують рівень фінансово-кредитного фінансування регіонів

Категорія показника	Номер показника у категорії	Характеристика показника	Одиниця виміру	Умовне позначення
Показники, що відображають стан фінансово-кредитного сектора в регіоні	3.1	Концентрація фінансово-кредитних організацій, що представлені банківськими установами	од.	ФКРФ ₁
	3.2	Активність домашніх господарств у нагромадженні фінансових ресурсів з можливістю подальшого їх використання, що виражено обсягами депозитів у банках	млн грн	ФКРФ ₂
	3.3	Ступінь використання фінансових ресурсів банками для запровадження у галузі економіки, вимірний обсягами кредитування	млн грн	ФКРФ ₃
	3.4	Рівень залучення додаткових фінансових ресурсів, виражений відсотковою ставкою за кредитами	%	ФКРФ ₄

Таблиця 3.11

Ранжування значень інтегральних показників рівня фінансово-кредитного фінансування регіонального розвитку

Регіон/область	2006		2007		2008		2009		2010	
	Іфкрф	Ранг	Іфкрф	Ранг	Іфкрф	Ранг	Іфкрф	Ранг	Іфкрф	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
АР Крим	0,13	22	0,26	9	0,17	13	0,11	12	0,14	9
Вінницька	0,09	25	0,20	12	0,02	25	0,04	23	0,08	15
Волинська	0,30	1	0,28	8	0,17	12	0,11	13	0,10	14
Дніпропетровська	0,16	17	0,72	1	0,73	1	0,61	1	0,58	1
Донецька	0,18	15	0,54	3	0,55	3	0,49	2	0,45	3
Житомирська	0,19	9	0,18	20	0,11	18	0,04	22	0,06	21
Закарпатська	0,12	24	0,20	13	0,14	14	0,07	15	0,07	17
Запорізька	0,14	20	0,23	11	0,24	7	0,17	7	0,16	7

Закінчення табл. 3.11

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Івано-Франківська	0,14	3	0,19	15	0,07	24	0,08	14	0,12	12
Київська	0,38	2	0,32	6	0,23	9	0,32	5	0,48	2
Кіровоградська	0,16	14	0,13	24	0,10	21	0,04	25	0,06	20
Луганська	0,16	13	0,18	19	0,19	11	0,15	9	0,11	13
Львівська	0,20	8	0,38	5	0,28	5	0,24	6	0,22	6
Миколаївська	0,22	4	0,14	22	0,10	19	0,06	16	0,06	19
Одеська	0,15	18	0,50	4	0,52	4	0,44	3	0,35	5
Полтавська	0,13	21	0,19	17	0,24	8	0,12	10	0,13	10
Рівненська	0,21	7	0,14	23	0,08	23	0,06	17	0,07	16
Сумська	0,21	6	0,28	7	0,19	10	0,11	11	0,13	11
Тернопільська	0,14	19	0,19	16	0,13	15	0,06	18	0,07	18
Харківська	0,23	5	0,62	2	0,55	2	0,42	4	0,36	4
Херсонська	0,16	16	0,10	25	0,09	22	0,06	19	0,05	23
Хмельницька	0,17	11	0,16	21	0,12	16	0,04	24	0,05	24
Черкаська	0,12	23	0,19	18	0,12	17	0,05	20	0,05	25
Чернівецька	0,18	10	0,20	14	0,10	20	0,04	21	0,06	22
Чернігівська	0,17	12	0,25	10	0,25	6	0,17	8	0,16	8

Крім того, слід відмітити значне розшарування серед регіонів України за рівнями фінансування економіки знань. Так, високі значення інтегральних показників (більше 0,6) за всіма трьома компонентами показали лише три регіони, а саме Донецька, Дніпропетровська та Харківська області. Значення інтегральних показників більшості регіонів не перевищує 0,4. Це свідчить про залежність між розвитком регіонів та рівнем фінансування, як загалом, так і за окремими складовими. У зв'язку із тим, що регіони мають розрізнені значення інтегральних показників, у рамках третього модуля запропонованого методичного підходу доцільно провести типологізацію регіонів методом кластерного аналізу (табл. 3.12).

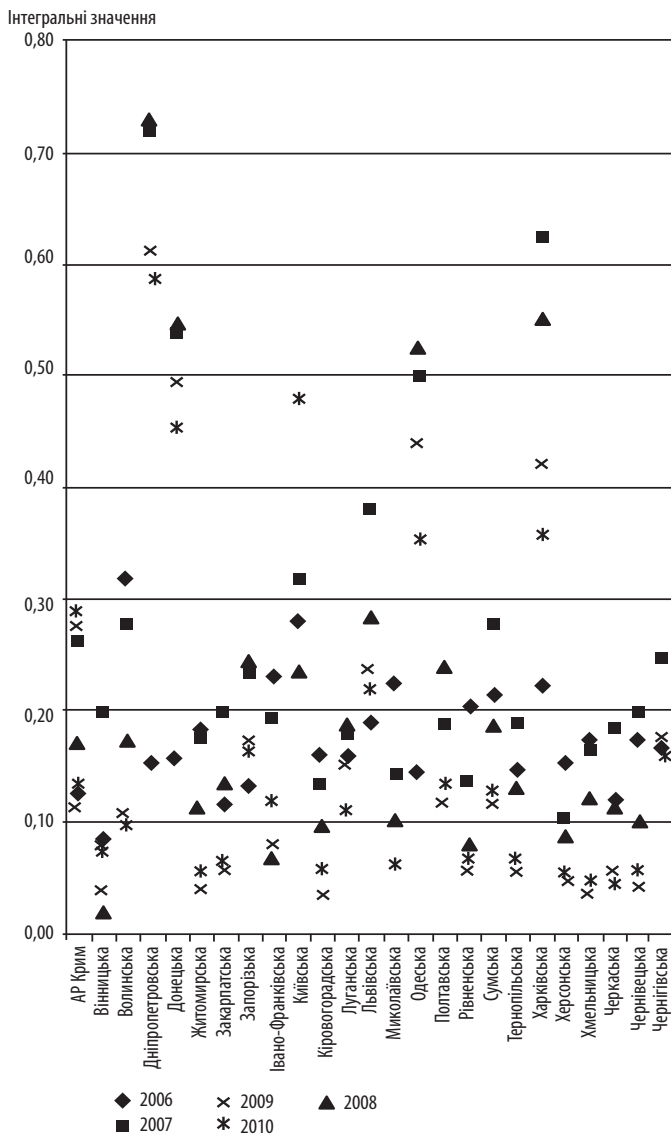

Рис. 3.19. Динаміка зміни значень інтегральних показників фінансово-кредитного фінансування в регіонах України

Рис. 3.20. Значення інтегральних показників рівня державного фінансування регіонального розвитку у 2010 році

Рис. 3.21. Значення інтегральних показників рівня приватного фінансування регіонального розвитку у 2010 році

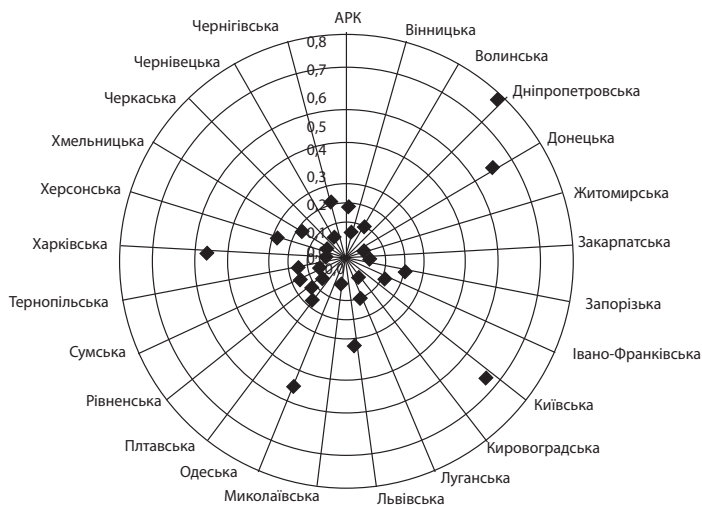

Рис. 3.22. Значення інтегральних показників рівня фінансово-кредитного фінансування регіонального розвитку у 2010 році

Необхідно виділити ті регіони, які мають найнижчі показники рівнів фінансування, та розробити регіональні програми розвитку, що будуть базуватися на використанні моделей публічно-приватного партнерства при фінансуванні компонентів економіки знань, що є передумовою загального розвитку регіону.

Таблиця 3.12

Упорядковані класи за рівнями розвитку державного, приватного та фінансово-кредитного фінансування з переліком регіонів, що увійшли до них

Клас тер	Розшарування регіонів				
	2006	2007	2008	2009	2010
1	Донецька Харківська Дніпропетровська	Донецька Харківська Дніпропетровська	Харківська Донецька Дніпропетровська	Харківська Донецька Дніпропетровська	Харківська Донецька Дніпропетровська
2	Полтавська Луганська Одеська Львівська Запорізька АРК Крим	Одеська Львівська Київська Полтавська Луганська Запорізька АРК Крим	Одеська Полтавська Львівська Запорізька	Одеська Київська Львівська Луганська Запорізька Полтавська АРК Крим	Одеська Київська Кіровоградська Вінницька Львівська Полтавська Запорізька Миколаївська Луганська АРК
3	Хмельницька Тернопільська Рівненська Чернівецька Закарпатська Волинська Миколаївська Київська Сумська Івано-Франківська Чернігівська Херсонська Кіровоградська Житомирська Черкаська Вінницька	Івано-Франківська Чернівецька Тернопільська Закарпатська Волинська Рівненська Херсонська Кіровоградська Хмельницька Житомирська Чернігівська Сумська Миколаївська Черкаська Вінницька	Івано-Франківська Кіровоградська Рівненська Житомирська Чернівецька Тернопільська Закарпатська Волинська Сумська Чернігівська Київська Черкаська Хмельницька Херсонська Вінницька Миколаївська Луганська АРК Крим	Тернопільська Хмельницька Житомирська Чернігівська Чернівецька Івано-Франківська Рівненська Закарпатська Волинська Миколаївська Черкаська Сумська Херсонська Кіровоградська Вінницька	Чернігівська Сумська Хмельницька Херсонська Черкаська Закарпатська Чернівецька Івано-Франківська Житомирська Тернопільська Рівненська Волинська

Таким чином, виходячи з аналізу дендограм, протягом усього досліджуваного періоду спостерігається різкий стрибок зростання відстані між групами після 22 ітерації, отже оптимальна кількість кластерів у нашому випадку – $(25 - 22 = 3)$ 3.

Результати, наведені в *табл. 3.13*, дозволяють стверджувати про існування деякої усталеності у структурі кластерів, що підтверджує результати попередніх досліджень регіонів. Крім того, слід відмітити, що серед цих регіонів немає такого, що за всіма показниками у динаміці має найвищі значення.

Таблиця 3.13

Структура сукупності об'єктів (регіонів) за кластерами

Регіон	Кластери				
	2006	2007	2008	2009	2010
1	2	3	4	5	6
АР Крим	3	3	2	3	3
Вінницька	2	2	2	2	3
Волинська	2	2	2	2	2
Дніпропетровська	1	1	1	1	1
Донецька	1	1	1	1	1
Житомирська	2	2	2	2	2
Закарпатська	2	2	2	2	2
Запорізька	3	3	3	3	3
Івано-Франківська	2	2	2	2	2
Київська	2	3	2	3	3
Кіровоградська	2	2	2	2	3
Луганська	3	3	2	3	3
Львівська	3	3	3	3	3
Миколаївська	2	2	2	2	3
Одеська	3	3	3	3	3
Полтавська	3	3	3	3	3
Рівненська	2	2	2	2	2
Сумська	2	2	2	2	2
Тернопільська	2	2	2	2	2

Закінчення табл. 3.13

1	2	3	4	5	6
Харківська	1	1	1	1	1
Херсонська	2	2	2	2	2
Хмельницька	2	2	2	2	2
Черкаська	2	2	2	2	2
Чернівецька	2	2	2	2	2
Чернігівська	2	2	2	2	2

Таким чином, за результатами типологізації регіонів методом кластеризації підтверджується тенденція, що Донецький, Дніпропетровський та Харківський регіони займають лідируючі позиції та належать до першого кластера. Це пояснюється територіальним розташуванням, наявністю міцного промислового комплексу, стрімкими темпами розвитку інновацій, впровадженням ІКТ та досягнень науки в практичну діяльність.

Представники першого кластера мають найвищі інтегральні значення за трьома компонентами типологізації, тобто за станом учасників публічно-приватного партнерства, а саме: держава, суб'єкти господарювання, фінансово-кредитні установи.

Другий кластер є найчисельнішим. До його складу входять у середньому 15 регіонів. До 2-ого кластера постійно відносяться такі регіони, як Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька та Чернігівська області. Ці регіони характеризуються інтегральними показниками нижче середнього.

Це так звані депресивні регіони, які характеризуються низьким рівнем людського розвитку, функціонування промисловості, фінансового сектора та інших сфер економіки. Вінницька, Кіровоградська та Миколаївська області тяжіють до другого кластера, хоча у 2010 році вони були віднесені до третього, що свідчить про підвищення їх рівня розвитку за всіма компонентами.

Представниками третього кластера є Запорізький, Львівський, Одеський та Полтавський регіони. До третього кластера також можна віднести АР Крим, Київську та Луганську області. Ці регіони мають середні значен-

ня інтегральних показників і за результатами ранжування не перевищують 10-е місце. Це пояснюється наявністю в даних регіонах науково-дослідних центрів, транскордонних зв'язків, розгалуженої мережі вищих навчальних та наукових закладів.

Таким чином, за результатами дослідження, наданими в 2 та 3 розділах монографії, підтверджено зв'язок між рівнем фінансуванням та розвитком компонентів економіки знань, а саме ІК, освіти, інновації.

У цілому проблеми регіонального розвитку полягають в усуненні наявних диспропорцій у розвитку регіонів та забезпеченні економічного піднесення економіки як окремих регіонів, так і держави загалом. Виходячи з цього, органи місцевого самоврядування повинні спрямувати свої зусилля на вирішення таких завдань:

- регулювання фінансових надходжень у частині фінансування інновацій, освіти та телекомунікаційних технологій в регіонах;
- впровадження комплексу заходів щодо сприяння підтримці та розвитку підприємств, що здійснюють інноваційну, комунікаційну та інформаційну діяльність;
- формування та розширення об'єктів інноваційної, освітньої, телекомунікаційної та інформаційної інфраструктури;
- розвиток мережі бізнес-центрів, інкубаторів, шкіл ведення інноваційного бізнесу, центрів інформаційно-консультаційних послуг тощо;
- сприяння підготовці та перепідготовці кадрів, підвищення їхньої кваліфікації у відповідності до сучасних вимог ринку праці, що пов'язано із посиленням ІКТ тощо.

Тому для вирішення наявних проблем та створення перспектив для розвитку регіонів необхідною передумовою є сприяння ППП. Формування інституту публічно-приватного партнерства регіонів України дозволить підвищити ефективність використання всіх факторів розширеного відтворення на принципово новій основі та надати розвитку регіонів інноваційну динаміку. А саме з'являться умови для раціонального використання інтелектуального капіталу, освоєння інформаційно-комунікаційного потенціалу, зростання інноваційної активності регіонів України та привабливості для бізнесу і населення.

Важливими складовими реалізації концепції публічно-приватного партнерства в регіоні є використання нормативних, інституційних, економічних та соціальних передумов міжсекторної взаємодії. Питання систематизації та розвитку прикладних аспектів взаємодії держави та бізнесу є актуальними на сьогодні і потребують політичної підтримки. Технологічна робота має розпочинатися із формування інформаційної бази, яка найбільш повно характеризує специфіку реалізації ППП у регіонах України, на основі чого буде розроблена стратегія соціально-економічного розвитку та зафіксовано основні положення залучення моделей публічно-приватного партнерства. Це дозволить проводити оцінку ефективності фінансової взаємодії влади та бізнесу й створить міцний стратегічний ресурс розвитку регіонів України в умовах економіки знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про державно-приватне партнерство в Україні»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2404-07>

2. Закон України «Про інвестиційну діяльність» №1560-ХІІ від 18.09.91// Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1991. – №47. – ст. 646 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

3. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» // Відомості Верховної Ради України. – 2007.-- № 12. – С. 102.

4. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» № 2850-IV: станом на 8.09.2005 р. / Верховна Рада України. – К. : Парламент. вид-во, 2005. – С. 548.

5. Закон України «Про інформацію» № 2657-ХІІ. від 02.10.92 // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1992. – № 48.

6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про запровадження комплексної оцінки соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя» від 20.06.2007 р. № 833 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.

7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку здійснення моніторингу показників розвитку регіонів, районів, міст республіканського в Автономній Республіці Крим і обласного значення для визнання територій депресивними» від 24.06.2006 р. № 860 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/163196?cat_id=38966

8. Абалкин Л. И. Диалектика социалистической экономики / Л. И. Абалкин. – М. : Мысль, 1981. – 351 с.

9. Авксентьев М. Ю. Державно-приватне партнерство – міжнародний погляд / М. Ю. Авксентьев // Економіка і регіон. – 2009. – №4 (23). – С. 67–71.

10. Азимов Г. Словарь методических терминов / Г. Азимов, А. Щукин. – М.: ИКАР, 2009. – 448 с.

11. Акименко О. Ю. Проблеми ресурсного забезпечення інвестиційної діяльності регіонів / О. Ю. Акименко Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2010_44/15.htm

12. Амоша А. И. Актуальные проблемы инновационного развития Украины и направления их решения / А. И. Амоша // Проблемы и перспективы иностранных инвестиций: региональный аспект. – Донецк, 2008. – Часть 2. – С. 451–456.

13. Амоша І. О. Концептуальні орієнтири промислової політики України (на середньострокову перспективу) / О. І. Амоша, В. П. Вишневський, Л. О. Збарзська // Экономика Украины. – 2009. – №12. – С. 4–13.

14. Амоша О. І. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі / О. І. Амоша, М. Я. Азаров, Ф. О. Ярошенко. – К.: НДФІ, 2004. – 368 с.

15. Амунц Д. М. Государственно-частное партнерство. Концессионная модель совместного участия государства и частного сектора в реализации финансовоёмких проектов / Д. М. Амунц // Справочник руководителя учреждения культуры, 2005. – №12. – С. 16–24.

16. Андел І. В. Економічний, фінансовий та екологічний аспект інвестиційної привабливості регіону / І. В. Андел // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.10. – С. 126–141.

17. Андел І. В. Тенденції використання місцевих енергетичних ресурсів у паливно-енергетичному комплексі Західного регіону / І. В. Андел // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.3 – С. 142–153.

18. Андрушкевич Ф. Освітні системи сучасної Польщі: загальноосвітня і вища [Електронний ресурс] / Ф. Андрушкевич – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vird/2011_15/PDF/9.pdf

19. Антонова З. Г. Партнерство государства и частного корпоративного бизнеса как фактор устойчивого развития национальной экономики / З. Г. Антонова // Известия Томского политехнического университета. – 2006. – Т. 309. – № 3. – С. 194–197.

20. Арыстанбекова А. Экономика, основанная на знаниях/ А. Арыстанбекова // Мировая экономика и международные отношения. – 2008. – №6. – С. 30–33.

21. Афанасьева О. К. Государственно-частное партнерство как инструмент привлечения инвестиций в развитие морских портов / О. К. Афанасьева // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2009 – №26. – С. 147–150.

22. Бажал Ю. М. Знання економіка – економіка конкурентоспроможності / В кн.: Інформаційне суспільство. Шлях України. – К., Бібліотека інформаційного суспільства. – 2004. – С. 219–224.

23. Баженов А. Государственно-частное партнерство: суть и понятие / А. Баженов // «Профиль». – 2008. – №46(601). – С. 13–15.

24. Байназаров А. М. Структура та зміст атласу освітнього комплексу України [Електронний ресурс] / А. М. Байназаров – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pbgo/2010_12/1_Baynaz.pdf

25. Байназаров А. Територіальні особливості та проблеми освітньої сфери Харківського регіону [Електронний ресурс] / А. Байназаров – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Chseg/2008_5/Baynazarov.pdf

26. Барський Ю. М. Методика визначення рівня фінансового забезпечення в контексті стимулювання соціально-економічного розвитку / Ю. М. Барський // «Економічні науки». – Серія «Облік і фінанси». – Випуск 8 (29). – Ч. 2. – 2011.

27. Басова О. С. Сучасний стан науково-технологічної сфери Харківського регіону / О. С. Басова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – №32. – С. 72–76.

28. Бахтизин В. В. Структурный анализ и моделирование в среде CASE-средства VРwin. Учебное пособие. / В. В. Бахтизин, Л. А. Глухова. – Минск: «Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники». – 2002. – 158 с.

29. Белицкая А. В. Правовые формы государственно-частного партнерства в России и зарубежных странах / А. В. Белицкая // Предпринимательское право. – 2009. – № 2. – С. 6–11.

30. Белл Д. Третья технологическая революция и ее возможные социально-экономические последствия / Д. Белл – М.: Академия. – 2004. – 788 с.

31. Бельтюков Є. А. Основні питання переходу країни до економіки знань / Є. А. Бельтюков, І. В. Черкасова // Вісник Хмельницького нац. ун-ту, 2005. – №413 (72). – С. 17–21.

32. Беновська Л. Я. Інтегрована оцінка інноваційного ресурсу та інноваційної активності західного регіону України [Електронний ресурс] / Л. Я. Беновська – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_re/2010_7_2/5.pdf

33. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. – М., «Медиум». – 1995. – С. 30–31.

34. Біловодська А. Аналіз та оцінка інноваційного потенціалу регіону як основа підвищення його конкурентоспроможності / О. А. Біловодська, О. Ф. Грищенко // Механізм регулювання економіки. – 2008. – №4. – Т. 2. – С. 195–202.

35. Білоцерківець В. В. Нова економіка: сутність та генеза / В. В. Білоцерківець, А. В. Ляшенко – Дніпропетровськ: Січ, 2007. – 221 с.

36. Блини М. Обзор современной теории / М. Блини // Панорама экономической мысли конца XX столетия. – СПб., 2002. – Т. 1. – С. 186.

37. Бобало Ю. О. Маркетинг у функціонуванні вищих навчальних закладів / Ю. О. Бобало // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.2. – С. 291–295.

38. Богапов Г. Бесплатное программное обеспечение все равно раздавать не будут / Г. Богапов // Зеркало недели. – 2004. – №38(513). – С. 26–30.

39. Богоявленська Ю. В. Проблеми ефективності управління інвестиційними процесами в сфері телекомунікацій / Ю. В. Богоявленський // Вісник ЖДТУ. – 2009. – №4 (50). – С. 198–202.

40. Богущ Л. Підходи до формування стратегії сталого розвитку соціальної сфери великих муніципальних відтворень (на прикладі м. Києва) / Л. Богущ // Вісник ТНЕУ. – 2007. – С. 19–32.

41. Бойко О. М. Ефективність інфраструктури науково-технологічної діяльності в Рівненській області [Електронний ресурс] / О. М. Бойко – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/e-journals/NacGosp/2010/Boyko_OM.pdf

42. Борецька Н. П. Стан та перспективи розвитку транскордонного співробітництва Донецької та Ростовської областей / Н. П. Борецька, К. В. Фокіна-Мезенцева, В. Я. Завгородня // Економічний простір, 2009. – №29 – С. 20–38.

43. Бортнікова Н. Аналіз інвестиційної діяльності в Україні / Н. Бортнікова, О. Бортніков // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. 8. – Ч.1. – С. 35–38

44. Брадул О. М. Аналіз стану та ефективності відтворення основних фондів промислових підприємств Дніпропетровської області / О. М. Брадул, Н. О. Шура. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vktu/2011_29/90.pdf

45. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал / Э. Брукинг. – СПб.: Питер, 2001. – 288 с.

46. Бруссер П. Государственно-частное партнерство – новый механизм привлечения инвестиций / П. Бруссер, С. Рожкова // Рынок ценных бумаг. – 2007. – № 2. – С. 29–33.

47. Бубенко П. Ключові моменти формування регіональних інноваційних систем в Україні / П. Бубенко // Економіка України. – 2007. – № 8. – С. 33–39.

48. Бубко О. П. Державно-приватні партнерства в Україні та перспективи їх впровадження на прикладі підготовки до Євро-2012 / У. П. Бубко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – №1 (1). – С. 247–282.

49. Бударіна Н. О. Концентрація банківського капіталу у країнах з різним рівнем економічного розвитку / Н. О. Бударіна // Вісник Донецького національного університету. – Серія: Економіка і право. – 2009. – №1 – С. 347–353.

50. Александрова В. П. Перспективи фінансування економіки знань / В. П. Александрова // Економіка і прогнозування, 2004. – №1. – С. 71–85.

51. Бузгалин А. Глобальный капитал / Александр Бузгалин, Андрей Колганов. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 512 с.

52. Букович У. Управление знаниями: руководство к действию / У. Букович, Р. Уильямс. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 504 с.

53. Бульда С. О. Методичні підходи до оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу регіону / С. О. Бульда // Наукові праці МАУП, 2011, вип. 4(31), с. 101–109.

54. Бурегя Л. В. Реалізація стратегії інноваційного розвитку економіки України в системі венчурного фінансування / Л. В. Бурегя // Актуальні проблеми економіки. – 2002. – № 12. – С. 75–79.

55. Буркинський Б. В. Інноваційна стратегія у соціально-економічному розвитку регіону / Б. В. Буркинський, Є. В. Лазарева – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2007. – 140 с.

56. Бутенко Я. Частно-государственное партнерство: эффективный инструмент взаимодействия / Я. Бутенко // Проблемы теории и практики управления. – 2008. – №7. – С. 44–51.

57. Бутко М. П. Новий український регіоналізм у контексті євроінтеграційних процесів [Електронний ресурс] / М. --П. Бутко – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_re/2008_5_1/zbirnuk_RE_1_111.pdf

58. Бутс Б. Типология российских регионов / Б. Бутс, С. Дробышевский, О. Кочеткова, Г. Мальгинов, В. Петров, Г. Федоров, А. Хехт, А. Шеховцов, А. Юдин // Альманах ассоциации независимых центров экономического анализа. Региональное развитие. – 2005. – Вып. 8. – С. 8–64.

59. Бухарев В. Ми – за партнерські відносини бізнесу та влади / А. Бухарев // Вісник податкової служби України, 2009. – №40. – С. 6–7.

60. Вакарчук І. Про підсумки розвитку загальної середньої та дошкільної освіти у 2008/2009 навчальному році та завдання на 2009/2010 навчальний рік / І. Вакарчук // Українознавство. – 2009–№3. – С. 121–134.

61. Вараницька М. М. Аналіз стану розвитку соціальної інфраструктури регіонів України / М. М. Вараницька // Всеукраїнський науково-виробничий журнал Сталий розвиток економіки. – 2011. – №6. – С. 139–145.

62. Варнавский В. Г. Государственно-частное партнерство в здравоохранении: международный опыт / В. Г. Варнавский // ГЧП в здравоохранении. – 2010. – №1 (26). – С. 9–15.

63. Варнавский В. Г. Государственно-частное партнерство: некоторые вопросы методологии / В. Г. Варнавский // Вестник Института экономики РАН. 2009. № 3. – С. 265–280.

64. Варнавский В. Г. Партнерства государства и частного сектора: формы, проекты, риски/ В. Г. Варнавский; Ин-т мировой экономики и междунар. отношений. – М.: Наука, 2005. – 315 с.

65. Варналії З. С. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія / З. С. Варналії, А. І. Мокій, О. Ф. Новикова (за ред. З. С. Варналії). – К.: Знання України, 2005. – 498 с.

66. Варшавский А. Е. Значительное снижение равенства доходов – важнейшее условие перехода к инновационной экономике, основанной на знаниях/ А. Е. Варшавский // Экономические и математические методы, 2007. – №4. – С. 3–55.

67. Василик О. Д. Державні фінанси України: підручник / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 608 с.

68. Вахович І. М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія, формування та механізми реалізації: Монографія / І. М. Вахович. – Луцьк: Надстир'я, 2007. – 496 с.

69. Вдовенко Ю. С. Теплоенергетика Чернігова працює на засадах державно-приватного партнерства / Ю. Вдовенко // Інформаційний бюлетень проекту тренінгової програми «Публічно-приватні партнерства». – №2. – 2009. – С. 2

70. Вдовенко Ю. С. Економіко-правова сутність концесії: методологічний аспект / Ю. С. Вдовенко // Збірник наукових праць Київського університету економіки і технологій транспорту: Серія «Економіка і управління». – Вип. 6. – К.: КУЕТТ, 2004. – С. 62–69.

71. Вдовенко Ю. С. Інструментарій приватно-державного партнерства у місцевому соціально-економічному розвитку / Ю. С. Вдовенко // Теорія та практика державного управління. – 2009. – №3 (26). – С. 1–5.

72. Вдовенко Ю. С. Інтеграційно-інвестиційний механізм розвитку автотранспортної сфери / Ю. С. Вдовенко // Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту: Серія «Економіка і управління». – Вип. 10. – К.: ДЕТУТ, 2007. – С. 77–82.

73. Вдовенко Ю. С. Класифікаційний підхід до приватно-державного партнерства / Ю. С. Вдовенко // Збірник наукових праць Київського університету економіки і технологій транспорту: Серія «Економіка і управління». – Вип. 9. – К.: КУЕТТ, 2007. – С. 220–224.

74. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1087 с.

75. Венгер Є. І. Індикатори розвитку регіонального інформаційного суспільства (на прикладі Чернівецької області) / Є. І. Венгер // Науковий вісник НАТУ України. – 2011. – Вип. 21.18. – С. 338–345.

76. Вермієнко Т. Сучасні тенденції розвитку інноваційної діяльності регіону [Електронний ресурс] / Т. Вермієнко – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vldau/APK/.../09vtgria.pdf

77. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление / В. И. Вернадский. – М.: Наука, 1991. – 271 с.

78. Веселий І. О. Регіональна банківська конкуренція: проблеми дефініції та оцінювання / І. О. Веселий // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №12 (114). – С. 136–141.

79. Википедия // Википедия – свободная библиотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki>

80. Винницький Б. Досвід та перспективи впровадження державно-приватних партнерств в Україні та за кордоном / Б. Винницький, М. Лендъел, Б. Онищук, П. Сегварі – К.: «К.І.С.», 2008. – 146 с.

81. Войнарченко М. П. Формування інноваційно-інвестиційної політики регіонів України на засадах кластерних технологій / М. П. Войнарченко // Вісник Хмельницького національного університету [Текст]. – 2008. – № 3. – Т. 1. – С. 266.

82. Воронін І. М. Телекомунікаційні системи України [Електронний ресурс] / І. М. Воронін – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/.../knp36_13_16.pdf
www.nbuv.gov.ua/Articles/.../knp35_4

83. Воронков Д. К. Система показників, що характеризують вплив показників на ринкову вартість промислового підприємства / Д. К. Воронкова, Л. С. Запасна. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/econ/2010_4/Voronkov.pdf

84. Гавкалова Н. Л. Економіка знань: формування та пріоритети розвитку / Н. Л. Гавкалова // Управління розвитком. – 2008. – №9. – С. 4–5.

85. Галиця І. Комерціалізація інтелектуальної власності та прикладних наукових досліджень / І. Галиця // Економіка України. – 2001. – №2. – С. 63–66.

86. Геєць В. Характер перехідних процесів до економіки знань / В. Геєць // Економіка України, 2004. – №4. – С. 4–14

87. Геєць В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.

88. Гейман О. А. Нелинейность экономики и неравномерность развития регионов: Монография / О. А. Гейман – Х.: ФЛП Либуркина Л. М.; ИД «ИНЖЭК», 2009. – 428 с.

89. Герасимова С. В. Інвестиційний потенціал банківської системи України / С. В. Герасимова, О. В. Лепьохіна // Гроші, фінанси і кредит. – 2010. – №45 – С. 247–256.

90. Герасимчук З. В. Фінансова політика сталого розвитку регіону: Монографія / З. Герасимчук, І. М. Вахович, І. М. Камінська. – Луцьк: Насдтир'я, 2006. – 220 с.

91. Герасимчук З. В. Проблеми та рівні територіальної організації банківської системи / З. В. Герасимчук, Н. І. Корецька // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2009. – Т. 24. – С. 53–62.

92. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: теорія, методологія, практика: Монографія / З. В. Герасимчук. – Луцьк: Надстир'я, 2008. – 528 с.

93. Глухов В. В. Экономика знаний: [Учебное пособие] // В. В. Глухов, С. Б. Коробко, Т. В. Маринина. – Питер. – 2003. – 528 с.

94. Говорушко Т. А. Сучасні проблеми кредитування суб'єктів підприємницької діяльності / Т. А. Говорушко, Ю. Ф. Гудзь // Агроінком. – 2011. – №1–3. – С. 68–72.

95. Головінов О. М. Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері / О. М. Головінов // Вісник економічної науки України. – 2010. – №1. – С. 47–51.

96. Гомонай М. В. Прогнозування результатів виробничої діяльності АТЗТ «Світанок» / М. В. Гомонай // Науковий вісник: Збірник науково-технічних праць. Львів: УкрДЛУ. – 2005, вип. 15.1. – С. 328–332.

97. Гончарова А. І. Економічна ефективність інвестування у відтворенні сільського господарства / А. І. Гончарова – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Tavnv/2010_70/70_36.pdf

98. Горбатов В. М. Конкурентоспособность и циклы развития интегрированных структур бизнеса. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2006. – 592 с.

99. Гордієнко Т. М. Проблеми формування системи показників оцінювання економічної безпеки регіону / Т. М. Гордієнко, М. В. Мазієва // Економіка та право. – 2011. – № 2. – С. 57–61.

100. Гордієнко Т. М. Формування порогових значень оцінювання економічної безпеки регіону / Т. М. Гордієнко // Держава та регіони: Серія: Економіка та підприємництво. – 2011. – №5. – С. 75–80.

101. Горин Г. В. Оцінка інвестиційної діяльності рекреаційно-туристичної сфери / Г. В. Горин // Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні: збірник матеріалів VII науково-технічної конференції науково-педагогічних працівників та студентів, 21–25 березня 2011 р. / Інститут підприємництва та перспективних технологій Національного університету «Львівська політехніка». – Львів: Видавничий відділ Навчально-наукового інституту підприємництва та перспективних технологій Національного університету «Львівська політехніка», Т. 1. – 2011. – 312 с.

102. Городиський Т. І. Методика оцінки інноваційного потенціалу регіону / Т. І. Городиський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2006. – Вип. 16.6. – С. 235–241.

103. Горячих Н. І. Забезпеченість регіону основними засобами, тенденції і проблеми їх використання // Н. І. Горячих, Т. Г. Савченко, І. М. Семеновенко // Економіка і право, 2010. – №1. – С. 22–30

104. Гохберг Л. Стратегия интеграционных процессов в сфере науки и образования / Л. Гохберг // Вопросы экономики, 2008. – №7. – С. 112–128.

105. Гощинський А. В. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в процесі забезпечення конкурентоспроможності прикордонних територій / А. В. Гощинський, Д. Я. Букушевич // Регіональна економіка. – 2008, №4. – С. 63–71.

106. Гриньов А. В. Знання як основний ресурс сучасної економіки / А. В. Гриньов, О. А. Компанієць // Академічний огляд. – 2010. – №1(32). – С.16–21.

107. Гриньова В. М. Проблеми розвитку інвестиційної діяльності: Монографія / В. О. Коюда, Т. І. Лепейко, О. П. Коюда. За заг. ред. В. М. Гриньової. – Х.: Вид-во ХДЕУ, 2002. – 464 с.

108. Грицевич В. С. Суспільно-географічний аналіз сфери зв'язку Львівщини [Електронний ресурс] / В. С. Грицевич, В. П. Грицеляк – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/.../Grutsevuch-Grutseljak.pdf

109. Гриценко Р. Фінансова привабливість областей України для банківської системи / Р. Гриценко // Вісник НБУ. – 2012. – №1. – С. 22–25.

110. Грузков И. В. От индустриальной экономики к экономике знаний: теоретические аспекты, условия и возможности перехода / И. В. Грузков // Вестник Северо-Кавказского государственного технического университета, 2008. – 3(16). – С. 17–35.

111. Губанова О. Р. Використання державно-приватного партнерства в природоохоронній діяльності: [Електронний ресурс] / О. Р. Губанова – Режим доступу: www.confcontact.com/2008febr/4_gubanova.htm

112. Губский Е. Ф. Философский энциклопедический словарь / Е. Ф. Губский – М: Инфра, 2003. – 576 с.

113. Гудзь Ю. Ф. Методичні підходи оцінки фінансового стану малих підприємств харчової промисловості (на прикладі Волинської області) /

Ю. Ф. Гудзь // Збірник наукових праць: Економічні науки. Серія: Регіональна економіка. (Луцький національний технічний університет). – 2010. – Випуск 7(27). Частина 2. – С. 98–105.

114. Гузар У. Є. Економіка знань та її перспективи для України / У. Э. Гузар // Регіональна економіка. – 2009. – №1. – С. 27–35.

115. Гуцал І. Регіональне позиціонування малих та середніх банків на кредитному ринку / І. Гуцал, О. Сеньковська. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ecan/2011_8_2/pdf/gutsal.pdf

116. Гэлбрейт Дж. К. Новое индустриальное общество / Дж. К. Гэлбрейт. – М.: Прогресс, 1969. – 480 с.

117. Даниленко С. М. Аналіз сучасного стану та ефективності фінансового забезпечення наукових досліджень та інновацій в Україні / [Електронний ресурс] / С. М. Даниленко – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/npkntu_e/2010_17/stat_17/34.pdf.

118. Данилишин Б. Державно-приватне партнерство – стратегічна форма взаємодії влади бізнесу / [Електронний ресурс] / Б. Данилишин // Юридичні новини Online. – Режим доступу до журн. <http://news.yuristonline.com/news/kmu/2/>

119. Данилишин Б. Економічні вектори освітнього простору / Б. Данилишин, В. Куценко // Вісник національної Академії наук України. – 2010. – №6. – С. 3–13.

120. Данилишин Б. М. Аналіз регуляторного впливу при впровадженні Закону України «Про загальні засади розвитку державно-приватного партнерства в Україні»: [Електронний ресурс] // Департамент інвестиційної та інноваційної діяльності – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article/system?>

121. Дейнека О. Г. Регіональний аспект диспропорцій соціально-економічного розвитку України / О. Г. Дейнека // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики, 2009. – № 1(5). – С. 4–13.

122. Делмон Дж. Государственно-частное партнерство в инфраструктуре. Практическое руководство для органов государственной власти / Дж. Делмон // The World Bank, PPIAF, 2010. – 261 с.

123. Деревська О. Б. Тенденції та перспективи розвитку банківської системи України / О. Б. Деревська // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2010. – Вип. 28. – С. 137–141.

124. Дерябина М. Государственно-частное партнерство: теория и практика / М. Дерябина // Вопросы экономики, 2008. – №8. – 2008. – С. 61–77

125. Дерябина М. А. Теоретические и практические проблемы государственно-частного партнерства [Электронный ресурс] / М. А. Дерябина // Доклад заведующей сектором Института экономики РАН Дерябиной М. А. на секционном ученом совете научного направления «Теория экономики». – Режим доступа: <http://www.gosbook.ru/node/27464>

126. Дзюблюк О. Розвиток банківської сфери в умовах деформації світового фінансового простору / О. Дзюблюк // Вісник НБУ. – 2011. – №10. – С. 76–83.

127. Длугунович Н. А. Інноваційна політика підприємств в умовах нової економіки / Н. А. Длугунович // Регіональна бізнес-економіка та управління, 2006. – №11. – С. 14–21.

128. Довгаль Л. Є. Ефективна модель корпоративного управління в умовах становлення економіки знань / Л. Є. Довгаль // Проблеми науки, 2006. – №10. – С. 23–29.

129. Долішній М. І. Регіональна політика: методологія, методи, практика / М. І. Долішній, П. Ю. Беленький, В. Я. Бідак. – Львів, 2001. – 714 с.

130. Доповідь про стан та розвиток інформатизації в Україні за 2010 рік: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

131. Драгоміров В. В. Сучасний стан та напрямки розвитку вищих навчальних закладів в Україні [Електронний ресурс] / В. В. Драгоміров, А. Я. Казарезов // Педагогіка. Вип. 73, т. 86 – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Pedagogics/2008.../73-2.pdf

132. Дробчак С. З. Особливості управління капіталом підприємства у процесі інтеграції України в глобальну економіку знань / С. З. Дробчак // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 11 (53). – С. 44–49.

133. Друкер П. Посткапиталистическое общество / П. Друкер // Новая индустриальная волна на Западе. Антология / под ред. В. Л. Иноземцева. – М.: Academia, 1999. – С. 70–100.

134. Дубініч-Карапата К. М. Джерела фінансування інвестиційної діяльності в Україні / К. М. Дубініч-Карапата // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2010. – №2. – С. 77–87.

135. Дубов Д. В. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості / Д. В. Дубов, М. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк – К., НІСД, 2010. – 29 с. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/public/File/2010_table/1214_dopov.pdf

136. Дутко Н. Державно-приватне партнерство: можливості та перспективи розвитку / Н. Дутко // Управління сучасним містом. – 2008. – №1–4/1–12(29–32). – С. 33–43.

137. Дутко Н. Європейський досвід державно-приватного партнерства [Електронний ресурс] / Н. Дутко. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/e...1/.../10dngdpv.pdf

138. Дучинська Н. І. Місце нематеріальних ресурсів у розвитку економіки знань / Н. І. Дучинська, А. О. Осаул // Науковий Вістник Волинського національного університету ім. Лесі Українки, 2009. – № 7. – С. 51–54.

139. Евенко В. В. Государственно-частное партнерство как инструмент развития инновационной экономики [Электронный ресурс] / В. В. Евенко, В. Ю. Солдатенков – Режим доступа: www.tu-bryansk.ru/doc/psih/evenko.doc

140. Економіка України: Підсумки перетворень та перспективи зростання / За ред. В. М. Гейця. – Х.: Форт, 2000. – С. 27–28.

141. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця. – К.: Ін-т екон. прогнозув.; Фенікс, 2003. – С. 265.

142. Єгорова О. Державно-приватне партнерство в портовому сегменті економіки України. Радикальний крок чи необхідність [Електронний ресурс] / О. Єгорова // Юрбізнес, №20(155), 20 травня 2008. – Режим доступу до журн. <http://www.yur-gazeta.com/article/1570/>

143. Єлісеєва О. К. Оцінка розвитку регіональних соціально-економічних систем / О. К. Єлісеєва // Економічний форум. – 2011. – №4. – С. 1–6.

144. Жаданова Ю. О. Розробка стратегічного альянсу між УДППЗ «Укрпошта» та АКБ Райффайзен банк «Аваль» [Електронний ресурс] / Ю. О. Жаданова – Режим доступу: nbuv.gov.ua/.../Zhadanova%20Y.O..pdf

145. Жданко Є. Перспективні напрями розвитку житлово-комунального господарства міста / Є. Жданко // Схід. Спецвипуск. – 2011. – № 1 (108). – С. 58–63.

146. Ждумагельдієва Г. Д. Государственно-частное партнерство как ключевой аспект энергетической политики / Г. Д. Ждумагельдієва // Бизнес, менеджмент и право. – 2010. – №1(21). – С. 54–58.

147. Жежуха В. Й. Стимулювання інноваційної діяльності: європейський досвід / В. Й. Жежуха // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». – Л., 2008. – №638. – С. 229–235.

148. Желіховська М. В. Моніторинг результатів і перспектив розвитку підприємств галузі зв'язку / М. В. Желіховська, Н. А. Хрущ // Вісник Хмельницького національного університету, 2010, № 3. Т. 3. – С. 30–34.

149. Желюк Т. Економічний механізм забезпечення інноваційної моделі розвитку / Т. Желюк // Світ фінансів. – 2009. – №1(18). – С. 56–67.

150. Жемчужна Л. А. Інноваційний потенціал економічного розвитку Донецького регіону / Л. А. Жемчужна // Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2009. – №6. – С. 172–177.

151. Житний П. Є. Аналіз впливу ресурсної бази банків на розвиток кредитних процесів регіонів / П. Є. Житний, Л. Г. Політюк, Е. Ю. Маленька – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsnu/2011_8_1/Ghitnij_P.pdf

152. Жиц Г. И. Проблема развития инновационного комплекса региона / Г. И. Жиц // Инновации. – 2003. – № 9 (66). – С. 24–27.

153. Жулавський А. Ю. Фактори відтворення інвестиційного потенціалу регіону / А. Ю. Жулавко, Я. В. Кобушко // Економічний простір. – 2011. – №45. – С. 64–74.

154. Жураковська І. С. Управління знаннями як чинник підвищення конкурентоспроможності підприємства в інформаційному суспільстві / І. С. Жураковська // Проблеми науки. – 2007. – №7. – С. 24–28.

155. Завізна Н. С. Аналіз стану інформаційного розвитку в регіонах України [Електронний ресурс] / Н. С. Завізна – Режим доступу: Н.С Завізна www.nbu.gov.ua/portal/soc...1/st13.pdf

156. Задорожний Г. В. Інноваційний потенціал підприємства при переході до економіки знань: зміст і комплекс показників оцінки / Г. В. Задорожний // Социальная экономика, 2004. – №3. – С. 113–124.

157. Зайцікова О. О. Пріоритетні організації, що навчаються, в умовах переходу до економіки знань / О. О. Зайцікова // Управління розвитком, 2009. – №15. – С. 91–92.

158. Запатрина І. Публично-частное партнерство как новая идеология развития мирового общества [Электронный ресурс] / И. В. Запатрина. – Режим доступа: ukrppp.com/present/doklad_astana_zapatrina.doc

159. Запатрина І. В. Бюджетна підтримка як елемент розвитку публічно-приватного партнерства в комунальній сфері // Фінанси України. – 2008. – №4. – С. 3–10.

160. Захарченко М. М. Аналіз показників узагальнення на рівні регіону М. М. Захарченко, А. І. Скабінська Вісник Хмельницького національного університету, 2009, № 3, Т. 2. – С. 69–71.

161. Захарченко П. В. Шляхи фінансування транспортної галузі на прикладі інфраструктурних об'єктів аеропортів / П. В. Захарченко, А. О. Сосновський, О. М. Гавриш, О. Є. Пастушенко, К. С. Обрізан // Європейський вектор економічного розвитку. – 2010. – №2 (9). – С. 54–63.

162. Заярна Н. М. Проблеми фінансування інвестиційних проектів українських підприємств / Н. М. Заярна, Н. О. Ємченко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.2. – С. 176–180.

163. Заячук О. Г. Територіальна організація загальноосвітніх навчальних закладів Чернівецької області / О. Г. Заячук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2009. – №8. – С. 123–127.

164. Зборовська Т. Е. Розвиток мобільного зв'язку як галузі національної економіки / Т. Е. Зборовська // Науковий вісник НАТУ України. – 2011. – Вип. 21.4. – С. 237–242.

165. Звіт щодо діяльності НКРЗ та стану телекомунікацій в Україні за 2011 рік / Національна комісія з питань регулювання зв'язку. – Київ. – 40 с.

166. Инновационное развитие экономики знаний/ Под общей ред. акад. РАН А. И.Татаркина. – Екатеринбург: Институт экономики УрО РАН, 2011. – 648 с.

167. Иноземцев В. Постиндустриальная экономика и «постиндустриальное общество»: терминологические и концептуальные проблемы / В. Иноземцев // Общественные науки и современность. – 2001. – №3. – С.140–152.

168. Исмаилов Т. А. Инновационная экономика – стратегическое направление развития России в XXI веке / Т. А. Исмаилов, Г. С. Гамидов // Инновации, 2003. – №1. – С. 112–121.

169. Іванова В. В. Роль інформаційного ринку в трансформаційних процесах економіки / В. В. Іванова // Зб. наук. праць. Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем, Київ. 2008. – №13. – С. 16–24.

170. Іванова Н. В. Особливості інвестування розвитку виробничої інфраструктури в умовах відновлення національної економіки / Н. В. Іванова // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції – 2011 – №2. – С. 52–57.

171. Іващук О. Особливості забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи / О. Іващук // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє: Щорічник. – Випуск 14–15/ За заг. ред. М. В. Лазаровича. – Тернопіль: Видавництво ТНЕУ «Економічна думка». – 2010. – С. 34–41.

172. Ігнашкіна Т. Б. Моделювання стану та ефективності основних засобів промислових підприємств / Т. Б. Ігнашкіна, Н. О. Шура // Вісник ЖДТУ. – 2011. – №1(55). – С. 205–210

173. Ілляшенко С. М. Інноваційний розвиток ринкових можливостей: проблеми управління /С. М. Ілляшенко. – Суми: ВВП «Мрія-1» ЛТД, 1999. – 222 с.

174. Інвестиції в основний капітал за джерелами фінансування 2002–2010 рр. [Електронний ресурс] / Держ. ком. статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

175. Інноваційна політика: Європейський досвід та рекомендації для України. – Том 1. – Ключові особливості інноваційної політики в якості основи для розробки заходів сприяння інноваціям, що спрямовують Україну до заснованої на знаннях конкурентоспроможної економіки – порівняння ситуації в ЄС і Україні. Проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні». – К.: Фенікс, 2011 – 214 с.

176. Іоненко К. В. Формування та оцінка фінансового потенціалу регіону: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / К. В. Іоненко; Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – К., 2007. – 20 с.

177. Ішук С. О. Рейтингова оцінка інвестиційної привабливості областей західного регіону України / С. О. Ішук, Т. В. Кулініч // Проблеми економіки та управління: [збірник наукових праць] / Відповідальний редактор Й. М. Петрович. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2011. – 340 с.: іл. – (Вісник / Національного університету «Львівська політехніка»; № 698). – С. 50–60.

178. Казак А. Н. Реализация инвестиционных проектов на территории АР Крым в рамках государственно-частного партнерства / А. Н. Казак // Наукові праці ДонНУЕТ. – 2010. – Вип. 38–3. – С. 84–90

179. Казмірчук С. Інноваційний розвиток регіону: наявний потенціал, проблеми та перспективи / С. Казмірчук // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 1(26). – С. 25–35.

180. Каленюк І. Фінляндія – лідер у становленні суспільства знань та інноваційної економіки XXI століття / І. Каленюк // Вища школа, 2004. – №2–3. – С. 87–95.

181. Камінська І. М. Концептуальні та методичні засади дослідження фінансової дієздатності регіону / І. М. Камінська // Економічні науки. Серія «Регіональна економіка». Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Випуск 5 (17). – Ч. 2. – С. 35–38.

182. Канигін Ю. Біблія та сучасна наука / Ю. Канигін, В. Кушерець. – К.: Вид-во «Знання України», 2006. – 226 с.

183. Каньоса М. Стан, ефективність використання та перспективи відтворення основних фондів підприємств харчової промисловості Хмельницької області / М. Каньоса, Л. Корчинська // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. 8. – Ч. 1. – С. 91–96.

184. Капелюшников Р. И. Экономическая теория прав собственности / Р. И. Капелюшников. – М.: ИМОМО, 1990. – 270 с.

185. Карась П. М. Вдосконалення аналізу фінансової діяльності підприємств машинобудування / П. М. Карась, В. Ф. Кондратьєва. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/npkntu_e/2011_19/stat_19/31.pdf

186. Карлін М. І. Фінансова система України: [навч. посіб.] / М. І. Карлін. – К.: Знання, 2007. – 324 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

187. Карпінський Б. А. Індикатори фінансової безпеки у контексті збалансованості фінансової системи держави / Б. А. Карпінський // Науковий вісник НАТУ України. – 2008, вип. 18.2. – С. 131–145.

188. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура // Под. ред. О. И. Шкаратана. – М.: Знание. – 2000. – 237 с.

189. Кацуба А. В. Экономика знаний или знаниеемное хозяйство: альтернатива в условиях выживания человечества знаний / А. В. Кацуба // Социальная экономика. – 2008. – №3–4. – С. 146–152.

190. Кизим М. О. Аналіз теоретичних передумов нерівномірності розвитку регіональних утворень у рамках концепції конвергенції [Електронний ресурс] / М. О. Кизим, О. А. Гейман. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/Modre/208/8_2/2.pdf

191. Кизим М. О. Високотехнологічний сектор економіки України і країн світу / О. М. Кизим, І. Ю. Матюшенко, В. І. Череднік // Проблеми економіки. – 2009. – №3. – С. 3–18.

192. Ким Дж.-О. Факторный, дискриминантный и кластерный анализ: / Дж.-О. Ким, Ч. У. Мьюллер, У. Р. Клекка и др. под ред. И. С. Енюкова. – М.: Финансы и статистика, 1989. – 216 с.

193. Клебанова Т. С. Оценка и анализ неравномерности развития регионов Украины / Т. С. Клебанова, Л. С. Гурьянова, Т. Н. Трунова, А. Ю. Смирнова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 8 (98). – С. 162–167.

194. Клейнер Г. Б. Предприятие в нестабильной экономической среде: риски, стратегии, безопасность / Г. Б. Клейнер, В. Л. Тамбовцев, Р. М. Качалов. – М.: Экономика, 2004. – 288 с.

195. Клевцевич В. А. Форми залучення приватного сектору та можливості їх застосування в ЖКГ України [Електронний ресурс] / В. А. Клевцевич // Матеріали Шостої Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Сучасна наука в мережі інтернет». – Режим доступу: <http://intkonf.org/klevtsevich-na-formi-zaluchennya-privatnogo-sektoru-ta-mozhливosti-yih-zastosuvannya-v-zhkg-ukrayini/>

196. Клинова М. Глобализация и инфраструктура: новые тенденции во взаимоотношениях государства и бизнеса / М. Клинова // Вопросы экономики, 2008. – №8. – 2008. – С. 78–90.

197. Клименко Н. Г. Державне регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку регіону / Н. Г. Клименко. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2005. – С. 7.

198. Коваленко В. В. Передумови інтеграції банківської системи України до світового фінансового простору / В. В. Коваленко // Экономика Крыма, №12, 2004. – С. 54–58.

199. Коваленко І. В. Джерела інвестування переробних підприємств АПК регіону / І. В. Коваленко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Tavny/2009_66/66_38.pdf

200. Ковальська Г. Навчальні заклади у формуванні забудови малих міст [Електронний ресурс] / Г. Ковальська – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/natural/dprmu/2008_15/16_Kovalska.pdf

201. Ковтуник І. Структура і рівень розвитку зв'язку в Україні [Електронний ресурс] / І. Ковтуник. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/.../Kovtunyk.pdf

202. Кожухівська Р. Інформаційні комп'ютерні технології: нові можливості для економіки / Р. Кожухівська // Економіка. – 2009. – №8 (99). – С. 108–112.

203. Козловський С. В. Управління конкурентними перевагами регіону / С. В. Козловський, Н. Н. Насіковська, І. О. Козловська // Вісник Хмельницького національного університету, 2010, № 1, Т. 1. – С. 186–191.

204. Колединський С. Інноваційний потенціал економічного розвитку регіону / С. Колединський // Економіст. – 2008. – № 11. – С. 30–33.

205. Колесникова К. И. Частно-государственное партнерство: опыт зарубежных стран и перспективы для России. Электронный ресурс / К. И. Колесникова // Журнал «Научный вестник УрАГС». – 2008. – №3. – Режим доступа к журналу: <http://vestnik.uara.ru/issue/2008/03/16/>

206. Колісник М. К. Стратегічні напрями розвитку діяльності регіональних банків Львівщини / М. К. Колісник, В. Б. Горбань, Г. М. Воляник // Науковий вісник НЛУ України, 2005, вип. 15.5 – С. 214–225.

207. Колодізев О. М. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку національної економіки дис. д-ра екон. наук: 08.04.01/ О. М. Колодізев // Українська академія банківської справи «Національного банку України». – Х, 2011. – 554 с.

208. Коломієць Г. С. Інформаційна продукція: ринок, маркетинг, підготовка кадрів / Г. С. Коломієць – К.: Либідь, 1991. – 176 с.

209. Колот А. Інноваційна праця та інтелектуальний капітал у системі факторів формування економіки знань / А. Колот // Україна: Аспекти праці, 2007. – №4. – С. 4–9.

210. Коновалов О. В. Актуальні проблеми активізації інноваційної діяльності в Донецькому регіоні // Матеріали ХІУ Международной научно-практической конференции по инновационной деятельности «Проблемы и перспективы инновационного развития экономики в контексте преодоления мирового финансового кризиса», 14–19 сентября 2009 г., г. Алушта – Киев – Симферополь – Алушта, типография ФАП Бражникова Н. А., 2009. – С. 364–367.

211. Корецька Н. І. Підходи вчених до оцінки територіальної організації банківської системи / Н. І. Корецька – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpchdtu/2009_24/articles/26_Korecka.pdf

212. Корецька Н. І. Специфіка розвитку банківського сектору Волині / Н. І. Корецька – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2010_34/Zmist/SPDF.pdf

213. Корнєв Ю. Г. Проблеми формування загальнонаціональної системи інформаційного забезпечення розвитку підприємництва / Ю. Г. Корнєв // Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ, 2010. – Вип. 187. – Т. IV. – С. 857–865.

214. Корнус О. Сучасна територіальна організація закладів дошкільної освіти у Сумській області / О. Корнус, Л. Немець // Часоп. соціал.-екон. географії. – 2008. – № 4 (1). – С. 156–160.

215. Корпан О. С. Аналіз основних результатів розвитку підприємств галузі зв'язку України / О. С. Корпан // Вісник Хмельницького національного університету 2010, № 6, Т. 4. – С. 320–323.

216. Корчун М. Вплив освітньої та наукової сфер діяльності на молодіжний сегмент ринку праці в Україні / М. Корчун // Вісник Львівського університету. Серія Економічна. – 2008. – Вип 39. – С. 225–229.

217. Костецький В. Сутнісно-теоретичні підходи до визначення фінансового забезпечення діяльності підприємств / В. Костецький // Галицький економічний вісник – 2010. – №4(29). – С. 135–145.

218. Костирко Л. А. Сучасний стан та тенденції регулювання міжбюджетних відносин в Україні / Л. А. Костирко, Е. Ю. Валентейчук // Часопис економічних реформ. – 2011. – №2. – С. 57–65.

219. Коулопоулос Т. М. Управление знаниями / Т. М. Коулопоулос, К. Фраппало. – М.: Изд-во Эксмо. – 2008. – 218 с.

220. Коцюрба О. Ю. Фінансові аспекти державно-приватного партнерства у сфері житлово-комунального господарства [Електронний ресурс] / О. Ю. Коцюрба – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/natural/npkntu_e/2010_18_1/stat.../60.pdf

221. Краснокутська Н. В. Управління знаннями в організації. Іноземний досвід / Н. В. Краснокутська, А. Г. Кондиріна // Економіка. Проблеми економічного становлення, 2006. – №4. – С. 68–75.

222. Криштоф Н. С. Інвестиційна політика Львівської області / Н. С. Криштоф // Державне управління: теорія та практика: електрон. наук. фак. вид. НАДУ. – 2008. – Вип. 2. – С.

223. Кругляно А. В. Дослідження стану формування необоротних активів на торговельному підприємстві в умовах кризи / А. В. Кругляно, Т. О. Чепко // Науковий вісник БДФА. – 2010. – №2. – С. 384–391.

224. Крупка М. Проблеми соціально-економічного розвитку регіону України в умовах глобалізації / М. Крупка, В. Дорош // Формування ринкової економіки України. – 2009. – Вип. 19. – С. 62–72.

225. Кузнецова А. Я. Аналіз конкурентоспроможності банківських установ в умовах економіки знань / А. Я. Кузнецова, Н. Є. Рак // Вісник Університету банківської справи НБУ. – 2011. – №1 (10). – С. 237–243.

226. Кузьмин В. А. Теоретическое обоснование концепции государственно-частного партнерства [Электронный ресурс] / В. А. Кузьмин. – Режим доступа: // www.gea.ru/UserFiles/fdo/INCON3-2011/Кузьмин%20В.А.doc

227. Кулицький С. П. Основи організації інформаційної діяльності у сфері управління / С. П. Кулицький – К.: МАУП, 202. – 224 с.

228. Кулініч Т. В. Оцінка впливу ресурсної забезпеченості та ділової активності регіону на його інвестиційну привабливість / Т. В. Кулініч – режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_re/2010_7_3/23.pdf

229. Курс лекцій з дисципліни «Основи інформаційних технологій» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.victoria.lviv.ua/html/oit/html/lesson1.htm>

230. Куцай Н. С. Аналіз інноваційного потенціалу регіонів України [Електронний ресурс] / Н. С. Куцай – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/natural/VNULP/Ekonomika/2010_683/19.pdf. – С. 93–99.

231. Лановська Г. І. Методика оцінки результативності інноваційної політики підприємств спиртової галузі / Г. І. Лановська // Вісник ЖДТУ. – 2011. – №4(58). – С. 248–254.

232. Левченко Н. М. Прогнозування розвитку інноваційної діяльності підприємств регіону на основі економіко-математичних моделей / Н.

М. Левченко, Д. К. Носенко // Наука і економіка. – 2010. – №1 (17). – С. 253–257.

233. Лендбел М. А. Регіональні засади розвитку підприємництва: аналітичний аспект / Н. Ю. Волощук, М. Й. Черевко // Науковий вісник Ужгородського університету, 2011. – Серія Економіка. Спецвипуск 33. Частина 2. – С. 147–151.

234. Лихачев В. Практический анализ современных механизмов государственно-частного партнерства в зарубежных странах, или Как реализовать ГЧП в России / В. Лихачев, М. Азанов / Финансы, экономика, безопасность. – 2005. – №1 (6). – С. 2–10.

235. Ліба Н. С. Аналіз інноваційної системи регіону / Н. С. Ліба // Збірник наукових праць ЧДТУ. – Серія: економічна. – 2009. – Вип. 21. – С. 171–175.

236. Лізанець М. В. Фінансовий механізм інвестиційного забезпечення регіонального розвитку Закарпаття / М. В. Лізанець // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2011. – №5. – С.

237. Лобацкий В. В. Управление знаниями (технологии, извлечения и измерения знаний) / В. В. Лобацкий – Мн.: Современ. шк. – 2006. – 392 с.

238. Лукашина М. Тенденції розвитку науково-технологічної та інноваційної діяльності мегаполіса (на прикладі міста Києва) / М. Лукашина // Економіст. – 2010. – №2. – С. 42–46.

239. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин / І. О. Луніна. – К. : ДНВП «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2006. – 432 с.

240. Лучик В. Є. Оцінка рівня життя населення регіонів [Електронний ресурс] / В. Є. Лучик. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/econ/2011_4/Luchik.pdf

241. Майер А. Взаимодействия власти и бизнеса: экономическое и социальное партнерство / А. Майер // Проблемы теории и практики управления, 2009. – №9. – С. 17–21.

242. Майорова Т. В. Роль банків у формуванні інвестиційного капіталу / Т. В. Майорова, С. В. Урванцева // Фінанси, облік і аудит. 2011. № 18. – С. 145–152.

243. Макаров В. Л. Вычислимая модель экономики знаний / А. Р. Бахтизин, Н. В. Бахтизина // Экономика и математические методы. – 2009. – том 45, №1. – С. 70–82.

244. Макаров В. Л. Экономика знаний: уроки для России / В. Л. Макарова // Россия и современный мир. – 2004. – №1. – С. 5–24.

245. Макарова Т. В. До питання про побудову системи оцінювання відповідності банківської системи потребам збалансованого розвитку регіонів / Т. В. Макарова, А. В. Медяник // Вісник ІЕПД НАН України. – 2011. – № 1. – С. 32–37.

246. Макарова Т. Г. Аналіз економічного потенціалу будівельної галузі Донецько-Придніпровського регіону / Т. Г. Макарова // Вісник ДонНУ-ЕТ. – 2011. – №4 (52). – С. 22–31.

247. Маклаков С. В. Моделирование бизнес-процессов с AllFusion Process Modeler (BPwin 4.1): [практ. рук.] / С. В. Маклаков. – М.: Диалог-Мифи, 2003. – 236 с.

248. Макогон Ю. В. Основи наукових досліджень в економіці: навч. посіб. / Ю. В. Макогон, В. В. Пилипенко. – Донецьк: Альфа-прес, 2004. – 143 с.

249. Малай В. А. Государственно-частное партнерство как форма повышения эффективности инновационных процессов / В. А. Малай // Инновации, 2008. – №10. – 2008. – С. 9–11.

250. Малиш Л. О. Українська освіта на порозі третього тисячоліття: загальний стан, проблеми та перспективи [Електронний ресурс] / Л. О. Малиш – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/Soc/.../04_malysh_lo.PDF

251. Малярець Л. М. Вимірювання ознак об'єктів в економіці: методологія і практика. Наукове видання / Л. М. Малярець. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2006. – 384 с.

252. Мамченко О. М. Экономическая сущность и роль государственно-частного партнерства в реализации региональной экономической политики / О. П. Мамченко, И. А. Долженко // Известия Алтайского государственного университета. – 2010. – № 2–2 (66). – С. 245–249.

253. Мандель И. Д. Кластерный анализ / И. Д. Мандель. – М. : Финансы и статистика, 1988. – 176 с.

254. Манжура А. В. Интеллектуальная собственность как фактор конкурентоспособности в глобализирующемся мире и экономике знаний / А. В. Манжура // Социальная экономика. – 2006. – №3–4. – С. 62–68.

255. Мариничева М. Управление знаниями на 100%: Путеводитель для практиков / М. Мариничева. – М.: Альпина бизнес Букс, 2008. – 320 с.

256. Марков М. А. Краткий обзор частно-государственного финансирования [Электронный ресурс] / М. А. Марков. – Режим доступа: <http://www.finansy.ru/inv/008markov.htm>

257. Марчук Є. Україна: нова парадигма поступу. Аналітичне дослідження / Є. Марчук – К.: Аваллон, 2001. – 215 с.

258. Махлуп Ф. Культурное преобразование в изучении и информации / Ф. Махлуп, У. Мансфильд // Междунар. форум по информации, 2004. – Т.29. – №1. – С. 9–36.

259. Махновська Н. Д. Особливості формування поштово-географічного кластеру в Україні [Електронний ресурс] / Махновська Н. Д., Спільна Н. П. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc.../14st.pdf

260. Махортов Е. А. Государственно-частное партнерство как форма отношений власти и бизнеса в России [Электронный ресурс] / Е. А. Махортов // Российский профессиональный портал о лоббизме и GR/ – Режим доступа: http://lobbying.ru/print.php?article_sd=2359

261. Мезенцева Н. І. Суспільно-географічний аналіз розвитку поштового зв'язку в Україні [Електронний ресурс] / Н. І. Мезенцева, В. В. Лисенко – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Esg/.../24.pdf

262. Мельник М. Партнерство держави і бізнесу як фактор ділової активності в Україні / М. Мельник / Вісник КНТЕУ. – 2010. – №3. – С. 23–40.

263. Мельникова О. А. Визначення передумов інноваційного розвитку індустріального сектора Луганської області [Електронний ресурс] / О. А. Мельникова – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/VSUNU/2010_1_1/Melnikova.pdf

264. Мельничук І. Реформування житлово-комунального господарства міста Івано-Франківська на засадах державно-приватного партнерства / І. Мельничук // Схід. – 2011. – №1 (108). – С. 108–111.

265. Мескон М. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М.: Дело, 1992. – 702 с.

266. Мигай Н. Б. Оцінка інноваційної активності економіки Миколаївської області та міста Первомайська [Електронний ресурс] / Н. Б. Мигай, А. М. Чепурна – Режим доступу: ev.nuos.edu.ua/

267. Микова М. С. Сучасний стан банківського інвестиційного кредитування юридичних осіб в Україні // М. С. Микова – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2011_1/Mykova_111.htm

268. Мильнер Б. З. Управление знаниями в современной экономике / Б. З. Мильнер. – М.: Институт экономики РАН. – 2008. – 400 с.

269. Миркин Б. Г. Группировки в социально-экономических исследованиях: Методы построения и анализа / Б. Г. Миркин. – М.: Финансы и статистика, 1985. – 223 с.

270. Мироненко В. П. Формування фінансово-кредитної політики на державному та регіональному рівнях / В. П. Мироненко // Наукові доповіді НАН України. – 2008. – С. 23–32.

271. Михайловська О. «Європейський парадокс» інноваційного розвитку: уроки для України / О. Михайловська // Економіка України. – 2006. – № 9. – С. 80–85.

272. Михайловська О. В. Місце України у світовому процесі розбудови інформаційного суспільства / О. В. Михайловська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 12 (102). – С. 36–44.

273. Михеев В. А. Государственно-частное партнерство: политика и механизм реализации. В кн. «Проблемы формирования государственных политик в России». – М., Научный эксперт, 2006. – 570 с.

274. Міненко В. А. Стан та умови розвитку людського капіталу в Україні [Електронний ресурс] / В. А. Міненко // Український соціум. – 2010. – № 2. – С. 114–121.

275. Міщук О. В. Роль партнерства держави і приватного капіталу у інноваційній економіці / [Електронний ресурс] / О. В. Міщук // Інститут

економічного розвитку КНЕУ, Україна. – Режим доступу до журн. <http://www.confcontact.com/2009ip/mishuk.htm>

276. Мочальников В. Н. Государственно-частное партнерство в стратегии социально-экономического развития России / В. Н. Мочальников // Вестник Института экономики РАН, 2010, № 1. – С. 23–34.

277. Музиченко А. С. Інвестиційна діяльність в Україні [Текст]: навч. посіб. / А. С. Музиченко. – К.: Кондор, 2005. – С. 16.

278. Мусина Л. О. Основні заходи переходу до економіки знань: Перспективи для України / Л. О. Мусина // Економіка і прогнозування. – 2003. – №3. – С. 178–182.

279. Мушинська Н. Ю. Публічно-приватне партнерство як інструмент сталого регіонального розвитку / Н. Ю. Мушинська // Научно-технический сборник «Коммунальное хозяйство городов». – 2010. – Вып. 94. – С. 162–167.

280. Наконечна Г. Критерії виміру економічної безпеки / Г. Наконечна, М. Книш – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/NZTNPU/geogr/2011_1/3/005Nakonechna.pdf

281. Нейкова І. С. Державно-приватне партнерство як складова інвестиційного механізму інноваційного розвитку / І. С. Нейкова // Науковий вісник національного університету ДПС України (економіка, право). – 2010. – №1 (48). – С. 152–160.

282. Непочатенко О. О. Проблеми і перспективи діяльності регіональних сільськогосподарських банків / О. О. Непочатенко – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/aprer/2010_6_1/38.pdf

283. Нижегородцев Р. М. Теоретические основы информационной экономики. – Владикавказ: Изд-во «Проект-прес», 1998. – 248 с.

284. Новак І. М. Деякі концептуальні підходи до розбудови соціальної держави в Україні / І. М. Новак // Демографія та соціальна економіка. – 2004. – № 1–2. – С. 67–73.

285. Новак І. М. Соціальний розвиток регіонів України: оцінка та напрями зменшення диспропорцій: [Монографія] / І. М. Новак; Ін-т економіки пром-ті, Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України. – Донецьк; Київ, 2008. – 196 с.

286. Новий курс в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця (та ін.). – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.

287. Новиков Д. А. Управление проектами: организационные механизмы / Д. А. Новиков – М.: ПМСОФТ. – 2007. – 140 с.

288. Нонака И. Компания – создание знания: Управление знаниями; пер. с англ. / И. Нонака. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. – 476 с.

289. О.-Ким Дж. Факторный, дискриминантный и кластерный анализ: пер. с англ. / Дж. О.-Ким, Ч. У. Мюллер, У. Р. Клекка и др.; [под ред. И. С. Енюкова]. – М.: Финансы и статистика, 1989. – 215 с.

290. Огородник В. О. Регіональні особливості інвестиційної діяльності Закарпатської області. В. О. Огородник, Науковий вісник Ужгородського університету 2011, Серія Економіка. Спецвипуск 33. Частина 2. – С. 201–204.

291. Огуркова О. В. Проблеми розвитку Одеської дирекції ОДППЗ «Укрпошта» [Електронний ресурс] / О. В. Огуркова – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/.../3214.pdf

292. Ожегов С. И. Словарь русского языка. / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова – М.: Азбуковник, 1997. – 354 с.

293. Олейник А. Минимизация упущенных выгод: моделирование взаимоотношений государства и бизнеса в России / А. Олейник // Вопросы экономики, 2009. – №7. – С. 42–61.

294. Олех Н. Л. Методичний підхід до оцінювання управління витратами виробництва / Н. Л. Олех // Актуальні проблеми економіки, 2011. – №3(117). – С. 139–147.

295. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) / В. М. Опарін. – [2-ге вид., без змін]. – К. : КНЕУ, 2006. – 240 с.

296. Опарін В. М. Проблеми та перспективи фінансування розвитку галузі зв'язку України в умовах світової економічної кризи / В. М. Опарін, М. Й. Поляков // Фінанси України. – 2009. – №8. – С. 33–39.

297. Орлова И. В. Экономико-математическое моделирование. Практическое пособие по решению задач / И. В. Орлова; ВЗФЭИ. – М.: Вузовский учебник, 2004. – 144 с.

298. Остапюк С. Ф. Государственно-частное партнерство в реализации бюджетных целевых программ / С. Ф. Остапюк // Проблемы современной экономики. – 2008. – №3 (27). – С. 32–34.

299. Отчет о конкурентоспособности Украины 2009 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.feg.org.ua/docs/Final_Rus_2009.pdf

300. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/>.

301. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

302. Охріменко О. О. Геофінансові технології як механізм інноваційного прориву / О. О. Охріменко // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – Сборник научных трудов. – Донецк: ДонНУ. – 2010. – 1050 с. (С. 544–547)

303. Павлюк К. В. Сутність і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави / К. В. Павлюк, С. М. Павлюк // Наукові праці КНТУ. Економічні науки, 2010, вип. 17. – С. 34–46.

304. Панкратов А. А. Государственно-частное партнерство и преодоление инфраструктурного дефицита / А. А. Панкратов // Страховое дело, 2009. – №7. – С. 58–64.

305. Панченко І. А. Фінансування наукової діяльності як необхідна умова інноваційного розвитку держави / І. А. Панченко // Сталий розвиток економіки. – 2011. – № 3. – С. 45–50.

306. Паньків Н. М. Сучасний стан розвитку соціальної інфраструктури Карпатського регіону Львівської області [Електронний ресурс] / Н. М. Паньків – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/.../ ...

307. Пелехата О. В. Зміцнення інвестиційної складової місцевих бюджетів в контексті сталого соціально-економічного зростання регіонів / О. В. Пелехата // Економічні науки. – Серія «Регіональна економіка». Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. – Випуск 8(31). Частина 2. – Луцьк, 2011. – С. 115–125.

308. Пенькова И. В. Экономика знаний: институциональные трансформации / И. В. Пенькова // Экономика промышленности, 2009. – №1 (44). – С. 13–21.

309. Перегудов С. Бизнес и государство в социальной сфере: конфронтация или партнерство / С. Перегудов // Мировая экономика и международные отношения, 2009. – №7. – С. 11–20.

310. Перетятко А. Ю. Проблеми та перспективи інвестиційного розвитку Харківського регіону / А. Ю. Перетятко, К. О. Язікова. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvb/2009_51/peretyatko.pdf

311. Перспективы развития государственно-частного партнерства в Украине. Заседание «Юридического пресс-клуба»: [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.press-club/org.ua/index.php?option>

312. Печчеи А. Человеческие качества. / А. Печчеи – М.: «Прогресс», 1985. – 312 с.

313. Плішка Т. Державний та місцевий бюджети як джерела фінансування капітальних інвестицій / Т. Плішка // Ефективність державного управління. Збірник наукових праць. – 2010. – Вип. 25. – С. 428–435.

314. Побурко Я. О. Інтегральні оцінювання результатів соціально-економічної діяльності регіону: методологічний підхід / Я. О. Побурко, Я. Я. Пушак // Регіональна економіка. – 2006. – № 3. – С. 66–73.

315. Покотило Т. В. Удосконалення ефективності оцінки механізму державного регулювання регіональних інвестиційних процесів / Т. В. Покотило // Теорія та практика державного управління. – 2010. – Вип. 2(29). – С. 1–10.

316. Покотильська Н. В. Проблеми інвестиційної діяльності Хмельницької області / Н. В. Покотильська – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2011_3/96.pdf

317. Полінкевич О. М. Оцінка пріоритетності інноваційного розвитку промислових підприємств Волинської області / О. М. Полінкевич // Економічний форум. – 2011. – №1. – С. 112–117.

318. Подунеев Ю. Gnitio est prosperitas: від економіки товару до економіки знання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zn.kiev.ua/nn/show/547/50089>.

319. Полунєєв Ю. Конкурентноспроможність українського бізнесу в умовах глобальної економіки знань / Ю. Полунєєв // Финансовая консультация, 2006. – №12. – С. 12–13.

320. Поляков М. Й. Проблеми та перспективи фінансування розвитку зв'язку України в умовах економічної кризи [Електронний ресурс] / М. Й. Поляков // «Економіка, менеджмент, бізнес» №1, 2010. – С. 20–23.

321. Полякова О. М. Державно-приватне партнерство в Україні: проблеми становлення / О. М. Полякова // Научно-технический сборник. – 2009. – №87. – С. 317–322.

322. Пономаренко В. С. Аналіз даних у дослідженнях соціально-економічних систем: Монографія / В. С. Пономаренко, Л. М. Малярєць – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2009. – 432 с.

323. Попов Е. В. Институты знаний / Е. В. Попов, М. В. Власова – Екатеринбург: Институт экономики УрО РАН, 2012 – 256 с.

324. Портер М. Э. Конкуренция / М. Э. Портер. – М.: Вильямс, 2002. – 495 с.

325. Приварникова І. Ю. Тенденції використання та оновлення основних засобів промислових підприємств / І. Ю. Приварникова // Вісник Запорізького національного університету. – 2011. – №1(9). – С. 65–74.

326. Про результати аналізу та перевірки стану фінансування і використання коштів Державного бюджету України, виділених на виконання Національної програми інформатизації [Електронний ресурс] Режим доступу – http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/786322?cat_id=412

327. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь / К. О. Ващенко, З. С. Варналій, В. Є. Воротін, В. М. Геєць, Е. М. Кужель О. В. Лібанова та ін. – К., Держкомпідприємство, 2008. – 226 с.

328. Програма соціально-економічного розвитку України на 2012–2014 роки [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kr-admin.gov.ua/Comitet/Ua/gromada/141011.pdf>

329. Проданова Л. В. Державно-приватне партнерство: сутність і форми [Електронний ресурс] / Л. В. Проданова. – Режим доступу: // http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2009_28_2/statti/22.htm

330. Прокофьева Т. А. Формат государственно-частного партнерства, как метод реализации инвестиционных проектов создания транспортно-логистических центров / Т. А. Прокофьева // Логистика и управление цепями поставок, 2010. – №1. – С. 7–24.

331. Процаликіна А. М. Інноваційна діяльність підприємства та основні напрями її активізації [Електронний ресурс] / А. М. Процаликіна – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2010_34/Zmist/9PDF.pdf

332. Радзієвська О. В. Вплив фінансово-економічної кризи на інвестиційний розвиток Кіровоградської області / О. В. Радзієвська // Наукові праці КНТУ. Економічні науки, 2010, вип. 17. – С.

333. Радько В. М. Рейтингування гірничо-збагачувальних комбінатів Кривбасу за рівнем організаційно-економічного забезпечення конкурентоспроможності / В. М. Радько // Экономика Крыма, 2010. – № 3(32). – С. 115–119.

334. Раевнева Е. В. Статистический анализ неравномерности развития регионов Украины / Е. В. Раевнева, О. А. Гейман, А. Ю. Бобкова // Бизнес-Информ. – 2009. – № 4(2). – С. 125–129.

335. Рак Н. Є. Економіка знань: сутність та фактори управління знаннями / Н. Є. Рак // Регіональна економіка. – 2009. – №3. – С. 224–232.

336. Ривак О. С. Інвестиційна діяльність в Україні / О. С. Ривак // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.13. – С. 228–241.

337. Римар М. В. Оцінка фінансового потенціалу підприємств машинобудівної галузі / М. В. Римар, О. М. Попівняк // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції. Збірник наукових праць: Випуск XVI, № 1. – Київ, СЕУ / Рівне, НУВГП, 2010. – С. 101–1012.

338. Ровенский З. И. Машина и мысль / Е. А. Умова, А. И. Умов. – М.: Госполитиздат, 1960. – 143 с.

339. Рудика О. В. Інноваційний потенціал підприємства при переході до економіки знань: зміст і комплекс показників оцінки / О. В. Рудика // Социальная экономика, 2004. – №3. – С. 113–124.

340. Румізен М. Управление знаниями. Полное руководство / М. Румізен. – М.: АСТ, Астрель, 2004. – 318 с.

341. Савченко І. М. Актуальні проблеми реформування професійно-технічної освіти в контексті європейської інтеграції / І. М. Савченко // Економіка освіти та освітня діяльність: Матеріали Всеукр. Семінару. 8 грудня 2006 р. – Полтава. ПОІППЦ, 2006. – С.48–53.

342. Сазонова С. В. Міжнародний досвід надання загальнодоступних телекомунікаційних послуг зв'язку країнами СНД / С. В. Сазонова // «Економіка, менеджмент, бізнес» №1, 2010. – С. 24–31.

343. Саїнчук Д. В. Сфера послуг як пріоритетний напрямок економічного розвитку в умовах переходу до економіки знань [Електронний ресурс] / Д. І. Саїнчук – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpren/2010_6/9_Sfera.pdf

344. Салогубова В. М. Прогнозування освітнього потенціалу адміністративно-територіальної одиниці країни [Електронний ресурс] / В. М. Салогубова – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mtip/2008_14/salogubova.pdf

345. Салуквадзе І. М. Визначення домінант розвитку публічно-приватного партнерства в житлово-комунальному господарстві / І. М. Салуквадзе / Економіка та право . – 2010. – №3. – С. 125–132.

346. Сафонова В. Є. Прогнозні аспекти розвитку освіти в умовах демографічної кризи в Україні [Електронний ресурс] / В. Є Сафонова // Науковий вісник Академії муніципального управління, серія «Економіка», 2009. – Вип. 6 – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu/Ekon/2009.../15.pdf

347. Семенкин Е. С. Методы оптимизации в управлении сложными системами / Е. С. Семенкин, О. Э. Семенкина, В. А. Терсков – Красноярск, Сибирский юридический институт МВД РФ, 2000. – 256 с.

348. Семиноженко В. П. Доктрина економіки знань (проект) / В. П. Семиноженко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.semynozhenko.net/ufv/.../ec_znan.do..

349. Семів Л. К. Вплив вищої освіти на формування людського капіталу в умовах переходу до економіки знань / Л. К. Семів, Р. А. Семів // Регіональна економіка. – 2009. – №1. – С. 15–26.

350. Симак А. В. Аналіз показників інноваційної діяльності Львівської області / А. В. Симак, Р. В. Ткачов, М. М. Крочак, В. В. Грицик // Науковий вісник НАТУ України. – 2010. – Вип. 20.7. – С. 103–109.

351. Симоненко А. М. Суспільно-географічний аналіз освітнього комплексу обласного регіону (теоретико-методологічний підхід) [Електронний ресурс] / А. М. Симоненко – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/.../syopilno-geografichnuu%20analiz%20osvitnogo%20kompleksy.pdf

352. Синюра-Ростун Н. Освіта як визначальний фактор формування трудової діяльності в умовах переходу до економіки знань / Н. Синюра-Ростун, У. Гузар // Схід. Спецвипуск. – 2011. – №1 (8). – С. 159–163.

353. Ситнова И. А. Экономика знаний и институциональная среда / И. А. Ситнова // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. – 2007. – Выпуск 31–1 (117). – С. 181–186.

354. Сич Н. Науково-практичні засади залучення приватного сектора до виконання завдань публічного характеру / Н. Сич // Управління сучасним містом. – 2008. – №1–4/1–12(29–32). – С. 13–20.

355. Сичова Н. Стратегія управління знаннями як запорука успіху організації / Н. Сичова // Економіст, 2006. – №12. – С. 48–50.

356. Сілаєв В. І. Дослідження факторів, що впливають на економічні результати інноваційного розвитку регіону / В. І. Сілаєв, Н. М. Свешнікова // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. – 2009. – Т. XI. – Серія «Державне управління». – Вип. 151. – С. 123–130.

357. Скиба Г. Г. Державне регулювання інвестиційної та інноваційної діяльності в умовах спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку / Г. Г. Скиба. – Донецьк : ДДАУ, 2003. – С. 13.

358. Славин Б. Информационное общество и рыночные отношения / Б. Славин // Проблемы теории и практики управления. – 2007. – № 7. – С. 55–63.

359. Смерічевська С. В., Сидич О. В. Оцінка інноваційного потенціалу // «Економіка промисловості. – 2006. – №2 – С. 14–18.

360. Смирнова В. Корпоративная культура – ключевой фактор в управлении знаниями / В. Смирнова // Проблемы теории и практики управления. – 2008. – №12. – С. 102–107.

361. Снелъсон П. Государственно-частные партнерства в странах с переходной экономикой [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebrd.com>

362. Солободчикова Ю. В. Оцінювання інвестиційної діяльності на регіональному рівні – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_ep/2011_3/files/EC311_46.pdf

363. Соловйов Ю. І. Функціонування регіональної системи освіти в режимі розвитку / Ю. І. Соловйов // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2010. – №1 (6). – С. 84–87.

364. Соловйов В.І. Сучасний стан банківської безпеки України / В.І. Соловйов // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції – 2011 – №4. – С. 79–82.

365. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи/ за заг. ред. Б. М. Данилишина; [2-ге вид. доп. і переробл.]. – Черкаси: Брама-Україна, 2006. – 620 с.

366. Стадник В. В. Менеджмент: підручник / Стадник В. В., Йохна М. А. – Вид. 2-ге, вип., доп. – К.: Академвидав, 2007. – 472 с.

367. Статистичний бюлетень «Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2007/08 навчального року» . – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2008. – 197 с.

368. Статистичний бюлетень «Регіональний людський розвиток». – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2010. – 327 с.

369. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні». – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2008 р. – 351 с.

370. Статистичний збірник «Продовження навчання та здобуття професії» у 2009 році. – К.: Держкомстат. – 2010. – С. 12–13.

371. Статистичний збірник «Регіони України» 2009 р. Ч. 1. / ДКСУ: за ред. О. Г. Осауленка. – К.: 2009 р. – 369 с.

372. Статистичний збірник «Регіони України» 2009 р. Ч. 2. / ДКСУ: за ред. О. Г. Осауленка. – К.: 2009 р. – 758 с.

373. Статистичний збірник «Соціальні індикатори рівня життя населення» 2010 рік. – Київ ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2011. – 203 с.

374. Статистичний щорічник України за 2009 рік / За ред. О. Г. Осауленко. – К.: Консультант, 2006. – 575 с.

375. Статівка А. М. Проблеми правового забезпечення публічно-приватного партнерства в інноваційній сфері / А. М. Статівка, І. А. Шумілко // Економіка та право. – 2009. – №2. – С. 11–17.

376. Статюха Г. О. Вступ до планування оптимального експерименту [Текст] : навч. посіб. / Г. О. Статюха, Д. М. Складанний, О. С. Бондаренко. – К.: НТУУ «КПІ», 2011. – 124 с.

377. Стігліц Дж. Ю. Економіка державного сектора / Дж. Ю. Стігліц. Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. – К.: Основа, 1988. – 720 с.

378. Стойка В. С. Особливості розвитку регіональних банківських систем у зарубіжних країнах / В. С. Стойка // http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchtei/2010_2/NV-2010-V2_44.pdf

379. Сторонянська І. З. Структурна диференціація економічного розвитку регіонів України / І. З. Сторонянська, Возняк Г. В. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/natural/...34/.../1_2.htm

380. Супрун Л. П. Актуальні завдання Держінвестицій на сучасному етапі економічного розвитку країни / Л. П. Супрун // Інвестиції та інноваційний розвиток: бюлетень. – 2009. – № 4. – С. 27.

381. Талах Т. А. Економічна ефективність використання потенціалу основних засобів підприємств хлібопекарської промисловості / Т. А. Талах // Економічний форум, 2011. – №1.

382. Тараненко І. В. Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері: світовий досвід та перспективи розвитку України / І. В. Тараненко, О. В. Охринько // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2011. – № 1 (4). – С. 376–386.

383. Телегин В. А. Государственно-частное партнерство – эффективная форма модернизации и развития коммунальной инфраструктуры / В. А. Телегин // Инновации, 2009. – №1. – С. 68–72.

384. Тихомиров В. П. Введение в информационный бизнес / В. П. Тихомиров – М.: Финансы и статистика, 1998. – 240 с.

385. Томарева В. В. Диспропорції соціально-економічного розвитку регіонів України та шляхи їх зниження / В. В. Томарева // Держава та регіони: Серія: Економіка та підприємництво 2010. – №6. – С. 150–154.

386. Тоффлер Э. Шок будущего: Пер. с англ. / Э. Тоффлер – М.: ООО «Издательство». – 2002. – 557 с.

387. Тупик И. Управление знаниями на промышленном предприятии / И. Тупик, В. Плескач // Менеджмент персонала. – №3. – 2009. – С. 78–90.

388. Уманець Т. В. Система індикаторів оцінки інноваційного розвитку: регіональний аспект / Т. В. Уманець, Т. В. Лучакова // Економіка. – 2010. – №54. – С. 260–268.

389. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін]; за наук. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2002. – 387 с.

390. Федулова Л. І. Організаційний ресурс державно-приватного партнерства в умовах подолання наслідків кризи / Л. І. Федулова, І. Г. Яненкова // Наукові праці. Том. 109. Вип. 96 – С. 57–60

391. Федулова Л. Перспективи інноваційно-технологічного розвитку промисловості України / Л. Федулова // Економіка України. – 2008. – № 7. – С. 24–36

392. Федулова Л. И. Концептуальные основы экономики знаний / Л. И. Федулова // Экономическая теория, 2008. – №2. – С. 37–59

393. Федулова Л. И. Экономика знаний в контексте взглядов Питера Друкера / Л. И. Федулова // Экономическая теория, 2007. – №3. – С. 86–99.

394. Федулова Л. І. Державна політика розбудови економіки знань: особливості реалізації антикризової стратегії [Електронний ресурс]. / Л. І. Федулова – Режим доступу: <http://udik.com.ua/articles/article-231>

395. Федулова Л. І. Концепція економіки знань в світовій науковій теорії та практиці / Л. І. Федулова // Вісник Хмельницького нац. ун-ту, 2005. – № 43 (72). – ч. 2. – С. 23–34.

396. Федулова Л. І. Особливості економіки знань на сучасній фазі розвитку суспільства: теорія і практика розбудови в Україні / Л. І. Федулова, Т. М. Корнєєва // Актуальні проблеми економіки, 2010. – №4. – С. 73–86.

397. Федулова Л. І. Державна політика розбудови економіки знань: особливості реалізації антикризової стратегії / Л. І. Федулова, Т. М. Корнєєва // Фінанси України, 2009. – №10. – С. 3–17.

398. Федулова Л. І. Інтеграція науки й освіти в системі формування економіки знань / Л. І. Федулова // Проблеми науки, 2004. – №9. – С. 2–6.

399. Федулова Л. І. Концепція інтелектуального капіталу в системі економіки знань / Л. І. Федулова // Проблеми науки, 2006. – №3. – С. 34–38.

400. Фігурний Д. Економіко-географічна динаміка сфери зв'язку Львівської області / Д. Фігурний // Вісник Львівського університету, Серія географічна. – 2007. – Вип. 34. – С. 292–295.

401. Хайек Ф. А. Индивидуализм и экономический порядок / Ф. А. Хайек – М.: РОССИЯ, 2001. – 394 с.

402. Хаустова В. Є. Інтегральна оцінка рівня життя населення регіонів України методом ентропії / В. Є. Хаустова, О. І. Омельченко // Актуальні проблеми економіки. – № 2(116). – 2011. – С. 137–146.

403. Хаустова В. Є. Оцінка вартості бізнесу суб'єктів господарювання (на прикладі металургійної галузі України): Монографія / В. Є. Хаустова, І. Г. Курочкіна – Х.: ВД «ИНЖЕК», 2009. – 268 с.

404. Хомин О. В. Про зміст економіки знань / О. В. Хомин // Соціальна економіка, 2006. – №3–4. – С. 21–30.

405. Хохлов Ю. Е. Экономика, основанная на знаниях: социально-экономические тенденции и политические цели / Ю. Е. Хохлов, С. Б. Шапошник // Информационное общество. – 2001. – Вып. 1. – С. 4–7.

406. Храпкіна В. В. Управління інвестиційним потенціалом регіону / В. В. Храпкіна // Вісник Донецького університету. Серія: Економіка і право. – 2011. – Спецвипуск. – Т. 2. – С. 115–119.

407. Цадо Г. В. Оцінка інвестування в інновації за регіонами: проблеми та шляхи активізації / Г. В. Цадо // Вісник Хмельницького національного університету 2011, № 2, Т. 2. – С. 190–194.

408. Челомбітько Т. В. Управлінські аспекти підвищення ефективності банківської діяльності / Т. В. Челомбітько // Вісник ХНУ. – 2008. – №3.

409. Ченцова М. В. Концепция экономики знаний как новое направление формирования современной экономической парадигмы / М. В. Ченцова // Вестник ФА, 2008. – №2(46). – С. 118–125.

410. Черевиков Є. Л. Передумови розвитку публічно-приватного партнерства у сфері житлово-комунального господарства в Україні / Є. Л. Черевиков // Економіка і прогнозування, 2010. – №1. – С. 99–110.

411. Черевиков Є. Л. Публічно-приватное партнерство как соціально-економічний інститут / Є. Л. Черевиков // Економіческая теория, 2009. – №4. – С. 31–40.

412. Черемісіна С. Г. Інвестиційна діяльність в АР Крим та напрями її активізації / С. Г. Черемісіна // АгроІнКомю – 2011. – № 10–12. – С. 77–82.

413. Череп А. В. Статистичний аналіз чинників формування інноваційного потенціалу регіону [Електронний ресурс] / А. В. Череп, Д. К. Носенко – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_32/Zmist/15PDF.pdf

414. Черничко Т. В. Методичні підходи до оцінки економічного розвитку регіону / Т. В. Черничко, Ю. І. Попович // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.10. – С. 275–280.

415. Черноіванова О. М. Зміцнення банківської системи України в контексті регіоналізації фінансових відносин / О. М. Черноіванова, А. В. Козьменко, О. Г. Черноіванова. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2008_3/1019.pdf

416. Чонка А. Государственно-частное партнерство: симбиоз государства и бизнеса [Электронный ресурс] / А. Чонка // Бюджет. – 2008. – №8. – Режим доступа: <http://bujet.ru/article/59841.php>

417. Чопей Л. І. Організаційно-економічний стан функціонування кредитної системи Закарпатської області / Л. І. Чопей // Науковий вісник Ужгородського університету 2011. – Серія Економіка. – Спецвипуск 33. – Ч. 4. – С. 136–140.

418. Чубай В. М. Факторна модель оцінювання конкурентоспроможності машинобудувних підприємств / В. М. Чубай // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 6(96). – С. 156–163.

419. Чубукова О. Формування національного інформаційного ринку / О. Чубукова // Інформаційний бізнес. – 2010. – №1. – С. 89–90.

420. Шаповалова І. В. Удосконалення програмно-прогнозного механізму державного регулювання регіонального розвитку / І. В. Шаповалова – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2007-2/doc/2/20.pdf>

421. Шаульська Л. В. Освіта в системі показників людського розвитку [Електронний ресурс] / Л. В. Шаульська, М. О. Кримова – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vpu/Ekon/2009_7/36.pdf

422. Шваб Л. І. Вплив доходів населення України на демографічну ситуацію та зовнішню трудову міграцію / Л. І. Шваб // Вісник Хмельницького національного університету 2009, № 4, Т. 1. – С. 36–40.

423. Шевченко Б. О. Потенціал державно-приватного партнерства як інструмент антикризових заходів / О. Шевченко // Економічний вісник НГУ – 2009. – №1. – С. 17–23.

424. Шевченко О. В. Інвестиційна активність регіонів України: вплив на економічне зростання / О. В. Шевченко Стратегічні пріоритети, №1(10), 2009 р. – С. 175–181.

425. Шевченко О. О. Історія економіки та економічної думки. Сучасні економічні теорії. Навчальний посібник [Електронний ресурс] / О. О. Шевченко – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15840720/politekonomiya/istoriya_ekonomiki_ta_ekonomichnoyi_dumki_-_shevchenko_oo

426. Шилепницький П. І. Особливості впровадження проектів державно-приватного партнерства. Уроки для України / П. І. Шилепницький // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект, 2010. – С.1014–1017.

427. Шиндер О. В. Регіональні аспекти формування ресурсної бази комерційних банків / О. В. Шиндер // Економічний простір. – 2008. – № 18. – С. 153–163.

428. Штифанич Р. В. Стан інформаційного забезпечення підприємств АПК: облік та аналіз / Р. В. Штифанич // Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. – 2010. – Вип. 29, Ч. 2: Удосконалення обліку, аналізу, аудиту і звітності в сучасних умовах глобалізаційних процесів у світовій економіці. – С. 100–103.

429. Шульц С. Л. Методологічні підходи до типології регіональних суспільних систем / С. Л. Шульц // Регіональна економіка. – 2007. – № 1. – С. 18–28.

430. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития: Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры / Й. А. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 456 с.

431. Шумська С. Фінансовий потенціал України: методологія визначення та оцінки / С. Шумська // Фінанси України. – 2007. – №5. – С. 55–64.

432. Щедрина Т. І. Трансфер технологічних інновацій в умовах економіки знань / Т. І. Щедрина // Проблеми науки, 2004. – №9. – С. 21–28.

433. Эконометрика: Учебник / Под ред. И. И. Елисевой. – 2-е изд.; перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2005. — 576 с.

434. Экономическая информатика и информация [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.lessons-tva.info/edu/e-inf1/inf1-1-2.html>

435. Яковец Ю. В. Глобализация взаимодействия цивилизаций / Ю. В. Яковец. – М. : ЗАО «Экономика», 2003. – 411 с.

436. Яцків М. І. Соціально-економічний розвиток регіону та рівень життя населення/ М. І. Яцків, Т. М. Степура Науковий вісник НАТУ України. – 2009. – Вип. 19.8. – С. 139–145.

437. Янковська О. І. Ефективність діяльності приватних сільськогосподарських підприємств Житомирської області в залежності від їх залучення до інноваційного процесу / О. І. Янковська // Вісник Хмельницького національного університету 2011, № 1. – С. 122–126.

438. Яременко В. В. Тлумачний словник української мови / В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К: Аконт. – 2008. – 2717 с.

439. Яременко О. Ф. Проблеми формування фінансово-економічної безпеки регіону / О. Ф. Яременко // «Економічні науки». – Серія «Облік і фінанси». – 2011. – Випуск 8 (29). – Ч. 4. – С.

440. Ястребов А. Я. Проблемы развития партнерства государства и бизнеса Российской федерации в посткризисный период / А. Я. Ястребов // Экономика Возрождения России. – 2010. – №2. – С. 8–12.

441. Ястремська О. М. Інноваційна економіка. Конспект лекцій / О. М. Ястремська, Д. О. Ріпка. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2009. – 72 с.

442. Яценко М. С. Регіональні чинники розвитку інфокомунікацій та основних учасників регіонального комплексу інфокомунікаційних послуг / М. С. Яценко // Труды Одесского политехнического университета. – 2009. – №2. – С. 303–309.

443. Яцкевич І. В. Про переваги використання аутсорсингової форми в телекомунікаційній сфері / І. В. Яцкевич // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». – 2011 – №1. – С. 44–48.

444. About Knowledge Economy: Frequently Asked Questions [E-resource]. – Access Mode: [http:// www.developmentgateway.org/knowledge](http://www.developmentgateway.org/knowledge).

445. Baldersheim H. Nordic Region-Building in European Perspective / H. Baldersheim, K. Stanlberg. – Aldershot : Ashgate, 1999. –177 p.

446. Barro R. Convergence / R. Barro, X. Sala-i-Martin // Journal Political Economy. – 1992. – №100. – P. 223 – 251.

447. Crawford R. In the Era of Human Capital: the Emergence of Talent, Intelligence, and Knowledge as the Worldwide Economic Force and What it Means to Managers and Investors New York / R. Crawford. – Harper Business, 1999. – 347 p.

448. Danilov V. Equilibrium analisis of economics with innovations / V. Danilov, G.Rjshevoy, A.Sotkov // Journal of Math. Economics. 1997. Vol. 27. – P. 195–228.

449. Davenport T. Working Knowledge: How jrganizations Manase What They Know / T. Davenport, L. Prusak. – Boston: Harvard Business School Press, 1998. – 199 с.

450. Economic and Social Indicators. Information and Communication Technologies (ICT) statistics – 2006: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.gov.mu/portal/goc/cso/ei846/ict.pdf

451. Economic and Social Indicators. Information and Communication Technologies (ICT) statistics – 2009: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.gov.mu/portal/goc/cso/ei846/ict.pdf

452. Gardner H. Frames of mind: The theory of multiple intelligences H/ Gardner. – N.Y.: Basic Books, 1983. – 416 p.

453. Gerrard M. B. What Are Public-Private Partnerships, and How Do They Differ from Privatizations? / M. B. Gerrard // Finance & Development. 2001. Vol. 38, № 3 – P. 56–61.

454. Grimsey D. Public Private Partnerships and Public Procurement / Grimsey D., Lewis M.K // A Journal of Policy Analysis & Reform, vol. 14, no 2, 2007, P. 171–188.

455. Kahn H. The Year 2000: A Framework for Speculation on the Next Thirty Three Years / H. Kahn, A. Wiener. // The Hudson Institute, 1967. – 173 p.

456. Kohlbacher F. The Use of Qualitative Content Analysis in Case Study Research / F. Kohlbacher // Forum: Qualitative Social Research [On-line Journal]. – 2005. – December, 7(1), Art. – P. 38–44.

457. Kohonen T. Self-organizing Maps / T. Kohonen. – Berlin: Springer Series in Information Science. – 3d. Ed., 2001. – 260 p.

458. Linder St.H. Coming to Terms with the Public-Private Partnership: A Grammar of Multiple Meanings / St.H. Linder // The economist of Public-Private Partnership. International Library of critical Writing in Economist, 2005 Vol. 183, MA: Edward Elgar, 75–91.

459. Market update. Review of the European market. First semester 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.eib.org/eprec

460. Machlup F. Knowledge: Its Creation, Distribution, and Economic Significance / F. Machlup // The Economic of information and Human Capital. Princeton (N.Y.), 1984. - Vol.III – P.148–163.

461. Mankiw G. Contribution to the Empirics of Economic Growth / G. Mankiw, D. Romer, D. Weil // Quarterly Journal of Economics. – 1992. – Vol. 107. – P. 407.

462. Measuring the Information Society 2010 // International Telecommunication Union ISBN 92-61-13111-5: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.itu.int/ITU-D/ict/.../idi/2010/.../MIS_2010_without_annex_4-e.pdf

463. Risman D. Lonely crowd. The study of american character. / D. Risman, N. Glaser, R. Danney New York, 1950. – 115 p.

464. Rodrigues M.J The New Knowledge Economy in Europe. A Strategy for International Competitiveness and Social Cohesion / By Mariy J Rodrigues. – Edward Elgar Pbl., 2002. – 46 p.

465. Rodrigues-Pose A. Convergence or divergence? Types of regional responses to socio-economic change in Western Europe / A. Rodrigues-Pose // Tijdschrift voor Economische en Geografie. – 1999. – Vol. 90 (4). – P. 363–378.

466. Shannon P. Mathematical Theory of Communication / P. Shannon // BSTJ. – 1948. – Vol. 27. – № 3.

467. Singh G. A Global Survey of PPPs: New Legislation Sets Context for Growth / G. Singh, C. Jamieson // www2.standardandpoors.com/spf/pdf/.../project_finance_2005_09.pdf

468. Solow R. Contribution to Theory Economic Growth / R. Solow // Quarterly Journal Economics. – 1956. – №70. – P. 65-94.

469. Sternberg R.J. et al. People's conceptions of intelligence // J. Personality and Social Psychology. – 1981. № 41. – P. 37–55.

470. The Global Competitiveness Report 2010-2011 // World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf

471. The National Council for Public-Private Partnerships // <http://www.ncppp.org/howpart/index.shtml#define>

472. Wiig K. Knowledge Management Foundation / K.Wiig. – Arlington: Schema Press, 1993. – P.14.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Часткова процедура проведення контент-аналізу

Текст (об'єкт дослідження – № колонки табл.2)	Формулювання індуктивних категорій (документо-базована проміжна форма)	Квантифікація (підрахунок частот)
1	2	3
1	економіка	0,14
	спеціалізовані (наукові) і повсякденні	0,14
	знання	0,14
	джерело зростання	0,14
	домінуючий фактор	0,14
	процеси нагромадження і використання	0,14
	зростання конкурентоспроможності економіки	0,14
2	економіка	0,09
	джерело зростання	0,09
	спеціалізовані (наукові) і повсякденні	0,09
	знання	0,09
	використання	0,09
	природні ресурси	0,09
	капітал	0,09
	праця	0,09
	домінуючий фактор	0,09
	процеси накопичення й використання знань	0,09
	зростання конкурентоспроможності економіки	0,09
3	економіка	0,10
	домінуючий фактор	0,10

Продовження табл. А.1

1	2	3
3	процеси накопичення й використання знань	0,10
	спеціалізовані (наукові) і повсякденні	0,10
	знання	0,10
	важливий ресурс	0,10
	праця	0,10
	капітал	0,10
	природні ресурси	0,10
	зростання конкурентоспроможності економічної системи	0,10
4	система загальних уявлень	0,25
	сукупність досягнень практики	0,25
	система методів створення умов	0,25
	функціонування і підтримка науково-дослідної діяльності	0,25
5	етап розвитку постіндустріальної економіки	0,20
	знання (інтелект) людини	0,20
	інформаційні й високі технології	0,20
	домінуючий (вирішальний) фактор	0,20
	тенденції виробничої і соціально-економічної трансформації суспільства	0,20
6	економіка	0,14
	створення	0,14
	поширення	0,14
	використання	0,14
	знання	0,14
	забезпечення зростання конкурентоспроможності	0,14
	збагачує галузі, сектори і всіх учасників	0,14
7	економіка	0,14
	використання	0,14
	знання (в різноманітній формі)	0,14
	створення	0,14
	висококваліфіковані послуги	0,14
	наукова продукція	0,14
	освіта	0,14

Додатки

Продовження табл. А.1

1	2	3
8	тип економіки	0,33
	знання	0,33
	відіграють вирішальну роль	0,33
9	суспільно-економічне явище	0,14
	здатність до навчання	0,14
	ключовий фактор	0,14
	зростання конкурентоспроможності	0,14
	індивід	0,14
	попит на людський капітал	0,14
	інвестиції в освіту	0,14
10	економіка	0,17
	знання	0,17
	створення	0,17
	поширення	0,17
	використання	0,17
	забезпечення господарського росту та міжнародної конкуренції	0,17
11	новий формат економіки	0,33
	результат	0,33
	еволюційний розвиток економічних систем	0,33
12	економіка	0,14
	створення	0,14
	поширення	0,14
	використання	0,14
	знання	0,14
	прискорення власного росту	0,14
	підвищення конкурентоздатності	0,14
13	сектор економіки	0,25
	виробництво	0,25
	обробка	0,25
	управління знаннями	0,25

РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

Закінчення табл. А.1

1	2	3
14	економіка	0,20
	використання	0,20
	знання	0,20
	реалізовані (продані)	0,20
	отримані в результаті певних витрат	0,20
15	економіка	0,17
	створення	0,17
	поширення (розповсюдження)	0,17
	використання	0,17
	знання	0,17
	забезпечення зростання конкурентоспроможності	0,17
16	новий тип розвитку економіки	0,20
	знання	0,20
	відіграють вирішальну роль	0,20
	виробництво	0,20
	джерело зростання	0,20
17	базова та універсальна складова загальної економіки	0,17
	сфери матеріального і нематеріального виробництва	0,17
	виробничі і соціальні відносини	0,17
	розвиток	0,17
	динамічне прирощення й оновлення	0,17
	знання	0,17
18	економіка	0,10
	інноваційні процеси	0,10
	виробництво	0,10
	придбання	0,10
	поширення	0,10
	практичне застосування	0,10
	знання	0,10
	перетворення	0,10
	рушійна сила	0,10
	соціально-економічний розвиток	0,10

Додаток Б
Формування системи показників оцінки рівня розвитку економіки знань за складовими:
інновації, освіта, ІКТ

Таблиця Б.1

Показники, що використовуються для оцінки інноваційного рівня розвитку регіонів за авторами

№ з.п	Показники	Автори																							
		[27]	[32]	[34]	[41]	[47]	[76]	[85]	[102]	[150]	[179]	[179]	[197]	[232]	[235]	[238]	[263]	[266]	[317]	[331]	[350]	[356]	[388]	[391]	[403]
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
1	Фінансування наукових та науково-технічних робіт	+				+	+	+	+				+	+	+	+	+	+		+		+	+	+	
2	Обсяг наукових і науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій	+		+	+	+			+	+	+		+	+		+		+		+		+	+	+	
3	Витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт				+				+	+	+		+	+	+		+	+			+	+	+		+
4	Внутрішні поточні витрати на наукові та науково-технічні роботи, виконані власними силами наукових організацій				+				+	+	+		+	+	+		+	+			+	+	+		+
5	Кількість організацій, які виконували наукові та науково-технічні роботи	+			+	+					+	+					+	+		+		+	+		+

Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
6	Чисельність фахівців, які виконували наукові та науково-технічні роботи	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+			+	+			+	+	+
7	Чисельність працівників (основної діяльності) наукових організацій	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+			+	+			+	+	+
8	Отримано охоронних документів (патентів)				+				+			+										+			
9	Подано заявок на видачу охоронних документів на об'єкти промислової власності				+				+			+										+			
10	Кількість друкованих робіт	+			+								+												
11	Кількість закладів, що мають аспірантуру				+								+												
12	Кількість аспірантів	+			+								+												
13	Кількість закладів, що мають докторантуру				+								+												
14	Кількість докторантів	+			+								+												
15	Чисельність докторів наук, зайнятих в економіці України	+			+				+			+								+	+			+	+
16	Чисельність кандидатів наук, зайнятих в економіці України	+			+				+			+								+	+			+	+

Додатки

Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
17	Середньорічна вартість основних засобів організації, які займаються науково-технічною діяльністю	+		+			+							+											
18	Фондоозброєність	+			+			+				+													
19	Технічна оснащеність	+			+			+				+													
20	Освоєно нових видів продукції у промисловості		+		+			+			+		+				+						+		+
21	Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації				+			+			+		+				+					+		+	+
22	Впровадження прогресивних технологічних процесів у промисловості			+				+			+		+				+					+		+	+
23	Загальний обсяг витрат на інноваційну діяльність		+		+						+						+					+		+	+
24	Кількість інноваційно-активних підприємств у промисловості			+				+			+		+				+					+		+	+
25	Обсяг реалізованої інноваційної продукції					+					+			+			+					+		+	+
26	Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності					+					+						+					+		+	+

Закінчення табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
27	Прийняття нових технологій			+							+											+			
28	Загальна площа приміщень для виконання наукових та науково-технічних робіт	+											+											+	
29	Експорт/Імпорт інноваційної продукції																		+				+		

Таблиця Б.2

Показники, що використовуються для оцінки освітнього рівня розвитку регіонів за авторами

№ з.п	Показники	Автори																									
		[421]	[163]	[25]	[344]	[363]	[104]	[37]	[346]	[349]	[131]	[20]	[274]	[24]	[18]	[200]	[214]	[352]	[224]	[40]	[216]	[351]	[60]	[61]	[250]		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26		
1	Кількість студентів вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації у розрахунку на 10000 населення	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+				+	+	+	+	+	+		+	
2	Кількість вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації			+		+	+	+		+	+	+	+	+	+						+	+	+			+	

Додатки

Продовження табл. Б.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
3	Кількість учнів загальноосвітніх навчальних закладів у розрахунку на 10000 населення	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+		+	+	+	+		+	+	+
4	Кількість загальноосвітніх навчальних закладів		+	+			+				+	+		+	+	+		+	+	+	+		+	+	+
5	Охоплення дітей дошкільними закладами	+	+	+			+				+			+	+	+		+	+	+		+			+
6	Кількість дошкільних навчальних закладів			+			+				+			+	+	+		+	+	+		+			+
7	Кількість дітей у дошкільних навчальних закладах	+		+			+						+	+	+	+		+	+	+		+			+
8	Кількість професійно-технічних навчальних закладів	+		+			+			+			+	+	+				+	+	+				+
9	Кількість учнів, слухачів професійно-технічних навчальних закладів у розрахунку на 10000 населення	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+				+	+	+	+			+
10	Підготовка (випуск) кваліфікованих робітників професійно-технічними навчальними закладами			+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+					+	+	+			+

Продовження табл. Б.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	
11	Підготовка та підвищення кваліфікації кадрів	+						+			+			+		+				+			+			+
12	Змінність занять у денних загальноосвітніх навчальних закладах			+																		+				
13	Конкурс на вступних іспитах до вищих навчальних закладів				+									+												+
14	Розподіл дітей у дошкільних закладах за мовами виховання за регіонами				+																					+
15	Розподіл учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів за мовами навчання за регіонами					+									+											+
16	Денні загальноосвітні навчальні заклади нового типу				+										+						+					
17	Вищі навчальні заклади 1-2 рівнів акредитації				+																					+

Закінчення табл. Б.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
18	Розподіл студентів вищих навчальних закладів 1-2 рівнів акредитації за мовами навчання			+																					+
19	Розподіл студентів вищих навчальних закладів 3-4 рівнів акредитації за мовами навчання			+																					+

Таблиця Б.3

Показники, що використовуються для оцінки рівня розвитку ІКТ у розрізі регіонів за авторами

№ з.п	Показники	Автори																									
		[201]	[428]	[108]	[164]	[165]	[443]	[230]	[155]	[291]	[259]	[261]	[400]	[306]	[215]	[296]	[82]	[61]	[105]	[342]	[442]	[422]	[75]	[39]	[383]	[144]	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	
1	Доходи від надання послуг пошти та зв'язку	+	+	+	+	+	+			+	+	+	+	+	+	+	+	+		+		+	+	+	+	+	
2	Відправлення газет і журналів	+	+	+	+		+			+	+	+			+	+							+	+			
3	Відправлення листів	+	+	+	+		+			+	+	+			+	+							+	+	+		

Продовження табл. Б.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
4	Відправлення телеграм	+	+	+	+		+			+	+				+	+		+		+		+	+			
5	Відправлення посилок	+	+	+	+		+			+	+				+	+						+	+			
6	Міжміські телефонні переговори	+		+		+	+			+		+			+	+				+			+	+		+
7	Забезпеченість населення основними домашніми телефонними апаратами, на 100 сімей			+	+	+	+				+	+				+	+			+			+	+		
8	Забезпеченість населення трансляційними радіоточками звукового проводного мовлення, на 1000 осіб				+		+					+	+			+	+				+		+	+		
9	Наявність парку обчислювальної техніки за регіонами		+				+	+								+	+		+							
10	Мережа підприємств (організацій), які забезпечені обчислювальною технікою за регіонами (мали на баланс ЕОМ)		+					+								+	+		+							+

Закінчення табл. Б.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
11	Вибуття парку обчислювальної техніки по регіонах						+	+	+										+							
12	Повнення парку обчислювальної техніки по регіонах						+	+	+										+							
13	Доступ до супутникового зв'язку	+																								
14	Витрати населення на мобільний зв'язок	+	+								+															
15	Інвестиції у підприємства зв'язку																							+	+	
16	Обсяг інформаційних послуг населенню		+												+											

Додаток В

Інтегральні показники оцінки рівня розвитку економіки знань за її складовими компонентами: інновації, освіта, ІКТ

Таблиця В.1

Інтегральні значення та ранг компоненти «Інноваційна складова»

Регіон/область	Період													
	2005		2006		2007		2008		2009					
	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11				
АРК	0,10	8	0,10	8	0,10	11	0,14	10	0,15	9				
Вінницька	0,08	14	0,09	12	0,14	8	0,11	12	0,15	8				
Волинська	0,02	25	0,07	16	0,10	12	0,06	21	0,08	23				
Дніпропетровська	0,32	3	0,42	3	0,37	3	0,42	3	0,30	3				
Донецька	0,51	1	0,60	1	0,58	1	0,62	1	0,34	2				
Житомирська	0,04	22	0,05	20	0,05	22	0,06	23	0,09	20				
Закарпатська	0,03	24	0,04	24	0,03	25	0,04	25	0,05	25				
Запорізька	0,25	4	0,26	4	0,19	7	0,18	7	0,19	6				
Івано-Франківська	0,06	17	0,09	13	0,12	9	0,14	8	0,14	11				
Київська	0,07	15	0,08	14	0,12	10	0,11	13	0,12	15				
Кіровоградська	0,05	18	0,07	15	0,08	15	0,08	17	0,09	19				
Луганська	0,16	7	0,25	5	0,27	5	0,40	4	0,12	13				
Львівська	0,18	6	0,16	7	0,23	6	0,21	5	0,25	4				
Миколаївська	0,09	10	0,10	9	0,10	13	0,14	9	0,15	7				

Закінчення табл.В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Одеська	0,24	5	0,25	6	0,27	4	0,20	6	0,20	5
Полтавська	0,08	12	0,10	10	0,09	14	0,09	16	0,10	16
Рівненська	0,03	23	0,03	25	0,04	24	0,07	18	0,08	22
Сумська	0,08	13	0,09	11	0,08	16	0,09	15	0,12	14
Тернопільська	0,09	11	0,07	18	0,08	17	0,11	11	0,15	10
Харківська	0,46	2	0,46	2	0,49	2	0,48	2	0,70	1
Херсонська	0,05	20	0,05	19	0,06	21	0,05	24	0,06	24
Хмельницька	0,04	21	0,05	21	0,05	23	0,07	19	0,13	12
Черкаська	0,05	19	0,05	22	0,06	19	0,06	22	0,09	18
Чернівецька	0,06	16	0,07	17	0,06	20	0,07	20	0,10	17
Чернігівська	0,09	9	0,05	23	0,07	18	0,10	14	0,09	21

Таблиця В.2

Інтегральні значення та ранг компоненти «Освітня складова»

Регіон/область	Період											
	2005		2006		2007		2008		2009			
	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11		
АРК	0,27	18	0,27	18	0,27	18	0,26	20	0,26	19		
Вінницька	0,36	10	0,36	10	0,37	9	0,36	9	0,35	9		
Волинська	0,26	20	0,27	19	0,27	19	0,26	22	0,25	20		

Закінчення табл. В.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Дніпропетровська	0,54	2	0,55	2	0,55	2	0,54	2	0,52	2
Донецька	0,67	1	0,67	1	0,69	1	0,67	1	0,63	1
Житомирська	0,29	16	0,30	15	0,29	15	0,29	16	0,30	14
Закарпатська	0,22	24	0,22	24	0,22	24	0,22	25	0,21	24
Запорізька	0,40	6	0,40	6	0,40	6	0,38	8	0,36	8
Івано-Франківська	0,23	23	0,23	23	0,24	22	0,23	23	0,23	22
Київська	0,29	15	0,29	16	0,29	16	0,29	17	0,28	16
Кіровоградська	0,27	19	0,26	20	0,27	20	0,26	21	0,25	21
Луганська	0,43	5	0,44	5	0,44	5	0,42	5	0,40	5
Львівська	0,46	4	0,47	3	0,47	3	0,47	3	0,47	3
Миколаївська	0,31	13	0,31	12	0,32	12	0,30	14	0,30	13
Одеська	0,37	8	0,38	8	0,38	8	0,38	7	0,36	7
Полтавська	0,37	9	0,37	9	0,35	10	0,36	10	0,34	10
Рівненська	0,25	22	0,26	21	0,26	21	0,27	19	0,27	17
Сумська	0,33	11	0,32	11	0,33	11	0,33	11	0,31	11
Тернопільська	0,31	12	0,31	13	0,31	13	0,32	12	0,31	12
Харківська	0,47	3	0,47	4	0,47	4	0,46	4	0,44	4
Херсонська	0,28	17	0,29	17	0,29	17	0,28	18	0,26	18
Хмельницька	0,38	7	0,39	7	0,38	7	0,38	6	0,37	6
Черкаська	0,31	14	0,30	14	0,30	14	0,30	15	0,28	15
Чернівецька	0,21	25	0,21	25	0,21	25	0,31	13	0,21	25
Чернігівська	0,25	21	0,24	22	0,23	23	0,22	24	0,21	23

Інтегральні значення та ранг компоненти «Складові ІКТ»

Регіон/область	Період											
	2005		2006		2007		2008		2009		Ранг	
	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11		
АРК	0,32	7	0,30	7	0,32	7	0,34	7	0,33	7		
Вінницька	0,16	14	0,16	13	0,19	11	0,23	12	0,23	12		
Волинська	0,08	23	0,08	22	0,08	22	0,10	21	0,10	21		
Дніпропетровська	0,59	3	0,62	2	0,70	3	0,80	2	0,76	2		
Донецька	0,68	1	0,69	1	0,77	1	0,83	1	0,82	1		
Житомирська	0,16	16	0,15	14	0,17	13	0,21	13	0,20	13		
Закарпатська	0,06	25	0,06	25	0,07	24	0,10	22	0,10	22		
Запорізька	0,32	6	0,33	6	0,35	6	0,36	6	0,36	6		
Івано-Франківська	0,10	20	0,09	20	0,11	18	0,12	18	0,12	18		
Київська	0,24	10	0,23	10	0,23	10	0,27	9	0,26	9		
Кіровоградська	0,13	18	0,10	19	0,10	20	0,09	23	0,08	23		
Луганська	0,25	9	0,24	8	0,27	8	0,29	8	0,27	8		
Львівська	0,33	5	0,33	5	0,40	5	0,45	5	0,49	5		
Миколаївська	0,14	17	0,12	17	0,14	16	0,17	15	0,16	15		
Одеська	0,38	4	0,38	4	0,41	4	0,47	4	0,49	4		
Полтавська	0,27	8	0,24	9	0,25	9	0,26	10	0,25	10		

Закінчення табл. В.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Рівненська	0,09	22	0,09	21	0,09	21	0,10	20	0,10	20
Сумська	0,16	15	0,14	16	0,15	15	0,15	17	0,13	17
Тернопільська	0,10	21	0,08	23	0,08	23	0,09	24	0,09	24
Харківська	0,61	2	0,61	3	0,71	2	0,79	3	0,73	3
Херсонська	0,11	19	0,11	18	0,11	19	0,12	19	0,11	19
Хмельницька	0,16	13	0,15	15	0,14	17	0,16	16	0,14	16
Черкаська	0,19	11	0,17	11	0,19	12	0,24	11	0,32	11
Чернівецька	0,08	24	0,06	24	0,07	25	0,07	25	0,07	25
Чернігівська	0,17	12	0,16	12	0,16	14	0,17	14	0,19	14

Додаток Д

Динаміка зміни інтегральних показників інноваційного, освітнього рівнів розвитку та ІКТ у розрізі окремих регіонів України

Рис. Д.1. Динаміка науково-технічного (I_{χ}) та інноваційного (I_{ν}) розвитку АПК

Рис. Д.2. Динаміка науково-технічного (I_{χ}) та інноваційного (I_{ν}) розвитку Вінницької області

Рис. Д.3. Динаміка науково-технічного ($I_{ст}$) та інноваційного ($I_{ід}$) розвитку Волинської області

Рис. Д.4. Динаміка науково-технічного ($I_{ст}$) та інноваційного ($I_{ід}$) розвитку Дніпропетровської області

Рис. Д.5. Динаміка науково-технічного ($I_{ст}$) та інноваційного ($I_{ід}$) розвитку Донецької області

Рис. Д.6. Динаміка науково-технічного (I_x) та інноваційного (I_y) розвитку Житомирської області

Рис. Д.7. Динаміка науково-технічного (I_x) та інноваційного (I_y) розвитку Закарпатської області

Рис. Д.8. Динаміка науково-технічного (I_x) та інноваційного (I_y) розвитку Запорізької області

Значення інтегральних показників

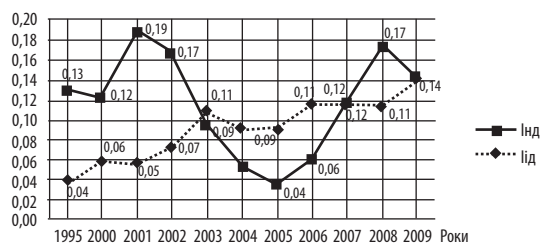

Рис. Д.9. Динаміка науково-технічного (I_n) та інноваційного (I_y) розвитку Івано-Франківської області

Значення інтегральних показників

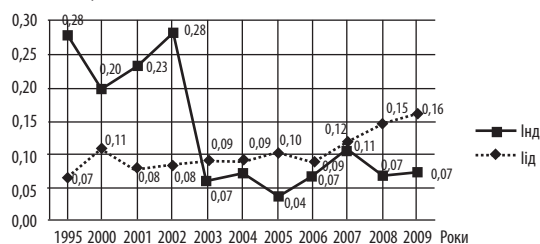

Рис. Д.10. Динаміка науково-технічного (I_n) та інноваційного (I_y) розвитку Київської області

Значення інтегральних показників

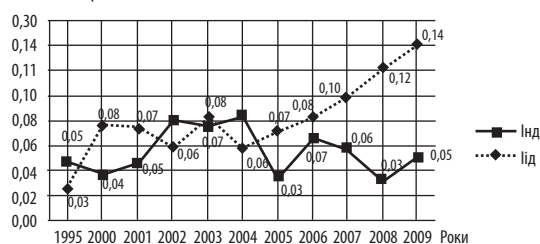

Рис. Д.11. Динаміка науково-технічного (I_n) та інноваційного (I_y) розвитку Кіровоградської області

Рис. Д.12. Динаміка науково-технічного ($I_{ст}$) та інноваційного ($I_{і}$) розвитку Луганської області

Рис. Д.13. Динаміка науково-технічного ($I_{ст}$) та інноваційного ($I_{і}$) розвитку Львівської області

Рис. Д.14. Динаміка науково-технічного ($I_{ст}$) та інноваційного ($I_{і}$) розвитку Миколаївської області

Рис. Д.15. Динаміка науково-технічного (I_x) та інноваційного (I_y) розвитку Одеської області

Рис. Д.16. Динаміка науково-технічного (I_x) та інноваційного (I_y) розвитку Полтавської області

Рис. Д.17. Динаміка науково-технічного (I_x) та інноваційного (I_y) розвитку Рівненської області

Додатки

Рис. Д.18. Динаміка науково-технічного (I_n) та інноваційного (I_i) розвитку Сумської області

Рис. Д.19. Динаміка науково-технічного (I_n) та інноваційного (I_i) розвитку Тернопільської області

Рис. Д.20. Динаміка науково-технічного (I_n) та інноваційного (I_i) розвитку Харківської області

Рис. Д.21. Динаміка науково-технічного (I_x) та інноваційного (I_y) розвитку Херсонської області

Рис. Д.22. Динаміка науково-технічного (I_x) та інноваційного (I_y) розвитку Хмельницької області

Рис. Д.23. Динаміка науково-технічного (I_x) та інноваційного (I_y) розвитку Черкаської області

Рис. Д.24. Динаміка науково-технічного (I_{st}) та інноваційного (I_{id}) розвитку Чернівецької області

Рис. Д.25. Динаміка науково-технічного (I_{st}) та інноваційного (I_{id}) розвитку Чернігівської області

Динаміка розвитку загальної та вищої освіти

Рис. Д.26. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) АРК

Рис. Д.27. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Вінницької області

Додатки

Рис. Д.28. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Волинської області

Рис. Д.29. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Дніпропетровської області

Рис. Д.30. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Донецької області

Значення інтегральних показників

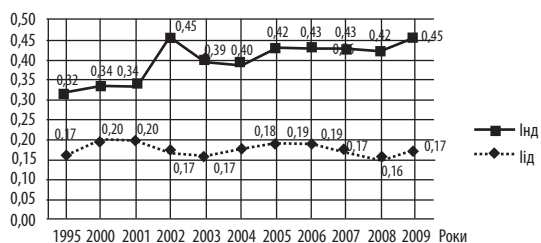

Рис. Д.31. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Житомирської області

Значення інтегральних показників

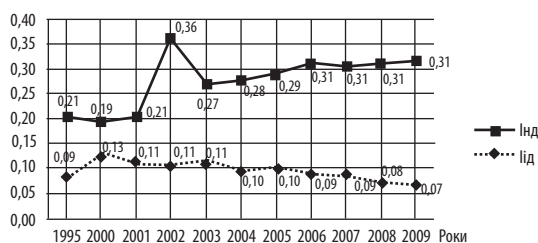

Рис. Д.32. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Закарпатської області

Значення інтегральних показників

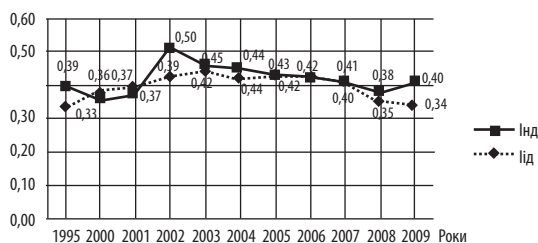

Рис. Д.33. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Запорізької області

Додатки

Значення інтегральних показників

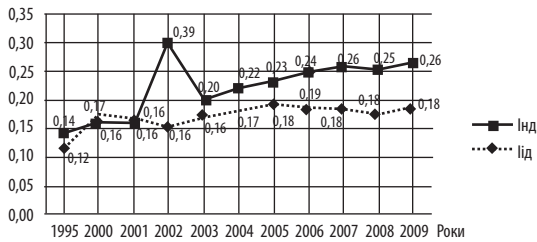

Рис. Д.34. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Івано-Франківської області

Значення інтегральних показників

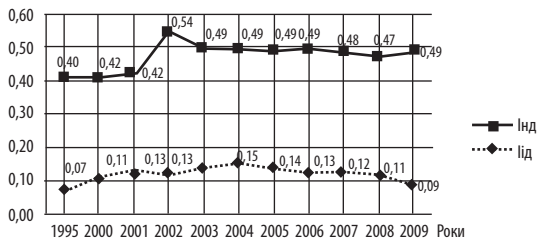

Рис. Д.35. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Київської області

Значення інтегральних показників

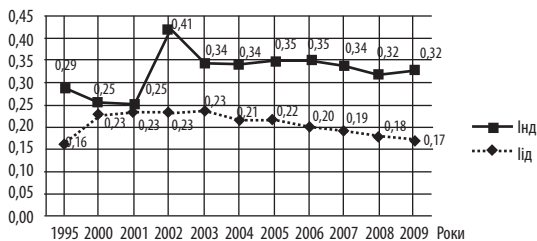

Рис. Д.36. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Кіровоградської області

Рис. Д.37. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Луганської області

Рис. Д.38. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Львівської області

Рис. Д.39. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Миколаївської області

Додатки

Значення інтегральних показників

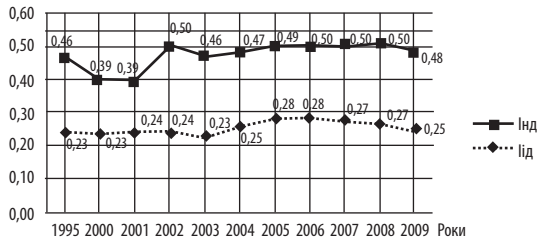

Рис. Д.40. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Одеської області

Значення інтегральних показників

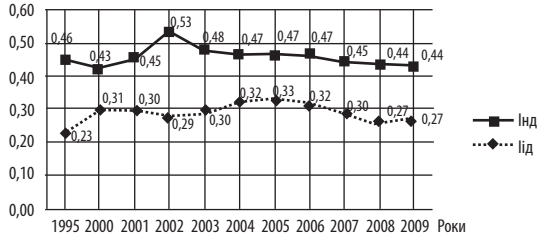

Рис. Д.41. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Полтавської області

Значення інтегральних показників

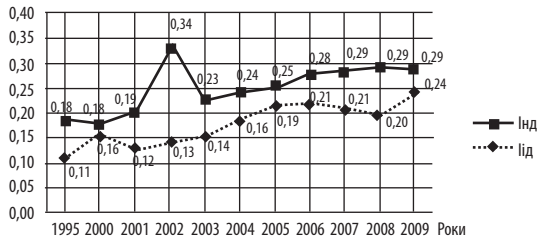

Рис. Д.42. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Рівненської області

Рис. Д.43. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Сумської області

Рис. Д.44. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Тернопільської області

Рис. Д.45. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Харківської області

Значення інтегральних показників

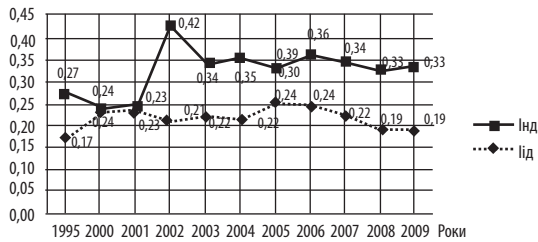

Рис. Д.46. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Херсонської області

Значення інтегральних показників

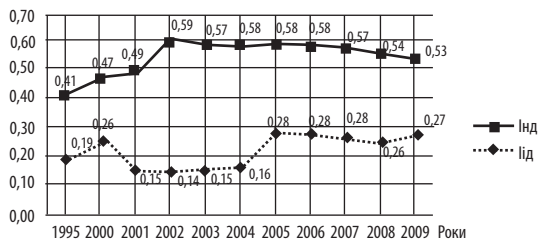

Рис. Д.47. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Хмельницької області

Значення інтегральних показників

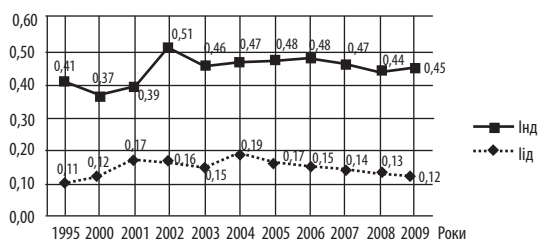

Рис. Д.48. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Черкаської області

Значення інтегральних показників

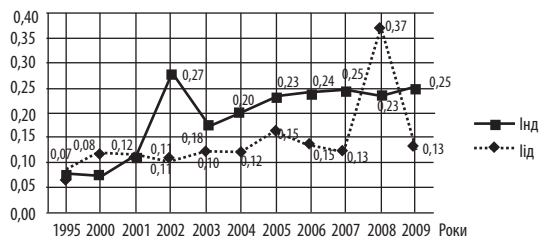

Рис. Д.49. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Чернівецької області

Значення інтегральних показників

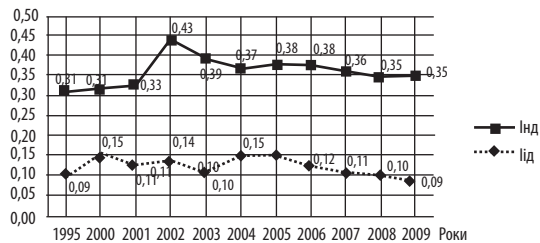

Рис. Д.50. Динаміка розвитку загальної (I_{30}) та вищої освіти (I_{60}) Чернігівської області

Динаміка розвитку комунікативних та інформаційних технологій

Рис. Д.51. Динаміка розвитку комунікативних (I_x) та інформаційних технологій (I_y) АРК

Рис. Д. 52. Динаміка розвитку комунікативних (I_x) та інформаційних технологій (I_y) Вінницької області

Рис. Д. 53. Динаміка розвитку комунікативних (I_k) та інформаційних технологій (I_t) Волинської області

Рис. Д. 54. Динаміка розвитку комунікативних (I_k) та інформаційних технологій (I_t) Дніпропетровської області

Рис. Д. 55. Динаміка розвитку комунікативних (I_k) та інформаційних технологій (I_t) Донецької області

Додатки

Рис. Д. 56. Динаміка розвитку комунікативних (I_x) та інформаційних технологій (I_y) Житомирської області

Рис. Д. 57. Динаміка розвитку комунікативних (I_x) та інформаційних технологій (I_y) Закарпатської області

Рис. Д. 58. Динаміка розвитку комунікативних (I_x) та інформаційних технологій (I_y) Запорізької області

Рис. Д. 59. Динаміка розвитку комунікативних (I_x) та інформаційних технологій (I_y) Івано-Франківської області

Рис. Д.60. Динаміка розвитку комунікативних (I_x) та інформаційних технологій (I_y) Київської області

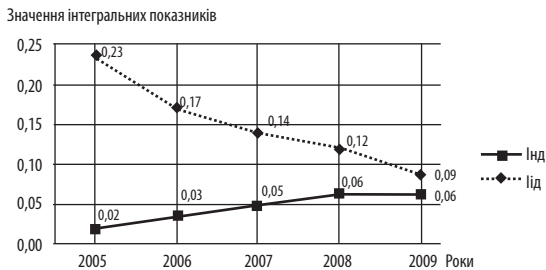

Рис. Д. 61. Динаміка розвитку комунікативних (I_x) та інформаційних технологій (I_y) Кіровоградської області

Значення інтегральних показників

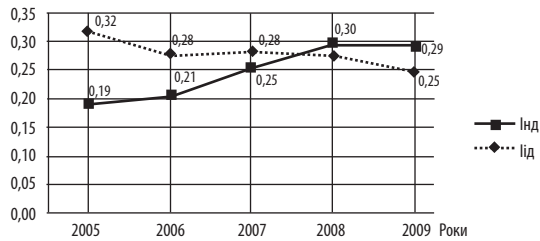

Рис. Д. 62. Динаміка розвитку комунікативних (I_x) та інформаційних технологій (I_y) Луганської області

Значення інтегральних показників

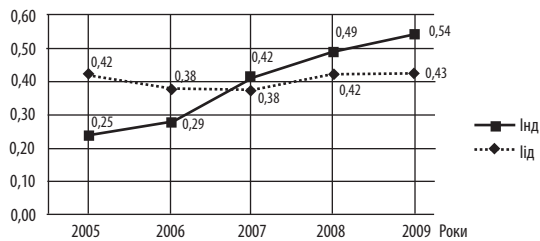

Рис. Д. 63. Динаміка розвитку комунікативних (I_x) та інформаційних технологій (I_y) Львівської області

Значення інтегральних показників

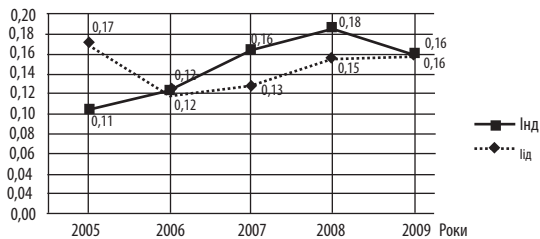

Рис. Д. 64. Динаміка розвитку комунікативних (I_x) та інформаційних технологій (I_y) Миколаївської області

Рис. Д. 65. Динаміка розвитку комунікативних (I_x) та інформаційних технологій (I_y) Одеської області

Рис. Д. 66. Динаміка розвитку комунікативних (I_x) та інформаційних технологій (I_y) Полтавської області

Рис. Д. 67. Динаміка розвитку комунікативних (I_x) та інформаційних технологій (I_y) Рівненської області

Значення інтегральних показників

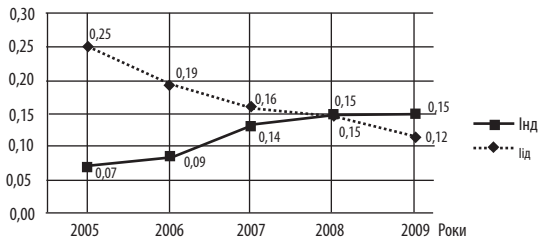

Рис. Д. 68. Динаміка розвитку комунікативних (I_x) та інформаційних технологій (I_y) Сумської області

Значення інтегральних показників

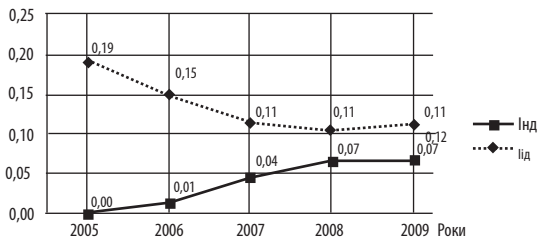

Рис. Д. 69. Динаміка розвитку комунікативних (I_x) та інформаційних технологій (I_y) Тернопільської області

Значення інтегральних показників

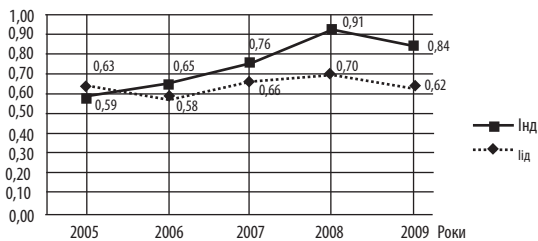

Рис. Д. 70. Динаміка розвитку комунікативних (I_x) та інформаційних технологій (I_y) Харківської області

Рис. Д.71. Динаміка розвитку комунікативних (I_x) та інформаційних технологій (I_y) Херсонської області

Рис. Д.72. Динаміка розвитку комунікативних (I_x) та інформаційних технологій (I_y) Хмельницької області

Рис. Д.73. Динаміка розвитку комунікативних (I_x) та інформаційних технологій (I_y) Черкаської області

Рис. Д.74. Динаміка розвитку комунікативних (I_x) та інформаційних технологій (I_y) Чернівецької області

Рис. Д.75. Динаміка розвитку комунікативних (I_x) та інформаційних технологій (I_y) Чернігівської області

Додаток Е
Дендограми класифікації сукупності регіонів за інноваційним, освітнім рівнями розвитку та ІКТ за кожен рік періоду

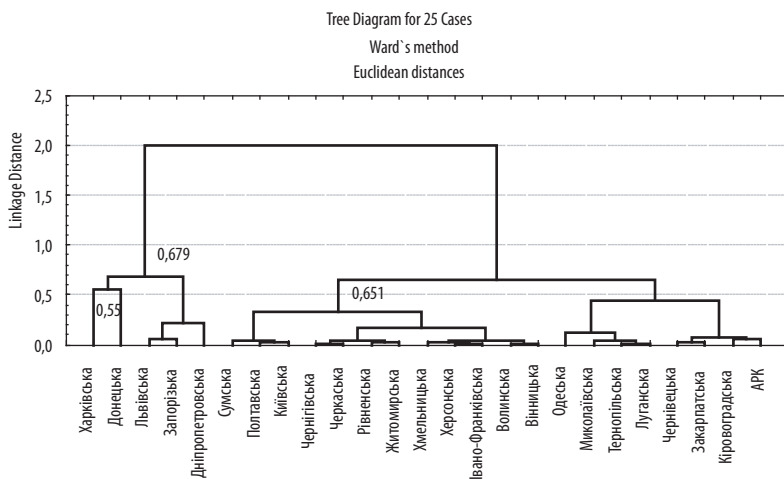

Рис. Е.1 Розширення регіонів за рівнями науково-технічного та інноваційного розвитку в 1995 році

Додатки

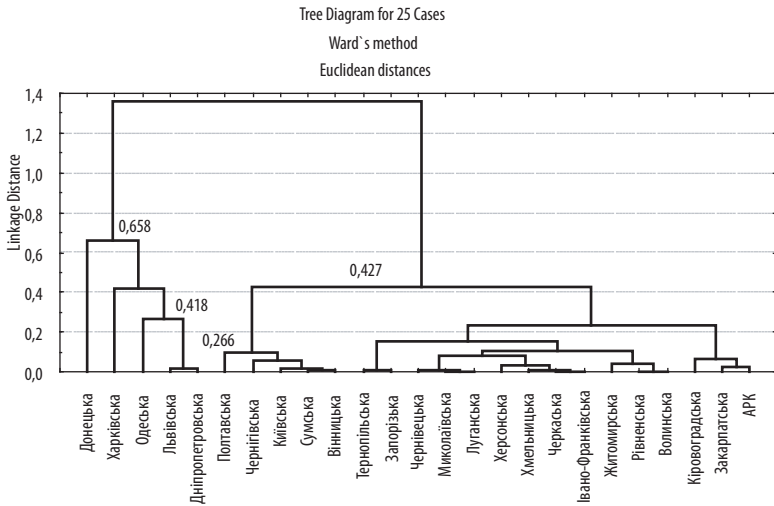

Рис. Е.2. Розширення регіонів за рівнями науково-технічного та інноваційного розвитку в 2000 році

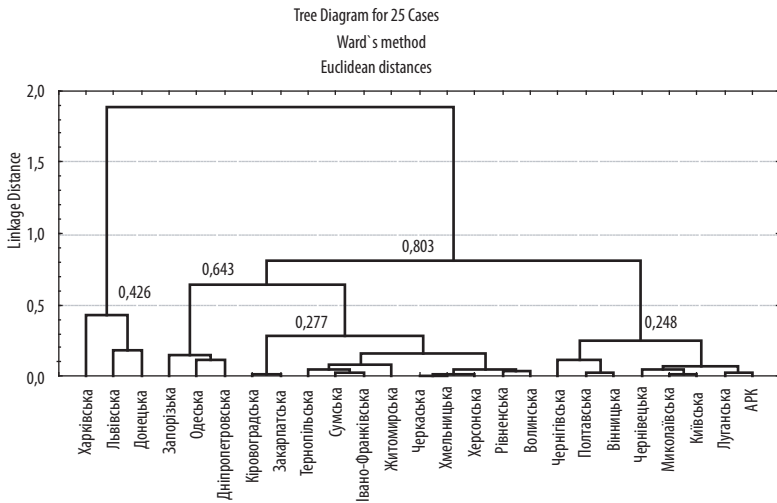

Рис. Е.3. Розширення регіонів за рівнями науково-технічного та інноваційного розвитку в 2001 році

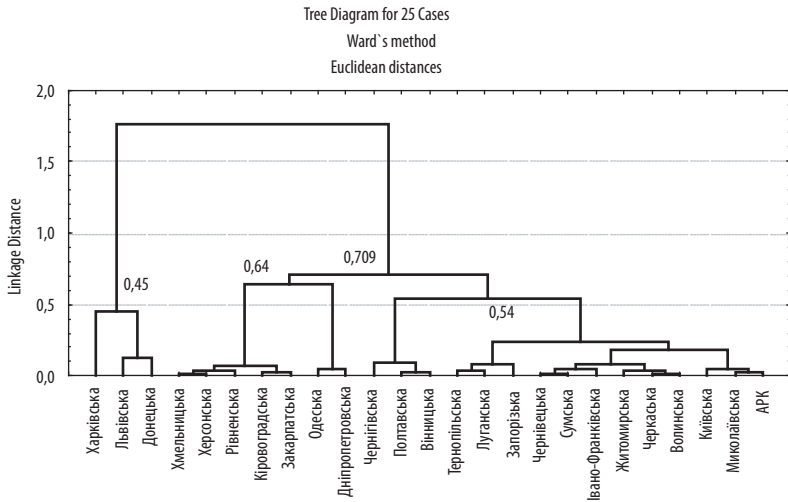

Рис. Е.4. Розширення регіонів за рівнями науково-технічного та інноваційного розвитку в 2002 році

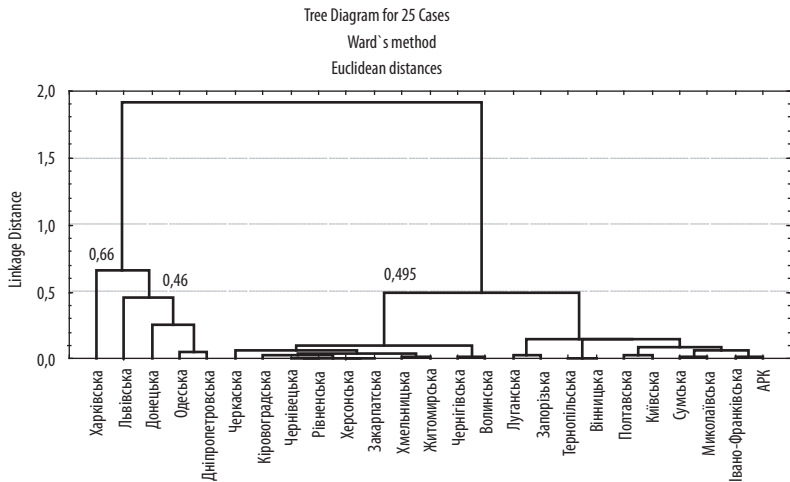

Рис. Е.5. Розширення регіонів за рівнями науково-технічного та інноваційного розвитку в 2003 році

Додатки

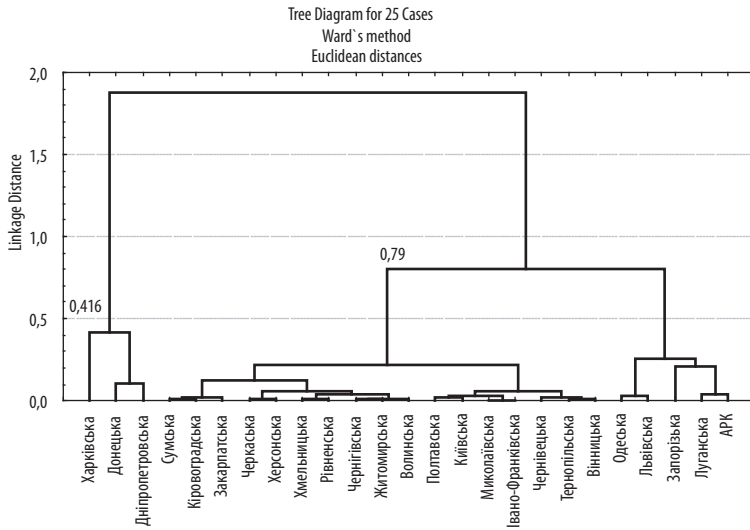

Рис. Е.6. Розшарування регіонів за рівнями науково-технічного та інноваційного розвитку в 2004 році

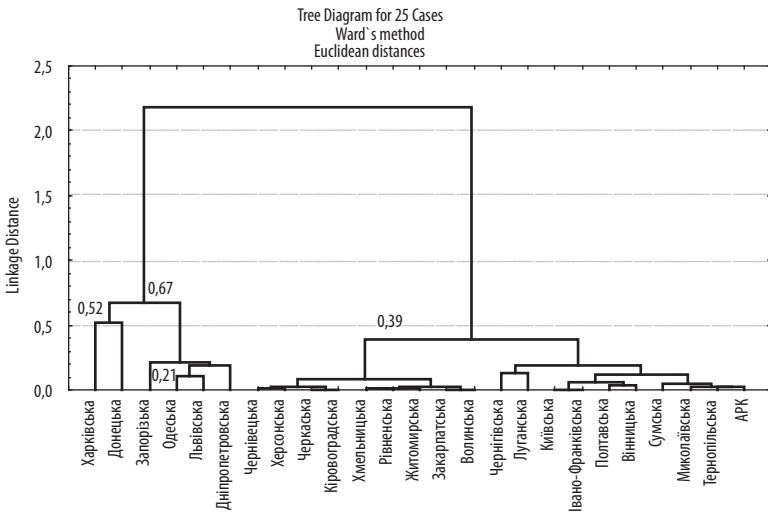

Рис. Е.7. Розшарування регіонів за рівнями науково-технічного та інноваційного розвитку в 2005 році

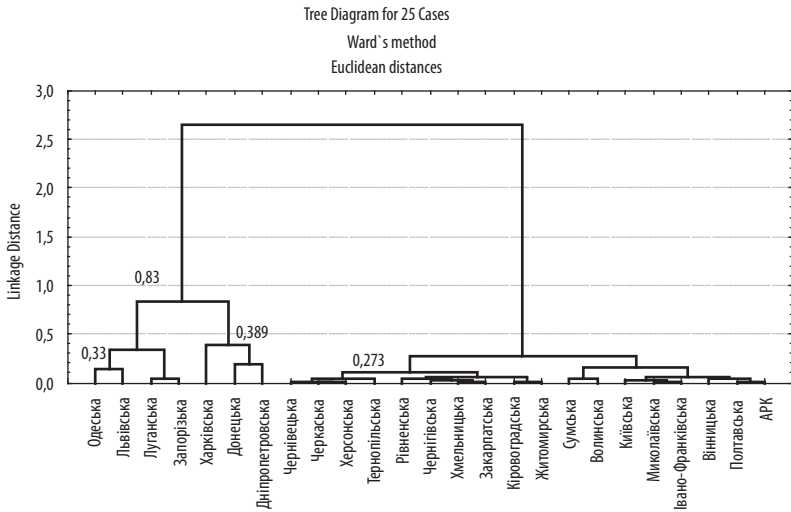

Рис. Е.8. Розширення регіонів за рівнями науково-технічного та інноваційного розвитку в 2006 році

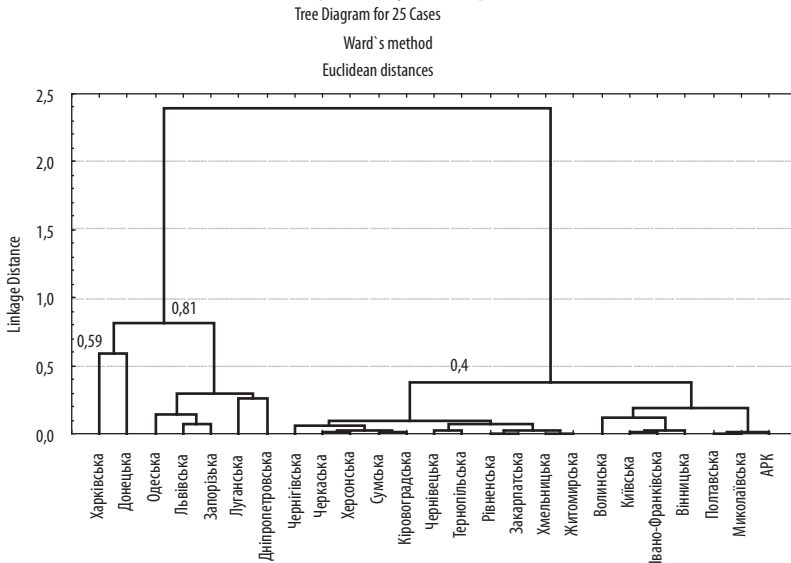

Рис. Е.9. Розширення регіонів за рівнями науково-технічного та інноваційного розвитку в 2007 році

Додатки

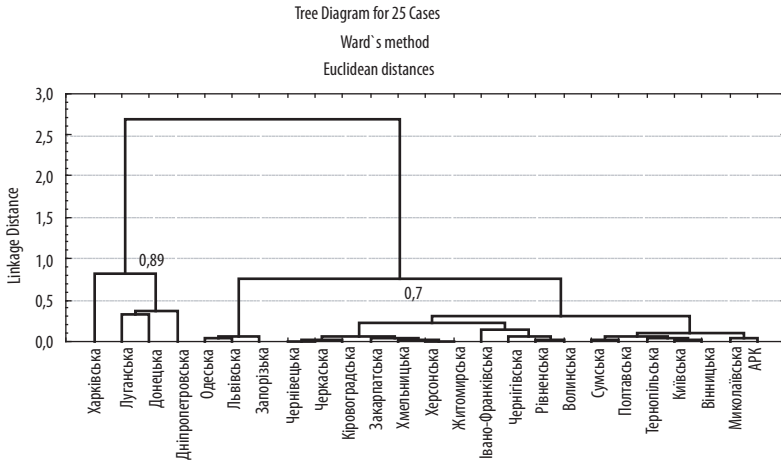

Рис. Е.10. Розширення регіонів за рівнями науково-технічного та інноваційного розвитку в 2008 році

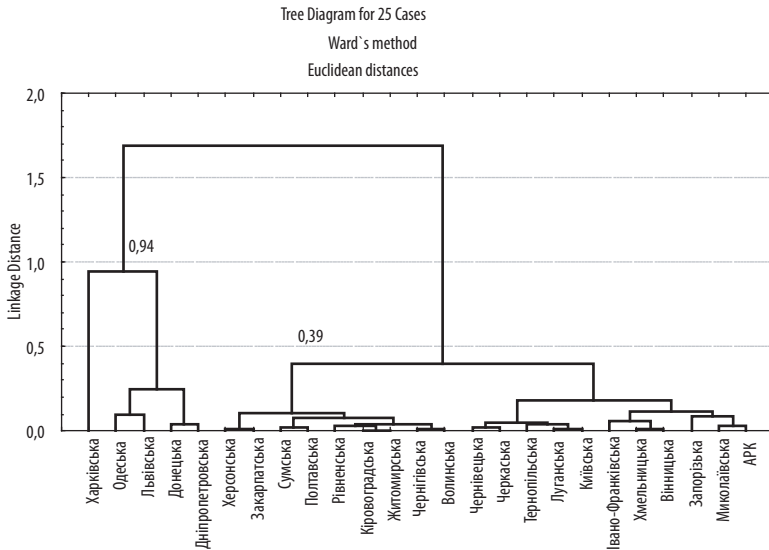

Рис. Е.11. Розширення регіонів за рівнями науково-технічного та інноваційного розвитку в 2009 році

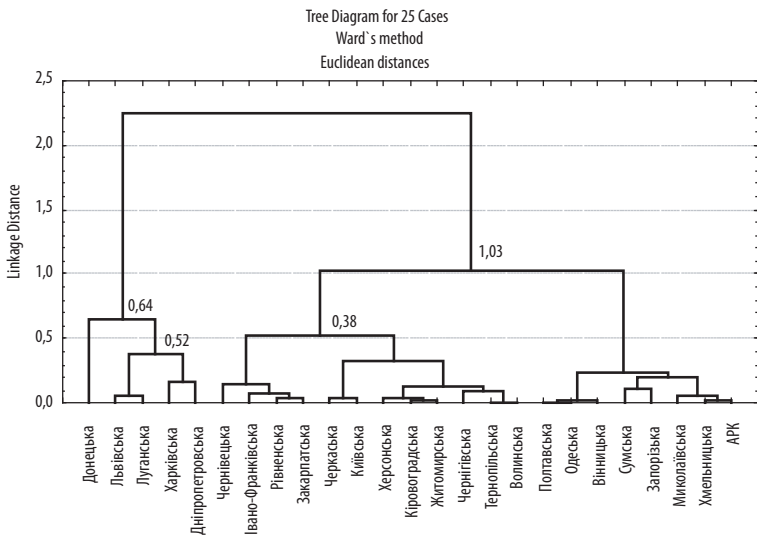

Рис. Е.12. Розшарування регіонів за рівнями розвитку загальної та вищої освіти в 1995 році

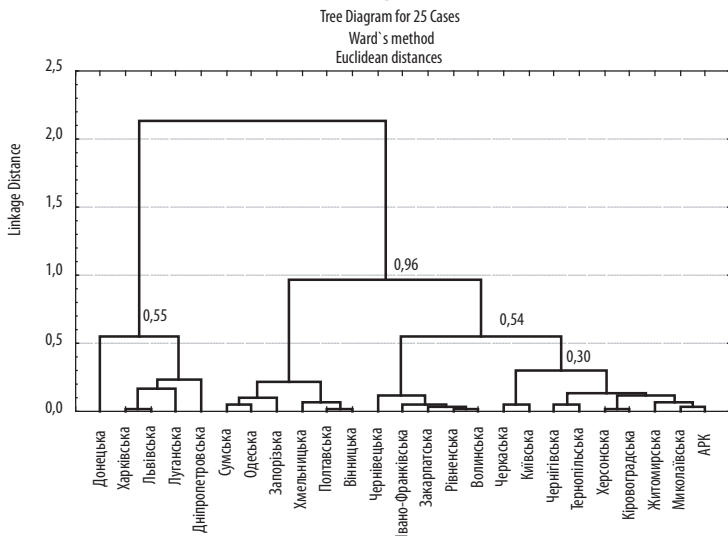

Рис. Е.13. Розшарування регіонів за рівнями розвитку загальної та вищої освіти в 2000 році

Додатки

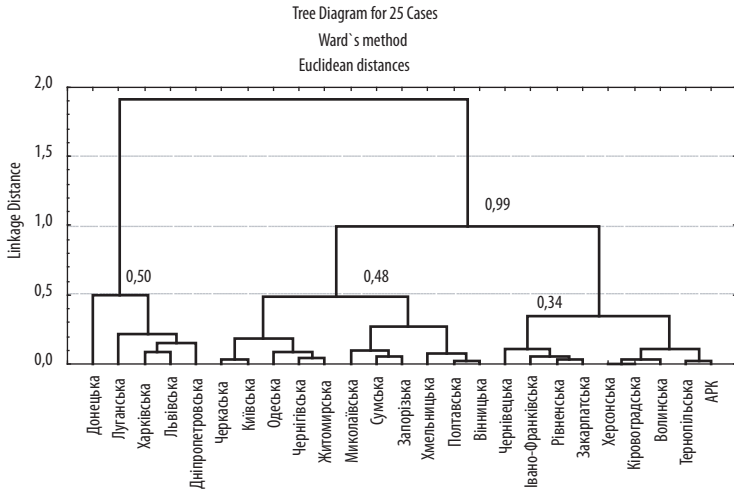

Рис. Е.14. Розшарування регіонів за рівнями розвитку загальної та вищої освіти в 2001 році

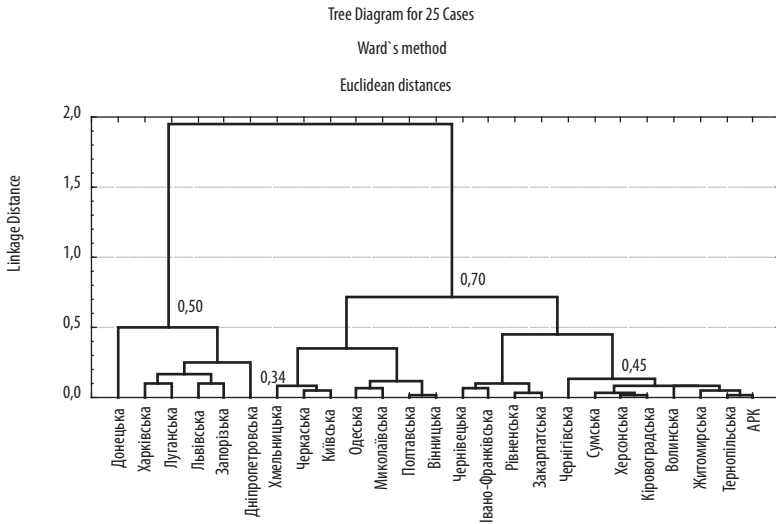

Рис. Е.15. Розшарування регіонів за рівнями розвитку загальної та вищої освіти в 2002 році

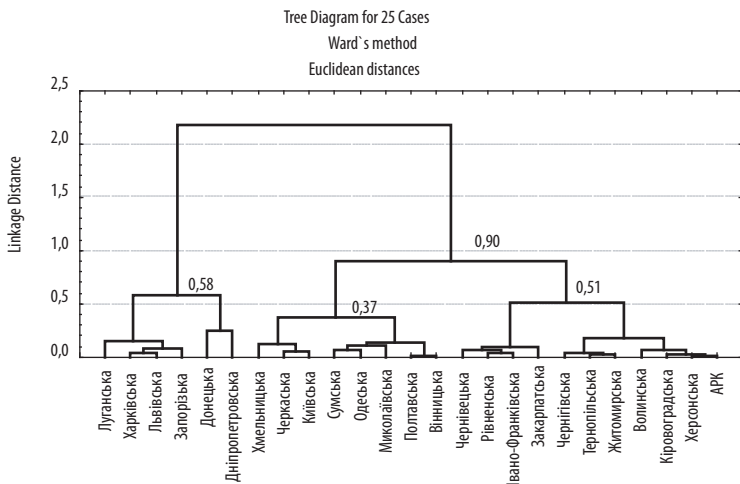

Рис. Е.16. Розшарування регіонів за рівнями розвитку загальної та вищої освіти в 2003 році

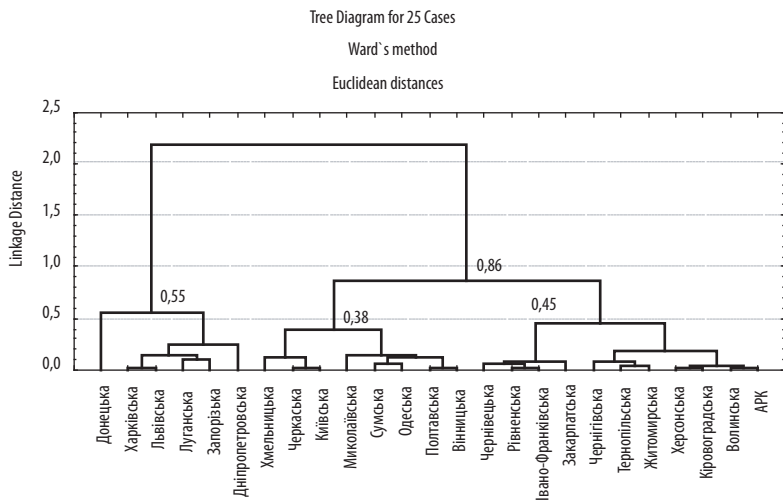

Рис. Е.17. Розшарування регіонів за рівнями розвитку загальної та вищої освіти в 2004 році

Додатки

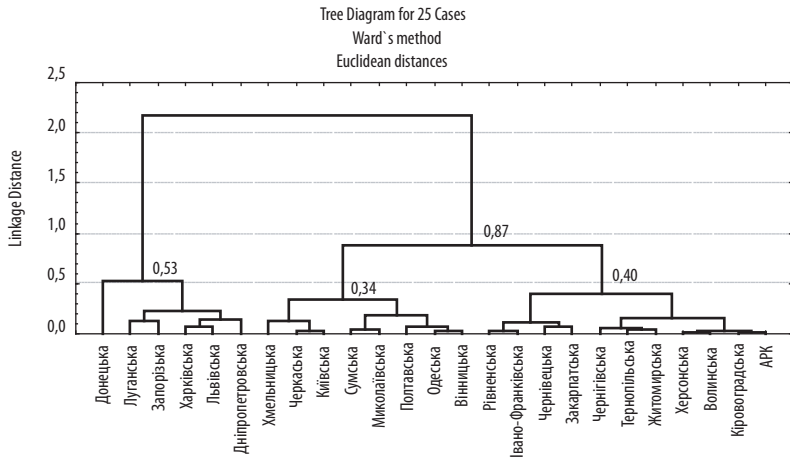

Рис. Е.18. Розширення регіонів за рівними розвитку загальної та вищої освіти в 2005 році

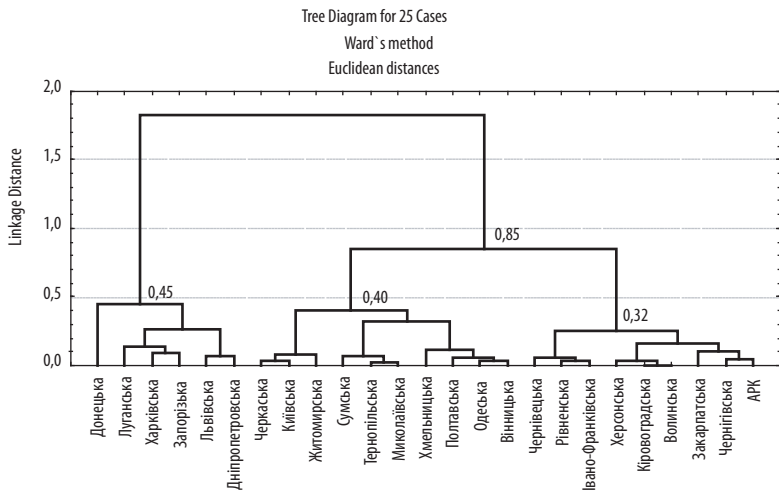

Рис. Е.19. Розширення регіонів за рівними розвитку загальної та вищої освіти в 2006 році

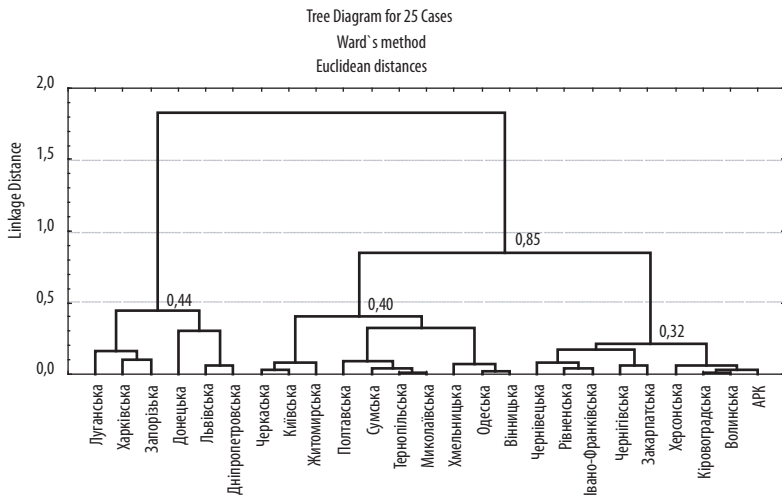

Рис. Е.20. Розшарування регіонів за рівнями розвитку загальної та вищої освіти в 2007 році

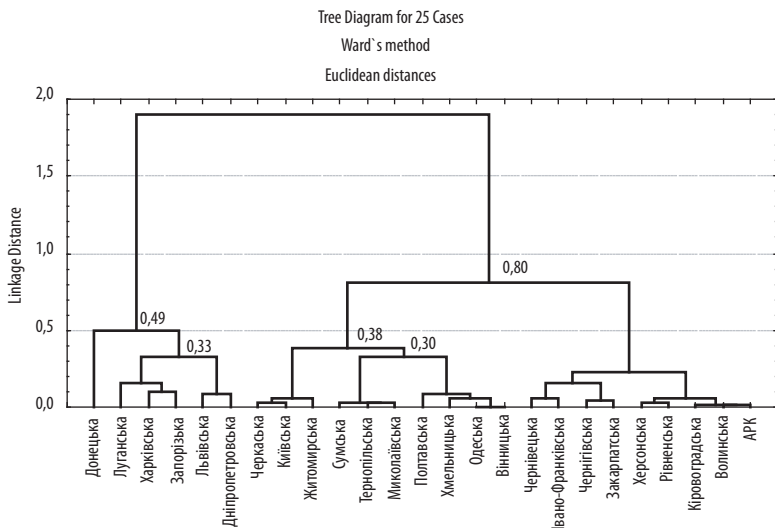

Рис. Е.21. Розшарування регіонів за рівнями розвитку загальної та вищої освіти в 2008 році

Додатки

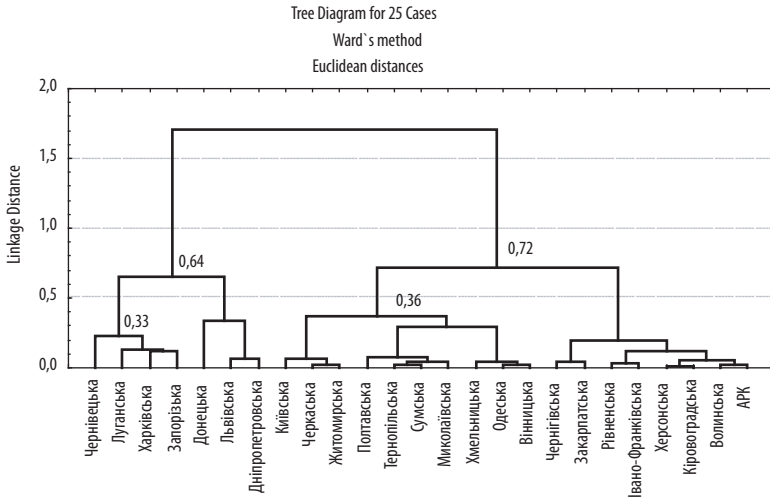

Рис. Е.22. Розшарування регіонів за рівнями розвитку загальної та вищої освіти в 2009 році

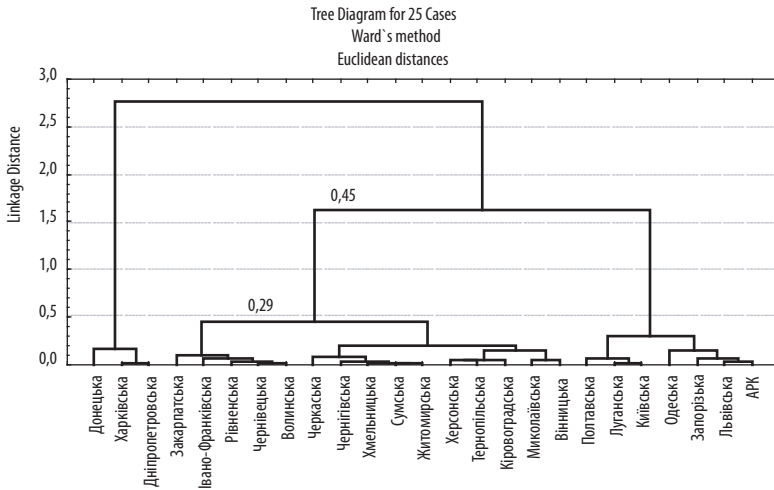

Рис. Е.23. Розшарування регіонів за рівнями розвитку комунікаційних та інформаційних технологій в 2005 році

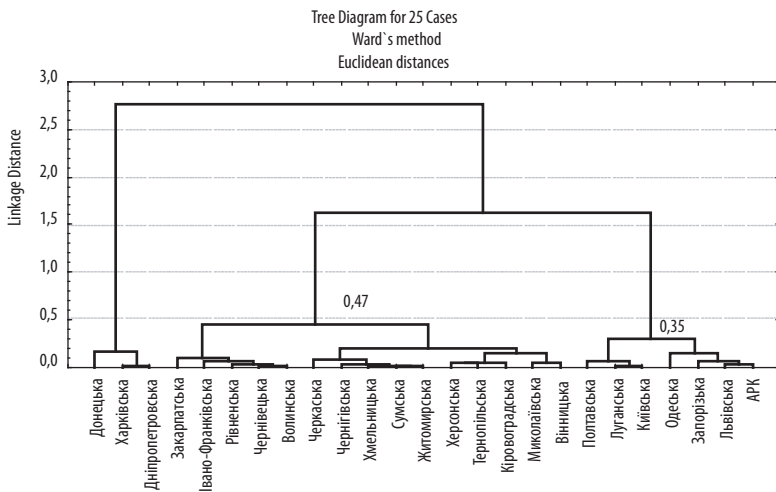

Рис. Е.24. Розшарування регіонів за рівнями розвитку комунікаційних та інформаційних технологій в 2006 році

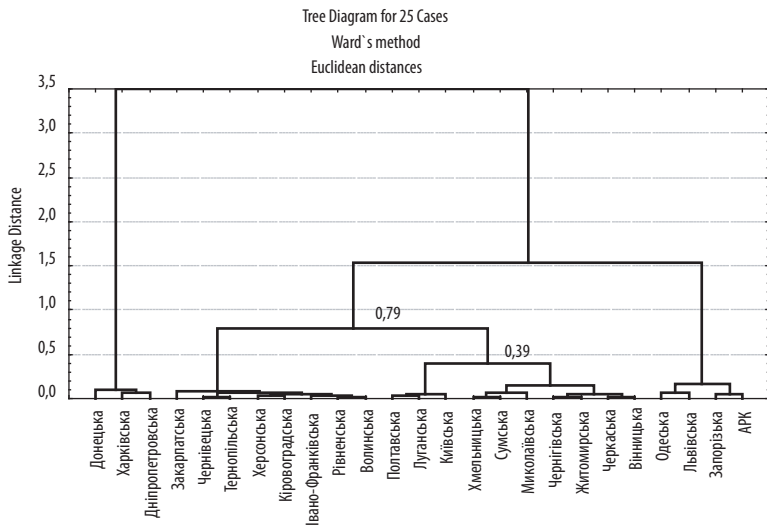

Рис. Е.25. Розшарування регіонів за рівнями розвитку комунікаційних та інформаційних технологій в 2007 році

Додатки

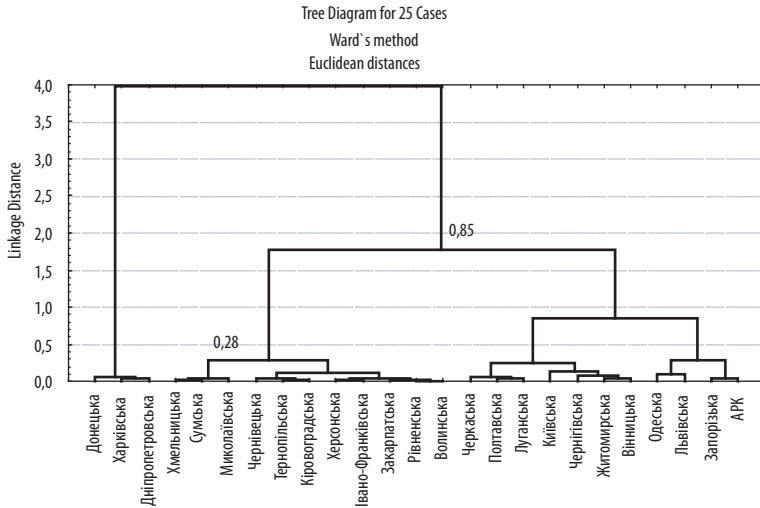

Рис. Е.26. Розширення регіонів за рівнями розвитку комунікаційних та інформаційних технологій в 2008 році

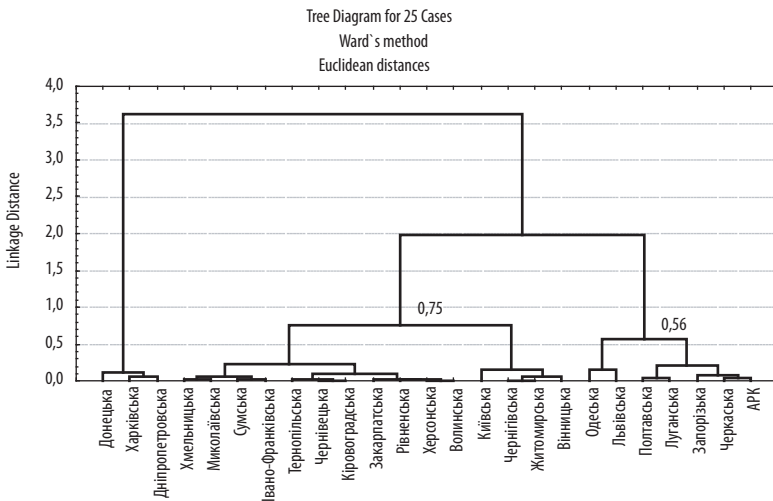

Рис. Е.27. Розширення регіонів за рівнями розвитку комунікаційних та інформаційних технологій в 2009 році

Додаток Ж
Визначення економічної сутності поняття
«Публічно-приватне партнерство»

Таблиця Ж.1

Аналіз та систематизація визначень поняття «публічно-приватне партнерство»

Джерело	Трактування терміну
1	2
I група термінів	
А. Амоша [12, с. 453] Д. Амуниц [15]	Державно-приватне партнерство – це специфічна, різних видів форма взаємодії держави та приватного сектору в сфері економіки, основною рисою якого є збалансованість інтересів, прав та зобов'язань сторін в процесі його реалізації
Баженов А. [48] Центр ДПП Вне-шекономбанку	ДПП – залучення приватного сектору для більш ефективного та якісного виконання завдань, які відносяться до публічного сектору, на умовах компенсації витрат, розподілу ризиків, зобов'язань.
(Європейська комісія, 2003 рік) [80, с. 13]	ППП – передача приватному сектору частини повноважень, відповідальності та ризиків щодо реалізації інвестиційних проєктів, які традиційно впроваджувалися чи фінансувалися публічним сектором.
О. Єгорова [142]	ДПП – це спосіб організації відносин між державою і бізнесом з метою реалізації проєктів у багатьох сферах діяльності.
Л. Федулова, І. Яненкова [390, с. 58]	ПДП – будь-які офіційні відносини або домовленості на фіксований нескінчений період часу між державними і приватними учасниками, в якому обидві сторони взаємодіють у процесі ухвалення рішення і співіснують обмежені ресурси, такі як гроші, персонал, устаткування й інформацію для досягнення конкретних цілей у визначеній сфері науки, технології й інновації (комітет ОЕСД з наукової технологічної політики).
Федеральне міністерство транспорту, будівництва та житлового господарства Німеччини [205]	ДПП – це закріплена договором довгострокова співпраця державних виконавчих органів, з однієї сторони, та приватного сектору – з іншої, при якому необхідні для отримання взаємної вигоди ресурсів вносяться в якості капіталу в спільне підприємство, яке створюється в певній організаційно-правовій формі, а ризики проєкту оптимально розподіляються і управляються у відповідності до компетенції партнерів.
Standard and Poor's [137, с. 42]	ДПП – будь-які середньо- або довгострокові взаємовідносини між державою і приватним сектором, які засновані на розподілі ризиків і доходів, об'єднанні професійних знань та сумісному фінансуванні і які служать досягненню певних політичних результатів.
Недоліки: у визначенні відсутня мета та соціальна направленість PPP, яка є визначальною та відокремлює партнерство від інших видів проєктів	

Додатки

Продовження табл. Ж.1

1	2
II група термінів	
В. Варнавський [62, с. 27] О. Губанова [120]	ДПП – інституційний та організаційний альянс між державою і бізнесом в цілях реалізації національних і міжнародних, значних і локальних, але завжди суспільно-значущих проектів у широкому спектрі сфер діяльності: від розвитку стратегічно-важливих галузей промисловості і науково-конструкторських праць до забезпечення суспільних послуг.
С. Данасарова [124, с. 14]	ДПП – домовленість між державною і приватною структурами про спільну реалізацію суспільно-значущих проектів найбільш ефективним способом і по більш низькій вартості, ніж держава зможе здійснювати самостійно
Закон Словенії «Про публічно-приватне партнерство»	ППП представляє собою відносини по залученню приватного фінансування до публічних проектів та/або публічне співфінансування приватних проектів, що становлять публічний інтерес, такі відносини формуються між публічним і приватним партнером у зв'язку із створенням, утриманням і обслуговуванням публічної інфраструктури або інших проектів, що становлять публічний інтерес
В. Лаптев [345, с. 63]	ДПП – можливість держави та органів місцевого самоврядування (муніципалітетів) залучити приватний капітал на договірній основі до вирішення завдань публічного характеру
Міжнародний фонд технологій та інвестицій (МФТІ)	Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері – це інституційний та організаційний альянс між державою та бізнесом з метою реалізації суспільно значимих проектів і програм у широкому спектрі галузей промисловості і галузей наукових досліджень
В. Міхєєв [273, с. 34]	ДПП – система співробітництва приватного сектора, підприємств і організацій бізнесу з державними установами, а також регіональних корпорацій з державними підприємствами, установами, спрямована на досягнення загальних економічних цілей, на рішення актуальних соціально-економічних завдань
О. Шевченко [423, с. 17]	ДПП визначається як система відносин, які складаються між державою Україна, АРК, територіальними громадами (далі – державні партнери), з однієї сторони, і СГД, що діє на основі приватної форми власності (далі – приватні партнери), з іншої сторони, для взаємовигідної співпраці на строковій договірній основі з метою реалізації суспільно значущих проектів, досягнення соціального та економічного ефекту
Недоліки: у визначенні не відображено прав та обов'язків сторін, а також поділ отриманої вигоди	
III група термінів	
Вікіпедія [79]	форма взаємовідносин держави і приватного секторів або інвесторів на взаємовигідних умовах.
М. Білісов [80]	Державно-приватне партнерство – це юридично оформлене на визначений термін взаємовигідне співробітництво органів та організацій публічної влади та суб'єктів приватного підприємництва у відношенні об'єктів, які знаходяться у сфері

1	2
	безпосереднього державного інтересу та контролю, який припускає розподіл ризиків між партнерами, здійснюване в цілях найбільш ефективної реалізації проєктів, які мають важливе державне та суспільне значення
Б. Данилишин [120]	ДПП – система співробітництва, в якій розподіляються ризики між партнерами за принципом кращої спроможності їх нейтралізації, а також існує узгоджений підхід до поділу винагород
Європейський інвестиційний банк	ППП – відносини між підприємницьким сектором та структурами державного сектору з метою залучення ресурсів та кадрового потенціалу приватного сектору для надання допомоги в виробництві суспільних послуг та благ
Закон «Про загальні засади розвитку державно-приватного партнерства» [1]	ДПП – система відносин між державним та приватним партнерами, при реалізації яких ресурси обох партнерів об'єднуються, з відповідним розподілом ризиків, відповідальності та винагород (відшкодувань) між ними, для взаємовигідної співпраці на довгостроковій основі у створенні (відновленні) нових та/або модернізації (реконструкції) діючих об'єктів, які потребують залучення інвестицій, та користуванні (експлуатації) такими об'єктами
Е. Коровін [136, с. 34]	ДПП – середньо- або довготривале термінове співпраця між суспільним і приватним сектором, у рамках якої відбувається вирішення політичних завдань на основі об'єднання досвіду та експертизи декількох секторів та розділення фінансових ризиків та переваг
В. Малай [249, с. 9]	Державно-приватне партнерство – це угода (з обов'язковим по закону контрактом), яка вигідна для обох секторів. Приватному сектору необхідно отримати прибуток для того, щоб інвестувати й розвиватися. Державний сектор прагне надавати послуги гарантованої якості й максимально ефективно використовувати суспільні ресурси.
О. Мамченко І. Долженко [252, с. 246]	Державно-приватне партнерство – це законодавчо визначена форма взаємодії держави і приватного бізнесу, спрямована на економічно ефективне досягнення цілей сторін, юридично закріплена договором, заснована на принципі рівноправної кооперативної поведінки при прийнятті стратегічних і поточних рішень, що припускає вкладення сторонами належних їм активів.
ОЕСР	ДПП розглядається як будь-які домовленості на фіксований та необмежений період часу між державними та приватними партнерами, в рамках яких обидві сторони взаємодіють у процесі прийняття рішень і сумісно інвестують обмежені ресурси (наприклад, гроші, персонал, обладнання, інформацію) для досягнення конкретних цілей в певній області
В. Ребок [311]	ДПП – довгострокове співробітництво між державою, органами місцевого самоврядування і приватними фірмами, які, по-перше, розподіляють між собою ризики визначеного бізнесу, і, по-друге, приватні фірми беруть на себе якісь державні, муніципальні задачі і керують цими задачами самостійно і на свій ризик

Додатки

Продовження табл. Ж.1

1	2
П. Снельсон [361]	ДПП – взаємовідношення, що виникає між державним і приватним секторами з метою розподілу ризиків та вигод від здійснення будь-якого підприємства.
А. Чонка [416, с. 70]	Державно-приватне партнерство – це відносини на довгостроковій основі, в результаті яких держава сумісно з бізнесом при розумних витратах надає послуги населенню
Недоліки: визначення не відображає принципів та особливостей публічно-приватного партнерства та може бути ідентифіковано як інша економічна категорія	
IV група термінів	
О. Бубко [48, с. 276–277]	Державно-приватне партнерство – це довгострокове співробітництво у межах суспільно-значущих проєктів між органами влади та приватним сектором, які розподіляють між собою ризики, відповідальність бізнесу та розподіл винагород, причому держава ставить перед приватними структурами певні завдання, які останні виконують самостійно і на свій ризик.
В. Кузьмін [226, с. 3-4]	Державно-приватне партнерство – це система економічних відносин держави і підприємницьких структур, заснованих на закріпленому в контракті розподілі ризиків і зобов'язань, які реалізуються з метою максимально ефективного та якісного виконання соціально-економічних завдань держави
Н. Муциньська [279, с. 164]	Публічно-приватне партнерство – це юридично оформлена система відносин між державним партнером або органами місцевого самоврядування та приватними партнерами, при реалізації яких ресурси обох партнерів об'єднуються, з відповідним розподілом ризиків, відповідальності та винагород між ними, для взаємовигідної співпраці з реалізації суспільно-значущих проєктів на довгостроковій основі.
С. Остапюк [382, с. 32]	державно-приватне партнерство в інноваційній сфері – це зафіксована в офіційних документах взаємовигідна взаємодія державного і приватного секторів економіки та науки, заснована на наступних принципах: добровільність прийняття на себе зобов'язань і їх виконання протягом термінів виконання робіт сторонами ДПП; дотримання прав та забезпечення збалансованості державних та приватних інтересів у рамках ДПП; поділ відповідальності, ризиків і непродуктивних витрат сторонами ДПП; поділ грошових потоків між державними і приватними учасниками партнерства; отримання максимального ефекту учасниками партнерства відповідно до їхнього внеску в отриманий результат; протидія недобросовісній конкуренції учасниками партнерства.
А. Поровская [365, с. 147]	Приватно-державне партнерство – це інститут регулювання суспільного розвитку, заснований на забезпеченій нормами права системі взаємовигідних відносин органів влади і бізнесу, спрямованих на досягнення синергетичного ефекту від узгодження інтересів, координації зусиль та консолідації ресурсів його сторін при реалізації суспільно-значущих проєктів.

Продовження табл. Ж.1

1	2
А. Казак [178, с. 84]	ДПП можна визначити як співробітництво між державою (регіонами) і приватним бізнесом на середньо- або довгостроковій основі, що передбачає розподіл вкладів, ризиків і доходів, а також об'єднання фінансових ресурсів і компетенцій.
Світовий банк	Угоди публічної й приватної сторін із приводу виробництва інфраструктурних послуг, що укладаються з метою залучення додаткових інвестицій і підвищення ефективності бюджетного фінансування
Звіт Конгресу про державно-приватне партнерство (США)	Закріплена в договірній формі угода між державою й приватною компанією, що дозволяє останній у погодженій формі брати участь у державній власності, виконуючи функції, що традиційно лежать у сфері відповідальності держави
В. Полюянов, Р. Кравченко	Інститут, заснований на сукупності формальних і неформальних правил, спрямованих на координацію діяльності держави, органів місцевого самоврядування й підприємницьких структур для задоволення інтересів суспільства, при рівному задоволенні соціальних і економічних інтересів сторін
ДПП: Урядовий підхід (Велика Британія)	Ключовий елемент стратегії уряду по забезпеченню сучасного, високоякісного комунікаційного обслуговування й підвищенню конкурентоспроможності країни. Виступає в широкому діапазоні бізнес-структур: концесій, спільних підприємств тощо
Міжнародна консалтингова компанія «Deloitte»	Контрактна угода між урядовим агентством і приватною компанією, що дозволяє останній збільшити її участь у наданні суспільних послуг
PriceWaterhouse Coopers, С'МС Cameron McKenna	Угода, структура якої припускає спільну роботу державного й приватного сектору для досягнення загальної мети
К. Павлюк, С. Павлюк	Конструктивне співробітництво держави, суб'єктів підприємницької діяльності та громадянських інститутів в економічній, соціальній, гуманітарній та ін. сферах суспільної діяльності для реалізації суспільно значимих проєктів на засадах пріоритетності інтересів держави, її політичної підтримки, консолідації ресурсів, ефективного розподілу ризиків, рівноправності і прозорості відносин для забезпечення поступального розвитку суспільства.
В. Варнавський, А. Клименко, В. Королев	Державно-приватне партнерство становить собою юридично закріплену форму взаємодії між державою та приватним сектором відносно об'єктів державної та муніципальної власності, а також послуг, що виконуються та надаються державними та муніципальними органами, установами та підприємствами, з метою реалізації суспільно значимих проєктів у широкому спектрі видів діяльності
Закон Санкт-Петербургу «Про участь	Государственно-частное партнерство – взаимовыгодное сотрудничество Санкт-Петербурга с российским или иностранным юридическим или физическим лицом либо действующим без образования юридического лица по договору простого

Додатки

Закінчення табл. Ж.1

1	2
Санкт-Петербургу у державно-приватних партнерствах»	товарищества (договору о совместной деятельности) объединением юридических лиц в реализации социально значимых проектов, которое осуществляется путем заключения и исполнения соглашений, в том числе концессионных.
ЄБРР	Приватно-державне партнерство – це довгостроковий контракт з приватним сектором для надання послуг державі, в інтересах держави або від імені держави. Платежі в рамках ЧГП можуть здійснюватися між концесіонером і державою в обох напрямках
Р. Хасанов [363, с. 5]	Середньостроковий і довгостроковий альянс між державою і бізнесом, укладений у вигляді державного контракту, на основі поділу вигод і ризиків між сторонами, з метою реалізації суспільно значущих проектів та програм
Стефан Линдер	Державно-приватне партнерство як інституціональна домовленість, що втілює таку угоду про співпрацю між урядом та приватним сектором, за якої створюється спільне підприємство, в якому держава має одного чи більше приватних партнерів.
Транспортний департамент США в своїй доповіді до Конгресу США	ДПП ЧТО-ТО ПРОПУЩЕНО як контрактну домовленість між державним та приватним партнерами, що дає можливість більшого, ніж звичайно, залучення приватного сектору до проекту
М. Авксентьев [9, с. 67–68]	ДПП як поєднання вмінь та можливостей держави і приватних інститутів для надання суспільно-необхідних послуг, за якого партнери домовляються ділити ризики та прибутки спільного проекту
О. Коцюрба [220]	ДПП – це співробітництво держави та суб'єктів підприємницької діяльності в різних сферах суспільної діяльності шляхом об'єднання державних та приватних фінансових та інтелектуальних ресурсів на основі спільних інтересів, паритетності та прозорості відносин задля забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства

Таблиця Ж.2

Морфологічний аналіз визначення поняття «публічно-приватне партнерство»

Ключове слово	Визначення в межах ключового слова	Суб'єкти поняття	Конкретизація визначення	Мета в межах поняття
1	2	3	4	5
		державного і приватного секторів економіки та науки	Добровільність прийняття на себе зобов'язань і виконання протягом термінів виконання робіт сторонами ДПП; дотримання прав та забезпечення збалансованості державних та приватних інтересів у рамках ДПП; поділ відповідальності, ризиків і непродуктивних витрат сторонами ДПП; поділ грошових потоків між державними і приватними учасниками партнерства;	отримання максимального ефекту учасниками партнерства відповідно до їхнього внеску в отриманий результат; протидія недобросовісній конкуренції; учасниками партнерства.
			основною рисою якого є збалансованість інтересів, прав та зобов'язань сторін	у сфері економіки
	взаємодії		заснована на принципі рівноправної кооперативної поведінки при прийнятті стратегічних і поточних рішень, що припускає вкладення сторонами належних їм активів.	спрямована на економічно ефективне досягнення цілей сторін
форма	альянсу	Між державою і бізнесом		у цілях реалізації національних і міжнародних, значних і локальних, але завжди суспільно-значущих проєктів у широкому спектрі сфер діяльності: від розвитку стратегічно-важливих галузей промисловості і науково-конструкторських праць до забезпечення суспільних послуг з метою реалізації суспільно значимих проєктів і програм у широкому спектрі галузей промисловості і галузей наукових досліджень

Додатки

Продовження табл. Ж.2

1	2	3	4	5
	організації відносин			з метою реалізації проектів у багатьох сферах діяльності.
	співпраці	державних виконавчих органів, з однієї сторони, та приватного сектору – з іншої	якому необхідні для отримання взаємної вигоди ресурсів вносяться в якості капіталу в спільне підприємство, яке створюється в певній організаційно-правовій формі, а ризики проекту оптимально розподіляються і управляються у відповідності до компетенції партнерів	відбувається вирішення політичних завдань
	взаємовідносини	між державою і приватним сектором	засновані на розподілі ризиків і доходів, об'єднанні професійних знань та сумісному фінансуванні	від здійснення будь-якого підприємства.
можливість	залучити	держави та органів місцевого самоврядування	з метою розподілу ризиків та вигод на взаємовигідних умовах	до публічних проектів та/або публічне співфінансування приватних проектів, що становлять публічний інтерес
		приватного сектор	на умовах компенсації витрат, розподілу ризиків, зобов'язань.	вирішення завдань публічного характеру для більш ефективного та якісного виконання завдань, які відносяться до публічного сектору

Продовження табл. Ж.2

1	2	3	4	5
			частини повноважень, відповідальності та ризиків	щодо реалізації інвестиційних проектів, які традиційно впроваджувалися чи фінансувалися публічним сектором
	передача		обидві сторони взаємодіють у процес ухвалення рішення і співіснують обмежені ресурси, такі як гроші, персонал, устаткування й інформацію	для досягнення конкретних цілей у визначеній сфері науки, технології й інновації (комітет OECD з наукової технологічної політики)
система	домовленість	між державними і приватними учасниками (структурами, партнерами)		про спільну реалізацію суспільно-значущих проєктів найбільш ефективним способом і по більш низькій вартості, ніж держава зможе здійснювати самостійно
			у рамках яких обидві сторони взаємодіють у процесі прийняття рішень і сумісно інвестують обмежені ресурси (наприклад, гроші, персонал, обладнання, інформацію)	для досягнення конкретних цілей у певній області
		приватного сектора, підприємств і організації бізнесу з державними установами, а також регіональних корпорацій з державними підприємствами, установами,		спрямованого на досягнення загальних економічних цілей, на рішення актуальних соціально-економічних завдань

Продовження табл. Ж.2

1	2	3	4	5
	співробітництва	державою, органами місцевого самоврядування і приватними фірмами, органів та організації публічної влади та суб'єктів приватного підприємництва	які, по-перше, розподіляють між собою ризики визначеного бізнесу, і, по-друге, приватні фірми беруть на себе якісь державні, муніципальні задачі і керують цими задачами самостійно і на свій ризик припускає розподіл ризиків між партнерами,	у відношенні об'єктів, які знаходяться у сфері безпосереднього державного інтересу та контролю, який здійснюється в цілях найбільш ефективного реалізації проектів, які мають важливе державне та суспільне значення
	відносин	між державою України, АРК, територіальними громадами (далі –	розподіляються ризики між партнерами за принципом кращої спроможності їх нейтралізації, а також існує узгоджений підхід до поділу винагород які розподіляють між собою ризики, відповідальність бізнесу та розподіл винагород, причому держава ставить перед приватними структурами певні завдання, які останні виконують самостійно і на свій ризик.	у межах суспільно-значущих проектів для взаємовигідної співпраці на строковій договірній основі з метою реалізації суспільно значущих проектів, досягнення соціального та економічного ефекту

Продовження табл. Ж.2

1	2	3	4	5
		державні партнери), з однієї сторони, і СД, що діє на основі приватної форми власності (далі – приватні партнери), з іншої сторони,	які, по-перше, розподіляють між собою ризики визначеного бізнесу, і, по-друге, приватні фірми беруть на себе якись державні, муніципальні задачі і керують цими задачами самостійно і на свій ризик	
	співробітництва	державою, органами місцевого самоврядування і приватними фірмами,	органів та організації публічної влади та суб'єктів приватного підприємництва	у відношенні об'єктів, які знаходяться у сфері безпосереднього державного інтересу та контролю, який здійснюється в цілях найбільш ефективної реалізації проектів, які мають важливе державне та суспільне значення
			розподіляються ризики між партнерами за принципом кращої спроможності їх нейтралізації, а також існує узгоджений підхід до поділу винагород	

Продовження табл. Ж.2

1	2	3	4	5
		між органами влади та приватним сектором,	які розподіляють між собою ризики, відповідальність бізнесу та розподіл винагород, причому держава ставить перед приватними структурами певні завдання, які останні виконують самостійно і на свій ризик.	у межах суспільно-значущих проєктів
	відносин	між державою України, АРК, територіальними громадами (далі – державні партнери), з однієї сторони, і СДП, що діє на основі приватної форми власності (далі – приватні партнери), з іншої сторони,		для взаємовигідної співпраці на строковій договірній основі з метою реалізації суспільно значущих проєктів, досягнення соціального та економічного ефекту
		держави і підприємницьких структур	розподілі ризиків і зобов'язань,	які реалізуються з метою максимально ефективного та якісного виконання соціально-економічних завдань держави

Закінчення табл. Ж.2

1	2	3	4	5
		форм або організацій між державним та приватним підприємствами, з відповідним розподілом ризиків, відповідальності та винагород між ними,	при реалізації яких ресурси обох партнерів об'єднуються, з відповідним розподілом ризиків, відповідальності та винагород між ними,	для взаємовигідної співпраці з реалізації суспільно-значущих проектів
		між підприємствами різних секторів державного сектору		з метою залучення ресурсів та кадрового потенціалу приватного сектору для надання допомоги в виробництві суспільних послуг та благ
		між державним та приватним підприємствами	ресурси обох партнерів об'єднуються, з відповідним розподілом ризиків, відповідальності та винагород (відшкодувань) між ними	у створенні (відновленні) нових та/або модернізації (реконструкції) діючих об'єктів, які потребують залучення інвестицій, та користуванні (експлуатації) такими об'єктами
		державна сумісно з бізнесом	при розумних витратах	надає послуги населенню

Порівняльна характеристика форм публічно-приватного партнерства

Форма ПП	Різновиди	Сутність та особливості	Права, витрати та ризики
1	2	3	4
Контракти	Державні замовлення; контракти та дозволи на виконання робіт; надання суспільних послуг; управління, постачання продукції для державних потреб, надання технічної допомоги.	Адміністративний договір, який укладається між державою (органом місцевого самоврядування) і приватною фірмою на здійснення певних суспільно необхідних і корисних видів діяльності. Приватний партнер за договором отримує право на обумовлену частку доходу, прибутку або зібраних платежів, що окрім престижу гарантують йому стійкий ринок і дохід, а також можливі пільги і преференції.	права власності не передаються приватному партнеру, витрати і ризики повністю несе держава.
Оренда	Оренда в її традиційній формі (договору оренди) і в формі лізингу.	На визначених договором умовах відбувається передача приватному партнеру державного або муніципального майна в тимчасове користування і за визначену плату.	Традиційні угоди оренди передбачають повернення предмету орендних відносин, причому право розпорядження майном зберігається за власником і не передається приватному партнеру. В спеціально обумовлених випадках орендні відносини можуть завершитись викупом орендованого майна. У випадку договору лізингу лізингоотримувач завжди має право викупити майно.
Концесія	На об'єкти інфраструктури, які вже існують; на будівництво та модернізацію інфраструктурних об'єктів; передача правосил управління об'єктами державної власності приватній управлінській компанії. В рамках цих видів	Передача державою (концедентом) приватному концесіонеру права довгострокового користування державною власністю для здійснення прибуткової діяльності у сфері, що має стратегічне значення, за умови приватного інвестування	Держава (муніципальне утворення) в рамках партнерських відносин залишається повноправним власником майна, яке є предметом концесійної угоди, уповноважує приватного партнера виконувати протягом визначеного терміну обумовлені в угоді функції і з цією метою наділяє його відповідною

Продовження табл. Ж.3

1	2	3	4
<p>Угода про розподіл продукції</p>	<p>можливі варіанти концесійних відносин, які ґрунтуються на різному поєднанні правової власності між державою та приватними концесіонерами, принципів розподілу ризиків між партнерами, відповідальності за проведення різних робіт</p>	<p>національних інноваційних проєктів розвитку переданих об'єктів виключно державної монополії; у володіння і управління</p>	<p>правосилою, необхідною для забезпечення нормального функціонування об'єкту концесії. За користування державною або муніципальною власністю концесіонер вносить плату на умовах, які передбачено концесійною угодою. Право власності на вироблену за концесією продукцію передається концесіонеру</p>
<p>Угода про розподіл продукції</p>	<p>Форма ДПП, яка є договором, відповідно до якого суб'єктивні підприємницької діяльності на оплатній основі і на певний строк надаються виняткові права на пошук, розвідку і здобич мінеральної сировини на ділянці надр, указаний в угоді, і на ведення пов'язаних із цим робіт, а інвестор зобов'язуєтьсяЩО ???.</p> <p>На відміну від концесії в угодах про розподіл продукції приватному партнеру належить не увесь об'єм виробленої продукції, а лише частка. Умови і порядок розподілу продукції між державою і приватним партнером визначаються спеціальною угодою.</p>	<p>Держава надає своє виключне право використання природних надр приватному інвестору на оплатній основі і на визначений термін. Здійснити проведення зазначених робіт за свій рахунок і на свій ризик. НЕПОЯТНО Розподіл продукції може відбуватися за різними схемами.</p>	<p>Держава надає своє виключне право використання природних надр приватному інвестору на оплатній основі і на визначений термін. Здійснити проведення зазначених робіт за свій рахунок і на свій ризик. НЕПОЯТНО Розподіл продукції може відбуватися за різними схемами.</p>
<p>Спільні підприємства</p>	<p>Акціонерні товариства, спільні підприємства з пайовою участю сторін. Акціонерами в товариствах можуть виступати органи держави та приватні інвестори.</p>	<p>Особливістю спільних підприємств є постійна участь держави в поточній виробничій, адміністративно-господарчій та інвестиційній діяльності. Зміна структури акціонерного капіталу на користь одного з партнерів спільного підприємства зумовлює лише перерозподіл акцій, але</p>	<p>Права власності, витрати та ризики розподіляються пропорційно у відповідності до пайових часток сторін або кількості акцій</p>

Закінчення табл. Ж.2

1	2	3	4
		не впливає на загальні розміри капіталу. Можливості приватного партнера щодо прийняття самостійних адміністративно-господарських рішень визначаються, як правило, часткою в акціонерному капіталі.	

Таблиця Ж.4

Напрями стимулювання розвитку ППП

Політико-економічні інструменти	Організаційно-технологічні інструменти	Соціальні інструменти
1	2	3
	Законодавчо-нормативне забезпечення для переходу до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки	
Удосконалення законодавства, що регулює інвестиційну діяльність	удосконалення методології розроблення, оцінювання та відбору інвестиційних проектів визначення та розробка напрямків розвитку інвестиційної політики держави, формування стратегічних планів використання бюджетних коштів; окреслення державної політики розвитку;	разом з матеріальним вкладом держава надає суспільно-значущим проектам гроші (бюджетні вкладення) або квазі-гроші (податкові пільги, дотації). Однак найціннішим вкладом держави в проект виявляється само право на його здійснення – грантована державна монополія на використання виділеного ресурсу тільки даним публічно-приватним кооперативом, навіть коли дана монополія не є технологічно обумовленою.
Забезпечення розвитку системи прямих державних інвестицій, зокрема на умовах спільного фінансування	визначення пріоритетів та механізмів державного інвестування для реалізації проектів, які потребують державної фінансової підтримки; розроблення чітких критеріїв відбору інвестиційних проектів, які потребують державного інвестування або державної фінансової підтримки, з урахуванням особливостей галузей економіки формування системи спеціалізованого рефінансування комерційних банків під надання довгострокових кредитів для закупівлі інвестиційного обладнання та інноваційної техніки; субсидування за рахунок бюджетних коштів відсоткових ставок для кредитів, залучених промисловими підприємствами у комерційних банків для фінансування інвестицій в інноваційні проекти та програми технологічної модернізації;	визначення як пріоритетних для надання державної фінансової підтримки інвестиційних проектів, спрямованих на розвиток експорторієнтованого та імпортозамінного виробництва, високотехнологічної конкурентоспроможної продукції, розвиток інфраструктурних і базових секторів економіки, об'єктів електроенергетики, які виробляють електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії; забезпечення прозорості процесу державної фінансової підтримки інвестиційних проектів, спрямованих на розв'язання пріоритетних завдань соціально-економічної політики держави, а також запровадження механізму оцінки результатів державного інвестування;

Продовження табл. Ж.4

1	2	3
	вдосконалення механізмів часткового фінансування державою науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт;	здійснення контролю за ефективним використанням бюджетних коштів, наданих для реалізації інвестиційних проєктів;
	Розвиток інвестиційного ринку та інвестиційної інфраструктури	
Створення умов для ефективного функціонування інноваційних фінансово-кредитних установ та інвестиційних підприємств	<p>інвестування приватних підприємств через участь в акціонерному капіталі у визначених пріоритетними напрямами інвестування секторах промишловості (наприклад, за такими критеріями, як новостворювані високотехнологічні підприємства, які мають потенціал збільшення експорту наукоємної продукції) з метою, наприклад, зміцнення структури капіталу, сприяння залученню нових інвестиційних партнерів (як іноземних, так і внутрішніх);</p> <p>надання стимулів для страхових компаній шляхом запровадження механізмів державного страхування інноваційних кредитів, пільгового оподаткування прибутків від страхування інноваційних та довгострокових інвестиційних проєктів підприємств; фінансування розвинутих інноваційної інфраструктури, зокрема спеціалізованих маркетингових компаній, центрів трансферу технологій, інформаційних центрів, центрів підвищення кваліфікації працівників;</p>	<p>налагодження на державних підприємствах внутрішнього сподарських відносин, які сприятимуть створенню різноманітних організаційних форм господарювання ринкового типу та залученню недержавних інвестицій;</p> <p>затвердження плану проведення консультацій за участю представників бізнесу з питань підвищення конкурентоспроможності, виявлення та усунення адміністративних бар'єрів, що перешкоджають веденню підприємницької діяльності;</p>
Забезпечення кредитної підтримки реалізації проєктів ППП	вдосконалення механізмів кредитування; надання пільгових кредитів із нижчим рівнем відсотків або з меншими вимогами щодо забезпечення для підприємств, що реалізують інноваційні програми; довгострокову кредитну підтримку інвестиційних та інноваційних проєктів, пов'язаних із структурною модернізацією промишловості; запровадження диференційованого оподаткування операцій комерційних банків шляхом зниження ставки оподаткування для довгострокового кредитування високотехнологічних проєктів;	

Продовження табл. Ж-4

1	2	3
Становлення і забезпечення розвитку індустрії прямого інвестування та венчурного капіталу	створення нової або використання існуючої мережі фондів з продуманими інвестиційними деклараціями і чітко сформульованими завданнями; створення системи венчурних фондів на основі публічно-приватного партнерства з чітко закріпленими в законодавчому порядку сферами інвестування (зокрема, новостворюваних інноваційних фірм, виробників енергозбережного обладнання, малих інноваційних фірм тощо);	для ведення ефективного виробництва та використання залучених коштів у господарській діяльності підприємств інвестиційний процес має охоплювати залучення інвестицій не тільки в основний капітал підприємств, а й інші складові виробничих процесів, які підвищують продуктивність виробництва, зокрема: прогресивні технології, менеджмент, мотивація праці тощо
Створення умов для залучення інвестицій на міжнародних ринках капіталу	розробка механізмів залучення закордонних активів;	докладання постійних зусиль для покращення міжнародного іміджу країни, широке розповсюдження інформації про її виробничий, технологічний, ресурсний потенціал та інвестиційні перспективи співпраці з вітчизняними підприємствами
Забезпечення розвитку ринку цінних паперів	створення фінансових інструментів залучення в інвестиційну сферу заощаджень населення, зокрема шляхом розміщення на фондовому ринку спеціалізованих випусків цінних паперів під фінансування інноваційних програм;	розробку дієвих механізмів публічного контролю над наслідками діяльності іноземних інвестицій, вкладених на пільгових умовах, дотримання інвестиційних зобов'язань.
	Розробка і прийняття збалансованих заходів податкового стимулювання	введення жорсткішого регулювання процесу повернення капіталу
	часткове чи повне звільнення від оподаткування ПДВ обсягів витрат підприємств на наукові дослідження і розробки; зниження податкової ставки чи звільнення від оподаткування прибутку на суму капіталовкладень підприємства в обладнання та виробниче будівництво або відстрочка його сплати; податкового кредиту на суму витрат на інноваційнуНЕПОЯТНО!!! діяльність, який підлягає поверненню у випадку невиконання інвестором проектних зобов'язань;	

Закінчення табл. Ж-4

1	2	3
	<p>прискорена амортизація засобів виробництва й устаткування, які купуються в рамках інноваційних проектів; упродовдження амортизаційної премії, тобто можливість списувати на собівартість певну частину здійснених капіталовкладень в інноваційні програми; списання на собівартість витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, які не привели до створення інноваційної продукції з метою зниження фінансових ризиків інноваційно-активних підприємств;</p>	
	<p>Створення необхідного належного інституційного середовища інвестиційного стимулювання проектів ППП</p>	
	<p>створення спеціалізованої фінансово-кредитної установи з державним капіталом, діяльність якої буде спрямована на надання державних гарантій по залученню коштів для закупівлі обладнання вітчизняного виробництва чи спрямовуються на інноваційні проекти відповідно до державних пріоритетів;</p> <p>формування регіональних фондів підтримки інноваційних підприємств;</p> <p>створення спеціалізованих лізингових компаній, у тому числі й державних, для забезпечення технологічною базою новостворюваних інноваційних підприємств;</p> <p>створити в Торгово-промисловій палаті банк даних надійної інформації про дооціненість підприємств, можливості іноземних конкурентів, про стратегічні іноземних інвесторів великих підприємницьких проектів</p>	<p>формування експертно-консультаційних рад з розвитку механізмів публічно-приватного партнерства, затвердження щорічних планів діяльності експертно-консультаційних рад з розвитку механізмів публічно-приватного партнерства;</p> <p>затвердження порядку оприлюднення на офіційному Інтернет-сайті інформації про запропоновані нормативних правових актах і реалізованих заходах у сфері публічно-приватного партнерства;</p> <p>проведення конференцій та семінарів з питань приватно-державного партнерства;</p> <p>розробка спільно з об'єднаннями роботодавців професійних освітніх стандартів і створення системи формування та конкурсного розміщення державного замовлення на підготовку кадрів</p> <p>проведення науково-дослідних робіт, пов'язаних з аналізом кращої практики реалізації механізмів публічно-приватного партнерства в Україні і за кордоном.</p>

Додаток 3
Формування системи показників оцінки потенціалу використання ППП у регіональному розвитку

Таблиця 3.1

Показники оцінки загального стану інвестиційного забезпечення регіонів за авторами

	[16]	[406]	[332]	[153]	[101]	[407]	[203]	[218]	[267]	[341]	[412]	[134]	[290]	[424]	[307]	[11]	[313]	[170]	[310]	[236]	[362]	[97]	[242]	[199]	[222]	[162]	[316]	[43]	[305]	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
1	Кошти державного бюджету	+			+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
2	Кошти місцевого бюджету			+			+	+	+						+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
3	Власні кошти підприємств та організацій	+	+	+	+	+	+			+	+	+	+	+			+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
4	Кошти іноземних інвесторів	+		+	+	+	+				+	+	+	+			+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
5	Кошти населення на будівництво			+	+	+	+		+	+		+	+				+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
6	Обсяги банківського кредитування економіки	+	+	+	+	+	+	+			+	+	+	+			+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
7	Інші джерела фінансування			+	+	+	+	+			+	+	+	+			+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
8	Кількість інвестиційних проектів			+	+	+	+	+						+			+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	

Додатки

Закінчення табл. 3.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31				
9	Надійшло інвестицій за інвестиційними проектами		+				+			+			+					+				+							+					
10	Прибуток від ДД підприємств	+					+		+				+				+			+						+								
11	Капітальні інвестиції	+	+				+		+		+			+			+			+						+								
12	Обсяги капіталовкладень									+											+						+							
13	Витрати бюджету регіону									+							+			+														
14	Платежі до бюджету від реалізації ІП											+																						
15	Сума отриманих піл'єг з інвестування												+																					

Таблиця 3.2

Показники оцінки рівня державного фінансування регіонів за авторами

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
1	ВРП	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
2	Індекс цін		+		+	+	+	+		+			+						+			+	+			
3	Частка регіону в об- сязі ВДВ	+		+		+	+		+					+						+		+		+	+	+
4	Доходи бюджету регіону	+		+	+	+	+			+					+		+			+					+	+
5	Доходи населення	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+			+	+				+	+			+	+
6	Середньомісячна ЗП	+	+		+	+	+			+	+	+	+	+		+	+	+			+	+	+		+	+
7	Кількість зайнятих працівників	+	+		+						+		+	+				+	+			+	+		+	+
8	Коефіцієнт покриття експорту над імпортом	+			+	+	+		+		+		+	+				+	+	+			+		+	+
9	Рівень безробіття (за методологією МОП)	+	+		+	+	+			+	+	+	+	+				+	+	+				+	+	+
10	Оборот роздрібноі торгівлі	+	+		+	+	+		+				+					+	+	+					+	+
11	Випуск товарів та послуг			+					+																	

Додатки

Закінчення табл. 3.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
12	Основні засоби	+			+	+	+		+		+	+	+	+	+	+				+		+	+	+	+	+
13	Ступінь зносу ОЗ	+			+				+		+			+			+			+						+
14	Основні виробничі фонди	+									+				+								+			+
15	Обсяги промислового та сільського виробництва	+			+	+			+		+		+	+	+	+	+			+		+	+	+	+	
16	Темп росту тр. ресурсів	+																								
17	Обсяг реалізованої промислової продукції	+			+	+					+		+	+	+	+	+			+		+	+	+	+	+
18	Витрати та заощадження населення										+															
19	Місткість регіонального ринку										+															
20	Введення в експлуатацію житла		+																							+

Таблиця 3.3

Показники оцінки приватного рівня фінансування регіонів за авторами

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	
1																													
1	Кількість суб'єктів господарювання	+		+	+		+	+	+		+			+			+		+			+		+					
2	Рівень рентабельності підприємств	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
3	Рентабельність операційної діяльності підприємств	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
4	Кількість найманих працівників	+					+	+			+						+					+							
5	Амортизація підприємств				+				+		+		+	+								+		+			+		
6	Частка інноваційно-активних підприємств				+		+		+		+	+	+	+			+						+		+				
7	Обсяг реалізованої продукції	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
8	Частка збиткових підприємств	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
9	Операційні витрати	+			+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
10	Фонд оплати праці	+			+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
11	Ступінь зносу ОЗ	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
12	Фондовіддача	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

Закінчення табл. 3.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
13	Оборотні кошти	+			+				+			+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	
14	Власний капітал						+								+		+		+								
15	Освоєно виробництва															+											
16	Продуктивність праці	+								+		+						+		+			+			+	
17	Кредиторська забор-ність											+		+	+									+		+	
18	Дебіторська заборго-ваність											+			+									+		+	
19	Пільги, субсидій та інше підприємствам									+		+								+			+				
20	Обсяг виробництва																		+	+			+				

Таблиця 3.4

Показники оцінки рівня фінансово-кредитного фінансування регіонів за авторами

		[417]	[109]	[364]	[94]	[212]	[408]	[270]	[151]	[123]	[245]	[378]	[91]	[115]	[78]	[171]	[211]	[282]	[206]	[427]	[415]	126]	[89]	[198]	[225]	[49]	[12]
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
1	Кількість банків	+	+	+	+	+		+	+		+	+	+	+	+	+	+		+	+			+	+	+	+	
2	Мережа філій	+	+		+	+		+				+	+	+	+	+			+	+					+	+	
3	Активи банків			+	+	+	+			+	+		+	+	+		+	+	+	+		+	+	+	+	+	
4	Капітал банків			+	+	+	+			+	+			+				+	+	+		+	+	+	+	+	
5	Оборот банків				+	+						+															
6	Обсяг наданих послуг			+	+				+			+				+						+					
7	Сума депозитів		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
8	Кредитний портфель		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
9	Обсяг інвестицій у випли- ді цінних паперів				+	+	+					+	+	+	+		+		+	+		+	+				
10	Кошти на рахунках банків				+	+	+		+	+						+			+	+							
11	Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі БК			+	+							+	+		+		+		+	+					+	+	+
12	Обсяги банківського кре- дитування в економіку	+	+		+	+					+	+	+			+	+						+				
13	Рівень середньої про- центної ставки кредитів			+	+	+			+		+	+	+			+		+				+	+	+	+	+	

Закінчення табл. 3.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
14	Довгострокові кредити					+	+	+	+		+			+					+				+			+	
15	Кількість небанківських фінансово-кредитних організацій	+																									+
16	Кошти на рахунках не-банківських фінансових організацій	+																									
17	Доходи банків								+													+			+		
18	Витрати банків									+												+			+		

Додаток К

Розташування регіонів за значеннями інтегральних показників, що характеризують оцінку потенціалу використання публічно-приватного партнерства у розвитку регіонів за складовими за кожен рік періоду

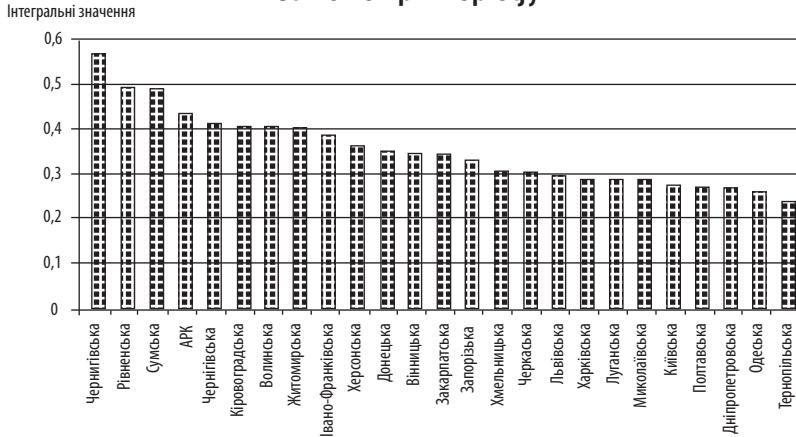

Рис. К.1. Розташування значень інтегральних показників, що характеризують загальний стан інвестиційного забезпечення регіонів у 2006 році

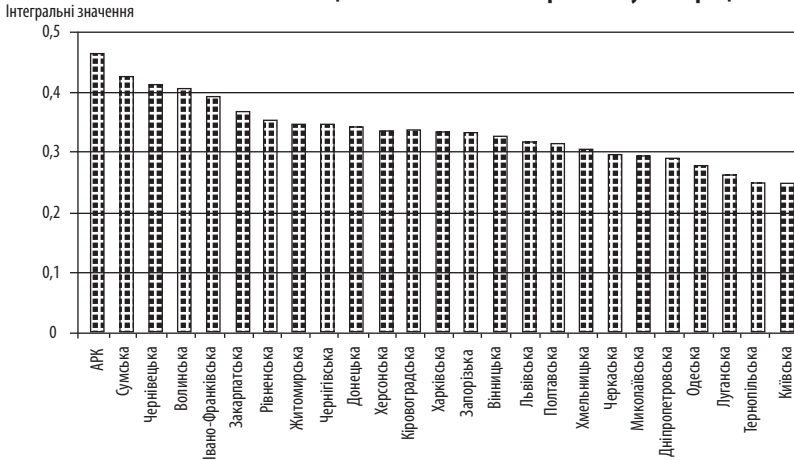

Рис. К.2. Розташування значень інтегральних показників, що характеризують загальний стан інвестиційного забезпечення регіонів у 2007 році

Додатки

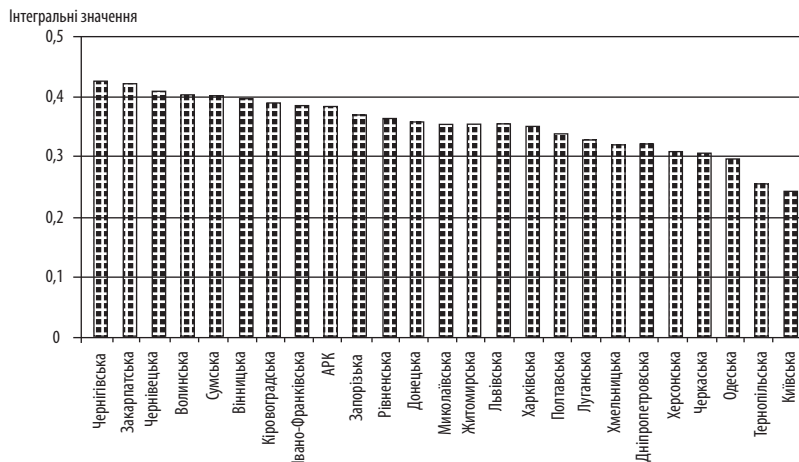

Рис. К.3. Розташування значень інтегральних показників, що характеризують загальний стан інвестиційного забезпечення регіонів у 2008 році

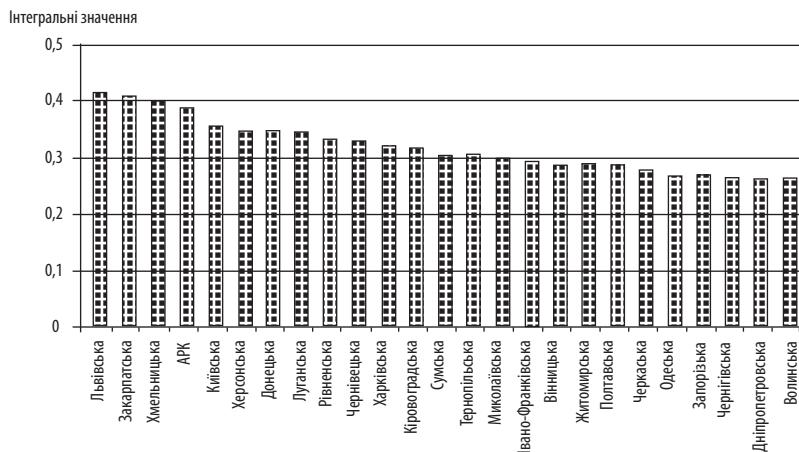

Рис. К.4. Розташування значень інтегральних показників, що характеризують загальний стан інвестиційного забезпечення регіонів у 2009 році

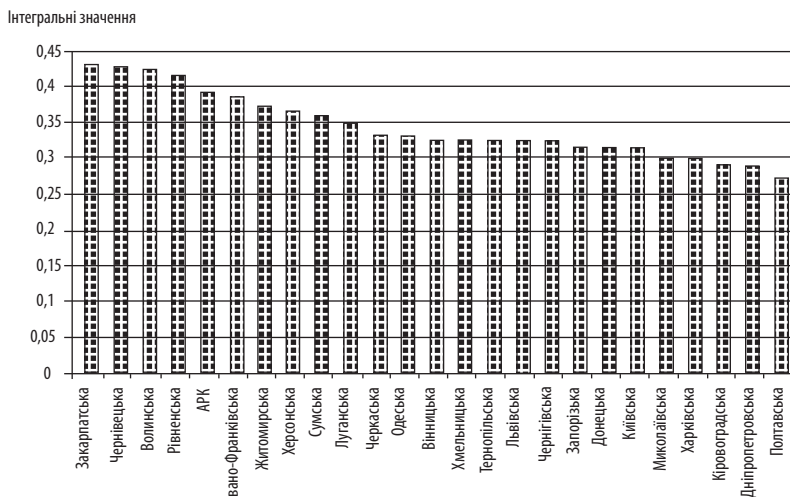

Рис. К.5. Розташування значень інтегральних показників, що характеризують загальний стан інвестиційного забезпечення регіонів у 2010 році

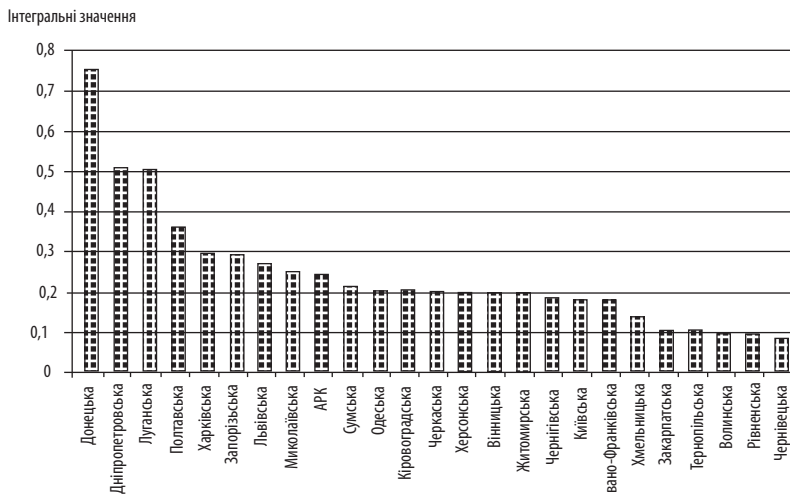

Рис. К.6. Розташування значень інтегральних показників, що характеризують рівень державного фінансування регіонів у 2006 році

Додатки

Інтегральні значення

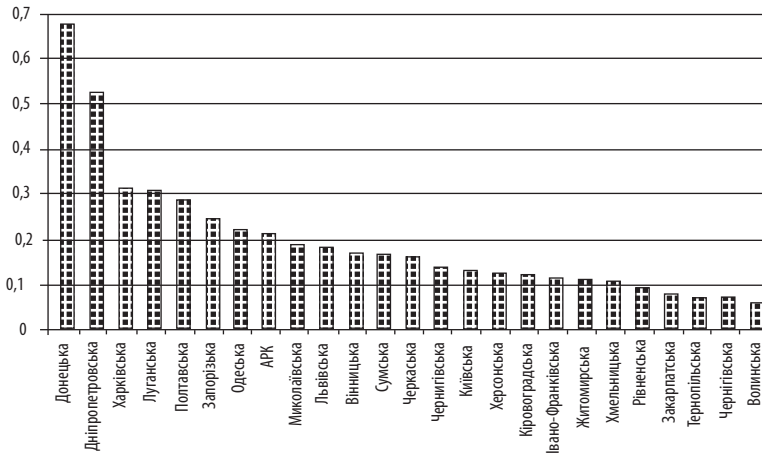

Рис. К.7. Розташування значень інтегральних показників, що характеризують рівень державного фінансування регіонів у 2007 році

Інтегральні значення

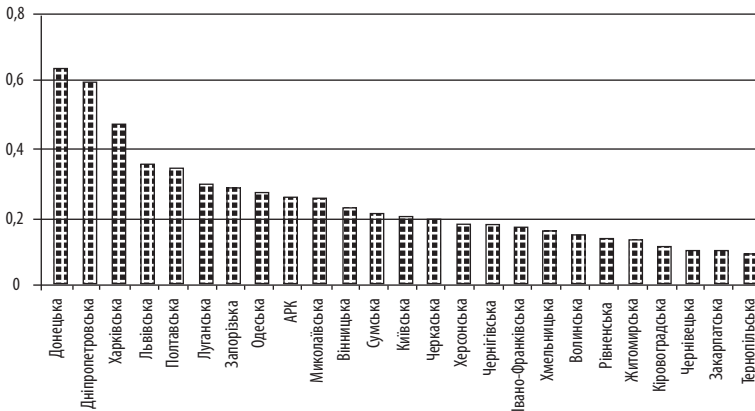

Рис. К.8. Розташування значень інтегральних показників, що характеризують рівень державного фінансування регіонів у 2009 році

РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ ЗНАТЬ

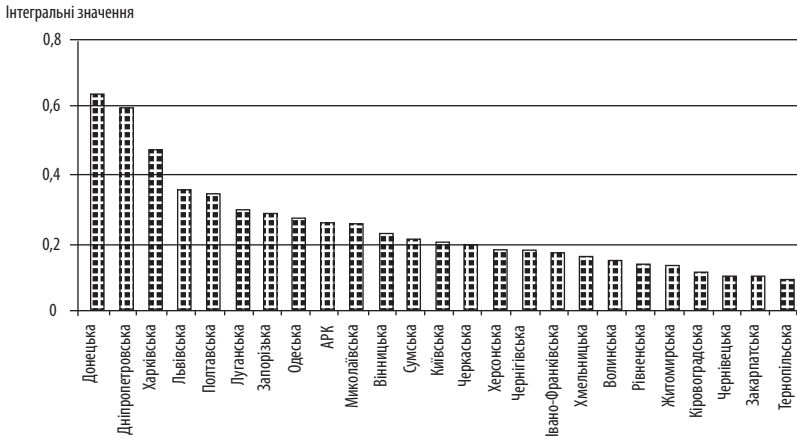

Рис. К.9. Розташування значень інтегральних показників, що характеризують рівень державного фінансування регіонів у 2008 році

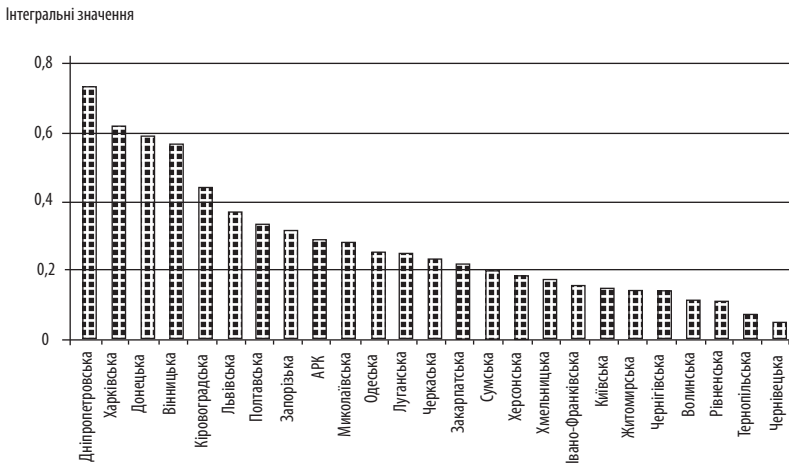

Рис. К.10. Розташування значень інтегральних показників, що характеризують рівень державного фінансування регіонів у 2010 році

Додатки

Інтегральні значення

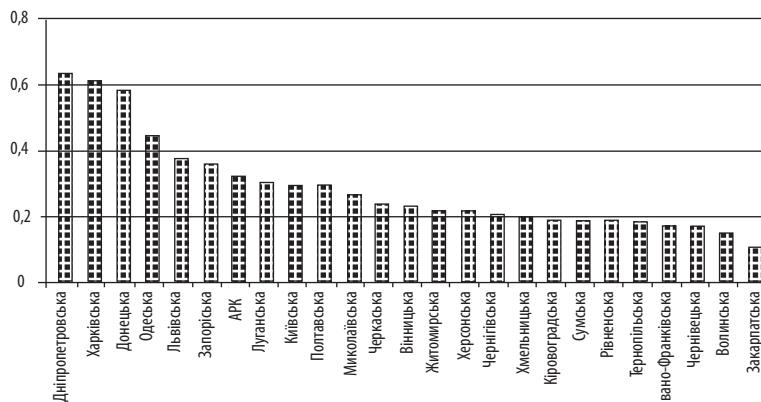

Рис. К.11. Розташування значень інтегральних показників, що характеризують рівень приватного фінансування регіонів у 2006 році

Інтегральні значення

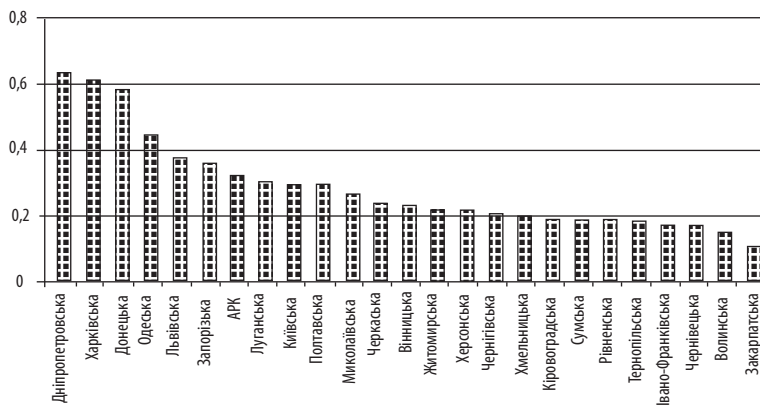

Рис. К.12. Розташування значень інтегральних показників, що характеризують рівень приватного фінансування регіонів у 2007 році

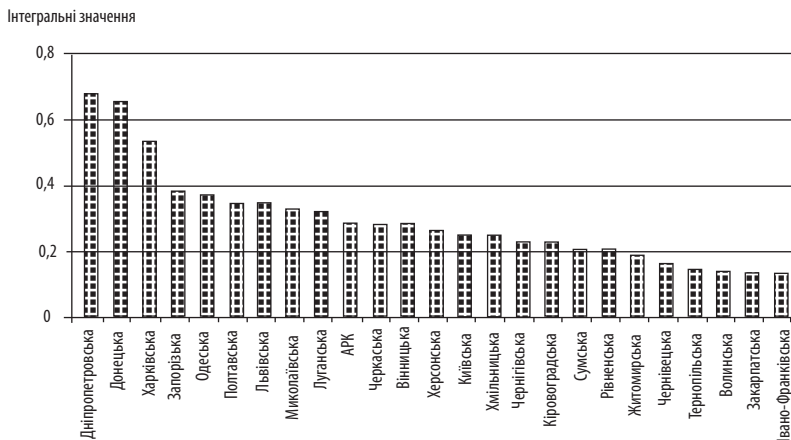

Рис. К.13. Розташування значень інтегральних показників, що характеризують рівень приватного фінансування регіонів у 2008 році

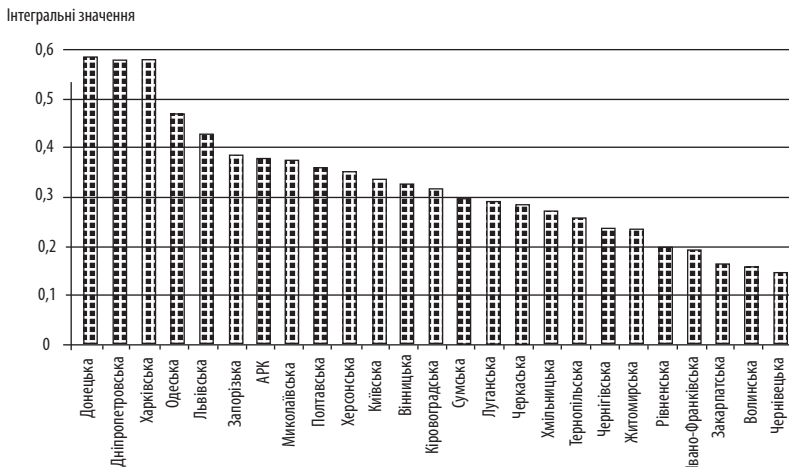

Рис. К.14. Розташування значень інтегральних показників, що характеризують рівень приватного фінансування регіонів у 2009 році

Додатки

Інтегральні значення

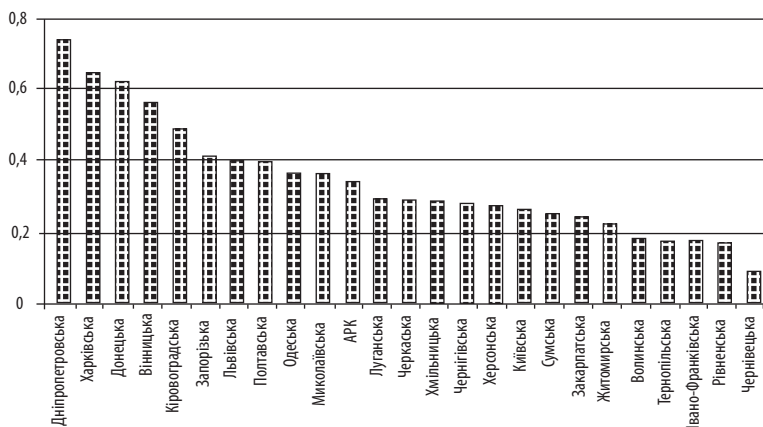

Рис. К.15. Розташування значень інтегральних показників, що характеризують рівень приватного фінансування регіонів у 2010 році

Інтегральні значення

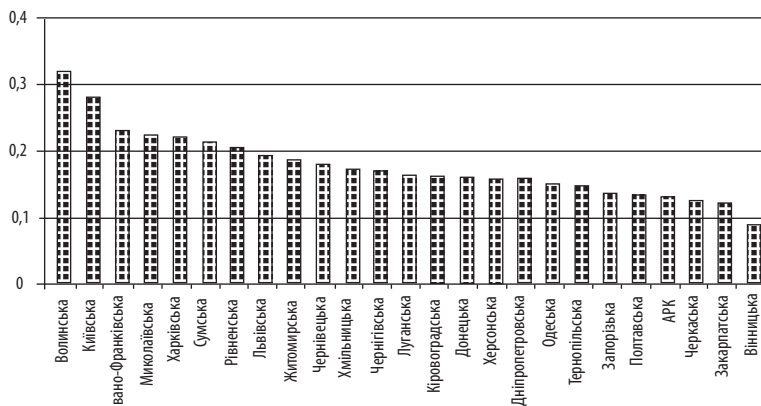

Рис. К.16 Розташування значень інтегральних показників, що характеризують рівень фінансово-кредитного фінансування регіонів у 2006 році

РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ ЗНАЇНЬ

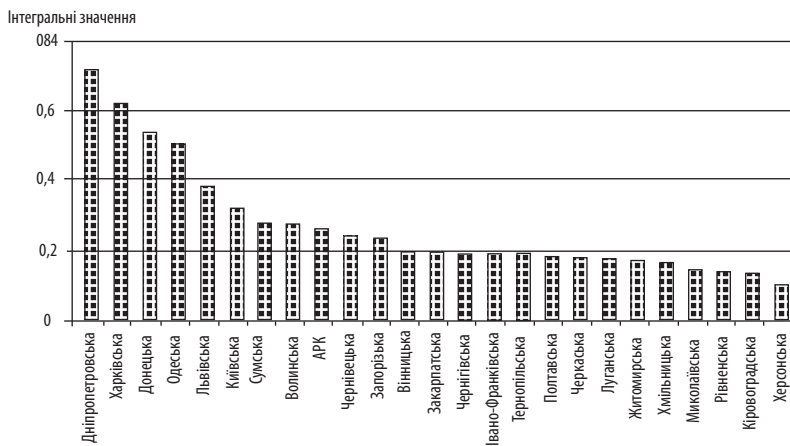

Рис. К.17. Розташування значень інтегральних показників, що характеризують рівень фінансово-кредитного фінансування регіонів у 2007 році

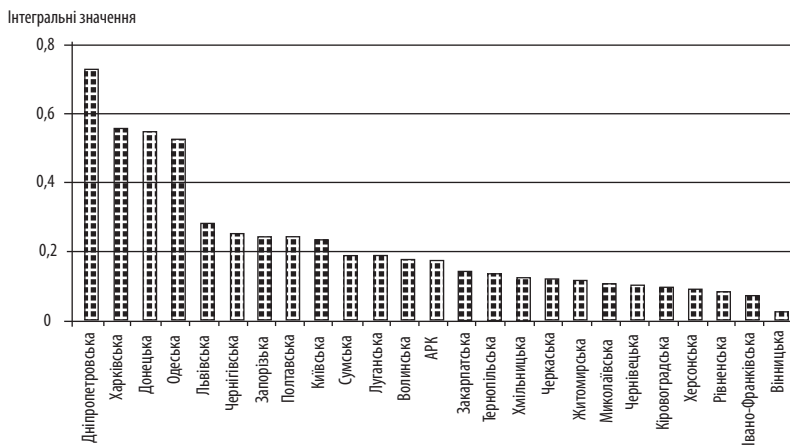

Рис. К.18. Розташування значень інтегральних показників, що характеризують рівень фінансово-кредитного фінансування регіонів у 2008 році

Додатки

Інтегральні значення

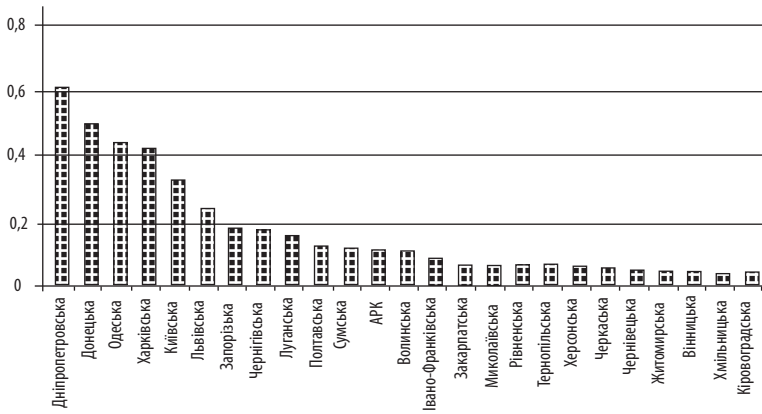

Рис. К.19. Розташування значень інтегральних показників, що характеризують рівень фінансово-кредитного фінансування регіонів у 2009 році

Інтегральні значення

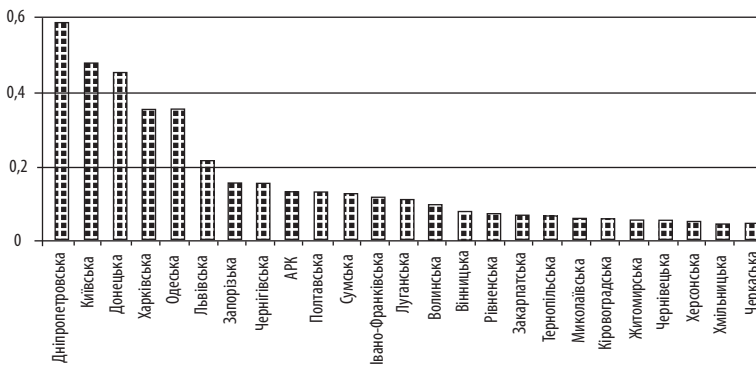

Рис. К.20. Розташування значень інтегральних показників, що характеризують рівень фінансово-кредитного фінансування регіонів у 2010 році

Додаток Л

Дендрограми розширування регіонів України за значеннями інтегральних показників, що характеризують рівень фінансово-кредитного, приватного та державного фінансування

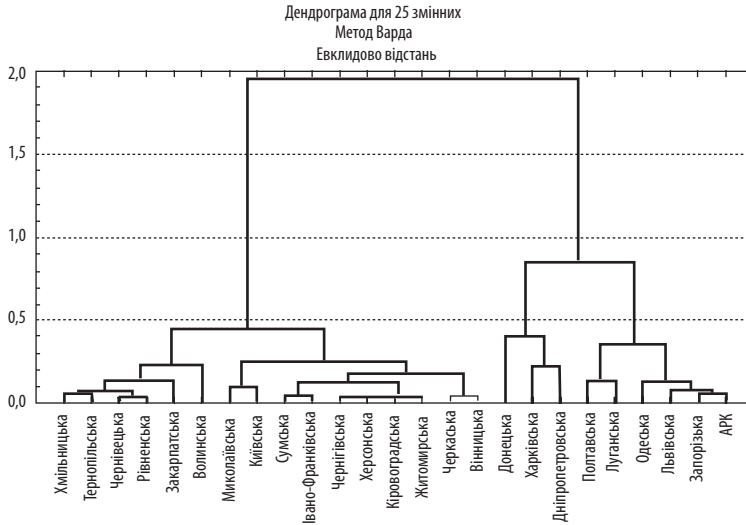

Рис. Л.1. Розширення регіонів України за значеннями інтегральних показників, що характеризують рівень фінансово-кредитного, приватного та державного фінансування в 2006 році

Додатки

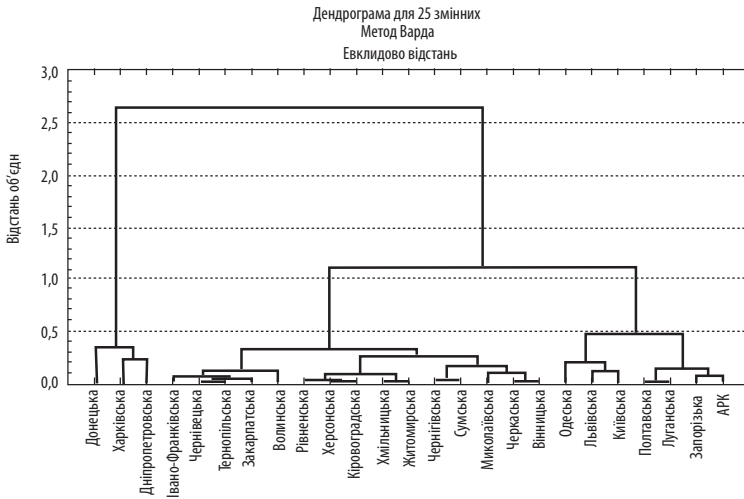

Рис. Л.2. Розшарування регіонів України за значеннями інтегральних показників, що характеризують рівень фінансово-кредитного, приватного та державного фінансування в 2007 році

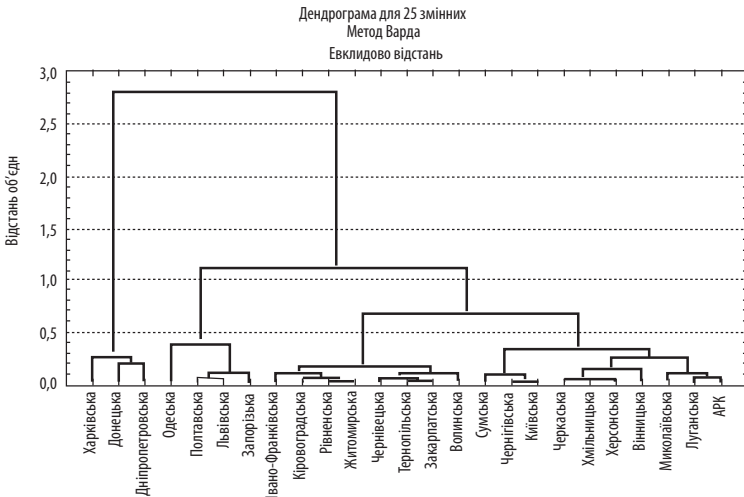

Рис. Л.3. Розшарування регіонів України за значеннями інтегральних показників, що характеризують рівень фінансово-кредитного, приватного та державного фінансування в 2008 році

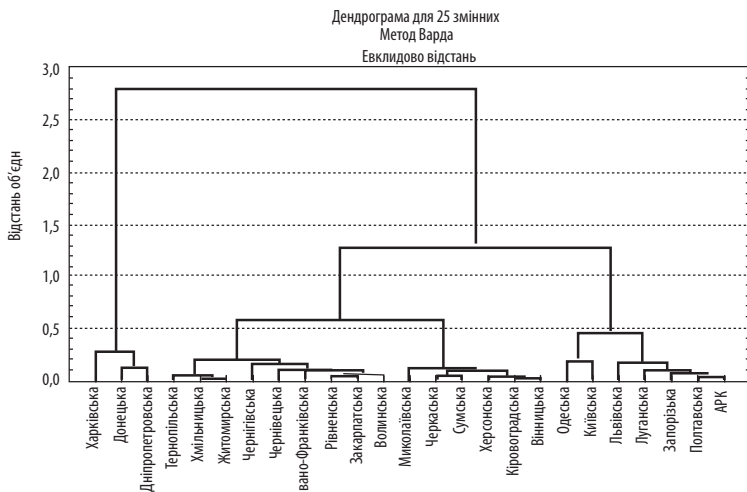

Рис. Л.4. Розшарування регіонів України за значеннями інтегральних показників, що характеризують рівень фінансово-кредитного, приватного та державного фінансування в 2009 році

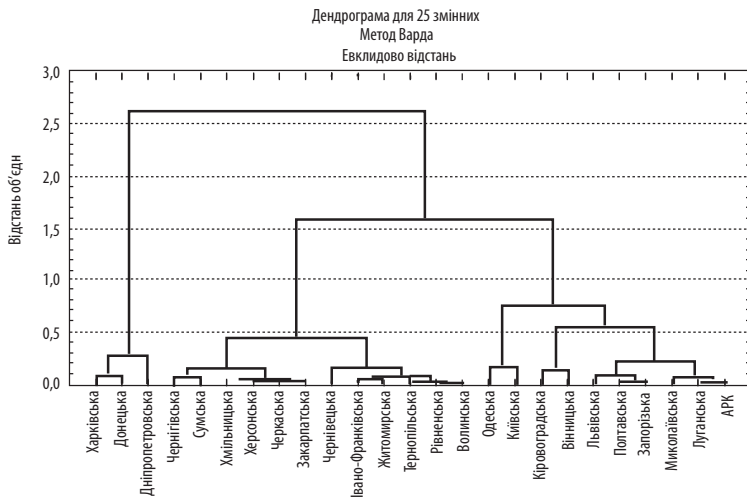

Рис. Л.5. Розшарування регіонів України за значеннями інтегральних показників, що характеризують рівень фінансово-кредитного, приватного та державного фінансування в 2010 році

Додаток М

Таблиця М.1

Шкала оцінки рівня неоднорідності та диспропорцій у регіональному розвитку (за Новак І. М.)

Коефіцієнт варіації	Оцінка неоднорідності та диспропорцій
$CV \leq 10\%$	Сукупність регіонів є відносно однорідною, а рівень регіональних диспропорцій низьким
$10\% < CV \leq 25\%$	Сукупність регіонів має середній рівень неоднорідності та диспропорцій
$25\% < CV \leq 50\%$	Сукупність регіонів має високий рівень неоднорідності та диспропорцій
$CV > 50\%$	Сукупність регіонів має дуже високий рівень неоднорідності та диспропорцій

Наукове видання

**ІВАНОВ Юрій Борисович
ТИЩЕНКО Вікторія Федорівна
ОСТАПЕНКО Вікторія Миколаївна**

**Розвиток регіонів України в умовах формування
економіки знань**

Монографія

Підписано до друку 20.12.2012 р. Формат 60 x 84/16. Папір офсетний.
Гарнітура ArnoPro. Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 22,8.
Обл.-вид. арк. 27,3. Наклад 300 прим. Зам. № 654.

Видавничий Дім «ІНЖЕК»
61001, Харків, пр. Гагаріна, 20. Тел. (057) 7034021, 7034001.
e-mail: inzhek@vl.kharkov.ua; www.inzhek.kharkov.ua
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру України суб'єктів
видавничої діяльності ДК № 2265 від 18.08.2005 р.
Надруковано у ВД «ІНЖЕК», Харків, пр. Гагаріна, 20.

Ю. Б. Іванов, В. Ф. Тищенко, В. М. Остапенко

Розвиток регіонів України в умовах формування економіки знань

Монографія містить аналіз поглядів авторів на сучасний стан і перспективи розвитку економіки знань у нашій державі; зроблено спробу узагальнити сучасне розуміння економіки знань; надана оцінка потенціалу використання публічно-приватного партнерства. При цьому враховано досвід сучасної практики становлення та розвитку економіки знань у світі.

Монографія надає можливість читачу отримати відповіді на деякі поставлені питання стосовно розбудови економіки знань у нашій країні та застосування публічно-приватного партнерства як інструмента, спроможного забезпечити необхідний рівень фінансування усіх складових економіки знань.

Авторами монографії доведено, що головним рушієм при розбудові економіки знань в Україні є інтенсивний розвиток трьох її головних компонент: інновацій, освіти та інформаційно-комунікаційних технологій, комплексний розвиток яких здатен забезпечити високий рівень конкурентоспроможності нашої держави.

Монографія може бути цікавою широкій науковій громадськості, фахівцям-економістам, науковим робітникам і викладачам, аспірантам та студентам

